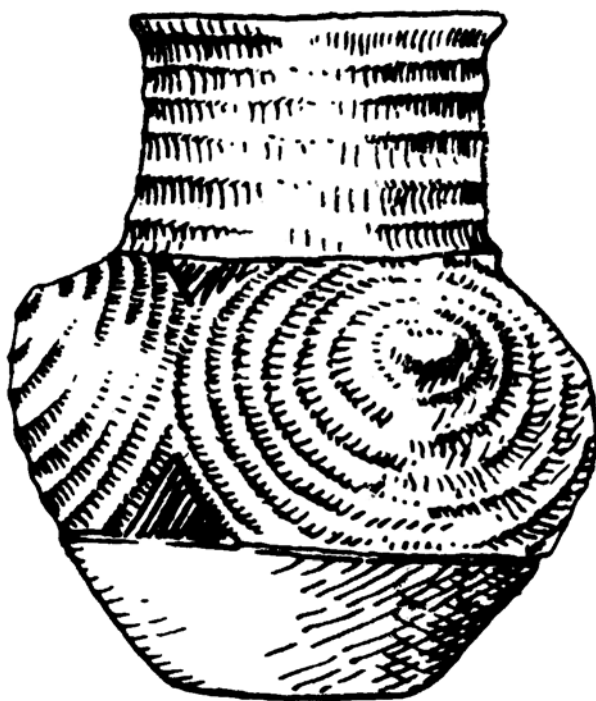

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE

3 / 2005-2006

Editura Renaissance
București
2006

SUMAR

Douglas W. BAILEY An interview with Michael Shanks	5
Corneliu BELDIMAN, Diana-Maria SZTANCS Pendeloques paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie	11
Adina BORONEANȚ, Alexandru DINU The Romanian Mesolithic and the transition to farming. A case study: the Iron Gates	41
Alexandru DINU, David MEIGGS, Adrian BĂLĂȘESCU, Adina BORONEANȚ, Andrei SOFICARU, Nicolae MIRIȚOIU On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?	77
Sanda BĂCUEȚ CRIȘAN The Starčevo-Criș settlement from Zăuan „Dâmbul Cimitirului”. Old and new viewpoints	99
Sergiu HAIMOVICI The study of the archaeozoological remains found in pit no 3, containing human skulls from Cârcea - <i>Viaduct</i> , Starčevo-Criș culture	125
Alexandru DRAGOMAN Texte, discursuri și ideologie în cercetarea (e)neoliticului din România <i>Texts, discourses and ideology in (E)Neolithic research in Romania</i>	131
Valentina VOINEA, George NEAGU Începutul eneoliticului în Dobrogea: între prejudecăți și certitudini <i>The beginning of the Eneolithic in Dobrogea: between preconceptions and certainties</i>	149
Cristian MICU, Florian MIHAIL, Michel MAILLE Une représentation de bâtiment découverte dans le <i>tell</i> de Luncavița, point <i>Cetățuia</i>	163
Hortensia DUMITRESCU † (cu o adnotare de / with an annotation of Silvia MARINESCU-BÎLCU) Zămbreasca 1947	173
Mădălin - Cornel VĂLEANU Descoperirile de la Cucuteni și Societatea de Medici și Naturaliști din Iași (1884-1891) <i>Les découverts du site Cucuteni et la Société des Médecins et Naturalistes du Iassy (1884-1891)</i>	199
Gabriel VASILE Un schelet incomplet atribuit primei epoci a fierului (Hallstatt), descoperit la Capidava <i>La Bursuci</i> - studiu antropologic <i>An incomplete skeleton assigned to first period of Iron Age (Hallstatt), discovered at Capidava La Bursuci - anthropological study</i>	215
Matthieu LE BAILLY, Françoise BOUCHET La Paléoparasitologie. Les parasites comme marqueurs de la vie des populations anciennes	225
Abrevieri	233

An interview with Michael Shanks

Douglass W. BAILEY*

Michael Shanks is the Omar and Althea Hoskins Professor of Classics at Stanford University in California and Co-Director of the Stanford Humanities Lab.¹ Michael joined Stanford in 1998 following his position as Head of the Department of Archaeology at the University of Wales at Lampeter; he took his PhD from Cambridge in 1992. Among his many publications were the ground-breaking volumes written with Chris Tilley, *Re-constructing Archaeology* and *Social Theory in Archaeology*, both published in 1987. Other major works include *Theatre/Archaeology* (with Mike Pearson; 2001), *Art and the Early Greek State* (1999), *Classical Archaeology of Greece* (1996), *Interpreting Archaeology: Finding Meaning in the Past* (1995), and *Experiencing the Past* (1992). A more complete list of recent and earlier work can be found on Michael's extraordinary website: <http://metamedia.stanford.edu/projects/MichaelShanks/Home>.

Douglass Bailey: If someone asks you what an archaeologist does, what would you say?

Michael Shanks: I would say that an archaeologist works on what is left of the past, and explores what might be done with the past in the present.

DWB: So what should archaeologists be doing, especially if they were working in a non-western tradition, for example in small regional museums?

MS: We all have local conditions, and we can all learn from each other. The opportunities for international exchange of ideas for international alliance are better than ever they have been. The learning process is easier than ever, though that is not to say that it is easy. I am very interested in exploring the potential of new media for developing precisely this kind of exchange.

DWB: You have created an archaeological lab for media at Stanford. What is this all about?

MS: Why an archaeological lab devoted to new media? You can find lab's mission statement on the web.² Basically, archaeologists don't discover the past; they work on what is left of the past. This involves processes of transformation (or translation) often into media. So imaging, writing, documentation, publication are at the heart of archaeology. New media are throwing light on old analog media. New media are so fast-changing and so centred on fungibility (i.e., equivalence across what were once quite separate media: a picture can be a movie still, a poster, an iChat illustration, an iPod event, a PPT presentation...), that these new media are posing some old, old questions of documentation with renewed force. It is crucial for archaeologists to ask, how do we represent the past? Furthermore, archaeologists, with their focus on materiality, have a unique perspective for those interested in media/documentation. For example I run a class on all this called archaeography.³

"We are all archaeologists now" - there is an archaeological sensibility at the heart of modernity. We have long known the connection between archaeology / collection / museology and contemporary cultural identity. Here is a way of working on just that without rehearsing again the important, though well-worn, themes of nationalism and identity. The second crucial reason for connecting archaeology with new media is their fundamental bases in database design, structure, and management.

* Douglass W. Bailey is Professor in European Prehistory at Cardiff University, Cardiff School of History and Archaeology, Humanities Building, Column Drive, Cardiff CF10 3EU, United Kingdom, baileydw@cardiff.ac.uk

¹ For more information about Stanford and the Humanities Lab see <http://stanford.edu> and <http://shl.stanford.edu/>

² <http://metamedia.stanford.edu/projects/Metamedia/mission>

³ <http://traumwerk.stanford.edu/projects/MichaelShanks/945>.

You may ask whether or not there were any boundaries in this vision. The boundaries relate to those of the discipline, orthodoxy and how we negotiate it (i.e., the “politics of discourse”). And yes, this is precisely to do with the radical insight that archaeologists WORK on what is left of the past, to MAKE all sorts of things (in discursive structures): things like papers, books, narratives, exhibitions, classes, web sites, museums, collections. So the boundaries are to do with our savviness, and our tactical and strategic goals with respect to the currency of the past in the present.

DWB: You started thinking publicly in this way with your 1992 book *Experiencing the Past*?

MS: I thought it was there in the earlier stuff, but yes I was explicit about archaeological discourse and its connections with modern/modernist sensibilities and identities, explicit about archaeology as cultural production, explicit about an ethical imperative (as I see it) to take responsibility for what we do and say of the past, explicit about the contemporaneity of the past. It matters because it is here and now.

DWB: Where did all of this come from? What was going on in the Archaeology Department at Cambridge when you were there?

MS: Chris Tilley and I shared a disappointment with archaeology when we were at Cambridge in the late 1970s and 1980s. How could archaeology be serious about reconstructing (past) societies on the basis of material remains, when there was so little critical insight into the way society, culture and material goods work with and against people. We wanted archaeologists to engage in serious social science and humanities research on the basis of a good conceptual tool kit. Our books *Re-constructing Archaeology* and *Social Theory in Archaeology* (Shanks and Tilley 1987a, 1987b) were written to that end: to build a tool kit for thoughtful archaeology. Other people called this theory. From the beginning, we were both primarily engaged in empirical archaeology, though yes, the gatekeepers did their best to keep us out: “This is abstract theory and not real archaeology”; “This is irrelevant”; “We did all this 10 years ago”; “You are just like every graduate student - angry and wanting to build a career”; “We did all this but had the good manners to keep quiet and not publish it”; “We are already doing all this”; “Oh, it is alright for you, you come from an elite University (or school)”. In fact, these are comments made to me about what I had to say about new media after a seminar I gave last month in northern Europe!

It is an old, recognized, and common experience of paradigms (in Kuhn's sense), as well as a crucial point, that debate in academia is not wholly about winning arguments and persuading people (often not even minimally). It is also a point about the importance of patronage and intellectual communities. Academic debate is not about these things, rather it is about careers and cliques, telling stories about oneself and one's community (or how one sees oneself), posturing and identity. The concept of performativity is so relevant here: it's not what you say but the way you say it. Acting/doing makes you who you are. None of this is to say that there is not great integrity and value in the academy as well, just that we should be savvy about what goes on and why. This is one of the reasons why I came to the United States.

DWB: You are now the Hoskins Professor of Classics at Stanford University. Why did you move from the UK to the US?

MS: Changes in the European academy mean that better opportunities for thoughtful archaeology (as I have defined it) appear, currently, in the US. It is also, of course about resources.

DWB: Is it also about where archaeology has its home in the US: in universities and in Cultural and Social Anthropology departments?

MS: This is an interesting question - where does archaeology rest easy? Because archaeology has always found its main home outside of the academy, this brings up a question I think most important - the role of academic writing/production. And this is a reason why I use the word academy rather than university. For me it was a matter of the role of the academy (and by that I mean to include not just the institution of university, but the role of the intellectual/academic in research, pedagogy and publication). I want, *a priori*, to connect the academic and the professional. I am very attached to the notion of the public sphere.

Again, this is why I emphasize academic production. One route opening up for many is that of digital representation: representation taking in publication and also 'citizenship' (political affiliation, mobilization, representation old issues) thrown into relief by digital media. Many examples are possible here. We are running a workshop in digital citizenship later in the year looking at the bottom-up organization of ideas and publication and the perceived threats of all this: DRM, IP, Creative Commons and monopoly control, even terrorist threats.

DWB: What was the reaction in 1987 when the two books that you wrote with Chris Tilley appeared?

MS: The response was not very pleasant or encouraging. We managed to break into academic publishing (from the outside as it were). Chris had a Post-doctoral Fellowship at Cambridge at the time, and I was an independent, living in the northeast of England, teaching Classical Languages in a high school. The response to the books was vitriolic. Most people were horrified that they had been published. Really, they were very unpleasantly honest about telling us what they thought. Cambridge University Press (CUP) published one of the books (Polity Press the other); Colin Renfrew was a series editor for CUP and he recommended the book to the archaeology editor. Renfrew never challenged us and there was an understandable attitude among publishers that any publicity is good publicity.

Few criticized our scholarship. Instead they found fault because we mingled science with politics and business. We argued that archaeology is primarily about our relationship with the past. Archaeology is not about the past so much as where we come from. This makes it ethically and politically important to people, because the past is often where we look for roots and a sense of self and identity. Here we were connecting archaeology with the growing heritage industry and arguing that archaeological scientists do not have an overriding claim on the past. Archaeology is just another part of a growing interest in the material past that also includes commercial, state, and personal interests in tourism and collection, for example. It is a powerful claim to want to build scientific knowledge of the past, but not one to be pursued to the exclusion of other interests. In arguing that archaeologists should take seriously their responsibilities to contemporary society, we were seen as political pundits rather than disinterested scientists. But we were proved to be spot-on in our diagnosis of archaeology. Since the 1980s, legislation has been introduced around the world to ensure respect for plural and different interests in the past. In the United States, for example, Native American spiritual claims on the remains of the past now have to be respected. Heritage is seen as a human right. Cultural tourism, focusing on collections and archaeological sites, has become a massive economic sector. We were laying the intellectual ground for understanding these changes.

People found fault because we went against anthropological orthodoxy. We criticized ideas of cultural evolution (i.e., that history is a progression of social forms that evolve through evolutionary processes such as adaptation to environment). This has been the main anthropological view of human history for two centuries. Instead, we built our ideas on a broader base of social theory and philosophy. The result, only achieved after some twenty years of further

research, is a picture of the main events in human history which is quite different from the old orthodoxy⁴.

People found fault with us because we proposed another, more historical, model of the past that includes intangibles like the way people think. In place of orthodox cultural evolution we developed what I call an archaeology of mind that sees a major role in long-term history for cultural factors such as spirituality, ritual, cult, ideology, and senses of identity, while nevertheless emphasizing, as an archaeology, the importance of people's relationships with things. This actually amounts to a different model of human nature.

They found fault because we argued for a new interdisciplinary field centred upon material culture and design. We argued that what people do with things often tells you more than what people say. Nobody had noticed that beer cans were different in Sweden and the United Kingdom; and that they *had* to be different. We connected beer can design with all kinds of attitudes towards alcohol in the UK and Sweden in the 1980s, and even came up with an explanation for why the colours of cans, and what is written on them, differ in the two countries. Studying the cans led us into unspoken assumptions about two very different cultures of drink. But the argument was much bigger: that, in spite of our contemporary obsession with goods, there was actually no discipline that dealt with understanding things. Twenty years later we have design studies, material culture studies, cognitive science, HCI (human-computer interaction), and even garbology (archaeologists digging up land-fill sites in order to understand contemporary society).

DWB: What is your new book about?

MS: The *Origins* book still has no final title. It is a project to take the long-term view. Something only archaeologists can do: take the long-term view on things that matter to us now, like social innovation and change, like core human values (where they come from and how they have evolved), like life in cities, like empire and power. Archaeologists have been so reluctant to deal with such questions (though there have been notable and brave exceptions). I think it is our duty, as critical academics, to attempt to address these issues. Thus, we clearly see now that farming is less an economic change than something to do with architecture, home and the domestic, relations with other species, and spirituality. The economic impact came later than did the significant changes - villages, shrines, inter-species affiliations.

DWB: What advice would you give to archaeologists (or "cultural producers", to use your phrase) who want to make a difference in the ways that their disciplines work?

MS: I would suggest some tactics.

- 1) Solidarity and loyalty. Six people sticking together can bring about colossal change.
- 2) Be inclusive by default. Let others exclude themselves from what it is you are doing.
- 3) Don't call it theory. That can sound exclusive. Instead, call it "thoughtful archaeology" because everyone wants to be thoughtful.
- 4) Don't expect rational and reasoned debate. This is not what the university is about. Old ideas are won over not by strength of argument but because of far simpler reasons; their champions are out-manoeuvred or simply retire and die.
- 5) Lower your expectations. Acknowledge the ubiquity of "The 20% Rule": 20% of the people will hate what you do regardless of what you say; 20% percent of the people will love

⁴ And this is the subject of my new book tentatively titled *Origins*: how new archaeological thinking is changing the way we understand history.

what you do regardless of what you say; and the remaining 60% won't care or have an opinion about what you say.

6) Stand by some radical old values, such as the intimate relationship of research, pedagogy and publication, values such as those of reason, and old values such as collegiality (i.e., open minded affiliation and freedom of speech). Be more scientific than the scientists. This is at the core of the Archaeology Media Lab here at Stanford: doing as thinking, thoughtful practice as research. Hence the proper / best meaning of "lab": a place where you work.

7) Be humble. We only ever come to realize how little we know. I am much more comfortable now in saying that I write, teach, and have some questions I think are wonderful to explore.

DWB: Can we talk about the work that you are doing now in the north of England and also the work that you did in the 1990s in Wales with Mike Pearson (Department of Theatre, Film and Television Studies, University of Wales at Aberystwyth)?

MS: Archaeologists deal in certain relationships with place, senses of place and belonging, and the presence of the past in particular locales, and cultural ecologies that interweave different facets of people's inhabitation of the land. Landscape archaeology has grown out of historical geography and environmental archaeology as part of an interest in dealing with such an archaeological theme (or sensibility). I have been concerned that this is somewhat narrow and uncritical. For example, most landscape archaeology is quite (blissfully) ignorant of the way the notion of 'landscape' has developed from its origins in a northern European attitude towards property and development, the attitude that found a connection with an aesthetic of place, and one that involves certain 'performative' relationships with place and space. The aesthetic critique and performative component of landscape archaeology is one reason why I found working with Mike Pearson so fruitful. It has led to a series of works that seek a way of dealing with (archaeological) places that is rigorously empirical, founded in critique (i.e., that is aware of ideology), and that is centred upon a temporality that recognizes the contemporary nature of the past, that recognizes that land (or place and, thus, distinct from geometric space) is a sorting device, that recognises land/place as involving a folded temporality that cuts through time's arrow (past through to present).

One current topic of mine is to understand our archaeological sensibility of place in relation to this cultural genealogy, in relation to the seventeenth and eighteenth century genre of 'landscape', and also in relation to those other genres concurrent with rationalization and modernity from the seventeenth century on the topographic tradition (and its descendance through to contemporary human geography). Into this fits chorography: an old genre of descriptive topography that subsumed geography, archaeology, mapping, travel writing, place-name study, and natural history. Mike Pearson has just completed a chorography of Lincolnshire. I am exploring central Greece (where I have worked for twenty years) and now the borders of Scotland/England - one of the best researched 'landscapes' in archaeology anywhere. Mike and I call all this 'deep mapping'.

Deep mapping is an old tradition in European Antiquarianism of "writing on the land". Deep mapping refers to the temporal and historiographical character of chorography. It reflects eighteenth century Antiquarian approaches to place, which included history, folklore, natural history and hearsay. The deep map attempts to record and represent the grain and patina of place through juxtapositions and interpenetrations of the historical and the contemporary, the political and the poetic, the discursive and the sensual; the conflation of oral testimony, anthology, memoir, biography, natural history and everything you might ever want to say about a place (see more in Pearson and Shanks 2001: 64-5)

And, I am now discovering, that it goes back to the post-Renaissance consolidation of scholarly interest in history and geography as well as to the definition of the emerging nation

states of northern Europe. Crucially, thinking in these ways maintains our reflexive and critical awareness of the deep history of contemporary issues in archaeology. Here I am explicitly concerned with an intellectual tradition / genealogy that takes us to those times when our orthodox disciplinary divisions did not hold, times in the earlier moments of European rationalization, when the antiquarian was a polymath, able to range freely in a heretical empirics. I am finding that a methodology that is rigorously empirical and attentive to cultural ecology (i.e., a heretical empirics) appears quite orthodox and scholarly (it has to be), and yet it radically undermines the (meta) narratives that have conditioned our regional and national archaeological accounts since the nineteenth century and before.

DWB: A final question. Are you familiar with the BBC's programme *Desert Island Discs*, in which interviewees are asked to select music, books and a luxury that they would take with them if they were marooned on their own on a desert island? What would you take?

MS: I know that this sounds so conventional, but I would take the works of Shakespeare. I am just now realizing their scope and am fascinated by the English Renaissance. Or I would take Aeschylus or Borges or Levi-Strauss' *Tristes Tropiques*, but not *Harry Potter* (I have just been reading *Harry Potter* at length with our daughter Molly). Luxury? No question: whisky, or a lifetime's supply of California's best Napa Valley wines. Or perhaps a Leica MP camera with a 50 mm Noctilux lens and a supply of Fuji film (colour transparency and 100ASA black and white) and a darkroom.

16 May 2006

Select bibliography:

- M. Pearson, M. Shanks 2001 *Theatre/Archaeology*. London: Routledge.
- M. Shanks 1992 *Experiencing the Past*. Cambridge: Cambridge University Press.
- M. Shanks 1996 *Classical Archaeology of Greece*. London: Routledge.
- M. Shank, 1999 *Art and the Early Greek State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- M. Shanks, C. Tilley, 1987a *Re-constructing Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- M. Shanks, C. Tilley, 1987b *Social Theory in Archaeology*. Cambridge: Polity Press.
- M. Shanks et *alli* 1995 M. Shanks, I. Hodder, A. Alexandri, V. Buchli, J. Carman, J. Last, G. Lucas (eds), *Interpreting Archaeology: Finding Meaning in the Past* London: Routledge.

Pendeloques paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie

Corneliu BELDIMAN*, Diana-Maria SZTANCS**

Rezumat: Această lucrare își propune o abordare extensivă (repertoriu, tipologie, tehnologie, datare radiocarbon etc.) a celor mai vechi opt piese de podoabă (pandantive) aparținând culturii gravettiene și epigravettiene din această zonă a Europei. Cele șase obiecte gravettiene sunt realizate din piatră (3) și din os (3). Analiza sistematică și exhaustivă a urmelor a permis, pentru prima dată, reconstituirea "lanțului operator" al realizării pandantivului de os de la Mitoc și a incizării decorului sofisticat al pandantivului de la Țibrinu. Acest ultim obiect este unicum pentru această zonă a Europei. Cele două pandantive epigravettiene (unul simplu, din os și altul decorat, din corn de cerb) au fost recuperate din adăpostul sub stâncă de la Dubova – Cuina Turcului. Studiul contribuie, în mod esențial, la definirea, în termeni actuali, a tipologiei și tehnologiei celor mai vechi podoabe din România, ca expresia materială a primelor manifestări spirituale a comunităților de vânători – culegători și permite integrarea datelor acestui fenomen în context european.

Cuvinte cheie: România, Gravettian, Epigravettian, paleolitic superior, obiect de podoabă, pandantiv, industria materiilor dure animale, perforare.

Mots clés: Roumanie, Gravettien, Épigravettien, Paléolithique supérieur, parure, pendeloque, industrie de l'os et bois de cerf, technologie osseuse, percement.

Introduction: but, méthodes, matériel

L'ouvrage fait partie de la récente série d'articles et d'études qui ont pour but la publication systématique des objets préhistoriques de parure découvertes en Roumanie – Paléolithique supérieur, Epipaléolithique, Néo-énéolithique (C. Beldiman *et alii* 2005; C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005a; C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005b; C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005c; C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005d; C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005e; D.-M. Sztancs, C. Beldiman 2004a; D.-M. Sztancs, C. Beldiman 2004b; D.-M. Sztancs *et alii* 2005; E. Terzea, C. Beldiman 2003).

La méthodologie générale est celle appliquée dans la thèse de doctorat de l'auteur principal et c'est inspiré de la conception des *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, éditées par Henriette Camps-Fabrer.

En dépit des recherches archéologiques qui sont déroulées systématiquement depuis un demi-siècle dans des dizaines de grands sites de plein air ou en grotte du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie, les découvertes qui concernent le domaine de l'art mobilier et celui de la parure pour cette partie de l'Europe se sont avérées rares, voire exceptionnelles.

L'ouvrage qui suit¹ propose une approche extensive sur les objets paléolithiques et épipaléolithiques de parure en Roumanie, respectivement les pendeloques en matières minérales et en matières dures animales. Il s'agit d'un premier essai de synthèse sur les découvertes paléolithiques (Gravettien oriental, environ 25000 – 13000 B.P.) et épipaléolithiques (Épigravettien, environ 12000 – 10000 B.P.) de ce pays.

La démarche a pour but l'essai d'intégration les aspects actuels de la recherche du domaine (répertoire, typologie, technologie), en appliquant les modèles inspirés des *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique* (H. Camps-Fabrer 1991) et utilisant les résultats des approches roumaines récentes. Ainsi on peut essayer de définir les premières manifestations de ce phénomène dans les Carpates et au Bas Danube et de retracer les grandes lignes de l'évolution paléotechnologique et chronoculturelle du domaine (C. Beldiman, 1999; *idem* 2001a, *idem* 2001b, *idem* 2003a, *idem* 2003b, *idem* 2003c, *idem* 2003d, *idem* 2003e, *idem* 2004a, *idem* 2004b).

Le lot étudié et/ou discuté comporte 8 objets, ce qui représente la totalité de l'effectif connu jusqu'à maintenant. Cependant il faut préciser qu'actuellement sur la parure paléolithique et

* Université Chrétienne «Dimitrie Cantemir», Faculté d'Histoire, Splaiul Unirii No. 176, 040042 Bucarest, Roumanie; www.ucdc.ro; <http://arheologie.ulbsibiu.ro>; cbeldiman58@yahoo.com.

** Université «Lucian Blaga», Faculté d'Histoire et pour l'Etude du Patrimoine «Nicolae Lupu», Bd. Victoriei No. 5-7, 550024 Sibiu, Roumanie; <http://arheologie.ulbsibiu.ro>.

¹ Une première version de cette ouvrage a été présentée au colloque «La Spiritualité», organisé par Marcel Otte, Service de Préhistoire de l'Université de Liège et l'UISPP, 8ème Commission: Paléolithique supérieur, 10-12 décembre 2003.

épipaléolithique de Roumanie, on dispose encore d'informations de valeur inégale, ce qui affecte, sans nul doute, la validité des conclusions complètes sur le phénomène étudié. En premier lieu, certains objets sont bien repérés stratigraphiquement et chronologiquement et disponibles pour un examen complet par des moyens optiques ordinaires, y compris à la loupe binoculaire – ce qui c'est déjà fait. Ensuite, on a des découvertes anciennes ou récentes, relativement peu ou plus accessibles à l'examen direct mais publiées, en bénéficiant de descriptions plus ou moins détaillées et illustrées. Enfin, il existe des situations où les artefacts sont seulement signalés dans les publications diverses ou brièvement décrits sans dessins ni photos.

Nous considérons que la présente démarche s'avère utile et très nécessaire, dans les conditions où les découvertes paléolithiques et épipaléolithiques d'art et de parure de Roumanie, malgré leur petit nombre, constituent l'expression matérielle d'un phénomène distinct dans l'espace envisagé. Tout à la fois, les artefacts en discussion ont sans aucune doute une grande importance documentaire au niveau régional (C. Beldiman 1999, *idem* 2001a, *idem* 2001b, *idem* 2003c, *idem* 2003d, *idem* 2003e). Mais en dépit de cette évidence, les documents de l'art des origines et de parure en provenance de Roumanie sont encore absents ou méconnus dans les ouvrages de synthèse récents roumains ou internationaux (G. Bosinski 1990; J. K. Kozłowski 1992; F. Djindjian *et alii* 1999; M. Cârciumaru 1999; Al. Păunescu 1999a, *idem* 1999b, *idem* 2000, *idem* 2001). En même temps, quelques démarches roumaines récentes sur l'art mobilier ne visent que les aspects généraux (répertoire, description, analogies etc.), sans aborder systématiquement les aspects paléotechnologiques généralement liés à ce phénomène et spécialement à la parure (M. Cârciumaru, M. Mărgărit 2002; M. Cârciumaru, M. Mărgărit 2003a, *idem* 2003b; V. Chirica 1996; M. Mărgărit 2003).

Paléolithique supérieur (N total = 6)

Les découvertes attribuées au Paléolithique supérieur proviennent de 3 sites, appartiennent au Gravettien oriental, dont 1 en grotte et 2 en plein air – terrasse; ils sont localisés en Moldavie, en Dobrogea et en Olténie. L'effectif total compte 6 objets, travaillés en matériaux lithiques (3) et osseux (3) (fig. 1; tabl. n°s 1-2 et graph. n°s 1-2).

Gravettien (N total = 6)

Boroșteni (BRS, N = 3)

Le site en grotte de Boroșteni – "Peștera Cioarei", comm. de Peștișani, dép. de Gorj (partie nord de l'Olténie) (fig. 1) est déjà bien connu par sa riche séquence d'occupation moustérienne à plusieurs couches (M. Cârciumaru 2000). En contraste, la couche O, attribuée au Gravettien orientale, documente une occupation assez faible; en dépit de cela il a déjà livré, à deux reprises, 7 objets de parure divers. À l'occasion des fouilles de 1995 conduites par Marin Cârciumaru sur une surface approximative de 75 cm², on a récupéré les trois premiers artefacts, parmi lesquels se trouvent deux pendeloques; il faut y ajouter une perle sur fragment de stalactite, récupérée ultérieurement lors du tri des restes paléofauniques. Les dates qui suivent sont fournies par les études publiées. D'abord il s'agit d'une pendeloque de type long en grès marneux silicifié, décorée, entièrement façonnée (53x19x7 mm; diamètre de la perforation: 5 mm) (fig. 2/1; 3). Elle a une forme générale triangulaire allongée. Le décor est constitué par 10 encoches courtes parallèles et perpendiculaires sur le bord gauche, 2 sur l'extrémité proximale et par 5 lignes obliques parallèles continues gravées sur presque un tiers de deux faces et sur le bord droit (fig. 3/3). Les lignes ont des sections en V dissymétrique. Il semble que les surfaces ont été préparées par raclage axial et oblique. La perforation proximale a une forme parfaitement circulaire et un profil biconique, ce qui indique l'application bilatérale de l'opération probablement par rotation complète (l'alésage y compris) (fig. 3/5).

La deuxième pendeloque a été travaillée sur une phalange d'*Ursus spelaeus*, perforée vers son extrémité distale (diamètre: 5,5-6 mm) (fig. 2/2; 4/1-3). La perforation a des caractéristiques tout à fait identiques à celles du moyen de suspension de la pendeloque en grès, ce qui peut soutenir éventuellement, à notre avis, l'hypothèse de la fabrication par le même individu (fig. 3/3) (M. Cârciumaru, M. Otte 1996; M. Cârciumaru, R. Dobrescu 1997, p. 57-59; M. Cârciumaru 2000).

Les fouilles de 1996 ont mis au jour dans la même couche O trois autres objets de parure. Parmi eux se trouve une petite pendeloque ayant la forme d'un bâtonnet de section carrée, réalisée en "pierre noire" probablement par raclage axial (longueur: 7 mm; diamètre des extrémités: 4,5 et 7 mm) (fig. 2/3; 4/4). L'objet est décoré de quatre sillons transversaux

parallèles profonds à section en U dissymétrique et en V, obtenues probablement par sciage transversal, dont un placé sur la partie proximale (et assimilé à un aménagement de suspension de type "à gorge") et les trois autres sur la partie distale (M. Cârciumaru, R. Dobrescu 1997, p. 57-59; M. Cârciumaru 2000).

Les dates radiométriques de la couche O indiquent une âge comprise entre 25900±120 B.P. (GrN-15051) et 23570±230 BP (GrN-15050) (M. Cârciumaru, R. Dobrescu 1997, p. 61; M. Cârciumaru 2000).

Mitoc (MMG, N = 2)

La station de plein air de Mitoc – "Malul Galben", dép. de Botoşani (Moldavie, partie nord-est du pays) est localisée sur la rive droite de la rivière Prut; il s'agit d'un des plus importants sites paléolithiques de Roumanie (V. Chirica 2001) (fig. 1). À l'occasion des fouilles de 1981 de Vasile Chirica, on a récupéré dans le complexe 27 du niveau gravettien I (le plus ancien) une pendeloque calcaire entièrement façonnée (34x34x8 mm; diamètre de la perforation: 3/4 mm) (fig. 2/4; 5). Elle a une forme ovoidale irrégulière et porte sur les deux faces façonnées préalablement par raclage un décor composé de lignes gravées droites et courbes disposées radialement ayant la section en U et en V dissymétrique; sur le pourtour, on observe des encoches parallèles perpendiculaires courtes (fig. 5/2, 4). Selon l'ampleur variable de la profondeur des lignes gravées, le décor des faces a été gravé du centre vers l'extérieur. Chirica envisage l'hypothèse selon laquelle sur la face supérieure, on peut avoir à faire à une représentation schématisée d'un cervidé et sur la face inférieure à celle d'un bovidé (V. Chirica 1983). À notre avis il est difficile d'argumenter une telle interprétation, le décor étant dominé par la géométrisation (fig. 6). La perforation proximale ovale en plan et biconique en profil a été réalisée par rotation alternative bilatérale (fig. 5/2). L'âge du niveau I est estimé à 27-28 ka – 26700±1040 B.P. (GX-9418); 27150±750 BP (GrN-12635); 27500±600 BP (OxA-1778); 28910±480 (GrN-12636) (V. Chirica 1989; Al. Păunescu 1999b, p. 149-152).

Dans le même site les recherches belgo-roumaines de 1993 ont conduit à la découverte dans le niveau IV (le plus récent) d'un deuxième pendeloque de type droit, travaillé sur éclat diaphysaire d'os long de grands herbivores et non décoré (45x19x8 mm; diamètre de la perforation: 4/5-8/10 mm) (fig. 2/5; 7). Les étapes probables de la fabrication ont comporté le débitage par percussion lancée et le façonnage intégral par raclage des faces et entaillage ou sciage transversal pour modeler les extrémités. L'examen systématique des surfaces à la loupe binoculaire (au moment du réalisation de l'étude – 1995 – une première pour un objet de parure en provenance de Roumanie, voir M. Otte, C. Beldiman 1995; M. Otte, V. Chirica 1995) a permis de déceler les traces claires de façonnage par raclage axial et oblique des surfaces et des bords (fig. 8). La perforation proximale ovale en plan et biconique en profil a été aménagée bilatéralement par rotation alternative et alésage par grattage à l'intérieur (fig. 9/2-3); avant d'entamer la perforation le secteur correspondant de la face supérieure a été aménagé par raclage axial et oblique. L'étude poussée de l'artefact a permis la proposition de reconstitution du schéma opératoire de la fabrication (fig. 10). Les traces d'utilisation sont le lustrage et l'émoussement des bords de la perforation, ainsi que de la partie proximale située au-dessus de la perforation (fig. 8-9). L'âge du niveau IV est estimé à 19-20 ka – 19910±990 B.P. (GX-8724); 20945±850 B.P. (GX-8503) (M. Otte, V. Chirica 1995; M. Otte, C. Beldiman 1995; Al. Păunescu 1999b, p. 149-152).

Țibrinu (TBR, N = 1)

À Țibrinu, comm. de Mircea Vodă, dép. de Constanța (partie ouest de Dobrogea, sud-est du pays) (fig. 1) au bord d'un lac aménagé sur un ruisseau, a été découvert en 1993 par Eugen Mihail un petit site de plein air ayant deux niveaux d'occupation, attribué à une étape évoluée du Gravettien oriental; à cette occasion, on a trouvé, dans les sédiments de la falaise écroulé, deux objets d'art en matières dures animales, associés avec des outils gravettiens en silex. Le sondage de 1996 effectué par Alexandru Păunescu a établi la succession stratigraphique et a permis, en même temps, de récolter un inventaire archéologique significatif en plan typologique et chronoculturel (outillage lithique, restes de débitage et de macrofaune). L'auteur du sondage accepte, hypothétiquement, l'attribution des objets d'art au niveau I, où les restes squelettiques sont, comme les objets en discussion, préservés en conditions meilleures que dans le niveau II.

Un des objets, entièrement façonné, est une pendeloque de type long, droite, prise sur éclat diaphysaire d'os long d'un grand herbivore – probablement *Bos sp./Bison priscus* (85x18/20x5,3/10,3 mm; diamètre de la perforation: 5/10 mm) (fig. 2/6; 11-14). Il s'agit d'une

des plus belles pièces d'art paléolithiques connues jusqu'alors de cette partie de l'Europe. La fabrication a réclamé, très probablement, les étapes opératoires décelées dans le cas d'une autre pendeloque gravettienne en os, celle en provenance de Mitoc – "Malul Galben" (voir *supra*, fig. 10): débitage par percussion lancée et façonnage par raclage et entaillage. Le moyen de suspension est une perforation proximale, presque circulaire en plan et biconique en profil, aménagée bilatéralement par rotation alternative et alésage par rotation (fig. 12). Les traces d'utilisation sont le lustrage et l'émoussement des bords de la perforation, ainsi que de la partie proximale située au-dessus de la perforation (fig. 12). Sur la face supérieure, légèrement convexe, on a réalisé par gravure, sciage transversal et entaillage un décor géométrique complexe, composé par 64 lignes rectilignes: longues verticales, courtes verticales, courtes horizontales et courtes obliques (qui dominent numériquement) (fig. 13). Les lignes, gravées profondément, ont la section concave, en V symétrique et dissymétrique (fig. 12). Cet ensemble d'éléments graphiques linéaires est structuré en trois colonnes (remplies d'un motif en zigzag chaque) et deux groupes, placés symétriquement sur les parties proximale et distale et composées par deux lignes horizontales et 3 lignes courtes verticales (sur la partie proximale), respectivement 9 lignes courtes verticales (sur la partie distale); l'intention d'obtenir une double symétrie du décor est manifeste (axiale/verticale et horizontale). Tout à la fois, on observe une distribution quantitative égale des éléments graphiques sur les deux colonnes latérales (18 lignes obliques). L'articulation (association, syntaxe) des éléments graphiques à trois niveaux distincts (primaire, secondaire et tertiaire/final) est illustrée en fig. 13. L'examen intégral des surfaces en utilisant la loupe binoculaire a permis de proposer la reconstitution des étapes opératoires de réalisation du décor gravé (fig. 14), qui exprime, finalement, une identité mentale et constitue une marque technoculturelle distincte, qui se prête dès maintenant à des analyses comparatives en contexte plus large. L'estimation de l'âge absolu sur des bases radiométriques indique pour le niveau I une date de 18350 ± 200 B.P. (GrN-23073) et pour le niveau II une date de 13760 ± 170 B.P. (GrN-23074) (Al. Păunescu 1999a, p. 44-47; C. Beldiman 2003a).

Épipaléolithique

Les deux pendeloques attribuées à l'Épipaléolithique, respectivement à l'Épigravettien (ou Tardigravettien d'aspect/de type méditerranéen, selon la dénomination proposée par Alexandru Păunescu - 1989, *idem* 2000, *idem* 2001) proviennent de grand abri sous roche de Dubova – "Cuina Turcului", placé dans la partie sud-ouest du pays dans la région des Portes de Fer au bord gauche du Danube (dép. de Mehedinți) (fig. 1; tabl. 1-2; graph. 1-2). Le site a livré un lot d'artefacts relativement important, comptant plus de 110 objets de parure divers; les dents percées et le coquillage percé dominant nettement l'effectif (C. Beldiman 2004b). Il faut rappeler que tous les matériaux archéologiques de ces sites ont, entre autres, de fortes ressemblances avec les découvertes de l'Italie (Romanellien) et de France (Magdalénien final et Azilien). Parmi les artefacts se trouvent aussi de belles séries d'objets utilitaires et non utilitaires en os et en bois de cerf décorés de motifs géométriques gravés; il s'agit, en effet, du plus consistant lot d'objets d'art de l'Âge de la Pierre en Roumanie (C. Beldiman 1999; *idem* 2001a; V. Boroneanț 1969, *idem* 1970, *idem* 1996; Al. Păunescu 2000).

Épigravettien (N total = 2)

Pendeloques (N = 2)

Dubova (DCT, N = 2)

Les fouilles dans l'abri sous roche de Dubova – "Cuina Turcului", comm. de Plavișevița, dép. de Mehedinți conduites par Vasile Boroneanț en 1964 et par Alexandru Păunescu en 1965-1969 ont mis en lumière l'existence des deux consistantes couches attribuées à l'Épigravettien et datées de la fin du Tardiglaciaire et du début du Postglaciaire: niveau I à la fin du Bölling – Dryas II; niveau II au Dryas III. La riche industrie des matières dures animales inclut, entre autres, un important inventaire d'objets de parure et d'art. Parmi ces artefacts on retrouve une petite pendeloque entière (25x20,5x4 mm; diamètre de la perforation: 3,5/5 mm) issue de la couche II. Elle a une forme générale rectangulaire et une section plano-convexe, travaillée sur éclat diaphysaire d'os long probablement de grand herbivore (fig. 2/7; 15). La face supérieure a conservé la surface anatomique (face périostale) non modifiée par l'intervention technique, tandis que la face inférieure porte des traces irrégulières bien marquées de raclage axial (fig. 15/1-2, 5-6). Les extrémités ont été modelées par sciage transversal sur la face inférieure suivi d'une

fracturation par flexion (fig. 15/3-4). La perforation proximale est placée dans l'axe long de l'objet et présente une forme circulaire en plan et conique en profil, étant aménagée par rotation complète/continue unilatérale entamée sur la face inférieure; à l'intérieur on observe des stries hélicoïdales caractéristiques pour ce type de procédé de perforation (fig. 15/4, 7-8). Les traces d'utilisation ne sont pas évidentes. Păunescu mentionne le fait que l'objet a été entièrement ocré. La couche II est datée de 8175±200 B.C. (Bln-802) (Al. Păunescu 1978, p. 15-27, fig. 8/5; C. Beldiman 1999; Al. Păunescu 2000, p. 62-63 et 336-361).

La deuxième pendeloque, de type long et décorée, est travaillée sur fragment de bois de cerf (*compacta*) entièrement façonnée par raclage axial intense des surfaces et des bords (66,5x19/21x6 mm; diamètre de la perforation: 6/11 mm) (fig. 2/8; 16-17). Elle a été récupérée de la couche I en état fragmentaire, la cassure affectant la partie proximale avec la moitié de la perforation aussi bien que la partie distale. La forme générale a été probablement trapézoïdale ayant une partie distale arrondie/convexe et une section convexo-concave; la face inférieure conserve d'une manière continue les restes de la *spongiosa*. Les fractures se sont produites dans l'antiquité. Le décor consiste en 9 traits courts obliques disposés en ligne droite vers le bord gauche. La plupart sont réalisés par entaillage tandis que le dernier semble être fait par grattage (fig. 16-17). Sur la partie distale, on conserve partiellement le décor composé par des lignes fines parallèles transversales et obliques obtenues par sciage. La perforation centrale large conservée sur sa moitié inférieure est circulaire en plan et conique en profil, étant réalisée par rotation continue/complète unilatérale entamée sur la face supérieure; à l'intérieur on observe clairement des stries hélicoïdales spécifiques à ce procédé (fig. 17/1). Les traces d'utilisation ne sont pas évidentes. En ce qui concerne le contexte de la découverte des objets de parure dans ce site, il faut ajouter la constatation de la présence de quelques restes humains isolés qui peuvent indiquer l'existence de sépultures détruites et le statut de pièces d'inventaire funéraires pour les parures. Selon les données publiées par le paléanthropologue Dardu Nicolăescu-Plopșor, dans la couche I on a deux molaires d'un individu adulte; de la couche II proviennent des éléments du squelette postcrânien appartenant à 4 individus (foetus, femme adulte, deux hommes adultes). La couche I est datée de 10650±120 B.C. (Bln-803); 10100±120 B.C. (Bln-804); 11960±60 B.P. (GrN-12665) (D. Nicolăescu-Plopșor 1970; Al. Păunescu 1978; C. Beldiman 1999; Al. Păunescu 2000, p. 62-63 et 336-361).

Synthèse des données

Contexte

L'analyse des données montre que les objets de parure paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie proviennent des sites en grottes et abri sous roche (deux situations – BRS et DCT) et des sites de plein air/terrasse (deux situations – MMG et TBR). La distribution régionale des sites favorise nettement la partie sud-ouest du pays (Olténie/Banat, dép. de Gorj et dép. de Mehedinți), où sont localisés deux sites; les territoires oriental et du sud-est de cette contrée – la Moldavie et la Dobrogea – ont un site chaque, tandis que la région intracarpatique – Transylvanie – n'a pas livré aucune découverte (fig. 1; tabl. 1-2; graph. 1-2).

Effectifs et typologie

Tous les objets discutés sont pendeloques de type long ayant le dispositif de suspension proximal. La plupart de l'effectif total (6 pendeloques) appartient au Paléolithique supérieur – la culture gravettienne. Les parures l'Épigravettien comptent seulement deux objets. On peut retrouver la répartition quantitative par sites dans les tabl. 1-2 et graph. 1-2. Les découvertes de l'Aurignacien sont absentes. Pour le Gravettien de Roumanie les pendeloques et les dents percées sont relativement bien représentées parmi les objets de parure. La situation est différente pour la période suivante où le coquillage et les dents percées sont les objets de parure les plus fréquents, mais les pendeloques sont présentes, même si quantitativement sous représentées (Beldiman 2004b).

Matières premières

Les divers matériaux lithiques sont bien représentés et attestés au Paléolithique supérieur – Gravettien oriental (pierre calcaire, grès, "pierre noire" – 3 artefacts). En ce qui concerne les matières dures animales on constate la présence de deux catégories: os (os longs, phalange) et bois de cervidés (tabl. 3; graph. 3).

Fabrication

Le débitage comporte d'habitude plusieurs opérations de prélèvement de la matière première et d'obtention de la forme brute de l'objet. Dans la plupart des cas, le façonnage a totalement effacé les traces du débitage; c'est, par exemple, le cas des pendeloques analysées. En revanche, le façonnage est attesté par procédés facilement décelables: le raclage axial ou oblique, technique commune au Paléolithique supérieur et à l'Épipaléolithique; le sciage transversal, utilisé pour modeler les extrémités. Le décor a été réalisé par: gravure, sciage transversal, grattage, entaillage (tabl. 4). Les procédés appliqués pour l'aménagement du dispositif de suspension sont les plus variés et illustrent l'adaptation optimale à des paramètres dimensionnels et de dureté de la matière première. Au Paléolithique supérieur on a: préparation des surfaces par raclage; rotation alternative; rotation complète/continue sur une ou les deux faces; alésage par grattage ou rotation (H. Barge-Mahieu 1991a, *idem* 1991b; Y. Taborin 1991). Une situation spéciale et inhabituelle est celle des trois objets perforés de Boros̄teni, travaillés en matières premières diverses: pendeloques en pierre, sur phalange et incisive d'ours perforé; sur ces pièces on constate clairement la morphologie identique des perforations. Ainsi on peut envisager leur réalisation par le même individu. Le bâtonnet rainure en pierre de Boros̄teni (fig. 2/3; 4/4) semble avoir un aménagement de suspension de type "à gorge". L'analyse détaillée des traces de deux autres objets paléolithiques de parure a permis la proposition pour la première fois sur des artefacts de Roumanie la reconstitution de la "chaîne opératoire" de fabrication (débitage, façonnage, perforation – pendeloque de Mitoc, fig. 10) et des étapes de la réalisation du décor (pendeloque de Ţibrinu, fig. 14).

Utilisation

En ce qui concerne le contexte, la plupart des objets a été recueillie dans la couche sans aucune relation mentionnée avec un complexe ou aménagement quelconque. L'attestation des découvertes de restes humains de Dubova – "Cuina Turcului" peut soutenir dans une certaine mesure l'existence d'un éventuel contexte funéraire détruit pour la parure en provenance de ce site; mais pour cela on n'a aucun autre indice.

Les traces d'utilisation sont communes pour la plupart des pendeloques: émoussement et déformation des perforations plus ou moins marquée; lustrage des surfaces et des bords. La localisation des zones d'usure peut indiquer la position d'attache verticale pour ces objets (H. Barge-Mahieu 1991a, *idem* 1991b; Y. Taborin 1991).

Analogies

À cette occasion il suffit de mentionner quelques ouvrages qui rassemblent des découvertes faites strictement dans les régions voisines (les territoires actuels de l'Hongrie, Ukraine, République de Moldavie, Bulgarie, Serbie) et peuvent nous fournir quelques repères typologiques suggestifs pour le contexte régional plus large de la parure du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique de Roumanie.

Il faut d'abord préciser que la pendeloque de Ţibrinu, chargée de hautes significations esthétiques (mise en œuvre d'un décor structuré en symétrie parfaite), magiques et sociales (objet de prestige) est un *unicum* spectaculaire pour ces régions, rattachant le territoire du pays à l'aire continentale de manifestations notables de l'art mobilier au Paléolithique supérieur.

Pour le Paléolithique supérieur on peut mentionner les pendeloques, les rondelles, les dents percées et le coquillage percé de: Bacho Kiro, Kozarnica et Temnata Dupka, sites aurignaciens et gravettiens en grotte de Bulgarie (J. K. Kozłowski, 1992; B. Ginter, J. K. Kozłowski 2000); CoşăuŢi, important site gravettien en plein air de chasseurs de renne, placé au bord du Dniestr, République de Moldavie (I. A. Borziac 1993, *idem* 1994; M. Otte *et alii* 1996; M. Otte *et alii* 1998); Molodova 5 au bord du Dniestr, Ukraine (J. K. Kozłowski 1992); Arka, Csákvár, Pilismarot, Ságvár, Szob, Tarcál, Bodrogkeresztúr, sites en abri sous roche et de plein air de l'Hongrie (H. de Lumley 1984; J. K. Kozłowski 1992). Pour autres analogies voir aussi M. Cărciumaru, M. Mărgărit 2003a.

Les analogies les plus proches pour la parure de l'Épigravettien des Portes de Fer du Danube de Roumanie proviennent de sites placés de l'autre côté du fleuve, parmi lesquels celui de Vlasac occupe une des places les plus importantes; par exemple, de ce site on a une pendeloque rectangulaire en os presque identique à celle de Dubova – "Cuina Turcului" (D. Srejić, Z. Letica 1978; I. Radovanović 1996).

Conclusion

Cet article essaie de proposer une image cohérente et complète sur les plus anciennes manifestations du phénomène lié à la parure (respectivement aux pendeloques) au Paléolithique supérieur et à l'Épipaléolithique de Roumanie. En profitant de la masse documentaire encore faible par rapport à d'autres régions de l'Europe mais augmentée ces dernières années on utilise toutes les données disponibles jusqu'alors. L'analyse a concerné tous les aspects quantifiables et traités d'en point de vue statistique: contexte, types, matières premières, fabrication – débitage, façonnage, techniques de percement; utilisation. Les plus expressives sur le plan de la paléotechnologie sont les procédés de percement, illustrés par plusieurs solutions appliquées en formule unique ou combinée et adaptée toujours à la nature de la matière première. L'étude détaillée des pendeloques a permis, entre autres, quelques utiles précisions d'ordre technique et fonctionnel – à savoir la proposition de la "chaîne opératoire" de la fabrication et du décor et les hypothèses d'utilisation par attachement en position verticale par enfilage simple.

Toutes les données présentées sont accompagnées toujours par les dates radiocarbone disponibles et par l'illustration exhaustive. Ces données permettent de couvrir d'ici là, sur presque 15 millénaires, l'histoire du phénomène des parures des origines dans les régions des Carpates et du Bas Danube, comme les plus anciennes manifestations de la spiritualité dans cette contrée ainsi que de suivre les directions de l'évolution typologique et paléotechnologique dans l'important et sensible domaine de la parure, chargé de multiples significations techno culturelles et sociales.

Tout à la fois, les données complètes présentées dans cet article peuvent être intégrées dans les analyses plus larges de la parure en contexte macrorégional et continental.

Finalement, malgré leur petit nombre relatif, les pendeloques paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie sont aptes à prouver l'intégration de l'aire en discussion dans l'Europe est-centrale et du sud-est de l'époque.

Bibliographie:

- H. Barge-Mahieu 1991a *Fiche pendeloques sur os entier (3.2.); Fiche pendeloques droites (3.3.), in H. Camps-Fabrer, dir., Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier IV. Objets de parure, UISPP, Commission de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Publications de l'université de Provence, Aix-en-Provence.*
- H. Barge-Mahieu 1991b *Fiche pendeloques droites (3.3.), in H. Camps-Fabrer, dir., Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier IV. Objets de parure, UISPP, Commission de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Publications de l'université de Provence, Aix-en-Provence.*
- C. Beldiman 1999 *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu din Romania, Teză de doctorat, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", Academia Română, București (L'industrie des matières dures animales au Paléolithique supérieur, à l'Épipaléolithique, au Mésolithique et au Néolithique ancien de Roumanie, Thèse de doctorat, l'Institut d'Archéologie "Vasile Pârvan", l'Académie Roumaine, Bucarest.*
- C. Beldiman 2001a *Arta mobilieră paleolitică și epipaleolitică din România. De la gest la reprezentare (L'art mobilier paléolithique et épipaléolithique de Roumanie. De geste à la représentation, monographie sous presse).*
- C. Beldiman 2001b *Arta mobilieră în paleoliticul superior din Transilvania (L'art mobilier au Paléolithique supérieur de Transylvanie, Roumanie), dans Analele Universității Creștine "Dimitrie Cantemir", Seria Istorie (Annales de l'Université Chrétienne "Dimitrie Cantemir", Série Histoire), București, t. 4, p. 53-62.*
- C. Beldiman 2003a *Arta mobilieră în paleoliticul superior din Dobrogea (L'art mobilier au Paléolithique supérieur de Dobroudja, Roumanie), dans Analele Universității Creștine "Dimitrie Cantemir", Seria Istorie (Annales de l'Université Chrétienne "Dimitrie Cantemir", Série Histoire), București, t. 5, p. 23-45.*

- C. Beldiman 2003b *L'ivoire au Paléolithique supérieur de Roumanie*, dans V. Dujardin (éd.), *Table Ronde sur le Paléolithique supérieur récent. Industrie osseuse et parures du Solutréen au Magdalénien en Europe*, Angoulême (Charente, France), 28-30 mars 2003, Pré-Actes, Angoulême, p. 46-47.
- C. Beldiman 2003c *Parures paléolithiques et épipaléolithiques de Roumanie (25 000-10 000 BP): typologie et technologie*, dans V. Dujardin (éd.), *Table Ronde sur le Paléolithique supérieur récent. Industrie osseuse et parures du Solutréen au Magdalénien en Europe*, Angoulême (Charente, France), 28-30 mars 2003, Pré-Actes, Angoulême, p. 22-23.
- C. Beldiman 2003d *La parure au Paléolithique supérieur en Roumanie: les pendeloques*, dans M. Otte (éd.), *La Spiritualité*. Colloque organisé par le Service de Préhistoire de l'Université de Liège, UISPP, 8ème Commission: Paléolithique supérieur, 10-12 décembre 2003, Pré-Actes, Liège, p. 14.
- C. Beldiman 2003e *Art mobilier au Paléolithique supérieur en Roumanie*, dans M. Otte (éd.), *La Spiritualité*. Colloque organisé par le Service de Préhistoire de l'Université de Liège, UISPP, 8ème Commission: Paléolithique supérieur, 10-12 décembre 2003, Pré-Actes, Liège, p. 18-19.
- C. Beldiman 2004a *Arta mobilieră în paleoliticul superior din Oltenia (L'art mobilier au Paléolithique supérieur de l'Olténie, Roumanie)*, dans *Analele Universității Creștine "Dimitrie Cantemir"*, Seria Istorie (*Annales de l'Université Chrétienne "Dimitrie Cantemir", Série Histoire*), 6, București (sous presse).
- C. Beldiman 2004b *Parures préhistoriques de Roumanie: dents percées paléolithiques et épipaléolithiques (25 000-10 000 BP)*, dans *MemAnt* 23, p. 69-102.
- C. Beldiman *et alii* 2005 C. Beldiman, M.-M. Ciută, D.-M. Sztancs *Industria materiilor dure animale în preistoria Transilvaniei: descoperirile aparținând epocii eneolitice de la Șeușa-"Gorgan", com. Ciugud, jud. Alba*, dans *Apulum* 42, p. 27-52.
- C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005a *Piese preistorice de podoabă descoperite în peșteri hunedorene*, dans *Corviniana* 9, p. 41-80.
- C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005b *Piese de podoabă preistorice descoperite în peșteri hunedorene*, în <http://arheologie.ulbsibiu.ro/membri/c/cv%20beldiman.htm>;
http://arheologie.ulbsibiu.ro/santiere/hunedoara/piese_files/frame.htm.
- C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005c *Șeușa, com. Ciugud, jud. Alba, Punct: Gorgan. Date privind industria preistorică a materiilor dure animale*, dans *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2004. A XXXIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005*, CIMEC, București, p. 370-374.
- C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005d *Obiecte de podoabă neolitice timpurii din materii dure animale descoperite pe teritoriul României: brățări de os*, dans *Anuarul Muzeului «Vasile Pârvan» Bârlad, Bârlad*, 1 (sous presse).
- C. Beldiman, D.-M. Sztancs 2005e *Industria preistorică a materiilor dure animale din Peștera Cauce*, dans S. A. Luca, Cr. Roman, Dr. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce (II) (sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara)*, Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu, Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European, Bibliotheca Septemcastrensis V, Sibiu, p. 155-254.
- V. Boroneanț 1969 *Découverte d'objets d'art épipaléolithique dans la zone des Portes de Fer du Danube*, dans *Rivista di Scienze Preistoriche* 24, 2, p. 283-298.
- V. Boroneanț 1970 *La période épipaléolithique sur la rive roumaine des Portes de Fer du Danube*, dans *PZ* 45, 1, p. 1-25.

- V. Boroneanț 1996 *The Art of Epipalaeolithic/Mesolithic in the South-West of Romania*, dans A. Beltrán, A. Vigliardi (dir.), *The Colloquia of the XIIIth International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences, Forlì (Italia), 8-14 September 1996. Art in the Palaeolithic and Mesolithic. Colloquium XV: The Problem of the Transition between Palaeolithic and Mesolithic Art*, Forlì, p. 53-65.
- I. A. Borziac 1993 *Les chasseurs de renne de Kosoioutsy, site paléolithique tardif à plusieurs niveaux, sur le Dniestr moyen (Rapport préliminaire)*, dans *L'Anthropologie* 97, 2/3, p. 331-336.
- I. A. Borziac 1994 *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut (Le Paléolithique et le Mésolithique dans l'interfluve Dniestr-Prut)*, dans *TD* 15, 1-2, p. 19-40.
- G. Bosinski 1990 *Homo sapiens. Histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe (40 000 – 10 000 av. J.-C.)*, Paris.
- H. Camps-Fabrer (dir.) 1991 *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier IV. Objets de parure*, UISPP, Commission de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Publications de l'Université de Provence, Aix-en-Provence.
- M. Cârciumaru 1999 *Le Paléolithique en Roumanie*, Collection Le Paléolithique en Europe, J. Millon, Grenoble.
- M. Cârciumaru 2000 *Peștera Cioarei Boroșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în paleolitic (La Grotte du Corbeau à Boroșteni. Paléoenvironnement, chronologie et activités humaines au Paléolithique)*, Târgoviște.
- M. Cârciumaru, R. Dobrescu 1997 *Paleoliticul superior din Peștera Cioarei (Boroșteni) (Le Paléolithique supérieur de la Grotte du Corbeau à Boroșteni)*, dans *SCIV* 48, 1, p. 31-62.
- M. Cârciumaru, M. Mărgărit 2002 *Arta mobilieră și parietală paleolitică (Art mobilier et parietal paléolithique)*, Târgoviște.
- M. Cârciumaru, M. Mărgărit 2003a *Les découvertes d'art paléolithique de la vallée de Bistrita dans le contexte de l'art mobilier paléolithique de Roumanie*, dans *Annales de l'Université "Valahia" de Targoviste*, Section d'Archéologie et d'Histoire, 4-5, p. 16-27.
- M. Cârciumaru, M. Mărgărit 2003b *Les découvertes d'art mobilier paléolithique de Poiana Ciresului – Piatra Neamț (Roumanie)*, dans M. Otte, éd., *La Spiritualité*. Colloque organisé par le Service de Préhistoire de l'Université de Liège, UISPP, 8ème Commission: Paléolithique supérieur, 10-12 décembre 2003, Pré-Actes, Liège, p. 19.
- M. Cârciumaru, M. Otte 1996 *Objets de parure découverts dans la grotte Cioarei (Boroșteni, dép. de Gorj, Roumanie)*, dans *Préhistoire Européenne* 9, p. 403-415.
- C. V. Chirica 1996 *Arta și religia paleoliticului superior în Europa Centrala și Răsăriteană. Aspecte istoriografice și arheologice (Art et religion au Paléolithique supérieur en Europe Centrale et Orientale)*, *BAI* VI, Iași.
- C. V. Chirica 1983 *Amuleta-pendantiv de la Mitoc și unele aspecte ale artei și magiei în paleoliticul superior est-carpatic (La pendeloque de Mitoc et quelques aspects de l'art et de la magie au Paléolithique supérieur à l'est des Carpates)*, dans *Studia Antiqua et Archaeologica* 1, p. 38-44.
- C. V. Chirica 1989 *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, *BAI* III, Iași.
- C. V. Chirica 2001 *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, *BAI* XI, Iași.
- F. Djindjian et alii 1999 F. Djindjian, J. K. Kozłowski, M. Otte *Le Paléolithique supérieur en Europe*, Collection U Histoire, Paris.
- B. Ginter, J. K. Kozłowski (dir.) 2000 *Temnata Cave. Excavations in Karlukovo Karst Area, Bulgaria*, vol. 2, part 1, Krakow.
- J. K. Kozłowski 1992 *L'art de la Préhistoire en Europe orientale*, Paris.
- H. de Lumley (dir.) 1984 *Art et civilisation de chasseurs de la Préhistoire (34000 – 8000 ans av. J.-C.)*, Catalogue d'exposition, Paris.

- M. Mărgărit 2003 *Raportul dintre arta mobilieră și parietală paleolitică (Le rapport entre l'art mobilier et l'art parietal paléolithique)*, Târgoviște.
- D. Nicolăescu-Ploșor 1970 *Expertiza antropologică asupra osemintelor umane descoperite în straturile romanello-aziliene de la Cuina Turcului (Diagnose anthropologique des restes humaines découvertes dans les couches d'âge romanello-azilienne de Cuina Turcului)*, dans *SCIVA* 21, 1, p. 35-36.
- M. Otte, C. Beldiman 1995 *Sur les objets paléolithiques de parure et d'art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, dép. de Botoșani, Roumanie*, dans *MemAnt* 20, p. 35-70.
- M. Otte, V. Chirica 1995 *Sur les objets paléolithiques de parure et d'art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, dép. de Botoșani, Roumanie*, dans *Préhistoire européenne* 5, p. 119-152.
- M. Otte et alii 1996 M. Otte, I. Lopez-Bayon, P. Noiret, I. A. Borziac, V. Chirica, *Recherches sur le Paléolithique supérieur de la Moldavie*, dans *Bulletin de la Société Royale d'Anthropologie et de Préhistoire*, Bruxelles, t. 107, p. 45-80.
- M. Otte et alii 1998 M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, *Regards sur le Paléolithique supérieur de la Moldavie*, dans *CI* 17/1, p. 37-46.
- Al. Păunescu 1978 *Epipaleoliticul de la Cuina Turcului-Dubova (Le site épipaléolithique de Dubova-Cuina Turcului)*, dans *Tibiscus* 5, p. 11-56.
- Al. Păunescu 1989 *Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie (un bref aperçu)*, dans *L'Anthropologie* 93, 1, p. 123-158.
- Al. Păunescu 1999a *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Dobrogei. Studiu monografic (Le Paléolithique et le Mésolithique de Dobrogea. Monographie archéologique)*, București.
- Al. Păunescu 1999b *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut. Studiu monografic (Le Paléolithique et le Mésolithique de la Moldavie entre les rivières Siret et Prut. Monographie archéologique)*, București.
- Al. Păunescu 2000 *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre (Le Paléolithique et le Mésolithique dans le territoire situé entre les Carpates et le Danube. Monographie archéologique)*, București.
- Al. Păunescu 2001 *Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul României (Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie)*, dans M. Petrescu-Dîmbovită, Al. Vulpe (dir.), *Traité d'histoire des Roumains. Vol. I L'Héritage des temps anciens*, București, p. 67-110.
- I. Radovanović 1996 *The Iron Gates Mesolithic*, International Monographs in Prehistory, Archaeological Series 11, Ann Arbor.
- D. Srejić, Z. Letica 1978 *Vlasac. Mezolitsko nasel'e u Djerdapu*, vol. I-II, Belgrad.
- D.-M. Sztanacs, C. Beldiman 2004a *Piese de podoabă din materii dure animale descoperite în Peștera Mare, sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara*, dans *Corviniana* 8, p. 97-109.
- D.-M. Sztanacs, C. Beldiman 2004b *Podoabe preistorice din materii dure animale: o mărgea de Spondylus sp. descoperită în Peștera din Bordu Mare (sat Ohaba-Ponor, com. Pui, jud. Hunedoara)*, dans *Revista Bistriței* 18, p. 9-21.
- D.-M. Sztanacs et alii 2005 D.-M. Sztanacs, C. Beldiman, M.-M. Ciută, *Podoabe din materii dure animale aparținând culturii Coțofeni descoperite recent în Transilvania*, dans *Revista Bistriței* 19, p. 31-49.
- Y. Taborin 1991 *Fiche Pendeloque (3.1.)*, dans H. Camps-Fabrer (dir.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier IV. Objets de parure*, UISPP, Commission de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Publications de l'université de Provence, Aix-en-Provence.
- E. Terzea, C. Beldiman 2003 *Peștera nr. 1 din Dâmbul Colibii: date paleontologice și arheologice*, dans *Revista Bistriței* 17, p. 33-43.

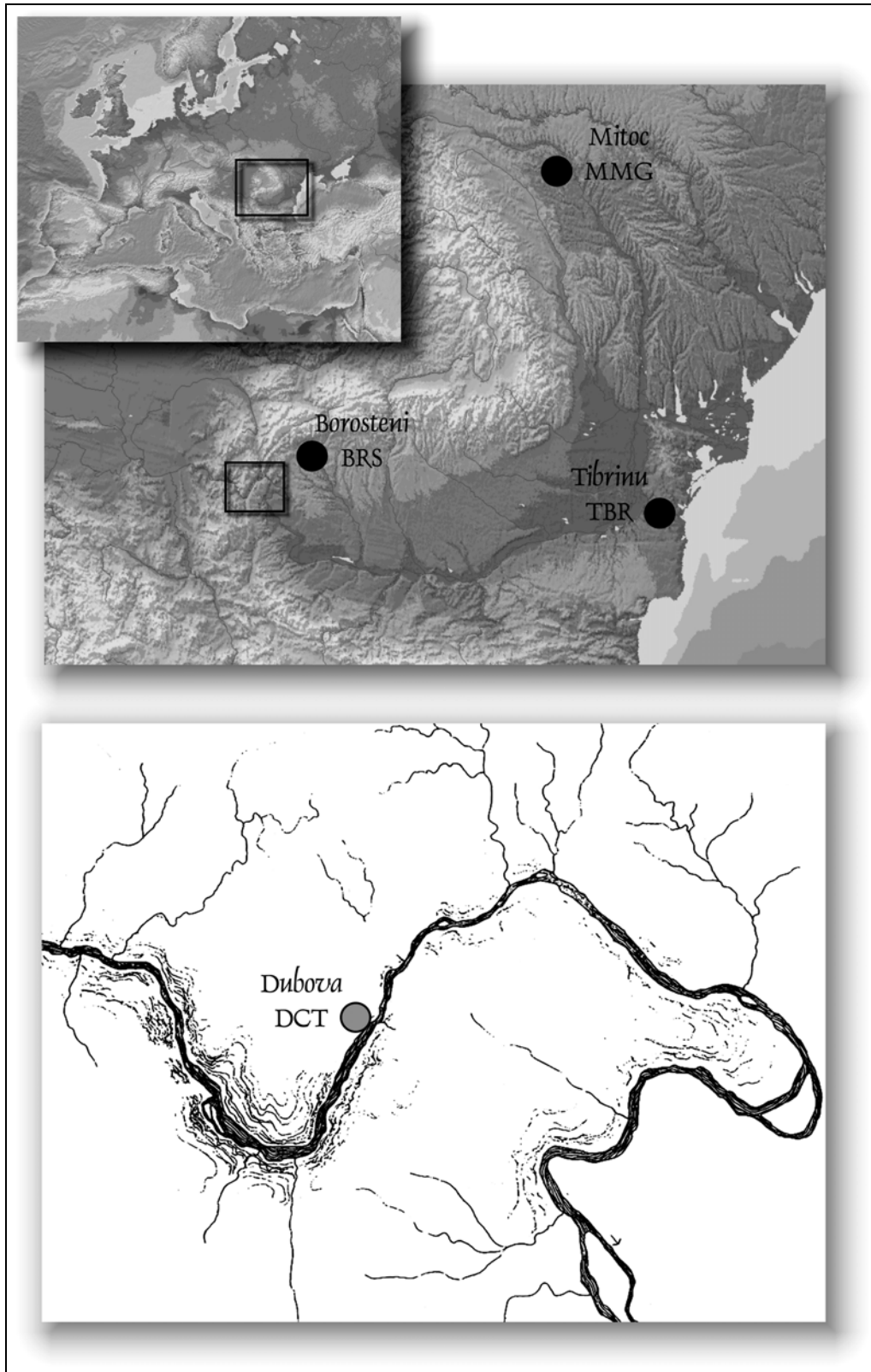

Fig. 1. Objets de parure (pendeloques) paléolithiques et épipaléolithiques en Roumanie – répartition des découvertes.

Obiecte de podoabă (pandantive) paleolitice și epipaleolitice din România – repartiția descoperirilor.

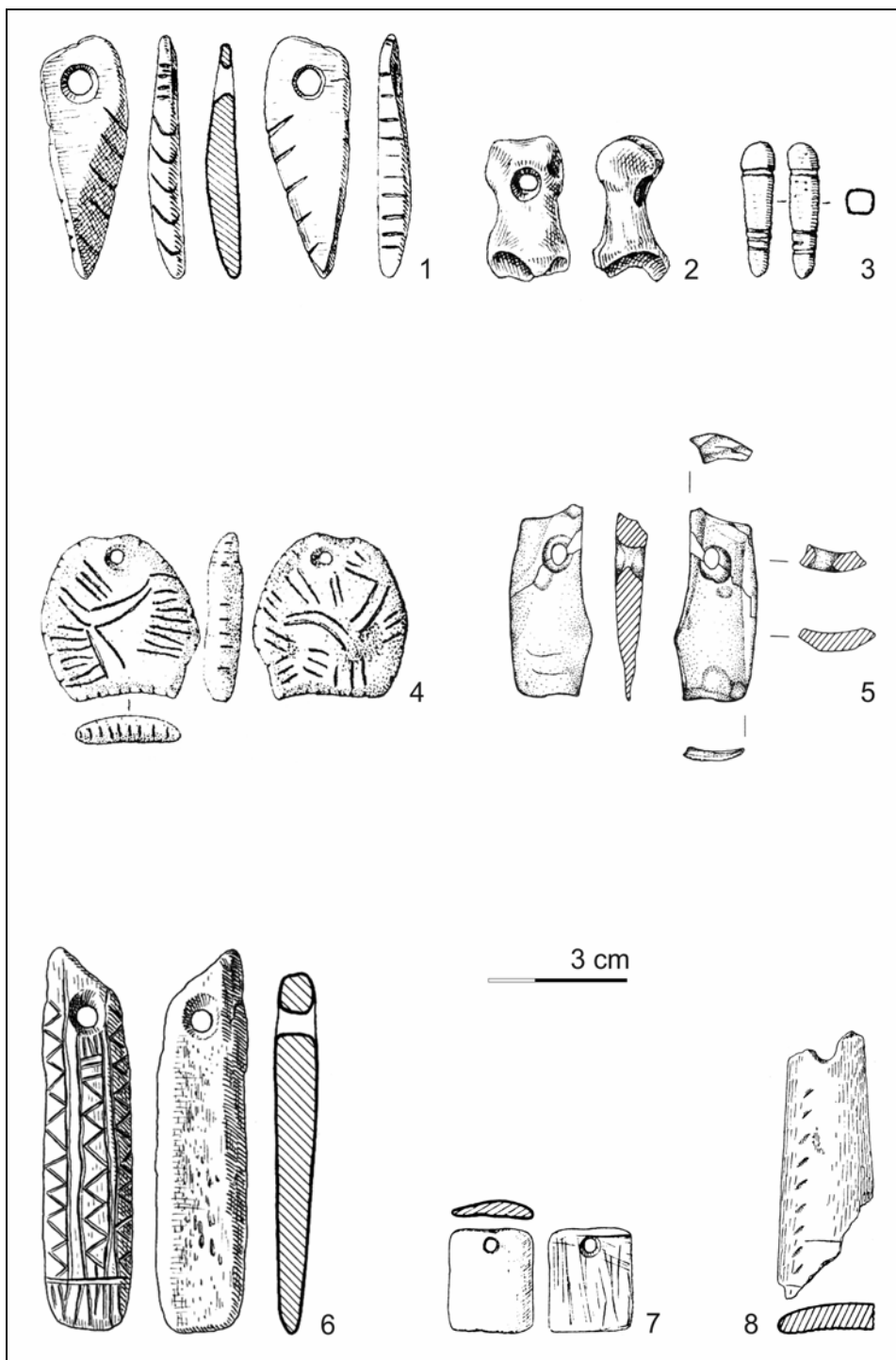

Fig. 2. Objets de parure (pendeloques) paléolithiques et épipaléolithiques en Roumanie:

1. Boroșteni (BRS): pendeloque en grès; 2. Boroșteni (BRS): pendeloque sur phalange d'ours de caverne; 3. Boroșteni (BRS): pendeloque en pierre; 4. Mitoc (MMG): pendeloque calcaire; 5. Mitoc (MMG): pendeloque en os; 6. Țibrinu (TBR): pendeloque en os; 7. Dubova (DCT): pendeloque en os; 8. Dubova (DCT): pendeloque en bois de cerf.

Obiecte de podoabă (pandantive) paleolitice și epipaleolitice din România: 1. Boroșteni (BRS): pandantiv din gresie; 2. Boroșteni (BRS): pandantiv din falangă de urs de peșteră; 3. Boroșteni (BRS): pandantiv din piatră; 4. Mitoc (MMG): pandantiv din calcar; 5. Mitoc (MMG): pandantiv din os; 6. Țibrinu (TBR): pandantiv din os; 7. Dubova (DCT): pandantiv din os; 8. Dubova (DCT): pandantiv din corn de cerb.

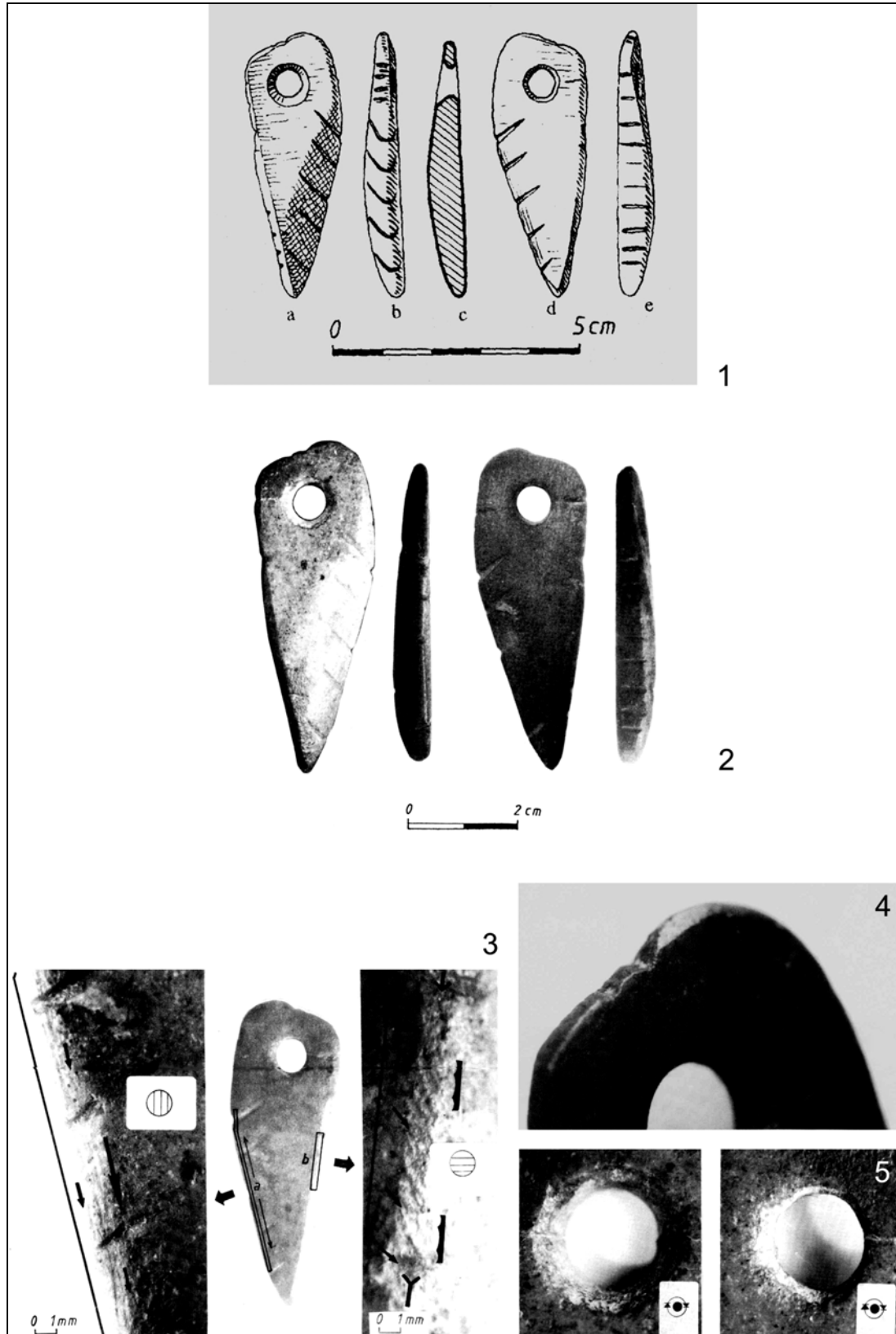

Fig. 3. Boros̃teni (BRS): pendeloque en gr̃s: 1-2. vues g̃ñrales; 3-4. traces de fãonnage et d̃tails du d̃cor; 5. vues de la perforation (d'apr̃s M. C̃rciumaru, M. Otte 1996).

Boros̃teni (BRS): p̃dantiv din gr̃s: 1-2. vederi generale; 3-4. urme de fasonare Ńi detalii ale decorului; 5. vederi asupra perforaŃiei (dup̃ M. C̃rciumaru, M. Otte 1996).

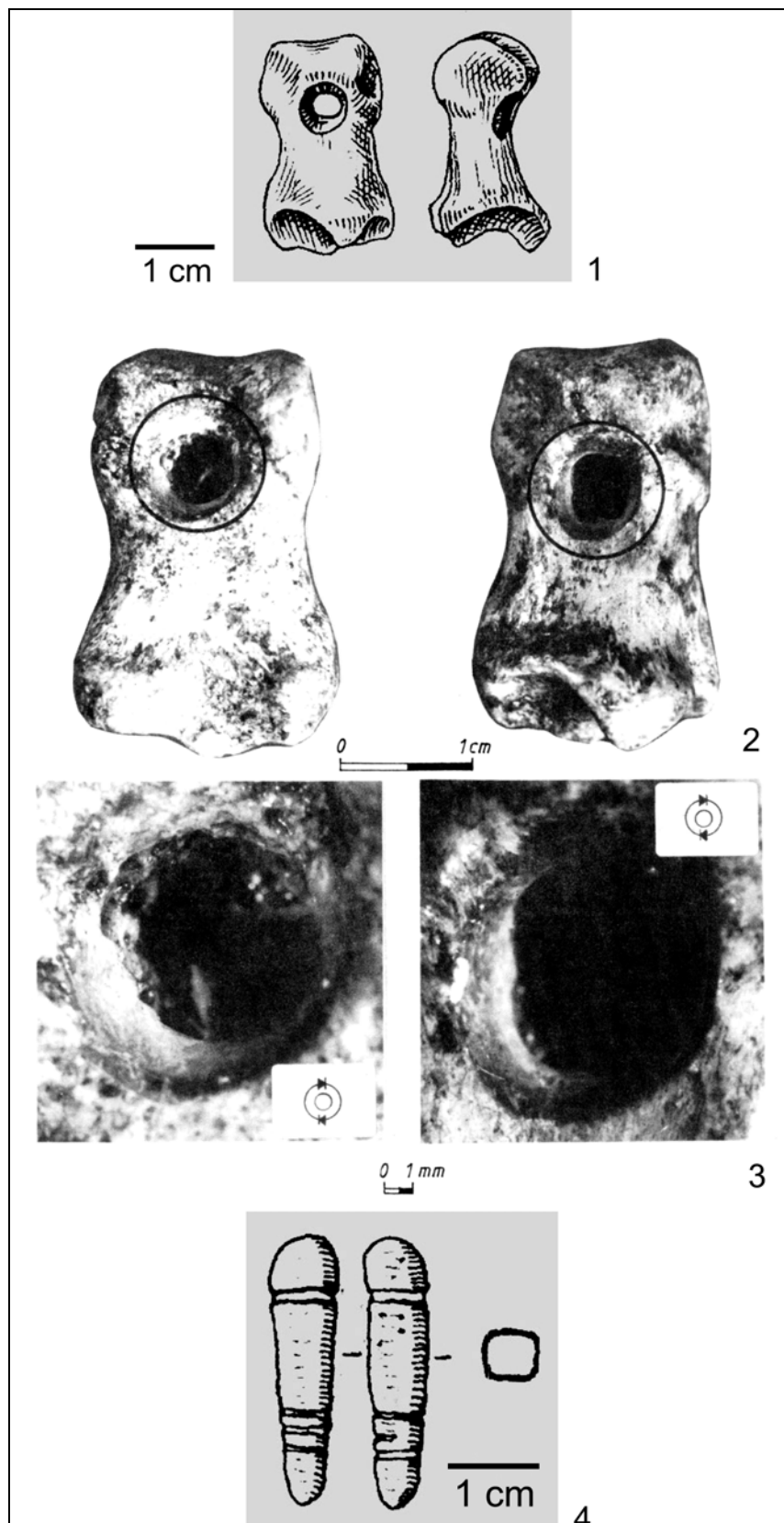

Fig. 4. Boros̃teni (BRS): pendeloque sur phalange d'ours: 1-2. vues g n rales; 3. vues des perforations; 4. pendeloque en pierre (d'après M. C rciumaru, M. Otte 1996).
Boros̃teni (BRS): pandantiv dintr-o falangă de urs: 1-2. vederi generale; 3. detalii ale perforațiilor; 4. pandantiv de piatră (după M. C rciumaru, M. Otte 1996).

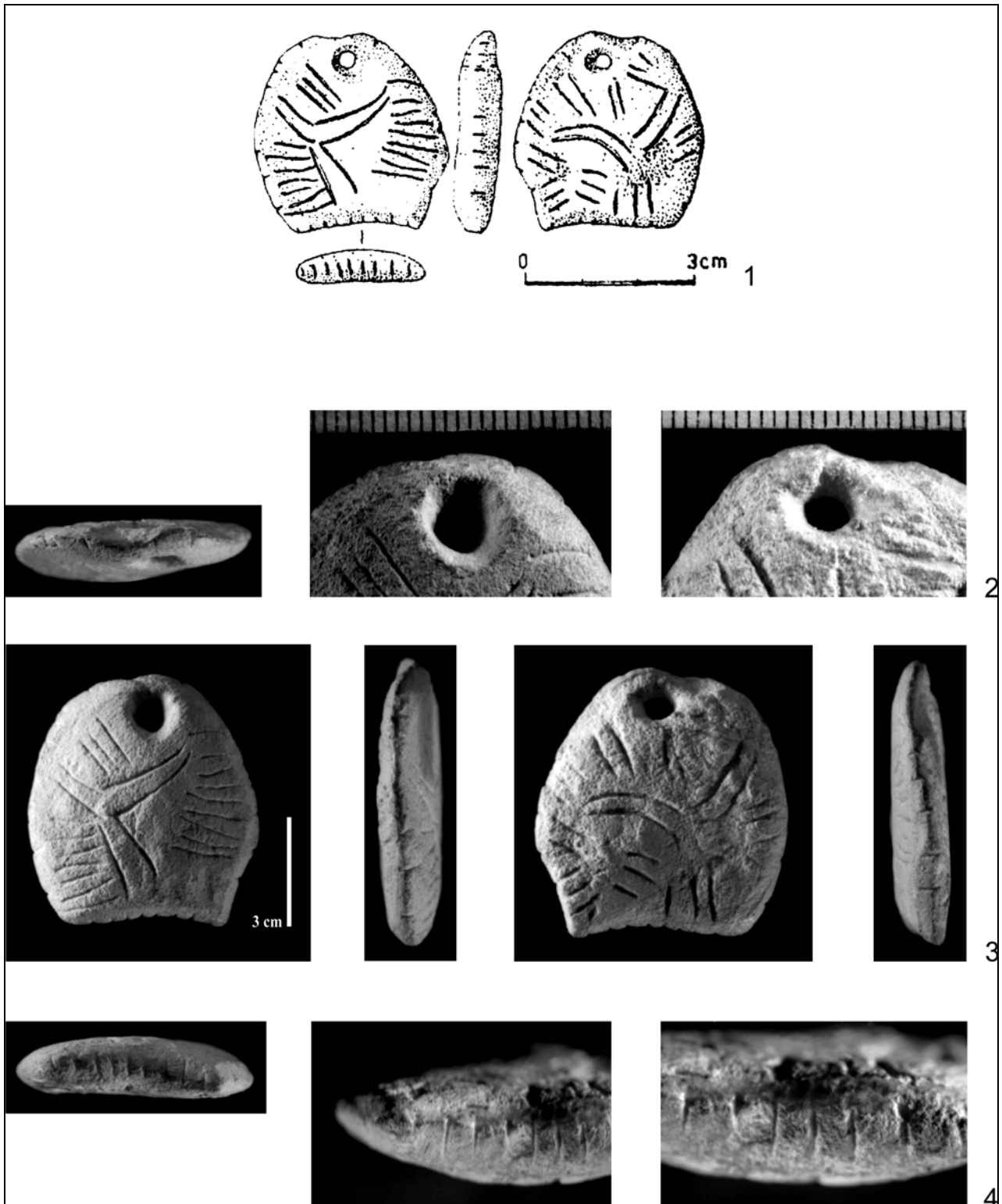

Fig. 5. Mitoc (MMG) – pendeloque calcaire: 1, 3. vues générales; 2, 4. vues de détails de la perforation et des extrémités (d'après V. Chirica 1983).

Mitoc (MMG) – pandantiv de calcar: 1, 3. vederi generale; 2, 4. detalii ale perforației și ale extremităților (după V. Chirica 1983).

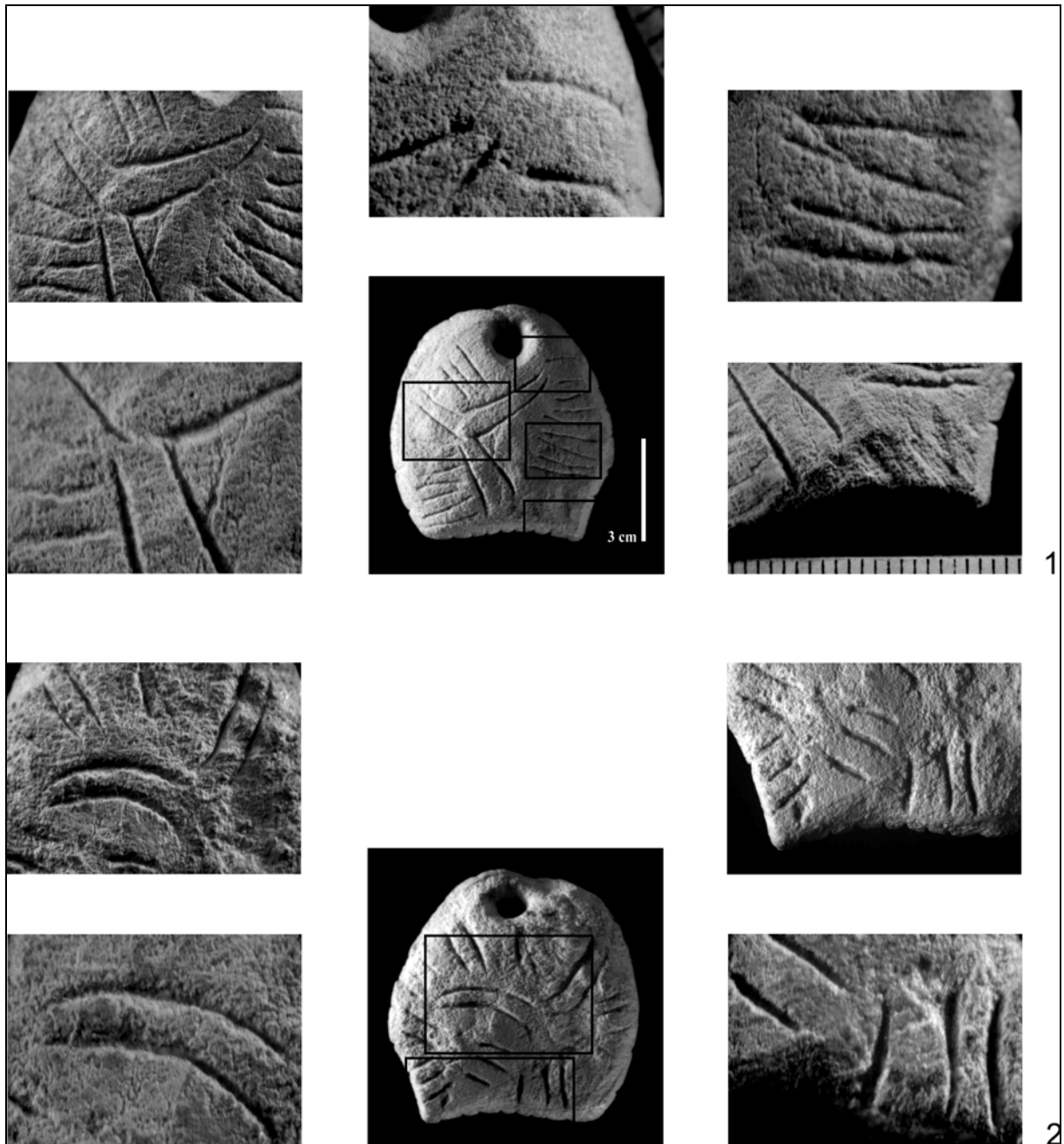

Fig. 6. Mitoc (MMG) – pendeloque calcaire: 1, 2. vues de détails des traces de façonnage et du décor sur les deux faces.

Mitoc (MMG) – pandantiv de calcar: 1, 2. vederi de detaliu ale urmelor de fasonare și ale decorului de pe ambele fețe ale piesei.

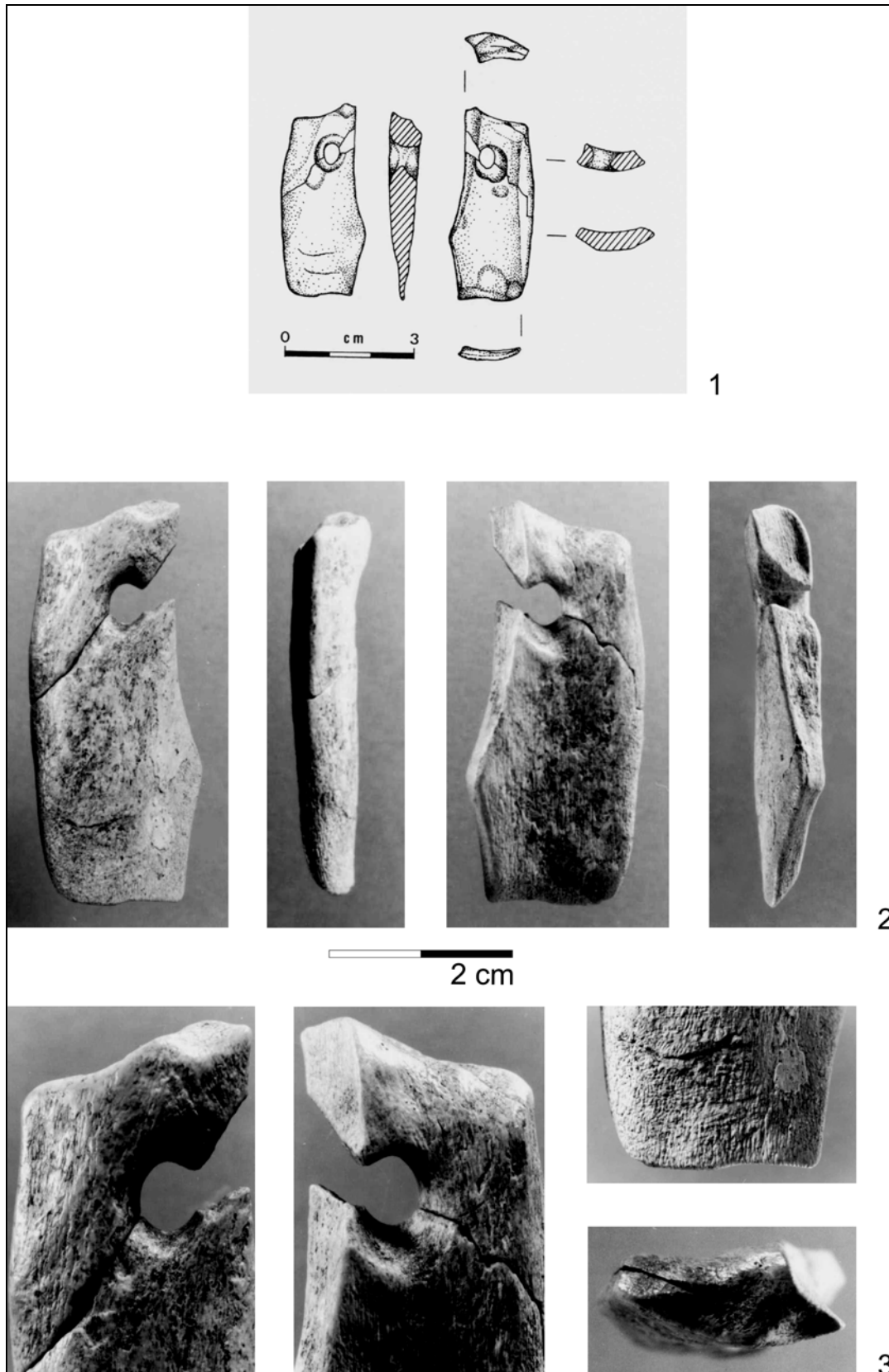

Fig. 7. Mitoc (MMG) – pendeloque en os: 1-2. vues générales; 3-4. vues de détails de la perforation et de la partie distale.

Mitoc (MMG) – pandantiv de os: 1-2. vederi generale; 3-4. detalii ale perforației și ale părții distale.

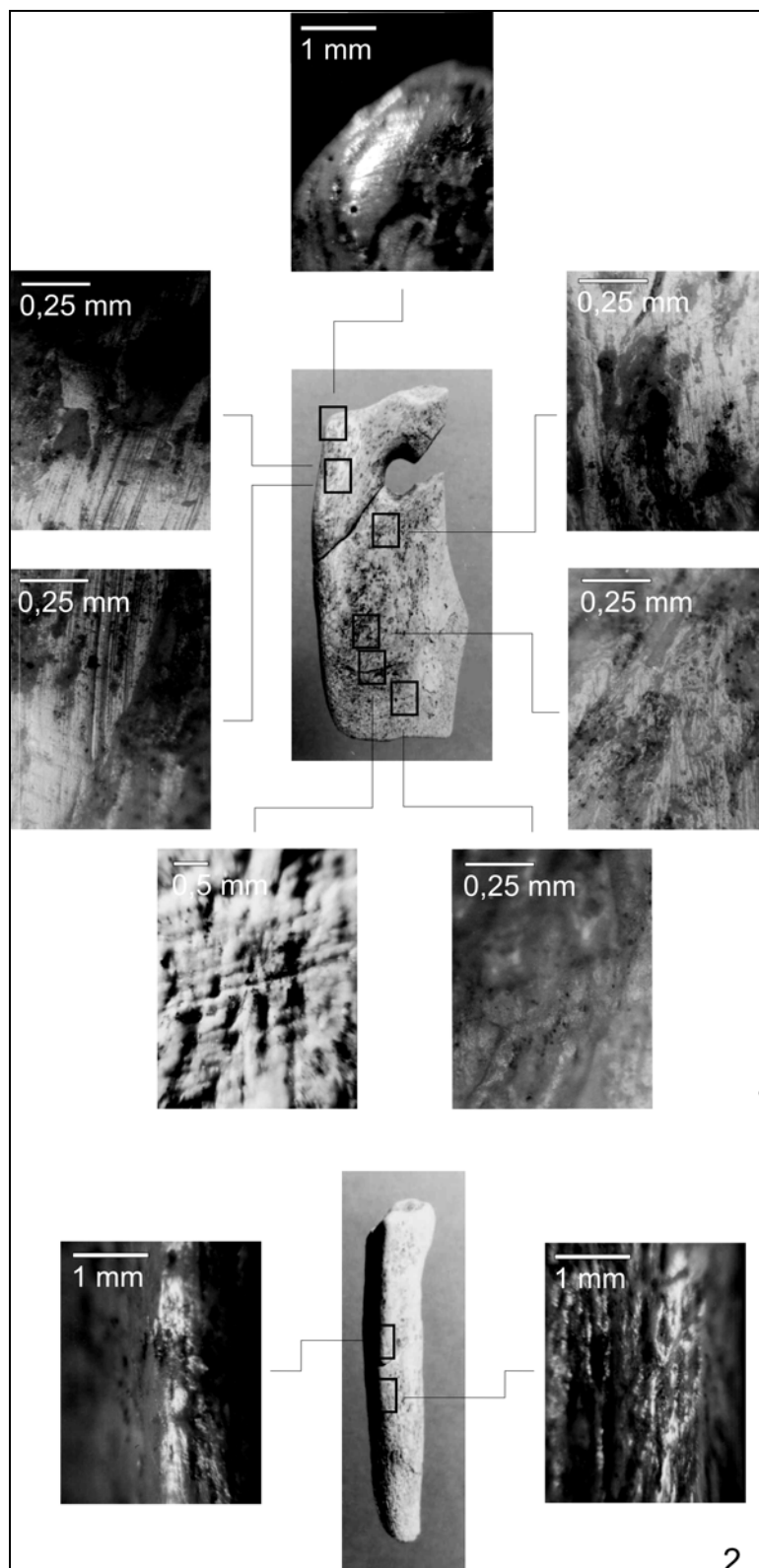

Fig. 8. Mitoc (MMG) – pendeloque en os: 1. traces de façonnage sur la face supérieure; 2. traces de façonnage sur le bord gauche (d'après M. Otte, C. Beldiman 1995).

Mitoc (MMG) – pandantiv de os: 1. urme de fasonare pe fața superioară; 2. urme de fasonare pe marginea stângă (după M. Otte, C. Beldiman 1995).

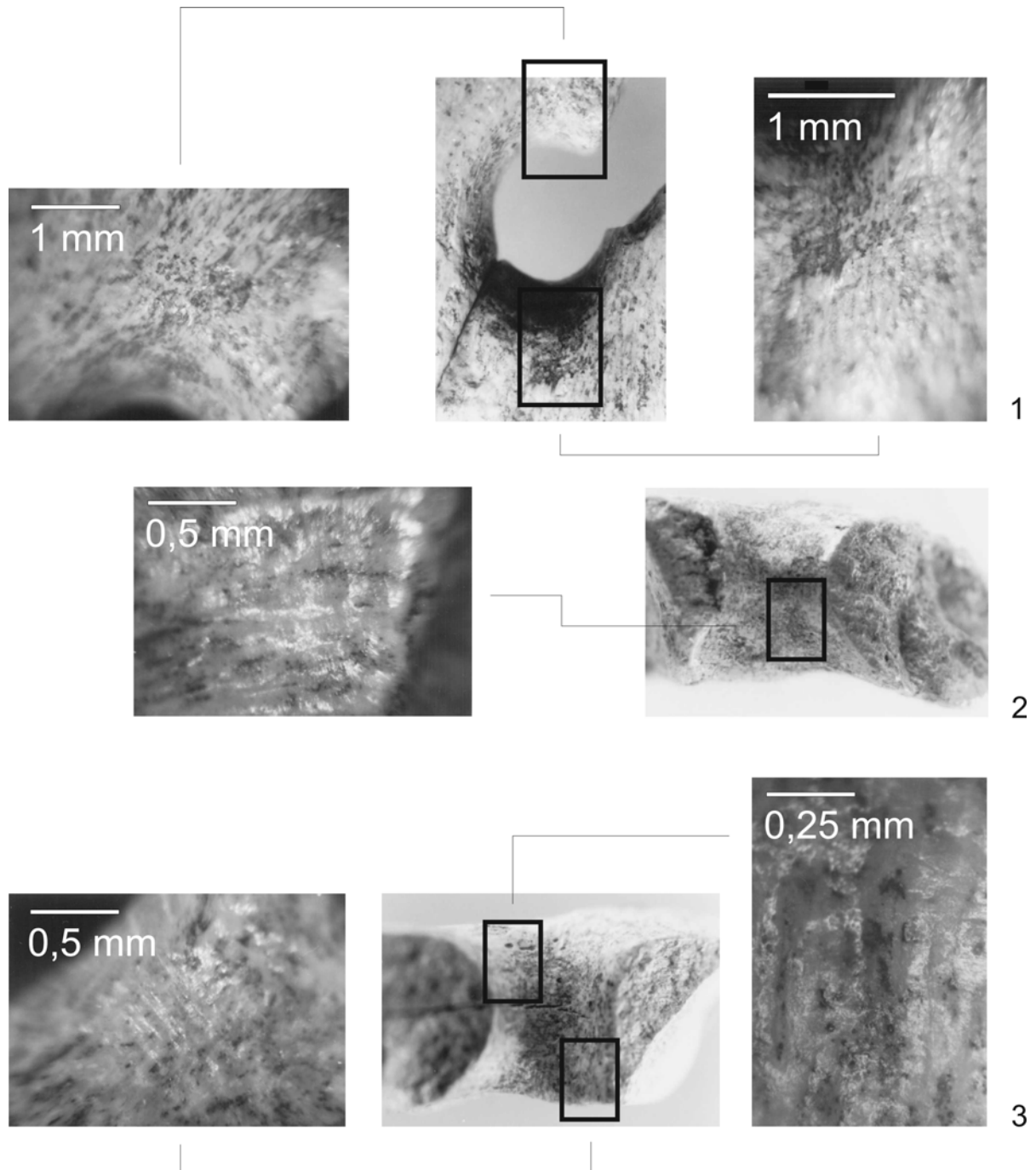

Fig. 9. Mitoc (MMG) – pendeloque en os: 1. vues de la perforation, détails de la partie distale et de l'extrémité proximale; 2. traces d'utilisation sur les bords de la perforation, face supérieure; 3. traces d'alesage de la perforation (d'après M. Otte, C. Beldiman 1995).

Mitoc (MMG) – pandantiv de os: 1. detalii ale perforației și ale părții distale și extremității proximale; 2. urme de utilizare pe marginile perforației, fața superioară; 3. urme de alezaj în zona perforației (după M. Otte, C. Beldiman 1995).

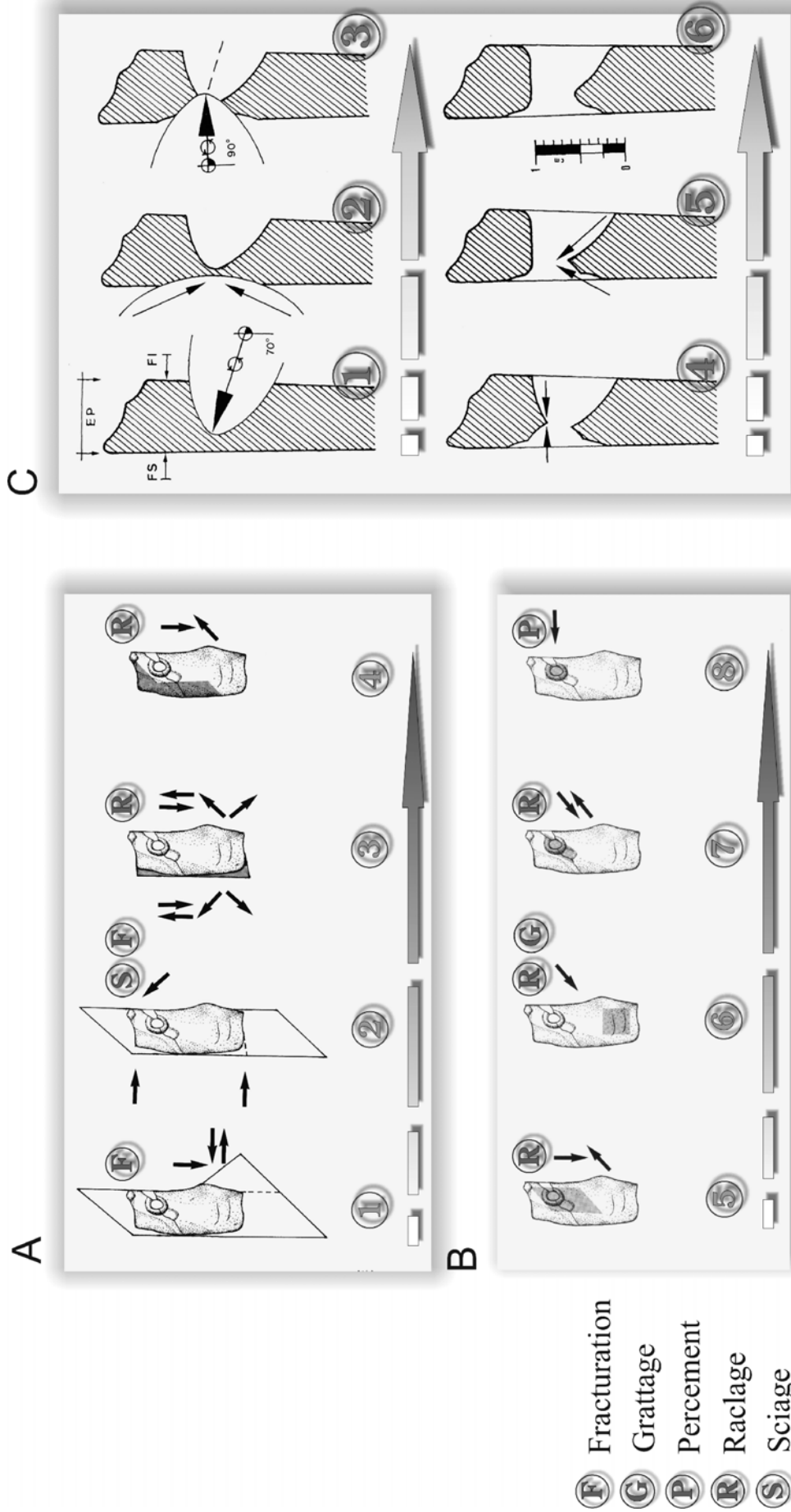

Fig. 10. Mitoc (MMG) – pendeloque en os: A-B. schéma opératoire de la fabrication – proposition de reconstitution; C. schéma opératoire de la perforation – proposition de reconstitution (d'après M. Otte C. Beldiman 1995).
 Mitoc (MMG) – pandantiv de os: A-B. schema operațiilor de confecționare – propunere de reconstituire; C. schema operațiilor de perforare – propunere de reconstituire (după M. Otte, C. Beldiman 1995).

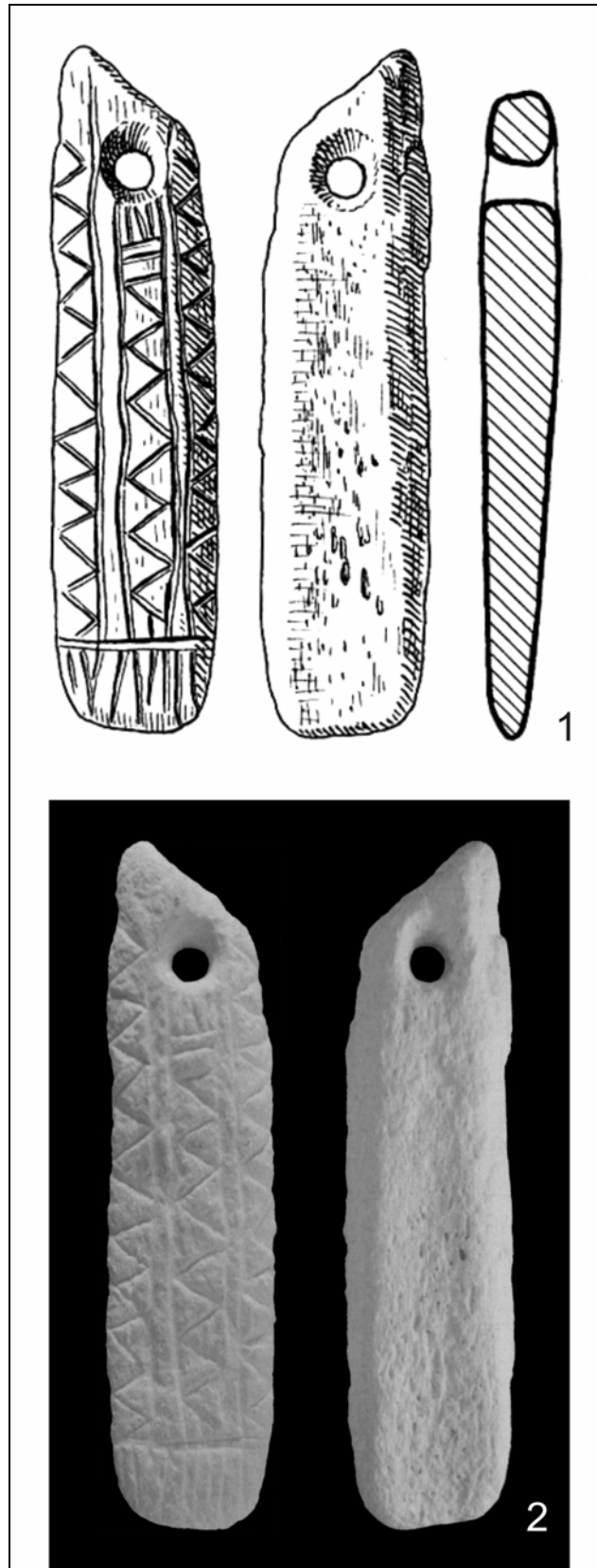

Fig. 11. Țibrinu (TBR) – pendeloque en os: 1-2. vues générales (1 d'après Al. Păunescu 1999).
Țibrinu (TBR) – pandantiv de os: 1-2. vederi generale (1 după Al. Păunescu 1999).

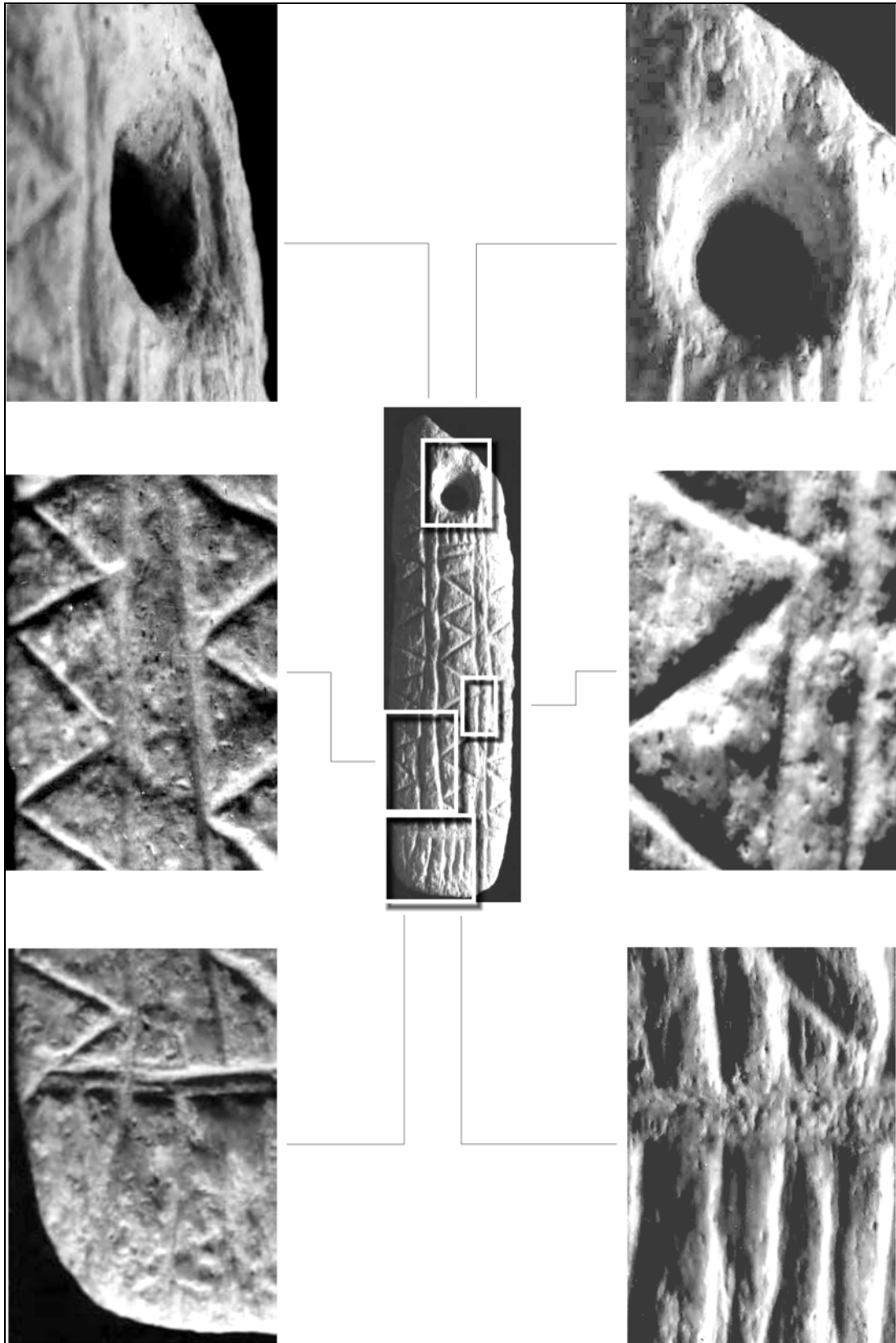

Fig. 12. Țibrinu (TBR) – pendeloque en os: vues de détails de la perforation et du décor.
Țibrinu (TBR) – pandantiv de os: detalii ale perforației și ale decorului.

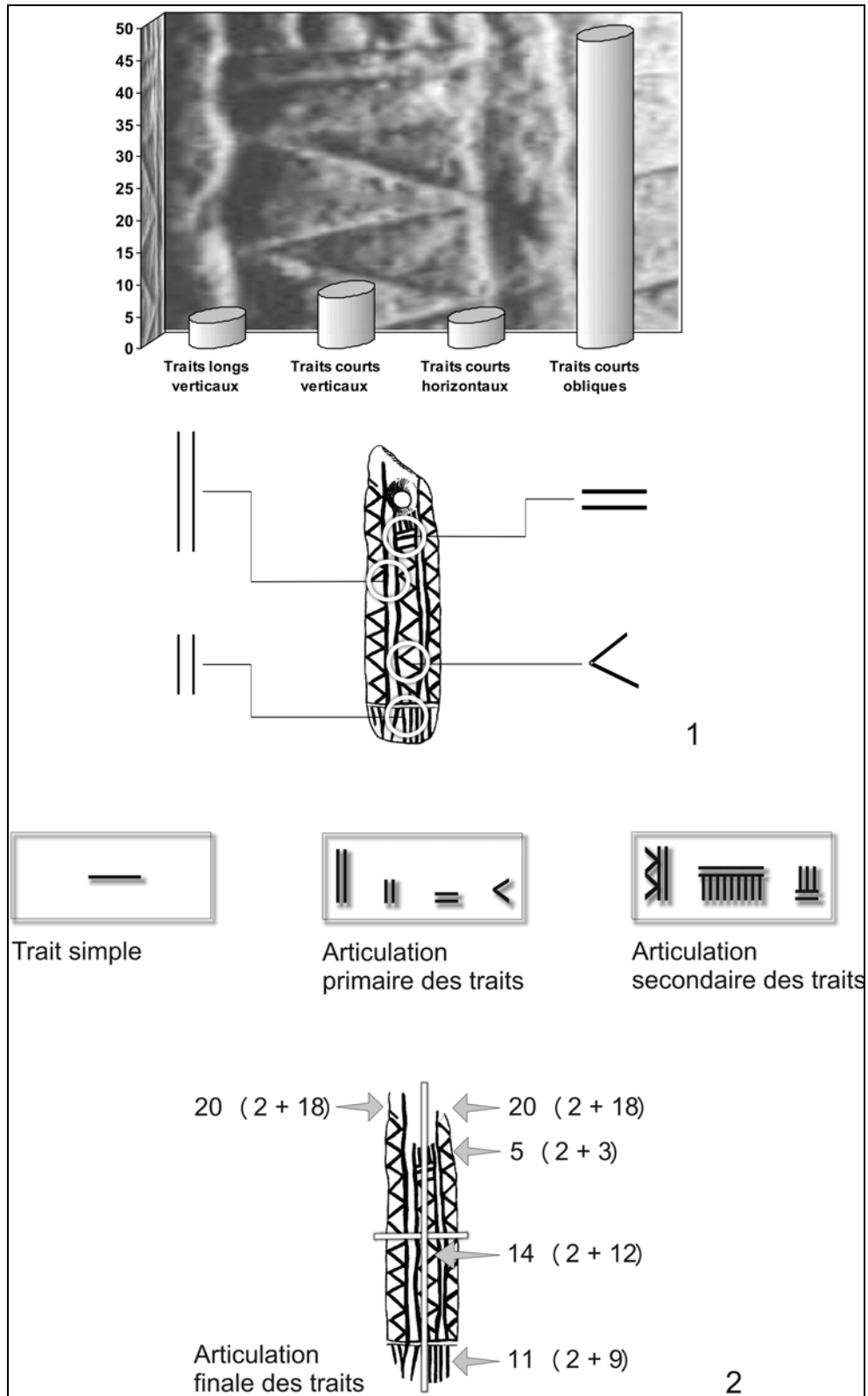

Fig. 13. Țibrinu (TBR) – pendeloque en os: la structure du décor: 1. répartition quantitative des traits; 2. symétrie et syntaxe des traits.

Țibrinu (TBR) – pandantiv de os: structura decorului: 1. repartiția cantitativă a urmelor; 2. simetria și sintaxa urmelor.

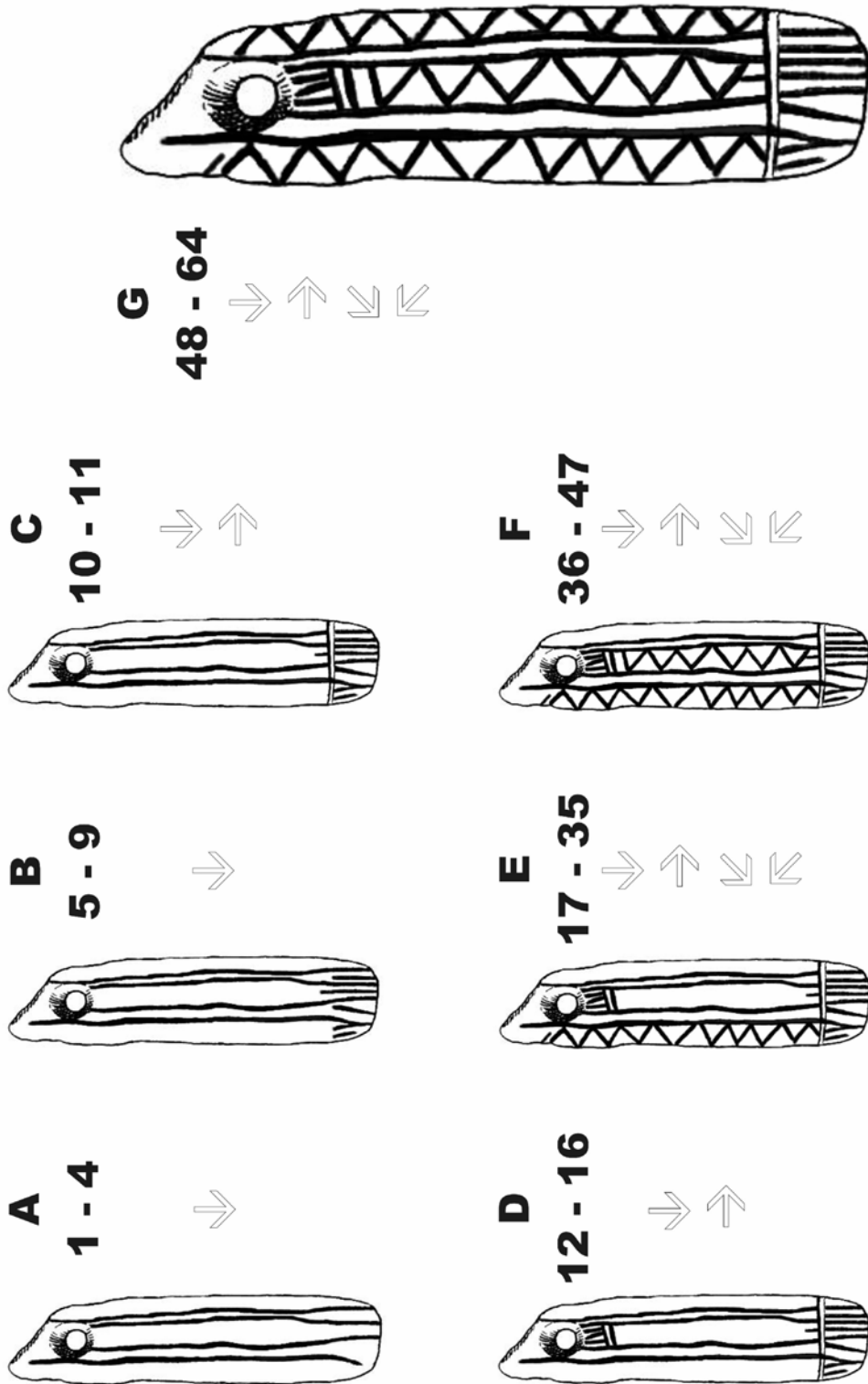

Fig. 14. Țibrinu (TBR) – pendeloque en os: schéma opératoire de la réalisation du décor – proposition de reconstitution.
Țibrinu (TBR) – pendentiv de os: schema operațiilor de realizare a decorului – propunere de reconstituire.

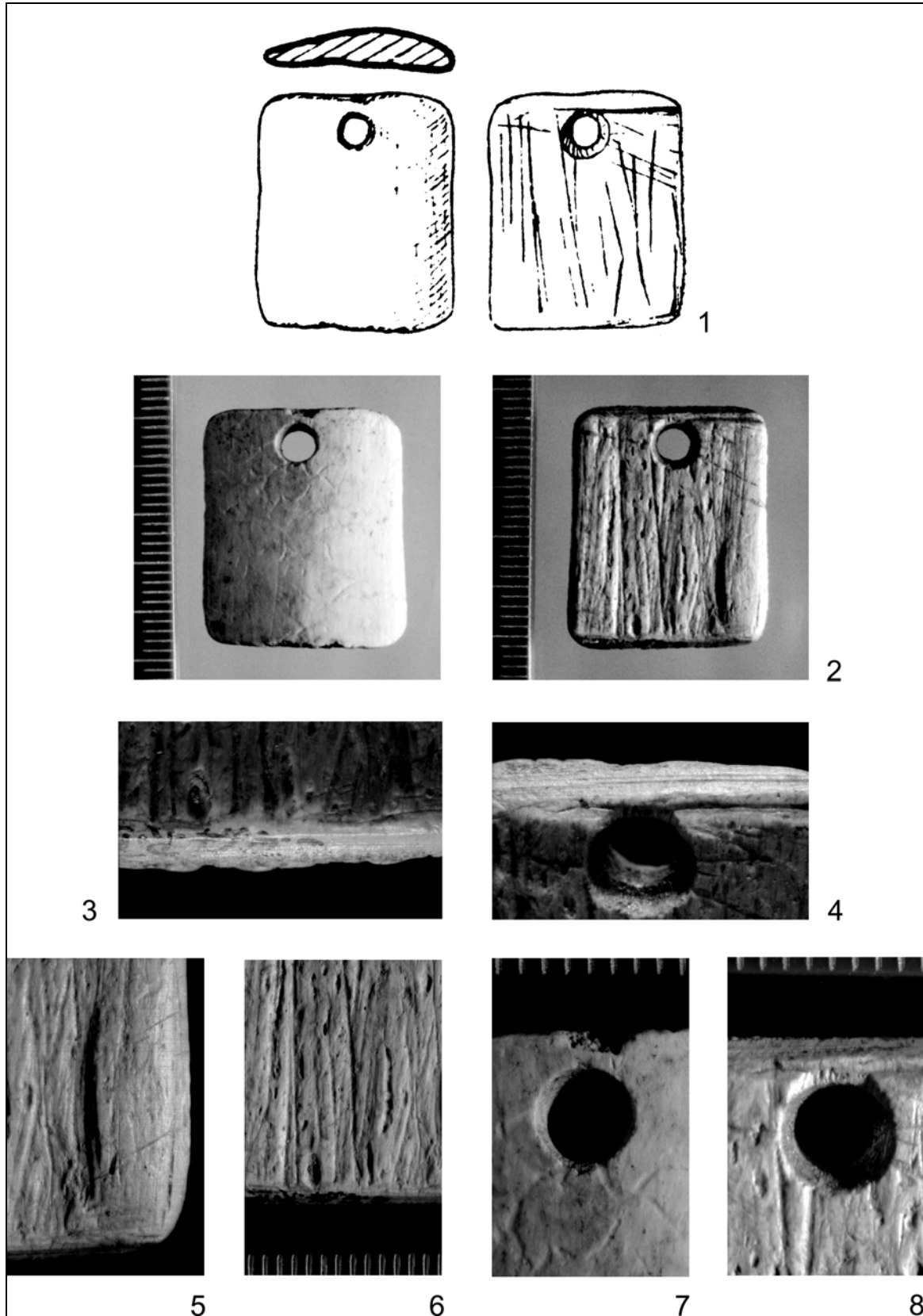

Fig. 15. Dubova (DCT) – pendeloque en os: 1-2. vues générales; 3-8. vues de détails des extrémités, de la perforation et traces de façonnage (1 d'après Al. Păunescu 1978).

Dubova (DCT) – pandantiv de os: 1-2. vederi generale; 3-8. detalii ale extremităților, ale perforației și urme de fasonare (1 după Al. Păunescu 1978).

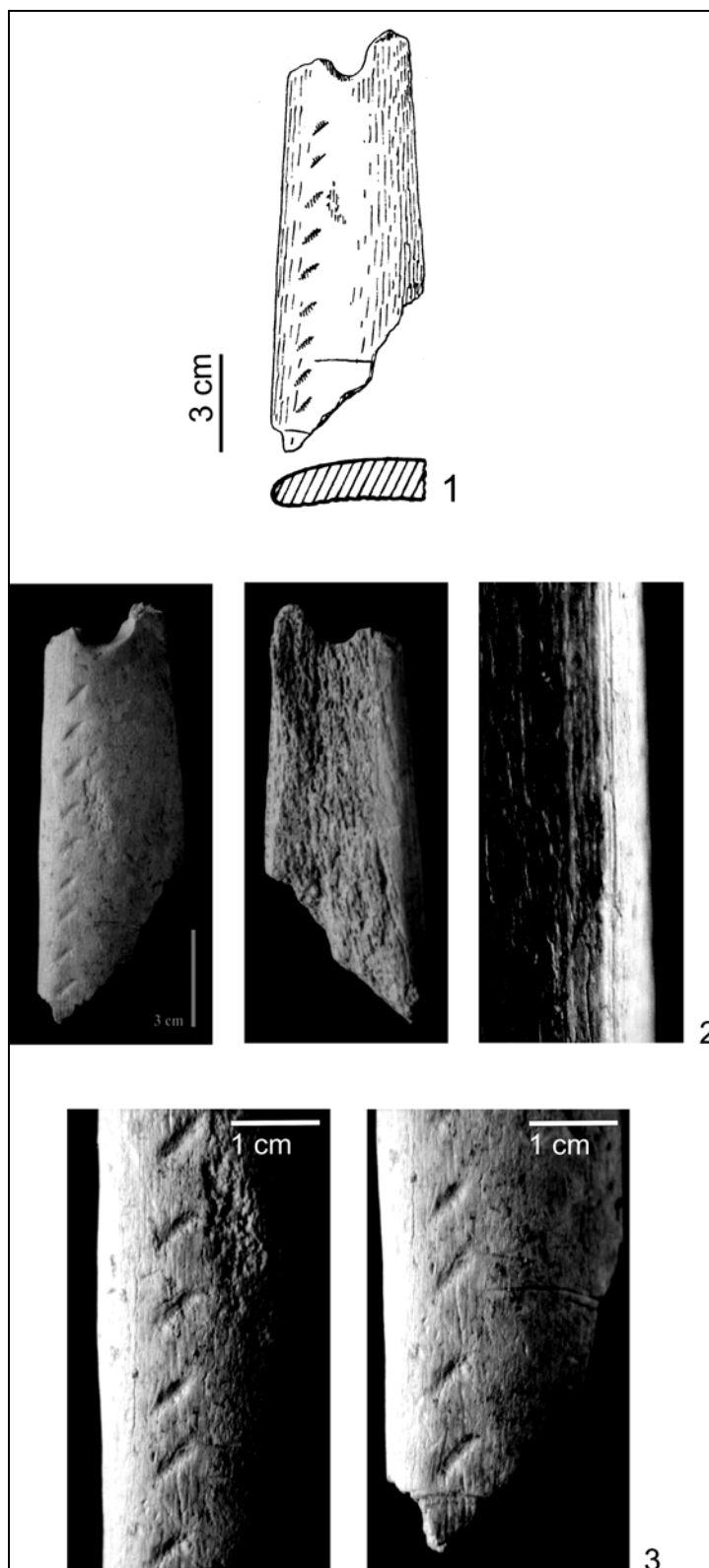

Fig. 16. Dubova (DCT) – pendeloque en bois de cerf: 1-2. vues générales et traces de façonnage sur la face inférieure; 3. vues de détails du décor (1 d'après Al. Păunescu 1978).

Dubova (DCT) – pandantiv de corn de cerb: 1-2. vederi generale și urme de fasonare pe partea inferioară; 3. vederi de detaliu ale decorului (1 după Al. Păunescu 1978).

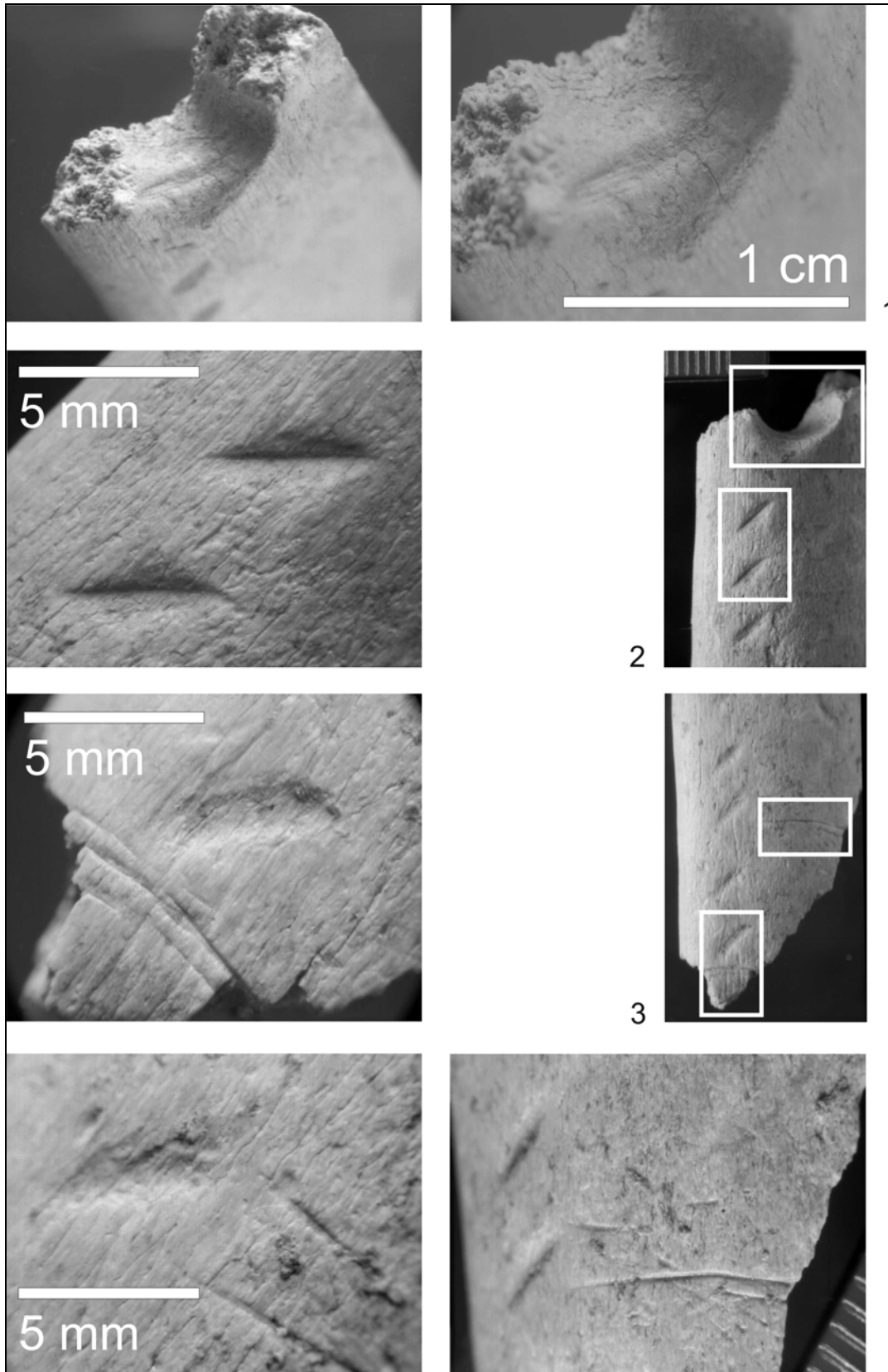

Fig. 17. Dubova (DCT) – pendeloque en bois de cerf: 1. vues de détails de la perforation; 2-3. vues de détails du décor.

Dubova (DCT) – pandativ de corn de cerb: 1. detalii ale perforației; 2-3. detalii ale decorului.

Tabl. 1. Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: sites, contexte, cultures, distribution régionale et datations absolues. A. Site; B. Contexte; C. Culture; D. Région; E. Datation. 1. Grotte; 2. Abri; 3. Terrasse; 4. Gravettien; 5. Épigravettien; 6. Moldavie; 7. Dobroudja; 8. Olténie.

Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: stațiuni, contexte, culturi, distribuția regională și datările absolute. A. stațiune; B. context; C. cultură; D. regiune; E. datare; 1. peșteră; 2. adăpost sub stâncă; 3. terasă; 4. gravetian; 5. epigravetian; 6. Moldova; 7. Dobrogea; 8. Oltenia.

A	B		C		D			E
	1	2	3	4	5	6	7	
BRS								25900±120 B.P. (GrN-15051); 23570±230 B.P. (GrN-15050)
MMG								Niveau I: 26700±1040 B.P. (GX-9418); 27150±750 B.P. (GrN-12635); 27500±600 B.P. (OxA-1778); 28910±480 B.P. (GrN-12636); Niveau IV: 19910±990 B.P. (GX-8724); 20945±850 B.P. (GX-8503)
TBR								Niveau I: 18350±200 B.P. (GrN-23073) Niveau II: 13760±170 B.P. (GrN-23074)
DCT								Couche I: 10650±120 B.C. (Bln-803); 10100±120 B.C. (Bln-804); 11960±60 B.P. (GrN-12665) Couche II: 8175±200 B.C. (Bln-802)

Tabl. 2. Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: effectifs et répartition par cultures.

Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: număr și repartiția pe culturi.

Site	Effectif N total	Effectif Culture	
		Gravettien	Épigravettien
BRS	3	3	
MMG	2	2	
TBR	1	1	
DCT	2		2
Total	8	6	2

Tabl. 3 Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: matières premières (identification spécifique et anatomique).
 Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: materii prime (identificare specifică și anatomică).

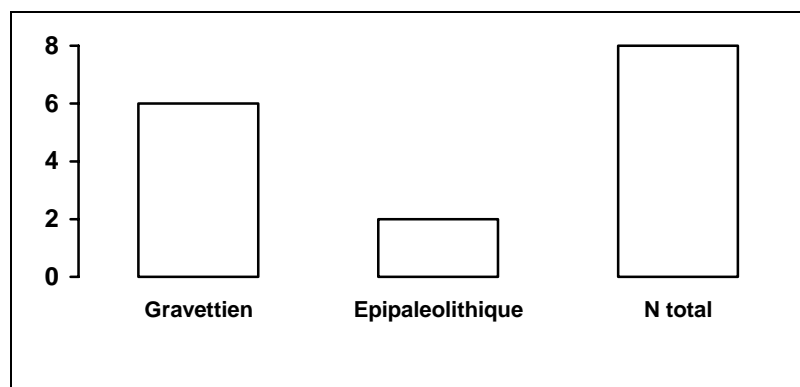
Site	Effectif N total	Types matières premières (espèces)			
		Pierre	Os long (grands herbivores)	Os court (phalange d'ours)	Bois de cerf
BRS	3	2		1	
MMG	2	1	1		
TBR	1		1		
DCT	2		1		1
Total	8	3	3	1	1

Tabl. 4 Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: technologie.
Façonnage: F = fendage; Fr = fracturation; P = percussion; R = raclage; ST = sciage transversal. *Décor*: G = gravure; Gr = grattage; E = entaillage, encoches; ST = sciage transversal. *Perforation*: RA = rotation alternative; RC = rotation continue/complète; B = perforation bilatérale; U = perforation unilatérale.
 Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: tehnologie. *Fasonaj*: F = despicare; Fr = ruptură; P = percuție; R = răzuire; ST = debitaj transversal. *Decor*: G = gravare; Gr = răzuire; E = crestare; ST = debitaj transversal. *Perforare*: RA = rotație alternativă; RC = rotație continuă/completă; B = perforație bilaterală; U = perforație unilaterală.

Site	Façonnage	Décor	Perforation
BRS	R	G E ST	RC B
MMG	R E	G E	R RA B AL G
TBR	R	G E ST	RA B AL R
DCT	R ST	E G Gr ST	RC U

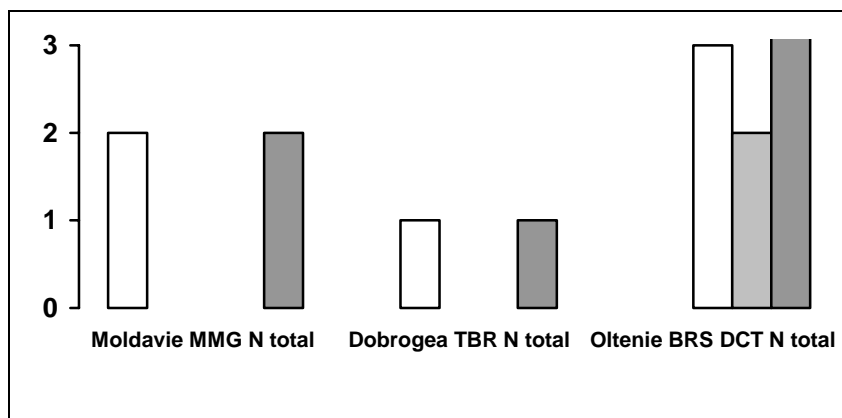
Graph. 1. Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: effectifs et cultures.

Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: număr și culturi.

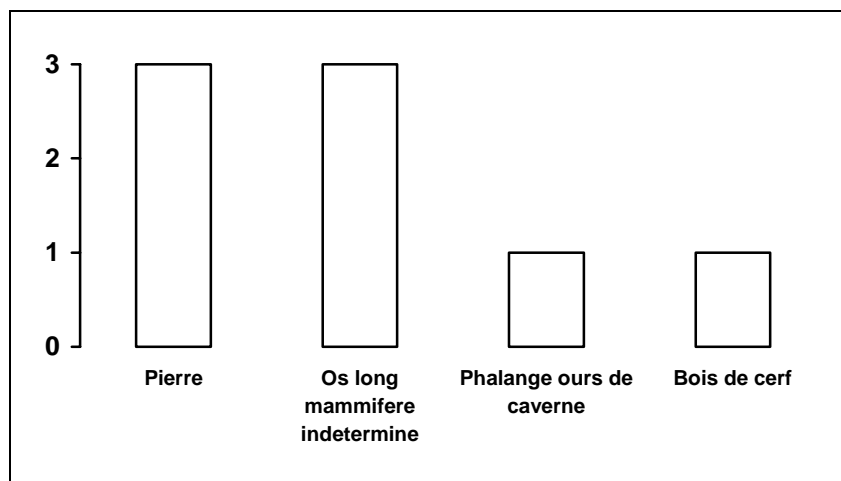
Graph. 2. Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: distribution régionale.

Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: distribuția regională.

Graph. 3. Parure (pendeloques) du Paléolithique supérieur et de l'Épipaléolithique en Roumanie: représentation des matières premières et des espèces.

Obiecte de podoabă (pandantive) din paleoliticul superior și epipaleoliticul din România: reprezentarea materiilor prime și a speciilor.

The Romanian Mesolithic and the transition to farming. A case study: the Iron Gates

Adina BORONEANȚ^{*}, Alexandru DINU^{**}

Rezumat: *Tranziția de la economia de vânători-culegători la agricultură a căpătat în ultimele decenii o importanță deosebită. Cercetarea cu un caracter complex, prin implicarea unui număr mare de discipline, a făcut posibilă re-evaluarea unor concepte mai vechi, dar a ridicat și noi probleme și controverse. Cu o cantitate de informație în continuă creștere, din diverse părți ale lumii, a devenit evident că agricultura s-a dezvoltat independent în mai multe regiuni ale globului decât se credea mai înainte și că procesul de difuzie care a urmat a fost mult mai complex decât se credea. Un număr din ce în ce mai mare de arheologi acceptă acum aportul populației pre-neolitice la acest proces. Implicațiile sociale și ideologice asociate adopției agriculturii au devenit mai clare, fiind corelate cauzal cu schimbările economice. În ciuda acestui fapt, întrebări precum de ce apare agricultura și cum se răspândește au rămas în mare măsură fără răspuns.*

Din nefericire, cunoașterea modalităților de răspândire a agriculturii a fost limitată de o prea puțină cunoaștere a perioadei mezolitice. Această situație continuă să persiste în multe părți ale continentului. Cea mai mare parte a datelor și studiilor vin din nordul Europei unde au fost descoperite și studiate amănunțit numeroase situri mezolitice. Pe de altă parte, sărăcia siturilor din sudul și sud-estul Europei a făcut ca mezoliticul de la Porțile de Fier ale Dunării, din România, să capete o importanță deosebită.

Articolul de față își propune să readucă în atenție câteva dintre problemele tranziției de la mezolitic la neolitic în sud-estul Europei, cu particularizare pe cazul Porților de Fier ale Dunării. S-a considerat că pentru o bună înțelegere a fenomenului, o trecere în revistă a conceptelor de epipaleolitic și mezolitic, așa cum apare el în literatura arheologică românească a fost necesar pentru evitarea unor viitoare confuzii legate de existența sau nu a mezoliticului în diverse situri din zonă. S-a considerat de asemenea necesară o scurtă reluare a problematicii tranziției mezolitic-neolitic la nivel european și o discuție asupra tranziției vs. neolitizare.

La nivel arheologic, tranziția poate fi urmărită în diverse moduri: ceramica – caz predominant în studiile din sud-estul Europei, industria litică, industria materiilor dure animale, apariția unor plante și animale domestice, la nivel economic prin urmărirea ponderii vânătorii, datelor agriculturii, datelor ¹⁴C, analizelor de dietă sau studiilor genetice pentru determinarea migrației, difuziei culturale, participării locale etc. Toate aceste componente au fost urmărite – evident în linii generale și fără a avea pretenția de a fi epuizat subiectul, pentru regiunea Porților de Fier.

Cuvinte cheie: *mezolitic, neolitic timpuriu, mezolitic-neolitic, tranziție, neolitizare.*

Keywords: *Mesolithic, Early Neolithic, Mesolithic- Neolithic, transition, neolithisation.*

The transition from foraging to agriculture in the last few decades has become a subject increasingly studied in academia. More complex research involving a large number of disciplines has made possible a substantial reevaluation of older concepts, but has also raised new questions and controversies. With the growing body of data from different regions of the world, it has become apparent that agriculture developed independently in more areas than was previously thought, and that the process of its geographic diffusion was much more complex than initially envisioned. The important role played by pre-Neolithic populations has come to be accepted by a growing number of archaeologists. The social and ideological implications associated with the adoption of agriculture have become more relevant, involving an association of causal factors with aspects other than economics. Regardless, questions such as why agriculture and how did it spread remain unanswered to a large degree.

Most unfortunate, the body of knowledge related to the spread of agriculture in Europe was constrained by a relative neglect of the Mesolithic period. This situation persists in many parts of the continent. Most of the data and studies come from the northern lands of Europe where many Mesolithic sites were discovered. On the other hand, the scarcity of sites in south and southeastern Europe focused most of the research on one of the richest Mesolithic archaeological locations on the continent: the Danube "Iron Gates" canyon.

^{*} The Institute of Archaeology "Vasile Pârvan" Bucharest, str. H. Coandă 11, contact: boro30@gmail.com.

^{**} University of Wisconsin Madison, Department of Anthropology, 1180 Observatory Drive, Madison WI 53713, adinu@students.wisc.edu.

The Mesolithic in Europe

The end of the Younger Dryas cold period marked the beginning of a warmer climate that favored Europe by 10000-9000 BC, due to the retreat of the Scandinavian and Alps glaciers. The result was a dramatic change on the face of the continent. Rivers, lakes, forests, and open shorelines presented numerous new possibilities for the hunting and gathering peoples who inhabited the land. Large areas of land were submerged in the North Atlantic, Adriatic, North Sea, and the Baltic. Due to the retreat of continental glaciation for the most part of the Early Holocene, the former peninsula of Britain became an island by 7500-7000 BC (8500-8000 BP, M. Joachim 2002, p. 115) and Europe became totally free of ice (D. Price 1991).

Throughout most of Europe a succession of periods based upon changes in pollen diagrams has been established. Three of these periods, Preboreal, Boreal and Atlantic, are generally associated with Mesolithic (fig. 1).

Name of period	Dates (bc)	Dominant vegetation	Climate
Subatlantic	After 300	Beech	Maritime
Subboreal	3000–300	Oak, beech	More continental
Atlantic	6200–3000	Oak, elm	Warmer and maritime
Boreal	7500–6200	Hazel, pine, oak	Warmer and continental
Preboreal	8300–7500	Birch, pine	Warm continental
Younger Dryas	8900–8300	Forest tundra	Arctic
Allerød	9800–8900	Birch, pine	Temperate continental
Older Dryas	10 100–9800	Tundra	Arctic
Bølling	10 800–10 100	Birch parkland	Subarctic
Oldest Dryas	Before 10 800	Tundra	Arctic

Fig. 1. Approximate climacteric fluctuations and dates (T. Champion *et alii* 1984).

Fluctuațiile climaterice aproximative și datele (T. Champion *et alii* 1984).

During the Preboreal period (8300-7500 BC), temperatures rapidly reached modern levels and seasonal variations were pronounced. The pioneer trees of birch and pine formed the dominant vegetation in much of the area, although a number of deciduous trees, such as oak, elm, and lime, together with hazel, were present as well.

Generally warmer, but drier, conditions prevailed during the subsequent Boreal (7500-6200 BC), which was characterized by a large increase in hazel, and a rise in deciduous trees as well. According to many scientists (B. Alley, M. Agustsdottir 2005; B. Alley *et alii* 1997; D. C. Barber *et alii* 1999; P. A. Mayewsky *et alii* 2004; A. Nesje *et alii* 2004), however, it appears that by 7500 – 7300 BC a rather drastic, but not long lasting, climatic deterioration may have occurred that effected the entire European continent.

Finally, during the Atlantic (6200-3000 BC), the postglacial maximum temperatures were reached and precipitation generally increased (fig. 2), encouraging the development in most areas of mixed oak forest containing a substantial number of elm and lime as well. By this time pine was relegated to higher elevations, southern Europe saw the spread of a mixed-oak forest; parts of Italy contained Mediterranean evergreen oak and even open grasslands in the south. In eastern-central Europe, spruce was dominant. North of the Black Sea open grasslands became widespread, and in the north and north-east, coniferous were abundant, often forming mixed forests of conifers and deciduous trees (J. Adams 1998; J. Negendank 2004).

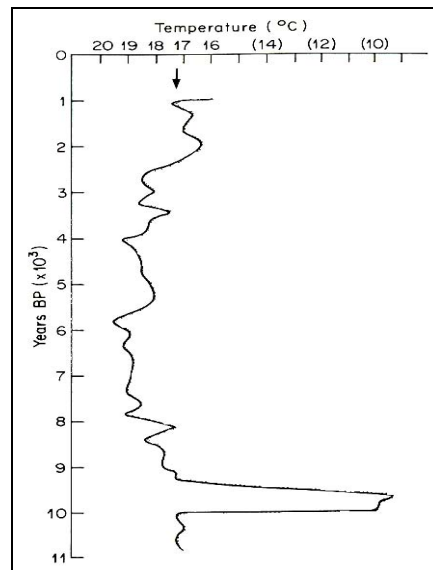

Fig. 2. Holocene temperature oscillation in Europe (T. Champion *et alii* 1984).
Oscilațiile de temperatură din Holocen în Europa (T. Champion *et alii* 1984).

Characteristic adaptation strategies of the period were hunting and fishing settlements along rivers, lakeshores, and coastal regions. Microliths, the typical stone implements of the Mesolithic period, were smaller and more delicate than those of the late Paleolithic period. It has been possible to identify a number of cultural continuums, like the Azilian, centered in the Pyrenees region, but which spread further to regions such as Switzerland and Belgium. The Azilian was followed by the Tardenoisian culture, which covered much of Europe; most of these settlements are found on dunes or sandy areas. During early-middle Mesolithic, the Maglemosian, named for a site in Denmark, is found in the Baltic region and northern England. It is there that hafted axes and bone tools have been found. The Eterbölle culture, also named for a site in Denmark, spans most of the late Mesolithic. It is also known as the kitchen-midden culture for the large deposits of mollusk shells found around the settlements. Other late Mesolithic cultures are the Campignian and Asturian, both of which may have had Neolithic contacts. The Mesolithic cultures of some parts of Europe were defined with such local accents as Kundian in Latvia and Estonia, Niemen in Lithuania (P. Dolukhanov 1997), Clisurian in southwestern Romania (V. Boroneanț 1970; idem 1973a; idem 1973c), Jaszag in Hungary (R. Kertesz 2003), Janislawice, Kukrek, Grebeniki, Muzark-Koba, and Shan-Koba in former western USSR (S.K. Kozłowski 1990); in addition to individual names of sites or areas (Franchthi Cave, Kleisoura Gorge, Theoptera, Maroulas, Alonnisos) in Greece (Y. Facorellis 2003), Konispol and Xare in Albania, Butovian in the central Russian plain (P. Dolukhanov 1997), Ukrainian Dnieper Mesolithic, and Asturian in the Iberian Peninsula (J. Zilhao 2004). Most of these, however, do fall within the layers of the cultural groups outlined in this paragraph. Kozłowski identifies 23 such general cultural groups.

Due to the new environmental conditions, territorial game such as deer and wild pig colonized the new forests. Consequently, hunters no longer followed the herds over vast distances. Instead, they confined their hunting to a smaller territory. The forests also contained many edible plants that could be gathered easily, such as hazelnuts and other nuts, tubers, rhizomes, berries, fruits, leaves and herbs, and seeds. Fish, shellfish, and snails, and probably a vast array of small creatures, completed the typical diet. Willow and hazel branches were used at Eterbölle sites to make conical fish traps that were set into streams and estuaries. These were designed so that fish could swim into them, but could not then escape (P. Bogucki 2004).

The new food-acquiring techniques permitted foragers to exploit resources in such ways that they could maintain their permanent settlement in one place for a large part of the year. The new concept of place and home replaced that of territory and home range that were held by the Ice Age hunting bands (P. Bogucki 2004; C. Tolan-Smith 2004).

Although chronological frameworks vary considerably across the continent, a useful distinction can be made between the Early and the Late Mesolithic periods. This distinction can be made on the basis of differences in stone tool technology, though many other aspects of life appear to differ between the two as well. The transition appears to have occurred roughly around the beginning of the Atlantic period (M. Jochim 2002).

Epipaleolithic and Mesolithic in Romania – the history of a name

Concerns for the prehistory of Romania existed since the XIXth century, mainly focusing on the exploration of caves, identification of fossil bones, of Paleolithic tools or Neolithic sherds. The Mesolithic, caught in between two “Primadonas” receive attention somewhat later. We shall follow, on the first part, the origins and the evolution of this period throughout Romania, with a larger concern for the Iron Gates area.

Then the article will approach the issue of the Mesolithic-Neolithic transition, first on a more general basis and then again, focusing on the Iron Gates.

1. The beginnings (1920-1940) or *Much Ado About Nothing*

In 1929 N. N. Moroșan made a series of discoveries to the north of Bassarabia (N. N. Moroșan 1929), among which some considered as the first appearance of the Romanian Mesolithic (N. N. Moroșan 1933, p. 10). 7 sites were mentioned: Naslavcea, Voloșcovo, Stânca, Piliwanoclar (Slobozia-Ianouți), Șein-Iar (Komarovo village, departament of Hotin), Vepriș (Komarovo), Restev-Atachi and three Epipaleolithic sites: Ciornăia-Lozî, Pe-Balaia, Beresti, all in the village of Binrova (departament of Soroca). The bassarabian Mesolithic, of macrolithic typology, was assigned by N. N. Moroșan to the Campignan, making its first brief appearance in the Romanian archaeology.

In Transylvania, in 1928, M. M. Roska found evidence of the Campignan first at Iozășel (two different locations): Cremenos and Plopăț (M. Roska 1930, p. 88)¹. Later, in 1942, that *facies* was enriched with five other sites, previously assigned by the same archaeologist to Lower Palaeolithic: Basarabasa-Brotuna, Valea Bradului and Prăvăleni² in the departament of Hunedoara, Valea Mare and Zimbru³ in the departament of Arad (M. Roska 1942, p. 319).

A third announcement for the Romanian Mesolithic was also made in 1929 C. S. Nicolăescu-Plopșor (1929, p. 14-15)⁴, perhaps under the influence of the discoveries in Bassarabia and Transylvania or of the (then recent) publications in the neighboring countries presenting the Mesolithic sites in Hungary, Slovakia, Poland and Russia (E. Hillerbrand 1925; J. Kozłowski 1926, p. 52-56). Plopșor's announcement, promising a detailed publication of the numerous Chwalibogowitian (Swiderien) discoveries in Oltenia (Cleanov-Fiera, departament of Mehedinți; Plopșor, Sălcuța, departament of Dolj; Zănoaga, departament of Romanați) – materialized only in 1931⁵, in the shape of a communication at the XV th Congress of Prehistoric Anthropology and Archaeology in Paris, Section II – Human Paleontology and Prehistoric Archaeology. “The Mesolithic cultures of Oltenia” as it was called, presented the two types of microlithic lithic industries identified by Plopșor and baptized “Cleanovian”, respectively “Plopșoreană”⁶, both similar to the Swiderian. Assigning them as Swiderian caught the attention of N. N. Moroșan, who, at the same congress expressed his own point of view (N. N. Moroșan 1932), underlining the paucity of the

¹ At Cremenos the uncovered lithic artifacts consist of a „tranchet” or a typical chisel of small size, and a secon artifact, heavy rolled. At Plopăț a third object was found, also rolled and badly worked. Together with these the author also mentions rounded endscrapers, microliths, assigned to the Campignan (M. Roska 1929, p. 87-88).

² Brotuna-Basarabasa - site „Coasta Cremenii”; Valea Bradului, site „La Secătură”; Prăvăleni, site „Vârful Cremenii” (M. Roska 1929, p. 115-116; idem 1942, p. 34, 297, 280).

³ Valea Mare, the sites Dudaiu and Gruiu; Zimbru, site „La pârâu Cremenosii” (M. Roska 1929, p. 112; idem 1942, p. 309, 311).

⁴ The respective sites had been identified in 1924 (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1941, p. 2) field surveys.

⁵ The first presentations appears in the „Memoriul V” publication of the newly established Institute for Oltenian Archaeology, Craiova 1931, after they had been presented at the XV-lea Congress of Anthropology and Prehistoric Archaeology in Paris, in the same year. (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1941, p. 2).

⁶ The names were given, Plopșor said, not to increase the Mesolithic chaos, but to help and study them in detail and establish analogies (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1931, p. 408).

materials but mainly the lack of archaeological excavations meant to confirm or disprove Ploșor's hypothesis. Moroșan proposed a change in the cultural assignation of the discoveries from Swiderian to Local Tardenoisian stressing the fact that it was the first microlithic industry uncovered in Romania and the Balkan peninsula. (N. N. Moroșan 1932, p. 4). Hence, the third actor on the Mesolithic stage had made its appearance: the Tardenoisian, the most long lasting and unjustified archaeological term among the three of them (A. Boroneanț 2005)

At the beginning of the third decade of the last century, C. S. Nicolăescu-Ploșor again presents his Oltenian discoveries on the Paleolithic and Mesolithic at the Congress in Warsaw in 1933, then at the International Congress of Prehistoric Sciences (N. N. Moroșan 1933, p. 13). 1932 is the year when I. Nestor published his PhD thesis also enumerating the three Mesolithic 'aspects' existing in Romania (I. Nestor 1932, p. 26-31). N. N. Moroșan reviews the Paleolithic research in the north-east Romania (N. N. Moroșan 1932). In 1936, C. S. Nicolăescu-Ploșor at his turn publishes his PhD dissertation with a few vague references to the lithic industry at Cleanov⁷ to be followed in 1939 by D. Berciu's "Archaeology of Oltenia". The latter also gives a series of lectures, within the universal history seminar of N. Iorga, among which one focusing on the Mesolithic (D. Berciu 1939b, p. 88-102).

The Prehistoric archaeology of Oltenia proposes a unification the two "aspect" of the Oltenian Mesolithic as Swidero-Tardenoisian⁸ and of the two lithic industries – the "Ploșorean" and "Cleanovian" in a single complex named: "the Ploșor-Cleanov complex" defined as "a lithic industry specific to the Tardenoisian with strong Swiderian influences" (D. Berciu 1939a, p. 14). Things get complicated even further as the two periods, previously separated, start to mix⁹, with the term Tardenoisian covering almost all Mesolithic groups. D. Berciu postulates the appearance of pottery during the Tardenoisian and the Campignan (D. Berciu 1939a, p. 15) and introduces a new term, the Proto/Pre-Neolithic, thus starting a dispute in Romanian archaeology to last for decades. This was seen as a "new concept, referring to a mixed civilization, little defined until now but theoretically possible and necessary to satisfy the spirits" (D. Berciu 1939a, p. 15). It would be associated to the Campignan. The introduction of the Proto/Pre-Neolithic will have long lasting repercussions for the Romanian archaeology: until very late, at the end of the '80-ies, Fl. Mogoșanu considered the Campignan as a period of transition between the Paleolithic and the Neolithic (Fl. Mogoșanu 1960, p. 125-129; idem 1962, p. 145-151; idem 1964, p. 337-350; idem 1969, p. 5-12).

Less confuse seem to be things in D. Berciu's lectures at the University where the Mesolithic was no longer seen as a mere transitory period from the Paleolithic to the Neolithic¹⁰ but as a time of "great changes and adaptation to new forms" (D. Berciu 1939b, p. 88). The publication was a real textbook (for the time), starting from the enumeration and explanation of the various Mesolithic aspects of the time, of the lithic industries and the "directing artifacts" and elaborating on the economy and art (in the case of the Azilian), on possible ethnographic parallels and aspects of funerary archaeology (the burials from Teviac and Offnet (D. Berciu 1939b, p. 90, 94-95).

One of the main drawbacks is given by the overrated geographical coverage granted to the Tardenoisian, from western Europe, over the Central one and down to Poland and south of Russia, and to the north up to Scotland and Lithuania and to the south down to Sicily (D. Berciu 1939b, p. 93). Originating here, the myth of the omnipresent Tardenoisian will survive in the Romanian archaeology, despite the fact between the microlithic industries to the north-west of Transylvania or the north-east of Moldavia and what it represents in France there is little in common but the microlithism, a feature present in most Mesolithic industries.

⁷ The author remarks the presence of some Paleolithic artifacts among the Mesolithic one recovered on that spot (C. S. Nicolăescu-Ploșor 1938, p. 63).

⁸ The idea was taken over from L.F. Zoltz, Kulturgruppen des Tardenoisien in Mitteleuropa, PZ, XXIII, 1932, p. 19-45, fig. 5, 9. Zoltz splits Mesolithic Europe in two – the Azilo-Tardenoisian to the west and the Swidero-Tardenoisian to the East.

⁹ The Tardenoisian is seen both as an Epipaleolithic (p. 12) and a Mesolithic one (p. 14).

¹⁰ Ploșor mentioned this also in 1931, but without insisting much on it.

D. Berciu's interests in the Mesolithic continues at the beginning of the '40-ies when he publishes two variants of an Archaeological catalogue – in French and Romanian – for the Paleolithic and the Mesolithic (D. Berciu 1941, p. 14-16; idem 1942, p. 589-592). The Mesolithic appeared then divided in two periods: the first between 10000 – 5000 BC, encompasses the Swidero-Tardenoisian, the Azillian, the Tardenoisian and the Cleanov-Ploșșor complex. The second, between 5000-3500 BC, prepares the appearance of the Neolithic, and was represented by the Campignan and Campignan elements (D. Berciu 1941, p. 14, idem 1942, p. 591). In 1941 D. Berciu quotes eight Mesolithic new sites and in 1942 their number reaches 13 as five more sites, previously assigned to the Lower Paleolithic were added. The change seems to have been independent from the publication, in the same year, of M. Roska's Repertorium for Transylvania¹¹ (D. Berciu 1942, p. 568, 590-591; M. Roska 1929, p. 88; 1930, p. 101, 115-116; idem 1942, p. 319).

Synthetizing, the Mesolithic of Oltenia had been successively attributed to the Swiderian (C. S. Nicolăescu-Ploșșor 1931, idem 1938), local Tardenoisian (N. N. Moroșan 1932), Swidero-Tardenoisian (D. Berciu 1939a, idem 1941, idem 1942), to some microlithic industries of Epipaleolithic origin (C. S. Nicolăescu-Ploșșor 1941), only to disappear from the Romanian archaeology in the 50-ies when they finally were assigned as Verbicioara/Sălcuța sites. But it was the first assignation (Swiderian) that had echoes in the archaeological literature of the neighboring territories until the middle of the 60-ies (B. Borisovski 1964, p. 16)¹².

In what the Campignan in Transylvania was concerned, all the artifacts were contested by C. S. Nicolăescu-Ploșșor and M. Moga, being considered as natural products¹³ (C. S. Nicolăescu-Ploșșor 1938, p. 80-88; M. Moga 1937, p. 158-175).

Thus, for the above mentioned period, two archeological trends could be identified: the first, having C. S. Nicolăescu-Ploșșor as a main exponent pleade for the existence of local aspects, showing minor but noticeable differences and requiring separate attention exactly for the specificity of each of them (see the Cleanovian and the Ploșșorean). The second was represented by D. Berciu, who supported a melt-down of local aspects into the European phenomenon (the Swidero-Tardenoisian, the Tardenoisian of European coverage). Beyond the linguistic ridicule of names such as Cleanovian, Ploșșorean (and later Clisorean), there is a possibility that exactly this ignoring in too large a scale of the regional lead to the over-generalization of the Tardenoisian.

As concluding remarks, for the beginnings of Mesolithic studies in Romania and setting aside the publication one could say that:

- There was an acute lack of archaeological excavations. All the assignations were made based on field surveys and the respective artifacts were recovered from the surface (C. S. Nicolăescu-Ploșșor 1931, p. 406-407, idem 1941, p. 3, 12; N. N. Moroșan 1929, p. 1, idem 1932, p. 3; M. Roska 1929, p. 87-88),
- The cultural assignations referred strictly to the typology of the lithic material (C. S. Nicolăescu-Ploșșor 1941, p. 12; N. N. Moroșan 1929, p. 8; M. Roska 1929, p. 88, idem 1930, p. 112) or based on published illustration or descriptions¹⁴,

¹¹ D. Berciu criticized M. Roska for each of the newly introduced sites in the Repertorium. It is also true that the latter had previously tried assigning them to at least other cultures.

¹² In 1964 Borisovski still considered that there was a connexion between the sites at Grebeniki, Erbiceni, Sita Buzăului and the so called Swiderian ones in Oltenia.

¹³ Basarabasa-Brotuna (Hunedoara dept.) – attributed by J. Hillebrand to the Protocampignanului and by M. Roska to the had been contested by E. Patte, C. S. Nicolăescu-Ploșșor and M. Moga, the artifacts being nothing else but natural formations. (Rep. Arh. al României, jud. Hunedoara, mss. P. 16); Prăvăleni (Hunedoara county) – eolian natural formations (Rep. Arh. al României, jud. Hunedoara, mss., p. 184); Valea Bradului (Hunedoara county) – „The man-made origin of the blades is stil unclear” (Rep. Arh al Rom., mss, p. 260); Valea Mare (Gurahonț village, Arad county). The artifacts coming from Dudaiu and Gruiu „seem to be the result of the geologic and climatic factors”, the dating of the site is still uncertain (Rep. Arh. al Mureșului Inferior 1999, p. 128-129); Zimbru (Arad county) the artifacts are natural products of no archaeological value’ (Rep. Arh. al Mureșului Inferior 1999, p. 140).

¹⁴ D. Berciu wrote his papers based on the existing publications. I. Nestor enumerates them with no further comment.

- The archaeological terms were borrowed from the French language, both in what concerns the artifacts and the cultural aspects. (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1931, idem 1938, idem 1941; N. N. Moroșan 1929),
- The Mesolithic research is strongly influenced by the European archaeological trends especially those from the neighboring countries,
- The Epipaleolithic and the Mesolithic are generally considered as two distinct ages,
- The role and importance granted to the Mesolithic varies. The archaeologist abandon the idea of a cultural hiatus, stressing the idea of the mesolithic as a transition period between the Paleolithic and the Neolithic (N. N. Moroșan 1929, p. 12; D. Berciu 1939a, p. 11), of continuation and survival of the Paleolithic lifestyle (D. Berciu 1939a, p. 11) or of "*deep changes in the field of material and spiritual culture, of transformation and adaptation to new life forms*" (D. Berciu 1941, p. 14, idem 1939b, p. 88),
- The largest part of the sites assigned to the Mesolithic proved later to belong to other ages – hence, Must Ado about Nothing.

The '50 and '60-ies were the golden times of the Tardenoisian. Almost everything uncovered and catalogued as Mesolithic had to be Tardenoisian based on criteria such as the microlithism, the geometric shapes and the "chronology" (A. Boroneanț 2004). As the issues was dealt with elsewhere, we shall not insist upon it again. But it is worth mentioning that while in adjacent countries such as Hungary, Ukraine, Poland, this general blurry term had been replaced either by a local one (Poland and Ukraine) or by the neutral term of "Mesolithic industries" until the matter was cleared up (R. Kertesz, S.Pal 1999), in Romania the term continues to hangs around even today.

It is worth noting for the above mentioned period that despite the fact that excavations took place in sites later considered crucial for the Mesolithic Age, the lithic industry, predominantly microlithic, was then attributed to the Upper Paleolithic (at Târgușor – C. S. Nicolăescu-Plopșor et colab. 1959, p. 22; Cremenea Malu Dinu Buzea, În Poieniță - C. S. Nicolăescu-Plopșor I. Pop 1959, p. 53, 54) and in a few cases to some "*pre-pottery microlithic industries*" (Galoșpetreu, Valea lui Mihai - C. S. Nicolăescu-Plopșor, E. Kovacs 1959, p. 41).

One reason accounting for this was the attempt of C. S. Nicolăescu-Plopșor¹⁵ (in the 1950-ies) to deny the existence of the Mesolithic as a self-standing prehistoric age, considered "*to have lacked substance*", and to see the "*Proto-Neolithic connected naturally and organically to the Epi-Paleolithic, a direct link with no intermediate phase*" (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1954, p. 69). The same author underlined that "*... in the present stage of the research... the passage from the Upper Paleolithic is done directly into the Early Neolithic, based on the microlithic Late Magdalenian background, tightly connected to the eastern traditions*" (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1954, p. 70)¹⁶.

The idea was revived in 1957 (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1957, p. 56), 1959 (C. S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1959, p. 63) and 1960 (Fl. Mogoșanu 1960, p. 128). This alleged continuity between the Upper Paleolithic and Neolithic made C. S. Nicolăescu-Plopșor promptly and justly over a decade (D. Berciu 1958, p. 91-100, C. S. Nicolăescu-Plopșor 1959, p. 221-237). Thus, there was no place for the Mesolithic microlithic industries, and they were attached either to the Final Paleolithic or to the "Aceramic" Neolithic.

Starting from here, three stages can be identified on the development of the Mesolithic concept as a whole, in Romania.

The first one (triggered by C. S. Nicolăescu Plopșor's article in 1954) denied the Mesolithic as a prehistoric age and therefore, and all became Epi-Paleolithic (C. S. Nicolăescu Plopșor 1965b, p. 717; C. S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1966, p. 319; Ist.mil. 1984, p. 8; M. Brudiu 1971, p. 363; idem 1974, p. 7, M. Cărciumaru, Al. Păunescu 1975, p. 317; M. Chirica, Gh. Enache 1984, p. 317). In the 1970-ies, following C. S. Nicolăescu-Plopșor' death, a part of the researchers considered

¹⁵Ironically, it was Nicolăescu-Plopșor himself who, in 1929, had introduced the Mesolithic concept to the Romanian archeology, connecting it to his discoveries from Plopșor, Cleanov and Sălcuța in Oltenia (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1929, idem 1931).

¹⁶ The discussion turned to be a political issue and drifted away from archeology when Plopșor, based not on scientific but political reasons, attacked Fr. Bordes' typological approach and supported the methods of the Soviet archeology (C. S. Nicolăescu-Plopșor 1954, p. 69).

that the Epi-Paleolithic and the Mesolithic were in fact the very same thing, and the vague terms such as *“either Epi-Paleolithic or Mesolithic”* (Al. Păunescu 1978, p. 280; idem 1979a, p. 239; idem 1979b, p. 507) popped-up. With the '80-ies (although some thin voices had been previously heard as well) the Mesolithic grew almost generally accepted (E. Condurachi et alii, 1972, p. 9; Al. Păunescu 1980, p. 540; idem 1981, p. 479; idem 1993, p. 151 and the synthesis volumes in 1998, 1999, 2000, 2001; Vl. Dumitrescu, Al. Bolomey, Fl. Mogoșanu 1983, p. 29-55). And so it stayed until these days. Still, especially when it comes to the Iron Gates, the terminology, as it shall be seen, continued to be rather confuse.

Epipaleolithic versus Mesolithic in the Iron Gates

In 1963 at Belgrade, the Socialist republic of Romania and Socialist Federative Republic of Yugoslavia agreed to build a hydroelectric power-station (The Iron Gates I) at Gura Văii-Sip Km D 943 and a second one to the downstream limit of the sector, at Ostrovul Mare Km D 865-860, the Iron Gates II. The goal was an improvement of the traffic on the Danube and the generation of electricity. As a consequence two artificial lakes appeared upstream the two dams over a period of cca. 20 years.

First systematic excavations started in 1964 and ended in 1971 when the Iron Gates I dam was finished and the upstream sites flooded (C. S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1968, p. 8). 99 potential archaeological sites of various ages had been identified stretching along 150 km between Turnu Severin and Baziaș (Atlasul Complex al Porților de Fier, 1973, p. 194).

In 1961, following some soundings in the Climente II cave and Cuina Turcului rock shelter, a team lead by C. S. Nicolăescu-Plopșor had uncovered two Epipaleolithic layers. Nicolăescu-Plopșor thought it to be a new cultural aspect baptized Clisorean (from the Clisura region of the Gorges) while Fl. Mogoșanu (1968, p. 9-10) talked about the “Romanellian” and Păunescu in 1973 about the “Romanello-Azillian”.

Things seemed more complicated with a new aspect, uncovered V. Boroneanț first at Schela Cladovei and then in other sites upstream. Its features were different from the so-called “Clisorean”/Romanellian/Romanello-Azillian (it had a poorly typologically lithic inventory made on quartz and quartzite and a rich industry on bone and antler, a significant number of burials) V. Boroneanț saw it a normal development of the “Clisorean” (with possible influences of the quartzite Paleolithic) and belonging to the Epipaleolithic also (V. Boroneanț 1973a).

Fl. Mogoșanu saw it as directly derived from the Quartzite Paleolithic supporting his hypothesis with the finds from Peștera Hoților – Băile Herculane and other Paleolithic sites in the Banat mountains (Fl. Mogoșanu 1968, 1971).

After the construction of the Iron Gates II, all the detected Mesolithic and Early Neolithic site were covered by water, with the exception of the site at Schela Cladovei, only partly flooded¹⁷.

The following Epipaleolithic and Mesolithic sites were identified on the Romanian bank of the Danube: Climente I Cave - 1965, Climente II Cave, Veterani Cave - 1965, the rock shelter Cuina Turcului - 1965, Ostrovul Banului 1966, Veterani Terrace 1969 - Epipaleolithic and Schela Cladovei - 1965, 1967-1968, Ostrovul Banului - 1966, Icoana 1967-1969, Răzvrata - 1967, 1968, Veterani Terrace - 1969, Alibeg - 1971 - Mesolithic Among them, only Schela Cladovei survived, but also partly submerged.

Sites showing traces of Early Neolithic were identified at Moldova Veche, Liubcova (mentioned by Ida Kutzian), Pojejena, Sușca (identified by D. Tudor's team in 1961), Cuina Turcului, Alibeg, Icoana, Veterani Cave, Climente I Cave, Gura Ponicovei Cave, the place “La Balon” at the confluence of the Mraconia river with the Danube¹⁸, the place called Săcoviște – on the Danube bend at Ogradena¹⁹, Ostrovul Banului, Schela Cladovei (Atlasul Complex al Porților de Fier, 1973, p. 196, V. Boroneanț 1968, p. 3-5, 8, idem 1979).

¹⁷ 1982-1991 by Vasile Boroneanț with the support of the Iron Gates Museum, 1992-1997 during a Romanian-British joint research project between with the support of the Edinburgh University, in 2001-2002 archaeological excavations A. Boroneanț and V. Boroneanț.

¹⁸ A human skeleton was observed in the Danube bank (V. Boroneanț 1968, p. 8).

¹⁹ In the proximity of the Thracian burial (V. Boroneanț 1968, p. 8).

In a number of cases, because of the rapid rise of the Danube waters, no archaeological excavations were possible, as it was the case with a few places where Mesolithic/Neolithic remains had been noted: on the river terrace at Vărciorova, two places on the Ada-Kaleh island (previously disturbed by the already existing Vauban fortress), Işalniţa (a bit higher from the Roman fortress from Dierna), at Dubova (on the bank of the local river springing from "Tăul lui Mila"), Păzărişte, Vodneac, Ilişova (V. Boroneanţ 2000), Tişoviţa (higher from the ramification leading to the Eibenthal mine), Cozla, Drencova, Islaz km 1004²⁰, Plavişeviţa (at the entrance on the Cazanele Mari), Varniţa (Pescari-Coronini village), Moldova Veche, Pojejena (V. Boroneanţ 2000, p. 4).

On the right bank²¹, D. Srejšović started in 1965 the excavations at Lepenski Vir, lasting until 1970. In 1966 B. Jovanović was excavating at Hajdučka Vodenica (continued in 1967 and 1969) and in 1968 at Padina (continued in 1969 and 1970). On the Serbian bank the last explored site prior to the flooding was Vlasac in 1970 and 1971.

A new stage of research started in 1974 and ended in 1985, with the construction of the second dam – the Iron Gates II - 100 km downstream from the first one, on the Ostrovul Mare island (Sistemul Porţile de Fier II, 2000, p. 29). This triggered rescue excavations at Ostrovul Mare, Ostrovul Corbului (both started in 1977) and at Ajmana, Velesnica (1981-1982, 1984), Kula (1980-1983) on the Serbian bank.

Other several possible archaeological assigned (based on the recovered artifacts) to Mesolithic/Neolithic were also found on the high Danube terrace at the confluence of the Topolniţa river with the Danube, Şimian Island and Şimian village, Batoti, Tiganasi at the place called "La Isoare" (V. Boroneanţ, personal communication).

Caused by the rapid rhythm of the archaeological excavations and surveys sites were rather catalogued than explored. The correlation of the results from the two banks of the Danube was very poor. Until the '70-ies, there were less Romanian publications and they offered only general information the Serbian publications were faster and more detailed, perhaps because of the extraordinary character of the discoveries.

Advancing hypothesis and interpreting the results was hampered also by the fact that no previous research indicated the existence of a local Mesolithic. The pottery previously recovered was few, of poor quality, mostly of Starčevo-Criş origin. As those were the times of blossom for the "local centres of neolithisation" (M. Ozdogan 1993), it was the Early Neolithic that was sought for, in most of the cases. Perhaps this is why the Serbian sites where, during a first stage of research, attributed to the Neolithic. D. Srejšović initially saw Lepenski Vir as a predecessor of the Starčevo-Criş II, then he talked about a proto-Neolithic for the layer Lepenski Vir II (D. Srejšović 1966, p. 16-17), changing his position in 1968 when Lepenski Vir I and II became a distinct aceramic culture and Lepenski Vir IIIa, b were attributed to Starčevo-Criş.

What really triggered this Neolithic "debate" was probably the occurrence of pottery fragments – Starčevo – in the cultural layers of Lepenski Vir I, II (D. Srejšović 1989, p. 86). Later, the same author explained them as intrusions from the upper layers.

For the origins of the Mesolithic Lepenski Vir, D. Srejšović (D. Srejšović, 1969, p. 173-181, idem 1971, p. 19-20) suggested that the roots of the Lepenski Vir should be looked for on the Epipaleolithic identified only on the left bank²².

As the time passed various opinions were expressed over the significance and importance of the Iron Gates Mesolithic sites. However, such issues as hunter-gatherer complexity (T. D. Price 1985), territorial systems, and organizational structures, have never been addressed. While most of the excavated material from all Schela Cladovei culture sites still awaits examination, it may take a while until more will be known about these ancient people.

"Transition" or "neolithisation"?

²⁰At Şviniţa şi Ilişova archaeological excavations were started but for unclear reasons they were stopped before the Mesolithic layer was reached. (V. Boroneanţ 2000, p. 5).

²¹ There has been a methodological difference between the excavations on the Romanian and the Serbian banks: while the Romanian tried to survey as large an area as possible, the Serbians concentrated on a systematic research on a few sites (I. Radovanović 1996, p. 4).

²² The Epipaleolithic layers seemed to exist only on the left bank of the Danube. I. Radovanović, recalibrating some of the C14 from Vlasac obtained some results situating the earlier phases in the Epipaleolithic.

Transition, in the sense we shall use it in this paper refers *to the period of contact between two economic systems: hunting and gathering, and food production, and searching answers to a set of questions such as: when, how and why did the agriculture spread.* The traditional south-east European approach to this problem is different, though. The main issue debated has always been concerned with *the spread of the Neolithic into south-eastern Europe.* But does *transition* mean the same things as *neolithisation*? Yes and no. The two terms refer to the same phenomenon, but they approaches it differently.

First, under the "transition" approach one looks at the economic, social and ideological aspects whereas, when thinking at "neolithisation", the existence or non-existence of pottery prevails. Usually there is no discussion on the occurrence or spread of the "Neolithic package", as the Neolithic appears to be diagnosed solely based on the presence or absence of certain types of pottery. Pottery was used as a chronological and ethnic marker (M. Budja 1999, p. 33) in the genesis of the Neolithic as it had been traditionally considered, the backbone of archaeology' (D. Teocharis 1973, p. 39), or as observed by D. Borić "*the key artefactual issue in debates over the Mesolithic-Neolithic labeling*" (D. Borić 1999, p. 49). For the Balkan area, neolithisation has been associated to the spread of the monochrome horizon and the red-white pottery, despite the fact that the latest finds in Thessaly show that there was no monochrome layer in the real sense on the word (M. Budja 1999, p. 35, 36; S. Marinescu-Bîlcu 1975, p. 491).

It is apparent that most domesticated plants and animals of the European Neolithic were domesticated far to the east, in southwest Asia (C. Barigozzi 1986; M.J. Renfrew 1973). These plants and animals appeared in northwestern Europe by 4000 B.C., after some three millennia of an adventurous crossing of the continent (C. Barigozzi 1986; M.J. Renfrew 1973; P. Rowley-Conwy 1995, idem 2003). The incoming immigrants brought with them different kinds of knowledge, tools, domesticated plants and animals, permanent villages and a new architecture, world-view, and ideology. However, it is still problematic to offer a definition for what the term "Neolithic" actually means, what actually spread, and why it did (T. D. Price 2000b). Was it the nature of the people, was it the knowledge, or perhaps social factors that triggered such drastic change?

The Neolithic package is traditionally linked to four main innovations: sedentism, domestic plants and animals, polished stone tools and ceramics (D. Berciu 1973, p. 19; M. Budja 1999, p. 27). But did they all "travel" together? The archaeological evidence suggests they did not.²³

Secondly, when thinking of a transition one pictures in mind two communities and the "in between" from one to the other. Neolithisation *a priori* suggests the taking over of the Neolithic population over the (possible) local one. But was it really that the Mesolithic inhabitants of the continent did not stand a chance confronting the Neolithic newcomers, or did they adapt and adopt the new economic strategies they were now encountering? The majority of the studies on the transition to agriculture in southeastern Europe either almost completely ignored the subject of local hunter-gatherer populations, or else offered only a superficial view on this aspect. This situation was acknowledged by some (P. Bogucki 1996; C. Perles 2001). Some other archaeologists (R. Dennell 1985; idem 1992) emphasize the role played by Mesolithic groups, at times perhaps in a too drastic manner: "*Early farming in Europe always occurred in areas where there were already hunter-forager communities*" (R. Dennell 1992, p. 91).

The general scenario suggests that about a millennium after their appearance in Greece, agricultural communities were established in the southern Balkans, and by 5500 BC in the Danube valley itself. It has been presumed that waterways played an important role in the spread of Neolithic into Europe (P. Bogucki 1996; E. Comşa 1987; H. Todorova 1995). The sites stretched along the the river systems of Vardar-Morava-Sava-Tisza-all three Criş (Körös) rivers – Mureş (Maros), Struma-Isker-Olt, and Maritsa-Tunja-Yantra-Olt (E. Comşa 1987, p. 27; R. Tringham 2000), possibly implying that the Neolithic groups traveled north (fig. 2) covering an area which, based on the present day available data, had not been previously inhabited as opposed to regions in Montenegro and Bosnia, Iron Gates, northeastern Bulgaria, and southeastern Romania (P. Bogucki 1996; R. Tringham 2000; A. Whittle 1994). Consequently, it appears that the very first

²³ Bruce D. Smith 1998, p. 1651-1652 showed that in many areas of the world the „in between” developmental landscapes from foraging to farming are extremely large when measured chronologically, meaning, for example, that domestication does not trigger an immediate change in diet It took 6000 years in Mexico from the domestication of corn until it became a staple and 4000 years in North America.

phase of Neolithic economy to spread into Europe could have been a colonization process, but much more work needs to be done in this direction. While in other areas of Europe the role played by the indigenous people is now understood to a considerable degree, in eastern and southeastern Europe there are still far too many question marks and far too few answers.

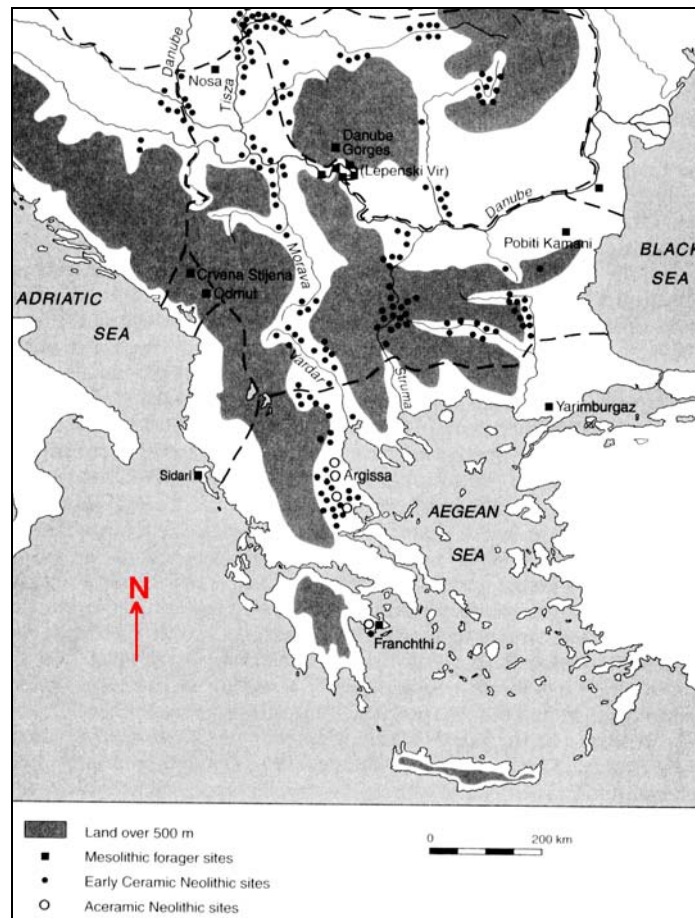

Fig. 3. Mesolithic and Early Neolithic sites in the Balkan Peninsula (R. Tringham 2000).
 Stațiuni mezolitice și neolitice timpurii din Peninsula Balcanică (R. Tringham 2000).

Transition models

Generally, the view on the mechanism of the Neolithic spread has divided scientists, into three major groups: the diffusionists, the indigenists, and those who see this process as more ramified and complex, considering the role played by both the Neolithic groups and the indigenous hunter-gather population. The diffusionists support the idea of migrations of people and technology from southern to northern Europe (G. Childe 1925, idem 1957; J. Ammerman, L. Cavalli-Sforza 1984). The indigenists support the idea of no population movement and large role played by the local groups in the development of agriculture (D. Srejović 1966; D. Srejović 1972; idem 1988, V. Boroneanț 1973b; idem 1979; idem 1990). The third groups thinks no movement of people took place but crops and agriculture technology spread though the area, as influenced by natural factors such as climate, or human factors such as exchange networks (R. Dennel 1983, G. Barker 1985). C. Renfrew suggested further that such a movement might have been responsible for the spread of Indo-European languages across Europe (K. J. Willis, K. D. Bennet 1994, p. 326).

The notion of a demic Neolithic spread along the Danube river into the heart of Europe became popular by the beginning of the 20th Century (G. Childe 1925; idem 1929). Basically this spread presents **a case of replacement of indigenous hunter-gather populations by farmers** spreading from the Near East *via* Greece and the Balkans. The process is seen as being

driven by population growth. The role played by the pre-Neolithic people is practically reduced to being negligible (H. van Andel, Runnels 1995; S. Vencle 1986).

The *apogaeum* of this paradigm is probably marked by the “Wave of Advance Model” (J. Ammerman, L. Cavalli-Sforza 1984; L. Cavalli-Sforza *et alii* 1994). This model received criticism from many archaeologists for various reasons. Some pointed out that Europe is only an elongation of the Eurasian landmass; therefore, during the millennia, it is more likely to have been the sink for many population dispersals. Anatolia represents only one of the main possible points of entry into the European continent (M. Zvelebil 1989; idem 1998). Further on, critiques on the radiocarbon dates were brought up (M. Richards 2003). It has also been argued that the elements constituting the “Neolithic package”, with the exception of some areas, rarely moved together, and that they might often be exchanged into Mesolithic communities (D. Price 2000a) thus rising questions about the uniformity of the spread (M. Zvelebil 1986). Moreover, it has been argued that there is no evidence in the archaeological record for a large scale Neolithic migration (M. Plucennik 1998; M. Zvelebil 2000), especially in Northern Europe where Neolithic developed over a long period of time (M. Zvelebil 1998).

Based on the morphological analysis of human remains some archaeologists (Pinhasi *et alii* 2004) raise criticisms of the Wave of Advance model, offering a totally contrasting image: Mesolithic-Neolithic transition has to be regarded as several historical events rather than a single demographically driven episode of gradual logistic growth (R. Pinhasi *et alii* 2004, p. 74).

According to this model, the first colonizing farmers of mainland Europe originated from Central Anatolia; there was little interaction between them and the local Mesolithic population of Southeastern Europe, in contrast with the situation existent in Western Europe. Pinhasi's and Plucennik's analysis outlines strong similarities between farmers from Çatal Höyük, Greek Neolithic sites, Criș-Körös, Starčevo, Neolithic Lepenski Vir, and the earliest LBK groups, at the same time showing no similarities with Mesolithic specimens from Franchthi Cave or Iron Gates.

Discussing the “Wave of Advance” model, other archaeologists (M. Lahr *et alii* 2000) offer a totally different perspective, **conferring a far greater role to the pre-Neolithic populations**. In a vast region from approximately northern Italy and Adriatic Sea up to present day Switzerland and southern Germany, and from southeastern France to much of Austria, it is suggested that **a possible advancing Neolithic population did not have any kind of influence on the local genetic map**. This implies that the transition to Neolithic economy was purely the result of cultural adoption.

M. Lahr *et alii*, however, do not belong to the school of thought that believes in the almost exclusive spread of the Neolithic in Europe by internal social and ideological restructuring, cultural diffusion, and frontier contact. With two noticeable exceptions in Serbia (D. Srejović 1966a; idem 1972; idem 1988) and Romania (V. Boroneanț 1973b; idem 1979; idem 1990b), indigenist positions were dominant in Britain and especially in northwestern Europe and Scandinavia, where there is strong evidence for such a process (R. Dennell 1985; R. Plucennik 1998). The indigenist model puts an accent on archaeological evidence that shows a lack of support for any kind of population movement.

Other researchers regard such processes as leapfrog colonization, frontier mobility and contact, and other more complex mechanisms to be more likely representative of agricultural transition (R. Chapman 1994; D. Price 1985; idem 1987; idem 1996; D. Price, Gebauer 1992; I. J. Thorpe 1996; R. Tringham 2000; J. Zilhao 1993; idem 2000; M. Zvelebil 1989; M. Zvelebil 1986). This is the position that most archaeologists adhere to. Based on archaeological evidence, this position offers the best explanation for the transition to farming in much of Europe.

The Mesolithic-Neolithic transition and the archaeological evidence

Once we are past proposing models for the transition in Europe, there still remains the issue of comparing them to the available archaeological evidence, checking whether they fit it at least at regional scale. What in the archaeological record entitles us to talk about “transition”?

1. Presence of pottery. As we have discussed above, pottery has been regarded –at least in south-eastern Europe as the main indicator for the “neolithisation”. The problem has seldom gone past establishing chronologies based on vessel types, paste, decoration (painted or not, styles of paintings etc.),

2. Lithic industry. Use of the same raw materials and the microlithism both in the Mesolithic and following Neolithic populations has been seen as an indicator of "contact" or influences between the two groups (Al. Păunescu 1964, idem 1979, idem 1980, idem 2000; I. Radovanović 1996). But the same raw materials were being used by the post-Neolithic communities without inferring contacts between Bronze Age groups and the Neolithic ones. The same goes for the lithic typology and microlithism,

3. Bone and antler tools were used to support the idea of a primitive agriculture practiced by the Mesolithic groups. But these tools were poorly represented in the Early Neolithic sites (S. Marinescu Bilcu 1975, p. 498) and some of them might have nothing to do with agriculture (A. Dinu 2006),

4. There has been generally accepted a traditionalist view over the simplicity and harshness of the hunters-gatherers' life, as opposed to the complex and abundant life of the first farmers. The Neolithic has been described as "*l'apparition des formes de civilization*" (M. Garašanin 1980, p. 58), thus suggesting a superiority of the Neolithic way of life over the savage Mesolithic one. But as the archaeological data suggests, the differences between the two groups are not that large (M. Zvelebil 1999, p. 5). The Wave of Advance proposed a general image of Neolithic communities as being rather large and densely populated, in contrast to the local Mesolithic groups seen as having low population densities. The archaeological evidence revealed a rather different image; in some parts of Europe, early Neolithic communities appear to have been quite small and mobile, especially the ones associated with Funnel Beaker pottery. The Mesolithic groups appear to have had a high degree of complexity, and a population density and degree of sedentism perhaps higher than previously thought (H. T. van Andel, C. Runnels 1995). The Mesolithic communities appear to be "*stable, relatively affluent, often-semisedentary... with relatively high population densities*", quite similar to the neolithic people who appear to have been "*mobile communities (who) relied on a mixture of farming, hunting, gathering and animal husbandry*" (M. Zvelebil 1999, p. 4).

5. Also, it has been considered that with the shift to agriculture, health improved, longevity increased and work declined. This was proved as incorrect as the adoption of agriculture meant overall decline in oral and general health "*The shift from foraging to farming led to a reduction in health status and well being, an increase in physiological stress, a decline in nutrition, an increase in birthrate and population growth and an alteration of activity types and workloads*" (C. Larsen 1995, p. 204)

6. Animal domestication. Local pig domestication was proposed to have taken place in Italy (M. R. Jarman 1976), Spain (J. Boessneck, A. von den Driesch 1980), Denmark and southern Scandinavia (C. Higham 1967; G. Nobis 1975). Without exception these studies were considering metrics and morphology only, simply ignoring other factors that may have influence these two parameters. It is interesting to mention the comments offered by Peter Rowley-Conwy (P. Rowley-Conwy 1995a) on the analysis of pig remains from some sites of southern Spain, on which he emphasizes the relations between the environmental conditions and the size of the animals, and the danger of misinterpreting such smaller wild animals as domestic: Domestic pigs are claimed in Mesolithic and Early Neolithic caves in southern Spain. The claim rests on the fact that the pigs from Nerja, Parralejo, and Sarsa in southern and eastern Spain are smaller than the wild boar from Zambujal in Portugal. This distinction between wild and domestic pigs at Zambujal is, however, problematic, and wild boar in the hotter and drier climate of Spain would be expected to be smaller than their Portuguese counterparts. (P. Rowley-Conwy 1995a, p. 347). The same author also offered critical analysis in many other instances related to the problem of animal domestication during the Mesolithic (P. Rowley-Conwy 1995a; idem 1995b; idem 1999; idem 2000; idem 2003) up to recently, when based on DNA evidence (L. Larson *et alii* 2005), he became a supporter of the hypothesis that European domestic pig may have been domesticated locally, probably in a number of culturally unrelated different locations.

Proof of domestic plants has been found in Greece in the Mesolithic layers at Theopetra cave but it seems that no plant domestication took place in the Balkans (M. Budja 1999, p. 32).

7. Changes in the economy: e.g. possible prevalence of agriculture over hunting and picking.

8. Landscape changes. Introduction of agriculture has been associated to various degrees of landscape changes (e.g. forest clearing to make room for agricultural land). It has

been suggested though that the introduction of farming was not of sufficient intensity to be detected upon landscape scale, or in other words, the impact of agriculture over the landscape, was not evidenced until 6000 BP. (K. J. Willis, K. D. Bennet 1994, p. 327),

9. ^{14}C dates for the Mesolithic and the Early Neolithic²⁴,

10. Stable isotope analysis.

Strontium isotope studies

Differences in strontium isotope ratios of the bone and teeth enamel of an individual have great potential for reflecting the residential history of a population. While *strontium elemental concentrations* in bone and teeth enamel is a measure of the trophic position of an individual (herbivorous, carnivorous or omnivorous), thus offering us information on the diet of the respective individual, the *strontium isotope ratios* in human bone and enamel are a reflection of the geology of the area where the individual lived, showing good applications in the study of migrations and inter-regional movements. (T. D. Price *et alii* 1994, p. 316; T. D. Price 2004²⁵).

Carbon isotope studies: $\delta^{13}\text{C} = ^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$ increases over a continuum, from plants, to herbivores and carnivores, in both marine and terrestrial diets. $\delta^{13}\text{C}$ is higher in sea water bicarbonate than in atmospheric CO_2 . Applications for human populations are differentiating between the consumption of marine or terrestrial products.

Based on **Nitrogen isotope studies** $^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$ it should be possible to examine human bone to distinguish the diets based on leguminous plants, marine diets or non-leguminous (terrestrial diets) (T. D. Price 1989).

11. Molecular archaeology is an emergent field in archaeology that has been brought about by the advancements of the recognition and understanding of DNA. This new developing branch of archaeology focuses on the acquisition of either DNA or mtDNA (mitochondrial DNA) and being able to determine species of natural archaeological finds as well as determine blood lines and/or sex of animal or human remains. These DNA "residues can be used to reconstruct subsistence and related cultural activities with an accuracy not possible using standard archaeological methods". As our technology advances as well as our knowledge of the DNA itself our understanding of ancient peoples, plants, and animals, will allow us a biological window into their lives.

The Iron Gates

The only Mesolithic habitation in the northern Balkans is to be witnessed in the Danube Iron Gates. The main characteristics have been presented above. The Early Neolithic in the area is represented by the Starčevo-Criș culture, identified on a number (possibly as many as 27 on the Romanian bank²⁶ and 10 on the Serbian of side²⁷), both upstream and downstream of the Gorges.

In the Iron Gates, only a few of the sites have been excavated searching for the Neolithic: Liubcova, Pojejena and Gornea. At Cuina Turcului, Climente I, Veterani cave the research focused

²⁴ As this is still a matter of hot debate, we shall not get into the depth of it. Several articles have published recently – and more are in press, providing new information on the chronology of the Iron Gates. A scenario has been presented – linked to the 8200 BP event searching to explain the conspicuous gap existing in the series of the radiocarbon dates between c. 8250 and 7900 cal BP (C. Bonsall *et alii* 2004), rejected by D. Boric, M. Preston, 2004. As this discussion is too long for the present article, we shall make it the subject of a future paper. Until now, we consider suffice to say the the radiocarbon dates so far do not disprove the possibility of a contact between the foragers and farmers in the Iron Gates.

²⁵ Human skeletal remains from Bell Beaker graves in southern Germany, Austria, the Czech Republic, and Hungary were analyzed for information on human migration. Strontium isotope ratios were measured in bone and tooth enamel to determine if these individuals had changed „geological” residence during their lifetimes. Strontium isotopes vary among different types of rock. They enter the body through diet and are deposited in the skeleton. Tooth enamel forms during early childhood and does not change. Bone changes continually through life. Difference in the strontium isotope ratio between bone and enamel in the same individual indicates change in residence. Results from the analysis of 81 Bell Beaker individuals indicated that 51 had moved during their lifetime’ (T. D. Price *et alii* 2004, p. 9).

²⁶ Divici, Pojejena-Nucet, Pojejena Susca (flooded settlement), Măcești (cartier in Moldova Nouă), Moldova Veche-Rat, Pescari, Gaura cu Muscă, Liubcova, Gornea, Cozla(?), Svinița(?), Gura Ponicovei, Cuina Turcului, Veterani Peștera, Sacoviște, Climente I, Icoana, La Balon, Ada Kaleh (?), Ostrovul Banului, Schela Cladovei, Simian, Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare (km 873, km 875), Gogoșu (?), Batoti (?), Țigănași (?).

²⁷ Hajducka Vodenica, Lepenski Vir, Padina, Stubica, Vlasac, Velesnica, Kula, Knepijste, Kamenicki Potok, Ajmana.

on the Epipaleolithic layer while at Alibeg, Icoana, Schela Cladovei, Ostrovul Banului, and Ostrovul Mare while exposing the Mesolithic remains, the Neolithic layer had also been documented. On the rest of sites, the information on the Neolithic layer is still very brief.

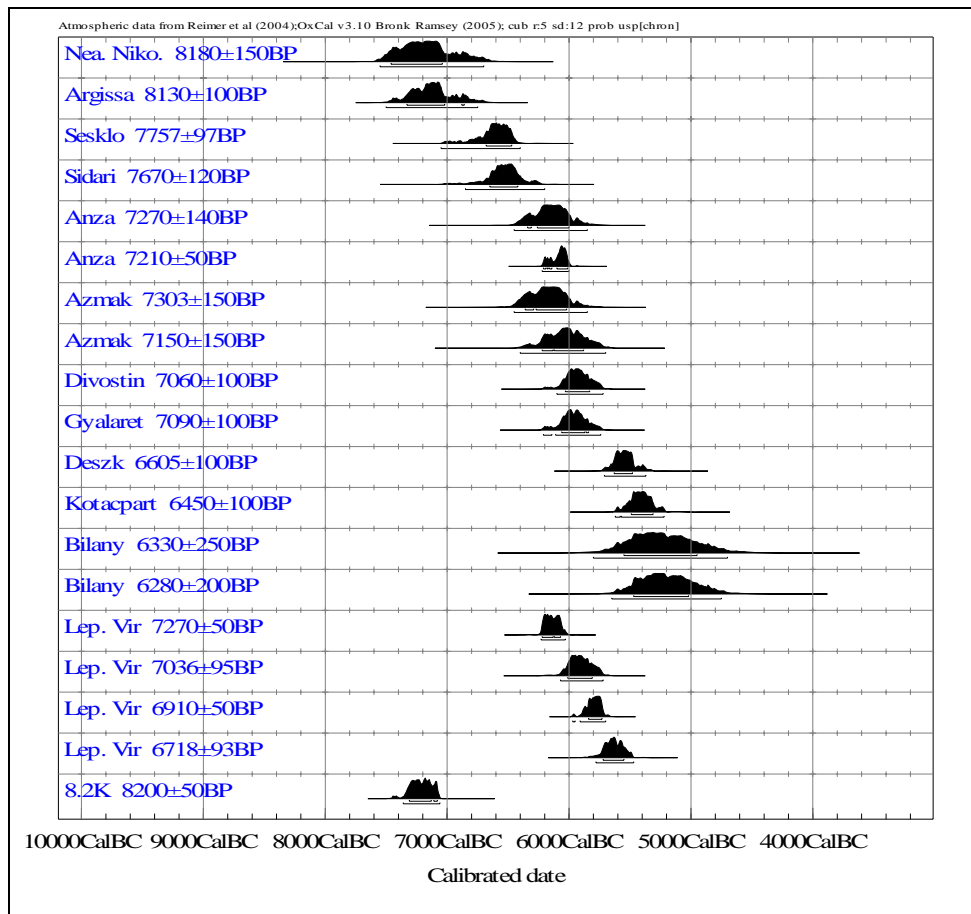

Fig. 4. Earliest radiocarbon dates reflecting the spread of the Neolithic from Greece to the Danubian valley (C. Perles 2001; M. Gimbutas 1991; C. Bonsall *et alii* 2002, C. Bonsall *et alii* 2004).

Cele mai vechi date radiocarbon care reflectă răspândirea neoliticului din Grecia spre valea Dunării.

Nea Nikomedia, Argissa, Sesklo, Sidari: Greek Neolithic,

Anza: Macedonian Neolithic,

Azmak: Karanovo Neolithic, Bulgaria,

Divostin: Starčevo Neolithic, Serbia,

Gyalaret, Deszk, Kotacpart: Starčevo Neolithic, Hungary,

Bilany: LBK, Czech Republic,

Lepenski Vir: Starčevo Iron Gates, Serbia.

Most of the Starčevo-Criș economy presented some standard elements, such as wheat, barley, domestic sheep/goats, cattle, and wood nuts (E. Comşa 1987; VI. Dumitrescu 1983; M. Gimbutas 1991), but also regional variations, for instance an accent on aquatic resources characteristic of Koros development in Hungary, but not in the adjacent areas. And of course, there's also the great bone of discontent, the pottery.

The neolithisation' of the Iron Gates- the proposed scenarios

Part of the difficulty of the problem in approaching the transition issue in the Iron Gates is that the results of the excavation have not been completely published and with the flooding, the opportunity of resuming the excavations is gone (with the exception of a very few sites). Still, starting from the available data, a few scenarios and transition models have been proposed.

It is impossible to talk about the neolithisation of the Iron Gates without linking it to the neolithisation of South-Eastern Europe, or of the whole of Romania, for that matter. The impact of the discovery of Lepenski Vir and adjacent sites was so big that it instantly became a possible

turning plate of the Neolithic spread. Most of the south-eastern European archaeologists linked their hypothesis, in a way or another, to this particular geographical area. The Iron Gates had been seen as either the beginning of the Neolithic in the area, or the exception from the rule.

For the Balkans and Iron Gates, most of the local archaeologists considered that an important part in the neolithisation was played by (sometimes only postulated) pre-Neolithic communities.

M. Garašanin believed in a two-step spread of the Neolithic: first a diffusion, through population migration from the Near East, followed by a possible acculturation or a process of local neolithisation, started by the autochthonous hunter-gatherers. He also mentioned an important role played by the local hunters-gatherers in the economy of Gura Baciului aspect, seen as the earliest Starčevo Neolithic horizon in the area (M. Garašanin 1980, p. 58, 71). One issue that has been never cleared up though, remains, the route of the "Neolithic population" in reaching Gura Baciului and the motivation of their choice.

D. Garašanin (1980) thought that the process of neolithisation had all to do with establishing a chronology and evolution phases as well as the origins of various Neolithic groups. And pottery has all to do with it. But she also stressed the dominant part played by the pre-Neolithic element with some outside influences and impulses.

From the mid-sixties D. Srejović used the Western language of the transition talking about migration, cultural diffusion, acculturation or local neolithisation (D. Srejović 1989, p. 21). He proposed that not only the economic factors should be taken into consideration when talking about the transition but also the ideological and the social ones. He disagreed to the fact that the transition should follow the Near East pattern elsewhere (1989, p. 21, 22). The neolithisation of the Iron Gates, thought D. Srejović, was determined by two major factors: the climatic change and the isolation. These two lead to a specialization within the members of the community and further on to social differences. These newly formed complex social structures imposed new rules of behaviour and certain rites, having as a final result of a certain art and ideology. Religion was the supreme authority, the burials belong to those respected. It follows that some of the sites are cultural and religious centres while some others are mere temporary camps. In conclusion the neolithisation is the result of specialization, of the separation of the sacred from the usual (D. Srejović 1989, p. 27). During the peak of the art and religion, cultivation and domestication appear, first for ritual purposes. As the sacred becomes everyday activity (generalization of domestication and cultivation, the culture meets its end as the ideology and religion can no longer stay sacred. The people never turn into real farmers or cattle breeders – the communities seem just to fade away. Turning the sacred into the habitual meant the disappearance of Lepenski Vir.

Initially, V. Boroneanț (1968) has seen the Neolithic as coming from the south (p. 9), presumably through a mixed migration and cultural diffusion. As it reached the Iron Gates, the first areas to be populated were the caves, then the open air settlements. The first dwellings were of the sunken hut types, followed by the surface ones. The local Mesolithic population was, *overwhelmed by the superior technique brought by the new comers and quickly assimilated* but not before passing on to them the flint and quartzite processing. As the excavations advanced and more Mesolithic and Neolithic sites were uncovered, and a "Proto-Sesklo" type of pottery was uncovered, V. Boroneanț embraced the idea of a local cultural continuity springing from the Upper Paleolithic (with possible influences of the quartzite Paleolithic) to the Early Neolithic. The local groups were still influenced by the trends coming from the south but they made their own changes and adaptations motivated by climate and ecosystem changes leading to a shift in their lifestyle and economy (sedentarisation). The neolithisation was thus seen as a local process, proved by the ornamental patterns from the Epipaleolithic industry of bone and antler transposed on the painted Starčevo pottery.

V. Boroneanț's views were contradicted by other Romanian archaeologists (Vi. Dumitrescu 1983) on the basis of the Starčevo cultural elements associated with early sites in Transylvania: *...la découvert du groupe culturel Gura Baciului-Circea a montre clairement qu'il ne peut exister aucun lien de filiation entre la culture epipaleolithique de Schela Cladovei et la culture Starčevo-Cris et d'autant moins, par consequent, avec les debuts du néolithique au nord du Danube.* (Vi. Dumitrescu 1983, p. 58)

Fl. Mogoșanu saw in the Quartzite Paleolithic the predecessor of the Schela Cladovei culture, with certain changes triggered by the climate (Fl. Mogoșanu 1978). The cultural Mesolithic

evolution is reflected by two developmental stages, attested by the evolution of the hearths' typology and stratigraphy. The Mesolithic age overlaps the Early Neolithic and the two population enter violent conflicts, leading to the defeat and disappearance of the local hunter-gatherer groups. Fl. Mogoşanu makes no comments on the possible economic, social or ideological adaptations.

Al. Păunescu considered the issue of the neolithisation as an unclear one – but still supporting Fl Mogoşanu in some of his ideas (Al. Păunescu 1980, idem 1990, idem 2000). What makes his viewpoint very different is the fact that although it accepted the idea of a single Mesolithic "culture" on both banks of the Danube, he excluded from it Lepeski Vir, exactly because of the monumental art and architecture: "*in what the Schela Cladovei Lepeski Vir complex is concerned, we believe that in between this two cultures there are major differences, as the most important and numerous finds from Lepeski Vir... are not to be found in any of the Schela Cladovei sites.*" (Al. Păunescu 2000, p. 93)²⁸. He also disagreed both with the violent disappearance of the Mesolithic communities and their assimilation by the Neolithic groups, as he believed that at the moment the first Neolithic people arrived, the Mesolithic people were long gone. An explanation for the fading away of the hunter-gatherers was never provided but , it appeared, that no contact existed (Al. Păunescu 1984; idem 2000)

Also connected to the Iron Gates area (or with application to it) are the hypotheses formulated by Gh. Lazarovici and Z. Maxim who believe in a three step migration from the south of the continent. The local hunter gatherers from the Clisura, ended up assimilated (Gh. Lazarovici 1979, p. 12). The newly arrived "culture", the Starčevo Cris, appeared to be in all ways "superior" to the local one: "*The first bearers of the Neolithic civilisation bring with them a developed society, with varied occupations and complex religious practices and customs*". Nevertheless, this contact lasted for a long time, and was mutually beneficial, as they "*reciprocally exchanged various elements...*" (Gh. Lazarovici 1983, p. 11, 1984, p. 50). Unfortunately, the contact period is studied only on the pottery bases.

Adopting a totally different direction, I. Radovanović offers an ambitious and exhaustive analysis of the archaeological data available at the time, considering the environmental conditions, economy, settlement and architecture, burial rites and portable artifacts (I. Radovanović 1996a; idem 1996b; idem 1999). Based on this information and the available radiocarbon dates, she identified six phases of cultural development for Upper and Lower Gorge Iron Gates Mesolithic. I. Radovanović associates the appearance of pottery with the second half of the 4th phase, by the end of 7th millennium BC. The delimitation of some of these phases appears, however, to be somewhat unclear. Further on, considering the arrangement of the settlements and the material culture, I. Radovanović identifies three different groups inhabiting the Gorges: one active in the Upper Gorges comprising the sites of Padina, Lepeski Vir and Vlasac, a second which split and moved downstream along the Danube at Kula and Ostrovul Mare, and a third settled in the Lower Gorges at Icoana, Razvrata Hajduca Vodenica, Ostrovul Banului, Schela Cladovei, and Ostrovul Corbului. The differentiation was made according to such common elements as architecture, burial procedure, mode of economy, as well as such differences as floors material composition, the presence of "reversed 'A' signs", appearance of "altars", rectangular hearts, elements of chipped stone industry, and some subsistence strategies (I. Radovanović 1996a, p. 314). The second group occupies an area between the first and the third, which would have been possible. However, the third group should have traveled across the land, cutting through the great loop

²⁸ It seems incredible that a culture could be represented by a single site situated in the middle of a cultural area well represented. It is also strange that only the differences between Lepeski Vir and the other sites are discussed, paying no attention to the similarities, as the lithic industry (D. Srejić, J. K. Kozłowski, S. T. Kozłowski 1980, p. 196 – *the lithic industries from Vlasac situate in the same cultural traditions the - Lepeski Vir civilisation*, J. K. Kozłowski, S. T. Kozłowski 1983, p. 267 – *the retouched lithics from Lepeski Vir and Vlasac are very similar and represent the same group - Lepeski Vir*, connecting them to the left bank of the Danube. Together with the Lepeski Vir, this culture also includes the Mesolithic layers from *Vlasac, Icoana, Schela Cladovei and Ostrovul Corbului* - J. K. Kozłowski, S. T. Kozłowski 1983, p. 275), with the bone and antler tools, the boar (V. Boroneanţ 2000, I. Radovanović 1996a) or the hearths types (I. Radovanović 1996a, V. Boroneanţ 2000).

made by the Danube, an alternative which considering the geography of that particular sector was not impossible, but less likely.

Having all these elements brought together, I. Radovanović concluded that: "...the *Iron Gates* community did not depend at all on food production, a basic trait for the Neolithic...". In the light of the existing data, it seems that food-producing groups did not necessarily transmit their new aspects of social and ideological behavior to the Mesolithic groups. In the same way, the appearance of greater social complexity and the rise of social power within Mesolithic groups cannot be related to the economic impact of domestication of certain species. Thus, contact with Mesolithic groups certainly did not introduce new aspects of social organization and ideology (I. Radovanović 1996a, p. 315).

Thus, Radovanović rejects to a significant degree reciprocal influence on cultural and economic terms between the Neolithic and Mesolithic groups encountering each other in the Gates area. She merely suggests that the presence of the Neolithic: "... could have only accelerated and intensified processes of increasing social complexity and ideological integration already present". (I. Radovanović 1996a, p. 315).

Although critical of I. Radovanović, Dusan Borić (D. Borić 2002; idem 2005b), constructs his argument much in the same way, considering settlement and architecture, pottery (D. Borić 1999; idem 2002), lithics, absolute dates, skeleton morphology (D. Borić 2005b; D. Borić, M. Preston 2004), ancient diet (D. Borić *et alii* 2004), archaeozoological data (D. Borić 2001), and monumental art in his analysis (D. Borić 2005a). D. Borić is critique of the "frontier model", and especially of Mark Zvebil²⁹ (D. Borić 2002; idem 2005b), and the "porous frontier" as described by M. Roksandic (2000, p. 96), D. Borić makes reference to the Great American West (2005b p.17) and states that: "... the representation present in the frontier model of the Mesolithic Neolithic transformation has deep roots in Western power relationships, where power, discourse, and representation of knowledge are inescapably enmeshed. By perpetuating this type of model, historical processes and identities are dichotomized, naturalized and essentialized, for the sake of proving acceptable, forcefully coherent and, most of all, recognizable accounts." (D. Borić 2005, p. 18).

Moreover, at times the entire process of interaction is presented as radically tragic and fatalistic: "Another frequent element of frontier models...is the notion of resistance and ultimate subjugation of local cultures." (D. Borić 2005b, p. 18) and the author wonders "why might the foragers view themselves inferior to the farmers?" (D. Borić, 1999, p. 46)

Generally, D. Borić (2002) accepts that there is no evidence for some groups with clearly Neolithic physical characteristics to have intensively mixed with the local population in the Gorges by the start of the Early Neolithic. The existence of both robust and gracile features is explained as: "... a consequence of long histories of occupation of these locales and local micro-evolution, foreign immigrants of different origin, sexual dimorphism, and/or occupational activities". (D. Borić 2002, p. 1037).

It is interesting to mention Roksandic's view on this matter: ... it is important to stress that this contact need not to be uniform and could have been site specific. For example, while there is no evidence for ceramics at the contact period in Vlasac, Hajdučka Vodenica is rich in potsherd, and ceramics were found in situ in Padina houses (M. Roksandic 2000, p. 86).

Most regrettably, there is not a petrographic or compositional analysis yet available of the paste used for manufacturing this pottery in order to determine raw material source.

Nevertheless, Borić 's view of the Mesolithic-Neolithic interaction is quite complex and challenging: "...my reading of *Lepenski Vir* and other sites in the Danube Gorges and southeast Europe emphasizes the fluidity and non-fixation in the construction of collective and personal identities." (D. Borić 2002, p. 1037). A more nuanced approach is suggested with the emphasis on the historical context of the sequence and a multi-facet perspective drawing on different lines of evidence. (D. Borić 2002, p. 1038).

²⁹ M. Zvebil: agricultural transition was in main, accomplished by the local hunter-gatherer communities with varying degrees of gene flow between hunter-gatherers and the settlement of Neolithic farmers, leading to „agricultural frontier zones“, p. 15.

R. Tringham's approach (R. Tringham 2000) is rather unexpected, considering the agriculturalists showing up around Iron Gates as being "inept" before contacting the Mesolithic foragers, but becoming apt after such contact (2000, p. 53), a transformation triggering the foragers' destruction. A similar image of the Starčevo farmers is offered by Chapman, who refers to the Neolithic communities surrounding the Iron Gates as living "a marginal way of life" (J. Chapman 1993; idem 1994).

According to Tringham, on the levels of subsistence, stability, local knowledge of resources, and motivation, in a contact situation, the most dynamic partners were the foragers. She constructs this image on the character of the early Starčevo settlements in the surrounding Djerdap region as having a disposition of temporality, experiment, and opportunism, far below the well-organized, affluent ones like Lepenski Vir and perhaps Schela Cladovei. Tringham seems to ignore the fact that all the other Mesolithic settlements are very small and far less affluent in character. She is also ignoring her own true statement that the entire region of Iron Gates has never constituted an attraction to agriculturalists and herders (R. Tringham 2000, p. 33); major Neolithic settlements never occurred in the area, during or after Starčevo culture.

It is obvious that R. Tringham overly idealizes the achievements of Mesolithic groups at the Gates when she considers factors like sedentism, food storage and exchange (B. Voytec, R. Tringham 1990). Artifacts like storage pits, pounders and mortars, and shelters for such activities as wild seed removal (B. Voytec, R. Tringham 1990, p. 493, 497) have never been identified as such by anybody else, including the excavators, at any of the sites. Identification of permanent settlements based on the presence and shape (!) of the hearths, and on faunal data in relation to domestication of pigs (although Al. Bolomey 1973), analyzing pig remains at Icoana simply denied this term), and an emphasis on long distance exchange of materials as obsidian are likewise not shared with anyone else (B. Voytec, R. Tringham 1990, p. 494). Obsidian is present, but rather accidentally, as for instance at Ostrovul Banului, and the stratigraphic association is unclear. The other two sites cited by B. Voytec and R. Tringham, Cuina Turcului and Băile Herculane (more likely Peștera Hoților, not far from Herculane) have nothing to do with the Mesolithic at Iron Gates (M. Bitiri 1959; E. Dinan 1996; C. S. Nicolăescu-Plopșor 1957; C.S. Nicolăescu-Plopșor, E. Comșa 1957; C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu 1959; Al. Păunescu 1964; idem 1970; idem 1980; idem 2000; idem 2001). Furthermore, if the presence of new goods, such as beads made of non-local stone, is identified at Lepenski Vir, and considered to be the result of the local interaction with, "*an intrusive group of people who practiced a different economy and that there was a period of co-existence*" (B. Voytec, R. Tringham 1990, p. 495), why should these intrusive, handy new people, whose products were highly desired and prized, be "inept"?

The archaeological evidence for transition in the Iron Gates.

Occurrence of pottery

The first idea to trigger the idea of a Mesolithic and Neolithic contact in the Iron Gates was the occurrence of pottery in the assigned Mesolithic layers at Lepenski Vir. At Padina large amounts of pottery appeared in the context of what D. Srejović considered the Mesolithic platform, contra B. Jovanović who saw that particular horizon as early Neolithic (D. Srejović 1968, p. 86, idem 1969, p. 153-154, idem 1971, p. 5; B. Jovanović 1969, idem 1987; D. Borić 1999, idem 2002, p. 1026-1028). D. Borić's conclusion while analyzing the situation implies two alternatives that also include the appearance of Starčevo pottery at the Iron Gates: either the populations chronologically associated with the Early Neolithic at the Gates were new incomers and abandoned their dietary habits in favor of hunter-gatherer menus, or by the time of what is considered the transition to Neolithic, the existing population in the Gorges was unchanged, but some cultural-social changes occurred and were drastic enough to alter such conservative aspects of the daily life as diet. Commenting on the presence of pottery at Lepenski Vir and Padina, Borić takes a totally different position: "*It is difficult to imagine that large amounts of Early Neolithic pottery associated with trapezoidal buildings at Padina were imported from the area outside the Danube Gorges. It seems more reasonable to assume that these large amounts of pottery were manufactured locally at both Lepenski Vir and Padina.*" (D. Borić 2002, p. 1028). Yet, he does not specify who made this large amount of Starčevo pottery. Were they Neolithic incomers, or Mesolithic locals, or a mixed population? The decorative motifs remain unchanged, and it is rather

unusual that if the local population was manufacturing pottery, local motifs would not be incorporated.

On the Romanian bank as well, the field notes of V. Boroneanț show the association of Mesolithic assigned stone platforms with pottery sherds, also explained as infiltrations from the upper layers. The problem originates, we believe, in the lack of geologically observable stratigraphy of the Romanian banks (C. Bonsall *et alii* 1996), making impossible the recognition of archaeological features other than through artifacts, and therefore misleading in what the cultural assignation is concerned. Also, the Mesolithic layer is seriously disturbed by stratigraphically unobservable pits from various other ages, making possible the mixing of the archaeological materials.

V. Boroneanț believed that the local hunter-gatherer community was able to produce its own pottery, and so, the pottery on the sites is of local origin (V. Boroneanț, personal communication). But how come then it is so similar to earlier Starčevo pottery elsewhere? (S. Marinescu-Bilcu 1975).

In the Early Neolithic layers the Starčevo-Criș pottery is extremely abundant. This is probably why, almost all other categories of artifacts have been generally neglected, or at best, dealt with in a few lines. This is mirrored in the general concept of the neolithisation: "*The genesis of the Neolithic took place following the spread of the pottery through migration and diffusion from the Orient, through Anatolia, Cyclades and Thesally.*" (Z. Maxim 1999, p. 27).

The Early Neolithic is diagnosed only through pottery types, paste and decoration, not more. Almost each change in the pottery decoration is interpreted a new wave of migration (Gh. Lazarovici 1995, Z. Maxim 1999) although there is no archaeological evidence pointing in this direction along the presumed route taken by the group of migrating people. Also it is unclear whether we are talking about a migration in the sense described by M. Zvelebil (M. Zvelebil 1999, p. 4 - a large group moving together) or demic diffusion (small groups detaching themselves from the main community of farmers following demographic growth). As M. Zvelebil puts it, "*there too much continuity in most regions in Europe*" for a migration to go unnoticed, and as for the demic diffusion, there is no evidence for population pressure (M. Zvelebi 1999, p. 4).

Animal domestication and plant cultivation in the Iron Gates area

Throughout Romania, most of the research concentrated on the pottery typology, chronology, but only 11 sites have faunal analysis studies (and only five from the Iron Gates area³⁰). Faunal remain studies are even more rare – two for the whole Mesolithic period in the Romanian Gorges (M. Cârciumaru 1973, S. Mason *et alii* 1996).

Between 1965-1990 very little faunal analysis was undertaken on the excavated material associated with the Lepenski Vir-Schela Cladovei culture (Al. Bolomey 1973a; eadem 1973b; S. Haimovici 1987). The same is true for the period 1991-1994 when a joint Romania-British team reopened excavations at Schela Cladovei (L. Bartosiewicz *et alii* 2001; L. Bartosiewicz 1995). Only one study (Al. Bolomey 1973a) has been concerned with problems related to possible animal domestication during the Mesolithic period. Rather, in most studies the focus was usually put on species identification and calculation of MNI. The same situation existed on Serbian side of the Danube.

Since the publication of Al. Bolomey's faunal analysis for Icoana and Răzvrata (Al. Bolomey 1973a, eadem 1973b), the question of domestication, or human control of pigs, at these Iron Gates sites have become an issue that needs clarification. Al. Bolomey (1973, p. 48, 51, eadem 1973a, p. 11) rejected the term of 'domestic' for the pig population at the Iron Gates, but suggested that a human control over the pig population could be admitted, based on the selective killing for pigs. Although the term "domestication" was not used by Bolomey in association with her findings, some authors (V. Boroneanț 1973a; idem 1990; idem 2000; I. Thorpe 1996; R. Tringham 1968; eadem 2000; B. Voytec, R. Tringham 1990) appear to have reinterpreted and enhanced her statements. As a result, the idea of Mesolithic pig domestication in the Iron Gates region came to be accepted to varying degrees by many archaeologists, despite the fact that no in-depth studies have ever produced evidence in this direction. A. Dinu in a most recent study (in

³⁰ Cuina Turcului, Liubcova, Gornea, Moldova Veche, Schela Cladovei (A. Bălășescu *et alii* 2003, p. 27-57).

this volume) showed that there is no evidence for pig domestication in the Iron Gates during the Mesolithic (A. Dinu 2006).

The existence of cultivated plants during the Mesolithic is also a debatable issue – apart from the identification of the burnt grains of *Triticum monococum* (M. Cârciumaru 1973), no other evidence has been brought to support the hypothesis of local domestication of plants.

The lithics

It has been observed on many of the sites that the typology and technology of the stone tools has changed very little with the Neolithic. The presence of the microliths and the quartzite tools has been noted in both ages. This has been interpreted as a proof of contact between the two communities (V. Boroneanţ 1968, p. 13; I. Radovanović 1996, p. 382; M. Garašanin 1999, p. 65; Z. Maxim 1999, p. 29), but also as a southern influence (Gh. Lazarovici 1996) and a necessity (Gh. Lazarovici 1984, p. 74, idem 1970, p. 24). Objections were raised for the ground stone axes used forest clearing. (S. Marinescu-Bilcu 1975, p. 498-499). Actually such ground stone polished axes, clearly Neolithic were reported as Mesolithic at Lepenski Vir (D. Borić 1999, p. 54).

At Padina, Balkan flint artifacts – usually associated to the Early Neolithic were reported in Mesolithic contexts (structures associated to Lepenski Vir I, II) and were interpreted as evidence for possible contacts between the two groups (D. Borić 1999, p. 52).

As a whole the lithic industry does not show any kind of typological change over the years, the materials are locally obtained, no other foreign objects were found in large quantities.

The obsidian was postulated by some as having shown up during the Mesolithic (Al. Păunescu 2000, R. Tringham 2000, I. Radovanović 1996a) and as a Neolithic import by others (Gh. Lazarovici 1995, Z. Maxim 1999).

The bone/antler industry

One of the main features of the Mesolithic community in the Iron Gates was the incredible abundance of the bone and antler industry. The paucity of the early farmers' bone/antler toolkit is striking, when compared to the previous one. Also, no evidence for land working tools has been determined as digging tools do not necessarily mean agricultural tools.

The economic aspects

We believe that the overall view on the economic subsistence of the Early Farmers is estimated based more on vague common sense arguments rather than on scientific ones: *"...the nature of crafts results from the study of artifacts and workshops. Land cultivation is suggested through the main features of tools and plant remains. Animal breeding is demonstrated by the existence of zoomorphic idols, the remains of the domestic animals and even from the chemical analysis of soils (where animal breeding took place the concentration of phosphorus in the soil is higher). Hunting is suggested by the osteological remains of the wild animals and their artistic representations. Trading is given by the existence of 1. raw material sources, 2 various artifacts (pottery, wood, tools and weapons), 3, animals, 4 other (perhaps grains, hide and fabric)"* (Z. Maxim 1999, p. 21). The obsidian suggests economic exchanges (Gh. Lazarovici 1984, p. 75), the spatulas were used for ornamenting and decorating the pottery, the bone chisels for processing hides. The clay objects suggest hunting and fishing (?!) (Gh. Lazarovici 1984, p. 76). Thus, the economic activities were mostly inferred from the presumed functions of the artifacts recovered: hooks are a proof of fishing, the arrow tips of hunting, etc (Al. Păunescu 2000, V. Boroneanţ 1973a, idem 2000). True as they might be, these assumptions need to be backed by concrete archaeological evidence.

Evidence for diving was revealed (W. D. Frayer 1988; N. Miriţoiu *et alii* 2004, N. Miriţoiu *et alii* 2005) by analyzing bony anomalies located on either the posterior wall, or the floor of the lateral aspect of the tympanic portion of the temporal and projecting superiorly into the acoustic meatus of human skulls – suggesting diving for large fish.

With the Neolithic the same type of activities seem to be taking place – with the exception of the pottery making. In most of the sites hunting prevails still over the animal breeding (G. El Susi 1991, p. 23).

M. Garašanin (1980, p. 63-64) indicated that contrary to what happens in Thessaly, on the first stage of the neolithisation in the Balkans hunting, fishing, gathering still prevailed over

agriculture in the Iron Gates and also in other sites (as Buserna Obala 3). Only during the second stage agriculture became predominant. S. Marinescu Bilcu (1975, p. 499) also suggested that one can not talk about large scale agriculture: *"we do not believe that the Cris groups had got over the primitive stage of animal breeders practicing real agriculture"*.

Landscape changes: K. J. Willis and K. D. Bennet (1994, p. 327) **"introduction of farming was not of sufficient intensity to be detected upon landscape scale"** and the impact of agriculture is not evidenced in the landscape until ca. 6000 BP, idea also suggested by others (S. Marinescu-Bilcu 1975, p. 499).

The stable isotopes studies

I. Radovanović (2000, p. 343) saw important contacts between the Mesolithic and the Early Neolithic groups associated to important dietary change. Further data (G. T. Cook *et alii* 2001) indicated *"a change from a primarily aquatic to a mixed terrestrial diet around 7100 BP and this may be argues as supporting a shift from the Mesolithic to the Neolithic"*.

More recent research suggests that for the populations from the Gorges (Lepenski Vir the data was consistent to a 2-component dietary system. Final Mesolithic individuals showing Neolithic dietary pattern were interpreted either as incomers from early farming communities (present in Morava valley, approx. 120 km from Lepenski Vir, about 7300 BP (A. Whittle *et alii* 2002), or indigenous people placing the Earliest Neolithic of the Iron Gates. As a third possibility this group might have been represented by those individuals whose life-span overlapped a period of a short dietary change caused by various factors (climate, food preference) or we may add, a short lived social practice (C. Bonsall *et alii* 2004, p. 300). Also, there is no unequivocal evidence that farming was practiced anywhere in the Middle or the Lower Danube Basin (outside the Iron Gates) during the period 7400-7100 BP, but population of Lepenski Vir had knowledge of agriculture, regardless of practicing it prior to 7100 BP (C. Bonsall *et alii* 2004, p. 298).

A different opinion is offered by M. Roksandic *et alii* (2006) stating that *"dietary information suggests that the crucial change between Pre/contact and Post/contact diet type did not take place"* – but no further data supporting the statement followed.

D. Borić (2004b) offers a detailed discussion of this scenario, touching on the aspects considered by C. Bonsall (2000). Borić's discussion includes aquatic and terrestrial food, fish species, the possibility of agricultural practices, and a rework of the stable isotope analysis. Borić concludes that: *"...the assumption about a Mesolithic-Neolithic subsistence dichotomy – from largely fish-based subsistence in the Mesolithic to a diet significantly altered by the introduction of agricultural products in the early Neolithic – is overly simplistic and not supported by the existing evidence in the Danube Gorges on the basis of our extended isotopic study of human burials from Vlasac and Lepenski Vir"*. (D. Borić 2004b, p. 241).

Human population changes

Some of the physical anthropologists distinguished in the Iron Gates the presence of two human types: "a Paleolithic survival" and the Cromagnon (Z. Mikic 1992). D. Borić (D. Borić 2002, p. 1037), believes that through micro-evolutionary processes (?) resulted two mixed types. This was used to support the indigenist model of transition for the Iron Gates: *"Both anthropological and archaeological finds indicate that there was population and cultural continuity in the Iron Gates from the Lower Paleolithic through Mesolithic and the heyday of the Neolithic Starčevo culture, and it was possible to describe the neolithisation process on an anthropological level. It was thus established that this came as a result of continuous autochthonous development and not, as was believed until recently, of migration"* (Z. Mikic 1992, p. 41).

The statement is more problematic than it appears at the first sight. The metric and morphological distinctions between local people and other Mesolithic populations are significant. The uncovered Mesolithic skeletons at Iron Gates are comparable in size and morphology only to the Mesolithic populations of the Dnepr region (N. Mirițoiu *et alii* 2005). According to the cranial and post-cranial analysis performed on human remains from some of the Romanian sites, the Mesolithic population at Iron Gates presents metric and morphologic characteristics identical to the population of the Dnepr Mesolithic, and distinct from all Mesolithic humans remains of Western and Central Europe. N. Mirițoiu advanced the hypothesis of a northern Black Sea origin of the Gorges Mesolithic.

It is not exactly clear what D. Borić means by local micro-evolution and foreign immigrants of different origins, but it appears that he refers to the data offered by Nemeskeri and Szathmari, morphologically and metrically discussed, rejected, and drastically reinterpreted and rejected by M. Roksandić (2000, p. 77-78) in the light of her own and other research.

M. Roksandić sees the Mesolithic-Neolithic interaction at Iron Gates from the flexible angle of a "porous frontier" concept (M. Roksandić 2000; idem 2001; idem 2004). In terms of biological difference within this period, she thinks that some regrouping of the population is evident: Vlasac seems to be very closed and little population admixture occurs at the time of availability of contact. Similarities between Padina and Hajdučka Vodenica and Lepenski Vir seem to point towards greater mobility within the group as a result of possible pressure from outside. (M. Roksandić 2000, p. 86).

According to her morphometric and non-metric analysis, migrants among Mesolithic communities appear to be mostly males, but this rather minor population exchange did not bring a change in the economy. Consequently, M. Roksandić thinks that the incomers were not members of agricultural societies, but members of more remote Mesolithic communities moving in perhaps under the pressure from farming communities, making Iron Gates a type of a last refuge area. Based on her analysis of human remains, change in subsistence economy and diet did not occur at a significant scale. Whatever evidence may be offered in supporting of such change must be related, not to the appearance of a population's anatomical differentiation in relation to the presence of a new economic system at the Gates, but to internal cultural and social factors operating within the old Mesolithic system. In terms of biological difference within this period, she thinks that some regrouping of the population is evident: Vlasac seems to be very closed and little population admixture occurs at the time of availability of contact. Similarities between Padina and Hajdučka Vodenica and Lepenski Vir seem to point towards greater mobility within the group as a result of possible pressure from outside. (M. Roksandić 2000, p. 86).

There seems to be a great deal of difference between the Mesolithic and Neolithic mortuary practices. While the Mesolithic burials are quite abundant (the inhumation position is laid on the back, the dead being buried under the house floor or within the immediate perimeter of the site) the Early Neolithic burials are practically inexistant in the Iron Gates area (and very few in Romania – less than 40; the position of the skeleton is flexed on one side, but also seem to be located under or around houses (Z. Maxim 1999).

The analysis of the Iron Gates human remains, and of the projectile points inserted into them, revealed that the weapons were made locally, suggesting fighting among indigenous groups. Some (B. Voytec, R. Tringham 1990; C. Bonsall *et alii* 1996) suggest violent contacts between local and immigrant populations at Lepenski Vir, but others (I. Radovanović 1996a; idem 1996b; idem 1999; M. Roksandić, idem 2000) associate these manifestations of violence with local conflicts.

DNA studies

The pig DNA analysis revealed that Neolithic domestic pigs in southern Romania originated in Asia Minor. More radiocarbon dated pig DNA samples from both shores of the Danube must be compared with the information offered by the ceramic analysis, in order to clarify the timing of Starčevo Neolithic penetration in the region, and if it represented a mostly cultural or economic advancement. Recent ancient DNA studies (L. Larson *et alii* 2005) suggested that the modern European domestic pig is a descendent of the European wild boar. The evidence offered by this research was not intended to, and clearly does not exclude the possibility of local independent pig domestication in Europe. It may raise, however, some questions in a different direction: if at early Neolithic sites of Northern Balkans and northern Danube the first Neolithic communities owned domestic pigs obviously brought from Asia Minor, what determined these people to abandon these pigs, and to domesticate local wild ones? Or if these local wild pigs were domesticated by the local Mesolithic groups, what happened with the Asia Minor domestic pigs, to a degree that no genetic traces were left in the modern domestic pig population? After all, even if by 5000-4000 BC some European pigs were domesticated, the Asia Minor domestic pigs were by far numerically dominant by the time, at least in some area of the continent.

Concluding remarks

Danube's area of Iron Gates represents a great example of the importance played by the environment in shaping the life of the Mesolithic groups inhabiting the region. With the river as the key element, and the topographic particularities as a decisive addition, the general geographical setting generated a number of microclimates optimal for hunting and gathering economies like the Schela Cladovei culture. Additionally, the geography and the geology of the region, totally unsuitable for agriculture, played a decisive role during the time of the Mesolithic-Neolithic contacts by conferring distinctive characteristics to the relationship between the farmers and the hunters.

Besides pottery, there is no evidence for other developments associated with a food production economy. Of an extreme importance is a future pottery petrographic and chemical analysis by the excavated levels at least for Icoana and Schela Cladovei, in order to determine the earliest level with Starčevo ceramics at each site. Although all Mesolithic sites in the canyon proper are presently under water, it is not excluded that more sites may still exist on the islands of Ostrovul Banului and Ostrovul Corbului. The stratigraphy of the sites on both banks of the Danube need to be clarified and re-interpreted.

Claims for the practice of agriculture during the Mesolithic do not stand up to scrutiny, and in the archaeological strata associated with the appearance of Starčevo Neolithic in the area, agricultural implements are almost absent. There is also no evidence of domestic animals besides dog. It has been shown (A. Dinu *et alii*, this volume) that during Late Mesolithic no local domestication of European wild pig took place along the Lower Danube frontier between Starčevo Neolithic and the local Mesolithic cultures. It is not clear at this point when Starčevo domestic Asia Minor pigs showed up at Iron Gates, but it is more probable that it happened after 5500 BC. Subsequently, if a replacement of the Starčevo Asia Minor domestic pigs took place in the following centuries, it is clear that Mesolithic Iron Gates played no role in wild pigs domestication north of the Danube.

As shown by the radiocarbon dates, contact between the Mesolithic and the Early Neolithic groups was chronologically possible. Still, there are no clear signs of influences in between these groups (economic exchanges, ideology religion etc.).

There is still to be clarified the problem of the Mesolithic communities disappearance and the origins and way of penetration of the Early Neolithic.

Bibliography:

- *** 1973 *Atlasul Complex al Porților de Fier, București: Ed. Academiei.*
- *** 1999 *Repertoriul arheologic al Mureșului Inferior. Județul Arad, BHAB, XXIV.*
- *** 1984 *Istoria Militară a Poporului Român, București: editura Militară.*
- J. Adams 1998 *Europe During the Last 150,000 Years,* <http://www.esd.ornl.gov/projects/qen/nercEUROPE.html>.
- U. Albarella, S. Payne 2005 *Neolithic Pigs from Durrington Walls, Wiltshire, England: A Biometrical Database, in JAS 32, p. 589-599.*
- B. R. Alley, M. A. Agustsdottir 2005 *The 8K Event: Cause and Consequences of a Major Holocene Abrupt Climate Change, in Quaternary Science Reviews 24, p. 1123-1149.*
- B. R. Alley *et alii* 1997 B. R. Alley, P. A. Mayewsky, T. Sowers, M. Stuiver, K. C. Taylor, P. U. Clark, *Holocene Climatic Instability: A Prominent, Widespread Event 8200 yr Ago, in Geology 25(6), p. 483-486.*
- C. Ambrojevici 1932 *Câteva cuvinte despre prezența paleoliticului în regiunea Nistrului din Basarabia de Nord, in BFSC 6, p. 170-173.*
- J. A. Ammerman, L. L. Cavalli-Sforza 1984 *The Neolithic Transition and the Genetics of Populations in Europe,* Princeton: Princeton University Press.

- J. Ammerman, A. von den Driesch 1984 *The Neolithic Transition and the Genetics of Populations in Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- H. S. Andersen 1985 *Tybrind Vig: A Preliminary Report of a Submerged Eterbolle Settlement on the West Coast of Fyn*, in *Journal of Danish Archaeology* 4, p. 52-67.
- A. Bălăşescu *et alii* 2003 A. Bălăşescu, M. Udrescu, V. Radu, D. Popovici, *Archeozoologie en Roumanie, Corpus de donnees*, Bibliotheca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, vol. 5, Târgoviște.
- D. C. Barber *et alii* 1999 D. C. Barber, A. Dyke, C. Hillaire-Marcel, A. E. Jennings, J. T. Andrews, M. W. Kerwin, G. Bilodeau, R. McNeely, J. Southon, M. D. Morehead, and J.-M. Gagnon, *Forcing of the Cold Event of 8200 Years Ago by Catastrophic Drainage of Laurentide Lakes*, in *Nature* 400, p. 344-348.
- C. Barigozzi (ed.) 1986 *The Origin and Domestication of Cultivated Plants*. Amsterdam: Elsevier.
- G. Barker 1985 *Prehistoric Farming in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- L. Bartosiewicz 1995 *Schela Cladovei: A Review of the Prehistoric Fauna*, in *MM* 16(2), p. 2-19.
- L. Bartosiewicz *et alii* 2001 L. Bartosiewicz, C. Bonsall, V. Boroneanț, S. Stallibrass, *New Data on the Prehistoric Fauna of the Iron Gates: A Case Study from Schela Cladovei, Romania*, in *From Mesolithic to Neolithic*. K. R. and M. J., eds. Budapest: Archaeolonga (Main Series).
- D. Berciu 1939a *Arheologia preistorică a Olteniei*, p. 11-15.
- D. Berciu 1939b *Îndrumări în preistorie (O serie de prelegeri ținute la seminarul de istorie universală supt conducerea domnului profesor N.Iorga)*, p. 88-102.
- D. Berciu 1941 *Repertoriu arheologic de stațiuni și descoperiri preistorice în România*, in *Revista Arhivelor* 3, p. 4-16.
- D. Berciu 1942 *Le Paleolithique et le mesolithique en Roumanie*, in *Bulletin d'Institut Roumain de Sofia* 1, 2, p. 567-592.
- D. Berciu 1973 *Contribuții la problemele neoliticului din România*, București.
- P. Biagi *et alii* 2005 P. Biagi, St. Shennan, M. Spataro, *Rapid Rivers and Slow Seas? New Data for the Radiocarbon Chronology of the Balkan Peninsula*, in *Prehistoric Archaeology & Anthropological Theory and Education* 6-7, p. 41-52.
- M. Bitiri 1959 *Un nou tip de unealtă între microlitele de la Băile Herculane* in *SCIV*, 10, 2, p.453-458.
- P. Bogucki 1996 *The Spread of Early Farming in Europe*, in *American Scientist* 84, p. 242-254.
- P. Bogucki 2000 *How Agriculture Came to North-Central Europe*, in *Europe's First Farmers*. T.D. Price (ed.), p. 197-218. Cambridge: Cambridge University Press.
- P. Bogucki 2004 *The Mesolithic of Northern Europe*. In *Ancient Europe 8000 B.C - A.D. 1000*. P. Bogucki and J. P. Crabtree, eds. New York, Detroit, San Diego, San Francisco, Cleveland, New Heaven, Waterville, London, Munich: Thomson Gale, p. 132-140.
- S. Bökönyi 1970 *Animal Remains from Lepenski Vir*, in *Science* 167, p. 1702-1704.

- S. Bökönyi 1975 *Vlasac: An Early Site of Dog Domestication*, in *Archaeozoological Studies*. A. T. Clason (ed.) Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- S. Bökönyi 1978 *The Vertebrate Fauna of Vlasac*, in *Vlasac. A Mesolithic Settlement in the Iron Gates*, M. Garašanin (ed.), Beograd: Serbian Academy of Sciences and Arts, p. 35-65.
- S. Bökönyi 1989 *Definition of Animal Domestication*, in *The Walking Larder*, J. Clutton-Brock (ed.), London: Unwin Hyman, p. 22-27.
- Al. Bolomey 1970 *Cîteva observații asupra faunei de mamifere din straturile romanello-aziliene de la Cuina Turcului*, in *SCIV* 21, p. 37-39.
- Al. Bolomey 1973a *An Outline of the Late Epipaleolithic Economy at the Iron Gates: The Evidence of Bones*, in *Dacia N.S.* 17, p. 41-52.
- Al. Bolomey 1973b *The Present Stage of Knowledge of Mammal Exploitation During the Epipaleolithic and the Earliest Neolithic on the Territory of Romania*, in *Domestikationforschung und Geschichte der Haustiere*. Budapest: Akademia Kiado.
- C. Bonsall *et alii* 1996 C. Bonsall, V. Boroneanț, D. Srežović, *AMS Radiocarbon Determinations on Human Bone from Lepenski Vir, Vlasac and Schela Cladovei*, in *MM* 17 (2), p. 6-10.
- C. Bonsall *et alii* 1997 C. Bonsall, L. Rosemary, K. McSweeney, S. Carolina, H. Douglas, V. Boroneanț, L. Bartosiewicz, P. Robert, J. Chapman, *Mesolithic and Early Neolithic in the Iron Gates: A Paleodietary Perspective*, in *JEA* 5, p. 50-92.
- C. Bonsall *et alii* 2000 C. Bonsall, G. T. Cook, R. Harkness, D. D. Scott, L. Bartosiewicz, K. McSweeney, *Stable Isotopes, Radiocarbon and the Mesolithic-Neolithic Transition in the Iron Gates*, in *DocPraeh* 27, p. 119-132.
- C. Bonsall *et alii* 2002 C. Bonsall, M. G. Macklin, R. W. Payton, A. Boroneanț, *Climate, Foods and River Goods: Environment Changes and the Meso-Neolithic Transition in Southeast Europe. Before Farming* 4(2).
- C. Bonsall *et alii* 2004 C. Bonsall, G. T. Cook, R. E. M. Hedges, T. F. G. Higham, C. Pickard, I. Radovanović, *Radiocarbon and Stable Isotope Evidence of Dietary Change from the Mesolithic to the Middle Ages in the Iron Gates: New Results from Lepenski Vir*, in *Radiocarbon* 46 (1), p. 293-300.
- D. Borić 1999 *Places that Created Time in the Danube Gorges and Beyond, c.9000-5500 BC*, in *DocPraeh* 26, p. 41-70.
- D. Borić 2001 *Mesolithic and Early Neolithic Hunters and Fishers in the Danube Gorges: An Analysis of Archaeozoological Data*, in *From Mesolithic to Neolithic*. (Proceedings of the International Archaeological Conference held in the Damjanich Museum of Szolonok, September 22-27, 1996), R. Kertesz and J. Makkay (eds.), Budapest.
- D. Borić 2002 *The Lepenski Vir Conundrum: Reinterpreting of the Mesolithic and Neolithic Sequences in the Danube Gorges*, in *Antiquity* 76, p. 1026-1039.
- D. Borić 2005a *Body Metamorphosis and Animality: Volatile Bodies and Boulder Artworks from Lepenski Vir* in *Cambridge Archaeological Journal* 15(1), p. 35-69.
- D. Borić 2005b *Deconstructing Essentialism: Unsettling Frontiers of Mesolithic-Neolithic Balkans*, in *(Un)settling the Neolithic*, D. Bailey, A. Whittle, V. Cummings (eds.), Oxford, UK: Oxbow Books, p. 16-31.

- D. Borić *et alii* 2004 D. Borić, G. Grupe, J. Peters, Z. Mikic, *Is the Mesolithic-Neolithic Subsistence Dichotomy Real? New Stable Isotope Evidence from the Danube Gorges*, in *EJA* 7, (3), p. 221-248.
- D. Borić, M. Preston 2004 *Mesolithic and Neolithic (Dis)continuities in the Danube Gorges: New AMS Dates from Padina and Hajdučka Vodenica (Serbia)*, in *OJA* 23(4), p. 341-371.
- P. I. Borisovski 1964 *Problemele paleoliticului superior și mezoliticului de pe coasta de nord-est a Mării Negre*, in *SCIV*, 15, 1, p. 5-17.
- A. Boroneanț 2005 *The Tardenoisian, a false problem?*, in *SP* 2, p. 17-46.
- V. Boroneanț 1968 *Neoliticul timpuriu în zona Porțile de Fier*, Craiova, seria Comunicări.
- V. Boroneanț 1970 *La Periode Epipaleolithique sur la Rivier Roumaine des Portes de Fer du Danube*, in *PZ* 45, p. 1-25.
- V. Boroneanț 1973a *Apercu de la Culture Epipaleolithique Schela Cladovei*. Actes du V-ieme Congress International des Sciences Prehistoriques, Belgrade, Vol. 7, p. 165-172.
- V. Boroneanț 1973b *Începuturile cultivării pământului în zona Porților de Fier*, in *Terra Nostra* 3, p. 115-123.
- V. Boroneanț 1973c *Recherches Archeologiques sur la Culture Schela Cladovei de la Zone des "Portes de Fer"*, in *Dacia NS* 17, p. 35-39.
- V. Boroneanț 1979 *Descoperiri arheologice în unele pesteri din defileul Dunării*, in *Speologia*, p. 168-175.
- V. Boroneanț 1980 *Betrachtungen uber das Epipaleolithikum (Mesolithikum) in Rumanien. Mesolithicum in Europa*. 2nd Internationales Symposium Posdam, Posdam, Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Posdam 14/15. Berlin.
- V. Boroneanț 1990 *Thoughts on the Chronological Relations Between the Epi-Paleolithic and the Neolithic of the Low Danube*, in *The Mesolithic in Europe*, C. Bonsall (ed.) Edinburgh: John Donald.
- V. Boroneanț 2000 *Paleolithique Superior et Epipaleolithique dans la Zone des Portes de Fer*, București.
- V. Boroneanț *et alii* 1995 V. Boroneanț, C. Bonsall, K. McSweeney, P. Robert, M. G. Macklin, *A Mesolithic Burial Area at Schela Cladovei, Romania. In Epipaleolithique et Mesolithic en Europe, Paleoenvironment, Peuplements et Systems Cultureles*. Actes du 5^e Colloque International UISPP (Commission 11), Grenoble, 8-23 September 1995. Paris.
- P. I. Borisovski 1965 *Problemele paleoliticului superior și mezoliticului de pe coasta de nord-est a Mării Negre*, in *SCIV* 15, 1, p. 5-17.
- J. A. Brown 1893 *On the continuity of the Paleolithic and the Neolithic periods*, in *Journal AIGB* 22 (1, 2), p. 66-98.
- M. Brudiu 1971 *Primele descoperiri tardenoasiene din sud-estul Moldovei*, in *SCIV* 22, 3, p. 361-375.
- M. Brudiu 1974 *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, Biblioteca de Arheologie-Seria complementară 2.
- M. Brudiu 1985 *Descoperiri paleolitice și epipaleolitice pe teritoriul comunei Lumina*, in *Pontica* 18, p. 13-29.
- M. Budja 1999 *The transition to farming in south-eastern Europe, perspectives from pottery*, in *DocPraeh* 28, p. 27-48.

- M. Cârciumaru 1973 *Analiza polinică a coprolitelor din stațiunea arheologică de la Icoana (Defileul Dunării)*, in *SCIV* 24(1), p. 5-14.
- M. Cârciumaru 1980 *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București.
- M. Cârciumaru 1985 *La relation homme-environnement, element important de la dynamique de la société humaine au cours du paleolithique et epipaleolithique sur le territoire de la Roumanie*, in *Dacia NS* 29, p. 7-34.
- M. Cârciumaru, Al. Păunescu 1975 *Cronostratigrafia și paleoclimatul tardenoasianului din depresiunea Întorsura Buzăului* în *SCIVA*, 26, 3, p. 315-342.
- L. L. Cavalli-Sforza *et alii* 1994 L. L. Cavalli-Sforza, P. Menozzi, A. Piazza, *The History and Geography of Human Genes*. Princeton: Princeton University Pres.
- T. Champion *et alii* 1984 T. Champion, C. Gamble, S. Shennan, A. Whittle, *Prehistoric Europe*. London: Academic Press, INC.
- J. Chapman 1993 *Social Power in the Iron Gates Mesolithic*, in *Cultural Transformations and Interactions in Eastern Europe*, J. Chapman and M.P. Dolukhanov (eds.), Aldershot, U.K.: Avebury, p. 71-121.
- J. Chapman 1994 *The Origin of Farming in Southeast Europe*, in *Prehistoire Europeenne* 6, p. 133-156.
- G. Childe 1925 *The Dawn of European Civilization*, London: Kegan Paul.
- G. Childe 1929 *Danube in Prehistory*. Oxford: Clarendon Press.
- A. T. Clason 1980 *Padina and Starčevo: Game, Fish, and Cattle*. Haarlem: Fibula-Van Dishoeck.
- E. Comșa 1965 *Considerații cu privire la complexe neolitice din preajma Dunării în sud-vestul României*, in *SCIV* 16 (3), p. 545-554.
- E. Comșa 1987 *Neoliticul pe Teritoriul Romaniei. Consideratii*. Bucuresti: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania.
- E. Condurachi *et alii* 1972 E. Condurachi, Vl. Dumitrescu, M.D. Matei, *Harta arheologică a României*, p. 7-27.
- G. T. Cook *et alii* 2001 G. T. Cook, C. Bonsall, R. E. M. Hedges, K. McSweeney, V. Boroneanț, L. Bartosiewicz, P. B. Petite, *A Freshwater Diet - Derived C14 Reservoir Effect at the Stone Age Sites in the Iron Gates Gorge*, in *Radiocarbon* 43 (2A), p. 453-460.
- G. T. Cook *et alii* 2002 G. T. Cook, C. Bonsall, R. E. M. Hedges, K. McSweeney, V. Boroneanț, L. Bartosiewicz, P. B. Petite, *Problems of Dating Human Bones from the Iron Gates*, in *Antiquity* 76, p. 77-85.
- R. Dennell 1985 *The Hunter-Gatherer/Agricultural Frontier in Prehistoric Temperate Europe*, in *The Archaeology of Frontiers and Boundaries*, S. Green and S. M. Perlman (eds.), New York: Academic Press, p. 113-140.
- R. Dennel 1992 *The Origin Of Crop Agriculture in Europe*, in *The Origins of Agriculture*. C. Wesley Cowan and P. J. Watson, eds. p. 71-110. Washington: Smithsonian Institution Press.
- V. Dimitrijević 2000 *The Lepenski Vir Fauna*, in *DocPraeh* 27, p. 101-117.
- A. Dinu 2006 *The question of pig domestication at Mesolithic Iron Gates*. Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin in Madison, Dpt. of Anthropology, 472 p.
- P. M. Dolukhanov 1997 *The Pleistocene-Holocene Transition in Northern Eurasia: Environmental Changes and Human Adaptations*, in *Quaternary International* 41/42, p. 181-191.
- Vl. Dumitrescu 1964 *Faze tipologice și realități stratigrafice*, in *SCIV* 15, 1, p. 45-52.

- VI. Dumitrescu 1971 *Le debut du neolithique au nord du danube en Roumanie*, in *Actes du VIIIe Congres International de Sciences Prehistoriques et protohistoriques*, Beograd, I, p. 5-96.
- VI. Dumitrescu 1983 *Epoque Neolithique et Eneolithique*, in *Esquisse d'une Prehistoire de la Roumanie*, VI. Dumitrescu, Al. Bolomey, Fl. Mogoşeanu, p. 56-128.
- G. El Susi 1991 *Analiza resturilor de fauna din asezarea Starčevo-Criş de la Pojejena-Nucet, jud. Caraş Severin*, in *Revista Muzeelor* 28, 2, p.2 0-24.
- G. El Susi 1996 *Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI-I.Ch - Id.Ch.*, Timișoara: Mirton.
- Y. Facorellis 2003 *Radiocarbon Dating the Greek Mesolithic*, in *The Greek Mesolithic*, N. Galanidou and C. Perles (eds.), Athens: British School at Athens. Studies 10.
- W. D. Frayer 1988 *Auditory Exostoses and Evidence for Fishing at Vlasac*, in *Current Anthropology* 29 (2).
- D. Furlan 1977 *The Climate of Southeast Europe. In Climates of Central and Southern Europe*, in C. C. Wallen (ed.), Amsterdam-Oxford-New York: Elsevier Scientific Publishing Company, p. 185-236.
- D. Garašanin 1980 *Origines et relations de groupes du complexe Balkano-pannonien du neolithique ancien*, in *Problemes de la neolithisation dans certaines regions de l'Europe*, Krakow.
- M. Garašanin 1980 *Les origins du neolithique dans le basin mediteraneen et dans le sud-ouest Europeen*, in *Problemes de la neolithisation dans certaines regions de l'Europe*, Krakow.
- I. Gatsov 1982 *The Archaeological Cultures of the Late Pleistocene and Early Holocene in the Western Black Sea Region, and Their Significance for the Formation of the Neolithic Industries*, in *Origin of the Chipped Stone Industries of the Early Farming Cultures in Balkans*, J.K. Kozłowski (ed.), Warszawa, Krakow: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, p. 111-130.
- I. Gatsov 2000 *Chipped stone assemblages from South Bulgaria and NW Turkey*, in *Technology, Style and Society. Contributions to the Innovations between the Alps and the Black Sea in Prehistory* (ed. Lolita Nikolova), p. 1-28.
- M. Gimbutas 1991 *The Civilization of the Goddess. The World of Old Europe*. San Francisco: Harper San Francisco. A Division of Harper Collins Publishers.
- S. Haimovici 1987 *L'Etude de la faune decouverte dans l'etablissement de Ostrovul Corbului (culture Schela Cladovei)*, in *La genesse et l'evolution des cultures paleolithiques sur le territoire de la Roumanie*. C. Vasile (ed.), Iași.
- C. F. W. Higham 1967 *Stock Rearing as a Cultural Factor in Prehistoric Europe* in *Proceedings of the Prehistoric Society* 33, p. 84-106.
- J. Hillerbrand 1936 *Der Stand der Erforschung der alteren Steinzeit in Ungarn*.
- M. Jakes *et alii* in press M. Jakes, M. Roksandic, C. Meiklejohn, *Demography of the Djerdap Mesolithic-Neolithic Transition*, in *The Iron gates in Prehistory: New Perspectives*. C. Bonsall, V. Boroneat, I. Radovanović (eds.) Oxford: Archaeopress.

- Jarman M. R. 1976 *Prehistoric Economic Development in Sub-Alpine Italy* in *Problems in Economic and Social Archaeology*. G.D.G. Sieveking, I.H. Longworth, and K.E. eds. Wilson, London: Duckworth, p. 375-399.
- B. Jovanović 1969 *Chronological Frames of the Iron Gates Group of the Early Neolithic Period*, in *Archaeologica Jugoslavica* 10, p. 23-38.
- B. Jovanović 1972 *The Autochthonous and the Migrational Components of the Early Neolithic of the Iron Gates*, in *Balkanica* 3, p. 49-58.
- B. Jovanović 1975 *The Origins of the Early Neolithic in Djerdap*, in *Godisnjak* 14.
- B. Jovanović 1987 *Die Architektur und Keramik der Siedlung Padina B am Eiserner Tor, Jugoslawien*, in *Germania*, 65(1), p. 1-16.
- B. Jovanović 2004 *Padina and Hajduca Vodenica Sites of Lepenski Vir Culture in Upper and Lower Gorges in the Iron Gates*, in *Acts of the XIVth UISPP Congress*, University of Liege, Belgium, 2-8 September 2001. BAR International Series 1302. Edited by Le Secretariat du Congress.
- M. Joachim 2002 *The Mesolithic. In European Prehistory; A Survey*. S. Milisauskas, ed., p. 115-141. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- R. Kertesz 1996 *The Mesolithic in the Great Hungarian Plain: A Survey of the Evidence*, in *At the Fringes of three worlds: Hunters, gatherers and farmers in the middle of Tisza Valley*, p. 5-65.
- R. Kertesz 2003 *The Mesolithic: Towards a Production Economy*, in *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium*. Budapest: Ministry of National Cultural Heritage. Teleki Laszlo Foundation.
- R. Kertesz, Sumegi Pal 1999 *Azzaki-kozephegyseg negyedidoszak vegi ostortenete in A Nograd megyei muzeumok evkonyve*, XXIII, p. 66-92.
- L. Kozlowski 1926 *L'epoque mesolithique en Pologne*, in *L'Anthropologie*, 4, p. 52-56.
- J. K. Kozlowski, S. K. Kozlowski 1982 *Lithic Industries from the Multi-Layer Mesolithic Site Vlasac in Yugoslavia*, in *Origins of the Chipped Stone Industries of the Early Farming Cultures in Balkans*. J.K. Kozlowski ed.), Warszawa, Krakow: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, p. 11-111.
- J. K. Kozlowski, S. K. Kozlowski 1987 *Upper Paleolithic and Mesolithic in Europe. Taxonomy and Paleohistory*
- S.K. Kozlowski 1990 *A Survey of Early Holocene Cultures of the Western Part of the Russian Plain*. In *The Mesolithic in Europe*. C. Bonsall, ed., Edinburgh: John Donald Publishers LTD, p. 424-441.
- M. M. Lahr *et alii* 2000 *M. M. Lahr, R. A. Foley, R. Pinhasi, Expected Regional Patterns of Mesolithic-Neolithic Human Population Admixture in Europe Based on Archaeological Evidence*, in *Archaeogenetics: DNA and the Population Prehistory of Europe*, C. Renfrew, K. Boyle (eds.) Cambridge: McDonald Institute Monographs.
- C. S. Larsen 1995 *Biological changes in Human Populations with agriculture*, in *Annual Revue of Anthropology* 124, p. 185-213.
- G. Larson *et alii* 2005 *G. Larson, K. Dobney, U. Albarella, M. Fang, E. Matisso-Smith, J. Robins, S. Lowden, H. Finlaison, T. Brand, E. Willerslev, P. Rowley-Conwy, L. Anderson A. Cooper, Worldwide Phylogeny of Wild Boar Reveals Multiple Centers of Pig Domestication* in *Science* 307, p. 1918-1621
- Gh. Lazarovici 1969 *Cultura Starčevo-Criș in Banat*, in *AMN* 6, p. 3-26.
- Gh. Lazarovici 1970 *Câteva probleme privind sfârșitul neoliticului timpuriu din nord-vestul României*, in *AMN* 17, p. 13-30.

- Gh. Lazarovici 1979 Neoliticul Banatului
- Gh. Lazarovici 1983 *Neoliticul timpuriu în zona Porților de Fier (Clisura)*, in *Banatica* 7, p. 9-34.
- Gh. Lazarovici 1984: *Neoliticul timpuriu în România*, in *AMP* 8, p. 49-104.
- Gh. Lazarovici, Z. Maxim 1995 *Gura Baciului. Monografie arheologică*, Cluj.
- P. A. Mayewsky *et alii* 2004 P. A. Mayewsky, E. E. Rohling., J. C. Stager, W. Karlen, K. A. Maasch, L. D. Meeker, E. A. Meyerson, F. Gasse, S. van Kreveland, K. Holmgren, J. Lee-Thorp, G. Rosqvist, F. Rack, M. Staubwasser, R. R. Schneider, E. J. Steig, *Holocene Climate Variability*, in *Quaternary Research* 62, p. 243-250.
- S. Marinescu-Bîlcu 1975 *Asupra unor probleme ale culturii Criș*, in *SCIVA* 26 (4), p. 487-506.
- S. Mason *et alii* 1996 S. Mason, V. Boroneanț, C. Bonsall, *Plant Remains from Schela Cladovei, Romania*, in *MM* 17 (2), p. 11-14.
- Z. Maxim 1999 *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj.
- J. Mellaart 1975 *The Neolithic of the Near East*, London: Thames and Hudson.
- Z. Mikic 1992 *The Mesolithic Populations of the Iron Gates Region*, in *Balcanica* 23.
- N. Mirițoiu *et alii* 2005 N. Mirițoiu, N. Sultana, A. Soficaru, *Asupra unui craniu dintr-o descoperire întâmplătoare de la Schela Cladovei*, in *SP* 2, p. 47-73.
- M. Moga 1937 *Paleoliticul Inferior din Transilvania*, în *Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice, Secția pentru Transilvania*, IV (1932-1937), p. 158-175.
- Fl. Mogoșanu 1960 *Unele aspecte ale paleoliticului de sfârșit din țara noastră*, in *SCIV* 11, 1, p. 125-129.
- Fl. Mogoșanu 1962 *Șantierul de la Lapoș*, in *Materiale* 8, p. 145-151.
- Fl. Mogoșanu 1964 *Probleme noi în așezarea de la Lapoș*, in *SCIV* 15, 3, p. 337-30.
- Fl. Mogoșanu 1968 *Importanța descoperirilor arheologice din zona Porților de Fier pentru înțelegerea paleoliticului din Banat*, in *Comunicări. Seria arheologică*, Craiova, VIII, p. 8-14.
- Fl. Mogoșanu 1969 *Paleoliticul și epipaleoliticul de la Lapoș*, in *Studii și materiale privitoare la trecutul istoric al județului Prahova*, p. 5-12.
- Fl. Mogoșanu 1971 *Rezultatele ultimelor săpături arheologice privind paleoliticul din peștera Hoților*, in *SCIV*, 22(1), p. 3-14.
- Fl. Mogoșanu 1978 *Mezoliticul de la Ostrovul Corbului*, in *SCIVA* 29, 3, p. 335-352.
- Fl. Mogoșanu, M. Bitiri 1961 *Asupra prezenței campignanului în România*, în *SCIV*, 12(2), p. 215-226
- N.N. Moroșan 1929 *Noi contribuțiuni preistorice asupra Basarabiei de Nord*, Academia Română, Memoriile Secțiunii Științifice, seria 3, Mem. 6.
- N. N. Moroșan 1932 *Asupra mezoliticului din Oltenia*, Institutul de Arheologie Olteană, Craiova, Memoriul VI, Muzeul regional al Olteniei, Craiova.
- N. N. Moroșan 1933 *Evoluția cercetărilor preistorico-paleolitice din România de nord-est și rezultatele obținute*.
- O. Necrasov, D. Botezatu 1981 *Les caractéristiques anthropologiques d'un squelette decouvert a Ostrovu Corbului, appartenant a l'aspect culturel Schela Cladovei*, in *Annuaire Roumain Anthropologique* 18 (11-14).
- J. F. W. Negendank 2004 *Holocene*, in *The Climate in Historical Times*, H. Fischer, T. Kumke, G. Lohmann, G. Floser, H. Miller, H. Storch von, J. F. W. Negendank (eds.), p. 1-12.

- A. Nesje et alii 2004 A. Nesje, O. D. Svein, J. Bakke, *Were abrupt Lateglacial and Early-Holocene climatic changes in Northwest Europe linked to freshwater outbursts to the North Atlantic and Arctic Oceans?*, in *The Holocene* 14 (2), p. 299-310.
- I. Nestor 1932 *Der Stand der Vorgeschicht Forschung in Rumanien*, in *Bericht der Romisch-Germanischen Kommission* 22, p. 26-31.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor, E. Comșa 1957 *Microlitele de la Băile Herculane* in *SCIV*, 8,1, p. 17-26.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor, E. Kovacs 1959 *Cercetările paleolitice din regiunea Baia-Mare*, in *Materiale* 6, p. 33-42.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor, I. Pop 1959 *Cercetările și săpăturile paleolitice de la Cremenea și împrejurimi*, in *Materiale* 6, p. 51-56.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1929 *Mesoliticul în România*, în *Cercul științific craiovean, Memoriile Muzeului Regional al Olteniei, memoriul III-VI*, I, p. 14 -15.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1931 *Les cultures mesolithiques en Oltenie*, in *Arh. Olt*, 10, p. 406-409.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1938 *Le paleolithique en Roumanie*, in *Dacia*, NS. 5-6, p. 41-107.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1941 *Industries mesolithiques en Oltenie*, in *Dacia*, N.S. 7-8, p. 1-12
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1954 *Introducere în problemele paleoliticului în R.P.R.*, in *PA* 1, p. 59-71.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1957 *Le paleolithique en Roumanie a la lumiere de dernieres recherches*, in *Dacia* N.S. 1, p. 41-60.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1959 *Discuții pe marginea paleoliticului de sfârșit și începuturilor neoliticului nostru*, in *SCIV* 10, 2, p. 221-237.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1960 *Descoperiri tardenosiene în RSS Moldovenească (recenzie)*, in *SCIV* 9, 1, p. 179.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1964 *Date noi cu privire la cunoașterea începutului și sfârșitului paleoliticului în România*, in *SCIV* 15, 3, p. 307-320.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1965a *Epipaleolitic și mezolitic. O problemă de terminologie*, in *SCIV* 16, 4, p. 765-773.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor 1965b *Oamenii din vârsta veche a pietrei*, București, Ed. Științifică.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al Păunescu 1959 *Raport preliminar asupra cercetărilor paleolitice din anul 1956*, I, *Dobrogea* in *Materiale*, 6, p. 11-42.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor et alii 1966 C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le paleolithique de Ceahlău*, in *Dacia* N.S. 10, p. 5-116.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor et alii 1968 C. S. Nicolăescu-Plopșor, Fl. Mogoșanu, Al. Păunescu, P. Roman, *Les recherches archeologiques dans la zone des Portes de Fer*, Memoires, Serie archeologique, V, p. 1-13.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor et alii 1959 *Șantierul arheologic Bicz*, in *Materiale* 6, p. 57-83.
- G. Nobis 1975 *Zur Fauna des Ellerbekzeitlichen Wohnplatzes Rosenhof in Ostholstein I*. In *Schriften des Naturwissenschaftlichen vereins fur Schleswig-Holstein* 45, p. 5-30.
- M. Otte, P. Noiret 2001 *Le Mesolithique du basin Pannonien et la Formation du Rubanne*, in *L'Anthropologie* 105, p. 409-419.
- M. Ozdogan 1993 *Vinca and Anatolia: A new look at a very old problem (or redefining Vinca)*, in *Anatolica*, XIC (Anatolia and the Balkans), p. 173-193

- Al. Păunescu 1964 *Cu privire la perioada de sfârșit a Epipaleoliticului în Nord-vestul și Nord-Estul României și unele persistențe ale lui în Neoliticul Vechi*, in *SCIV* 15 (3), p. 321-336.
- Al. Păunescu 1970 *Epipaleoliticul de la Cuina Turcului-Dubova*, in *SCIVA* 21, (1), p. 3-47.
- Al. Păunescu, 1978 *Complexele de locuire musteriene descoperite în așezarea de la Ripiceni-Izvor și unele considerații privind tipul de locuire paleolitic*, in *SCIVA*, 29 (3), p. 317-334.
- Al. Păunescu 1979a *Așezarea tardenoasiană de la Icușeni (com. Vorona, jud. Botoșani)*, in *SCIVA* 30 (2), p.187-195.
- Al. Păunescu 1979b *Tardenoazianul din Sud-Estul României și unele considerații asupra perioadei cuprinse între sfârșitul paleoliticului și începuturile neoliticului în aceasta regiune*, in *SCIVA* 30, (4), p. 507-526.
- Al. Păunescu 1980 *Evoluția istorică pe teritoriul României din paleolitic până la începuturile neoliticului*, in *SCIVA* 31, (4), p. 522-526.
- Al. Păunescu 1981 *Mezoliticul de la Erbiceni și Ripiceni Izvor, expresie a tardenoasianului nord-vest pontic*, in *SCIVA*, 32 (4), p. 479-509.
- Al. Păunescu 1993 *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monographic.*
- Al. Păunescu 1996 *Ostrovul Corbului*. Bucuresti: Verlag Caro.
- Al. Păunescu 1998 *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei dintre Siret și Prut, I*, București: Ed. Satya Sai.
- Al. Păunescu 1999 *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei dintre Siret și Prut, II*, București: Ed. Satya Sai.
- Al. Păunescu 2000 *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Dobrogei*, București, ed. Agir
- Al. Păunescu 2000 *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*. Bucuresti: Editura Agir.
- Al. Păunescu 2001 *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul Transilvănean*. Bucuresti: Editura Agir.
- I. Paul 1962 *Sondajul arheologic de la Ocna Sibiului*, in *Materiale* 8, p. 193-204.
- C. Perles 2001 *The Early Neolithic in Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.
- R. Pinhasi *et alii* 2005 R. Pinhasi, J. Fort, J. A. Ammerman, *Tracing the origin and spread of agriculture in Europe*, in *PLoS Biology* 3, (12), p. 410-418.
- R. Pinhasi *et alii* 2004 R. Pinhasi, M. Plucennik, Al. Bentley, J.-P. Bocquet-Appel *et alii*, *A regional biological approach to the spread of farming in Europe. Anatolia, the Levant, South-Eastern Europe, and the Mediterranean*1/Comments/Reply, in *Current Anthropology* 45, p. 59-83.
- M. Plucennik 1998 *Deconstructing the Mesolithic-Neolithic Transition*, in *Understanding the Neolithic of North-Western Europe*, M. Edmons and M. Richards (eds.), Glasgow: Cruithne Press, p. 61-83..
- D. Popescu 1960 *Săpăturile arheologice din R.P.R. în 1959*, in *SCIV* 9, 1, p. 182-188.
- T. D. Price 1985 *Affluent foragers of mesolithic southern Scandinavia*, in *Prehistoric Hunter-Gatherer: The Emergence of Cultural Complexity*, T.D. Price, A.J. Brown (eds.), p. 341-360. Orlando: Academic Press.
- T. D. Price 1987 *The Mesolithic of Western Europe* in *Journal of World Prehistory* 1(3), p. 225-305.

- T. D. Price 1989 *The reconstruction of the Mesolithic diets, in The Mesolithic in Europe, Proceedings of the Third International Symposium, C. Bonsall (ed.), Edinburgh: Edinburgh University Press, p. 48-59.*
- T.D. Price 1991 *The Mesolithic of Northern Europe in Annual Review of Anthropology, 20, p. 211-233*
- T.D. Price 1996 *The First Farmers of Southern Scandinavia in The Origin and Spread of Agriculture and Pastoralism in Eurasia, D. Harris, ed. p. 346-363. London: UCL Press.*
- T. D. Price 2000a *Europe's First Farmers: An Introduction, in Europe's First Farmers, T.D. Price (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, p. 1-18.*
- T. D. Price 2000b *Lessons in Transition to Agriculture, in Europe's First Farmers, T. D. Price, ed.. Cambridge: Cambridge University Press, p. 319-376.*
- T.D. Price A. B. Gebauer 1992 *The Final Frontier: Foragers to Farmers in Southern Scandinavia. In Transitions to Agriculture in Prehistory. Monographs in World Archaeology No.4, A.B. Gebauer and T.D. Price, eds. p. 97-115. Madison: Prehistory Press.*
- I. Radovanović 1996a *The Iron Gates Mesolithic, Volume Archaeological Series 11, International Monographs in Prehistory.*
- I. Radovanović 1996b *Mesolithic/Neolithic Contacts: A Case of the Iron Gates Region, in Porocilo O Raziskovanju Paleolitika, Neolitika, Eneolitika V, Slovenji XXIII. Ljubiana.*
- I. Radovanović 1999 *Mesolithic and Early Neolithic in the Iron Gates Region - Settlements, Subsistence and Chronology, in L'Europe des Dernieres Chasseuses. Editions du CTHS. Paris. A. Thevenin (ed.).*
- I. Radovanović 2000 *Houses and Burials at Lepenski Vir in European Journal of Archaeology 3(3), p. 330-349.*
- M. J. Renfrew 1973 *Paleoethnobotany: The Prehistoric Food Plants of the Near East and Europe. New York: Columbia University Press.*
- M. Roksandic 2000 *Between Foragers and Farmers in the Iron Gates Gorge: Physical Anthropological Perspective, in DocPraeh 27, p. 1-100.*
- M. Roksandic 2001 *Transition from Mesolithic to Neolithic in the Iron Gates, National Library of Canada. Ottawa.*
- M. Roksandic 2006 *Interpersonal Violence at Lepenski Vir Mesolithic-Neolithic Complex of the Iron gates (Serbia-Romania), in American Journal of Physical Anthropology 129, p. 339-348.*
- P. Roman 1987 *Despre istoricul cercetărilor și stratigrafia unor așezări din Ostrovul Corbului, in SCIVA 38 (4), p. 335-365.*
- M. Roska 1924 *Recherches prehistoriques pendant l'annee 1924, in Dacia 9, p. 297-316.*
- M. Roska 1926 *Az osregesztet kezikönyve I.A.*
- M. Roska 1930 *Paleolithic Ardealului, in AIGR, 14 (1929), p. 99-125.*
- M. Roska 1942 *Erdély régészeti repertorium I.*
- P. Rowley-Conwy 1995 *Wild or Domestic? On the Evidence for the Earliest Domestic Cattle and Pigs in Southern Scandinavia and Iberia, in International Journal of Osteoarchaeology, 5, p. 115-126.*
- P. Rowley-Conwy 1999 *But Pigs Go On Forever: Domestication from the Baltic to the Sea of Japan. In Current and Recent Research in Osteoarchaeology 2, S. Anderson, ed. Oxford: Oxbow Books.*

- P. Rowley-Conwy 2000 *Milking Caprines, Hunting Pigs: The Neolithic Economy of Arene Candide in its West Mediterranean Context. In Animal Bones, Human Societies.* R.-C. Peter, ed. Oxford: Oxbow Books
- P. Rowley-Conwy 2003 *Early Domestic Animals in Europe: Imported or Locally Domesticated?* Pp. Manuscript. Personal Communication.
- C. Runnels 2004 *First Farmers of Europe, in Ancient Europe 8000B.C. to 1000 A.D.,* P. Bogucki and J.P. Crabtree (eds.), p. 218-226. New York: Thomson Gale.
- C. Runnels *et alii* 1995 C. Runnels, M. Korkuti, L. M. Galaty, M. E. Timpson, J. C. Whittaker, S.R. Stocker, J. L. Smith, S. Bruce, *The Emergence of Agriculture,* New York: Scientific American Library. A Division of HPHLP.
- C. Runnels *et alii* 1998 C. Runnels, M. Korkuti, L. M. Galaty, M. E. Timpson, J. C. Whittaker, S. R. Stocker, J. L. Smith, S. Bruce, *Between foraging and farming,* in *Science* 279 (5357), p. 163-165.
- B. D. Smith 1998 *Between foraging and farming in Science, 279 (5357),* p. 1651-1852.
- D. Srejović 1965 *Lepenski Vir: A New Prehistoric Culture in the Danubian Region,* in *Archaeologica Jugoslavica* 7, p. 13-18.
- D. Srejović 1966 *Lepenski Vir: A New Prehistoric Culture in the Danubian Region,* in *Archaeologica Jugoslavica* 7, p. 13-18.
- D. Srejović 1967 *Lepenski Vir, Boljetin-prajistoriski naselje in Arheoloski Pregled,* 9, p. 73-74.
- D. Srejović 1968 *Lepenski Vir, Boljetin – prednesolistka I neolitska naselja,* in *Arheoloski Pregled,* 10, p. 85-87.
- D. Srejović 1971 *The roots of the Lepenski Vir culture in, Archaeologia Jugoslavica,* X, p. 13-21.
- D. Srejović 1972 *Europe's First Monumental Sculpture: New Discoveries at Lepenski Vir.* New York: Stein and Day.
- D. Srejović 1978 *Neolithisation dans la region des Portes de Fer,* in *Godisnjak* 16, p. 21-29.
- D. Srejović 1988 *The Neolithic of Serbia: A Review of Research,* in *The Neolithic of Serbia: Archaeological Research,* D. Srejović (ed.) Belgrade: University of Belgrade.
- D. Srejović 1989 *The Mesolithic of Serbia and Muntenegro, The Mesolithic in Europe: Papers presented at the Third International Symposium, Edinburgh 1985,* p. 481-491.
- D. Srejović, J. K. Kozłowski, S. T. Kozłowski 1980 *Les industries lithiques de Vlasac et de Lepenski Vir,* in *Problemes de la neolithisation dans certaines regions de l'Europe,* p. 195-205
- D. Teocharis 1973 *Neolithic Greece,* Athens
- I. J. Thorpe 1996 *The Origins of Agriculture in Europe.* London: Routledge.
- C. Tolan-Smith 2004 *The Mesolithic of Northwest Europe. in Ancient Europe 8000 BC - AD 1000.* P. Bogucki and J.P. Crabtree, eds., p. 144-151. New York: Thomson Gale.
- R. Tringham 1968 *Hunters, Fishers and farmers of Eastern Europe, 6000-3000 BC.* London: Hutchinson.
- R. Tringham 1973 *The Mesolithic of Southeastern Europe,* in *Warsaw,* S. K. Kozłowski (ed.) Warsaw University Press.

- R. Tringham 2000 *Southeastern Europe in the Transition to Agriculture in Europe: Bridge, Buffer, or Mosaic, in Europe's First Farmers*, T. D. Price (ed.) Cambridge: Cambridge University Press.
- D. Tudor 1965 *Cercetări arheologice în zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei "Porțile de Fier"*, in *SCIVA* 16 (2), p. 395-406.
- H. Todorova 1995 *The Neolithic, Eneolithic and Transitional Period in Bulgarian Prehistory*, in *Prehistoric Bulgaria. Monographs in World Archaeology* 22, W.D. Bailey and I. Panayotov (eds.), p. 79-88, Madison, WI: Prehistory Press.
- H. T. van Andel, C. Runnels 1995 *The Earliest Farmers in Europe*, in *Antiquity* 69 (264), p. 481-500.
- B. Voytec, R. Tringham 1990 *Rethinking the Mesolithic: The Case of South-East Europe*, in *The Mesolithic of Europe*, C. Bonsall (ed.) Edinburgh: John Donald LTD.
- A. von den Driesch 1976 *A Guide to the Measurements of Animal Bones from Archaeological Sites*. Harvard: Peabody Museum of Archaeology and Ethnology.
- A. Whittle 1994 *The First farmers*. In *The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*. B. Cunliffe, ed., p. 136-166, Oxford: Oxford University Press.
- A. Whittle 2000 *New research on the Hungarian Early Neolithic*, in *Antiquity* 74, p. 13-14.
- A Whittle *et alii* 2002 A. Whittle, L. Bartosiewicz, D. Boric, P. Petitt, M. Richards, *In the beginning: new radiocarbon dates for the Early Neolithic in norther Serbia and South east Hungary*, in *Antaeus*, 25, p. 60-117
- K. J. Willis, K. D. Bennet 1994 *The Neolithic transition – fact or fiction? Paleocological evidence from the Balkans*, in *The Holocene* 4, 3, p. 326-330.
- J. Zilhao 1993 *The Spread of Agro-Pastoral Economies Across Mediterranean Europe: View from the Far West*, in *Journal of Mediterranean Archaeology* 6, p. 5-63.
- J. Zilhao 2000 *From the Mesolithic to the Neolithic in the Iberian Peninsula*, in *Europe's First Farmers*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 144-182.
- J. Zilhao 2004 *The Mesolithic of Iberia*, in *Ancient Europe*, P. Bogucki and J.P. Crabtree (eds.), Vol. 1. New York: Thomson Gale, p. 157-164.
- M. Zvelebil 1986 *Postglacial Foraging in the Forests of Europe*, in *Scientific American* 254, p.86-92.
- M. Zvelebil 1989 *On the Transition to Farming in Europe, or what Was Spreading with the Neolithic: A reply to Ammerman*, in *Antiquity* 63, p. 379-383.
- M. Zvelebil 1998 *Genetic and Cultural Diversity of Europe: A Comment on Cavalli-Sforza*, in *Journal of Anthropological Research*, 54, p.411-417
- M. Zvelebil 1999 *The agricultural transition and the origins of Neolithic societies in Europe*, in *DocPraeh* 28, p. 1-26.
- M. Zvelebil 2000 *The Social Context of the Agricultural Transition in Europe. In Archaeogenetics: DNA and the Population Prehistory of Europe*, C. Renfrew and K. Boyle, eds. p. 57-79, Cambridge: Mc Donald Institute of Monographs

On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?

Alexandru DINU*
David MEIGGS*
Adrian BĂLĂȘESCU**
Adina BORONEANȚ***
Andrei SOFICARU****
Nicolae MIRIȚOIU****

Rezumat: Valorile biometrice obținute pe baza măsurătorilor dinților de suine din zona Porților de Fier din mezolitic sunt comparate, cu cele din neolitic și prezent. Rezultatele coroborate evidențiază ca suinele din zona Porțile de Fier sunt sălbatice și distincte de valorile metrice ale porcilor domestici neolitici și moderni.

Cuvinte cheie: Porțile de Fier, Mezolitic, tranziție Mezolitic-Neolitic, domesticire porc.

Key words: Iron Gates of the Danube, Mesolithic, Mesolithic-Neolithic transition, pig domestication.

This paper is a part of a more extensive study regarding the possibility of pig domestication at Mesolithic Iron Gates sites. The study is concerned only with the sites found on the Romanian shore of the Danube River.

During several trips to Romania during 1999 – 2005 we had the opportunity of taking various measurements of ancient as well as modern wild and domestic pig teeth from:

1. the Iron Gates of the Danube sites of Ali Beg, Răzvrata, Icoana, Ostrovul Banului, Schela Cladovei, Ostrovul Corbului and Ostrovul Mare, Veterani and Cuina Turcului (Mehedinți county) (Fig. 1);

2. Neolithic sites of Căscioarele, Măriuța, (Călărași county), Bordușani (Ialomița county), Chitila (Ilfov county), Insurăței (Brăila county), Luncavița (Tulcea county), Poduri (Bacău county), Hârșova (Constanța county) and Vitănești (Teleorman county) (Fig. 1);

3. contemporary wild and domestic pigs from Museum of Natural Sciences "Grigore Antipa" in Bucharest, Laboratory of Comparative Anatomy, Faculty of Veterinary Medicine – University of Bucharest;

4. villages of Dubova (Mehedinți county), Topoloveni (Argeș county), Vârteju (Olt county) and Frăsinet (Călărași county) (Fig. 1).

We will present here the results of pig dentition metric analysis. Most of the ancient data comes from site Icoana, which yielded a fairly large amount of faunal material.

Location of site Icoana

Excavated by Vasile Boroneanț (1970; 1973a; 1973b; 1980; 2000), Icoana is one of the very few sites at Iron Gates which offer a complete stratigraphy, for a very long, continuous occupation. Its close proximity to site Răzvrata gave birth to speculations regarding the relationship between the two, some authors (Al. Bolomey 1973) considering them twin sites. At the time, the lack of radiocarbon dates made impossible any further conclusions in this direction.

It is rather difficult to understand way, but there is one small problem in relation to the exact location of these two sites: on all Mesolithic Iron Gates sites map, the geographical position of Icoana has been reversed with Răzvrata. The later was actually located on the mouth of river Mraconia, right across site Hajducka Vodenica on the Serbian shore. Icoana was located about 700-800m downstream of Răzvrata.

It may be that there was some interaction between these three sites. Unfortunately, it appears that Hajducka Vodenica, compared to other sites on the Serbian shore, was less studied, although some progress has been made lately (D. Borić, M. Preston 2004).

*University of Wisconsin Madison, Department of Anthropology, 1180 Observatory Drive, Madison WI 53713, adinu@students.wisc.edu

** National History Museum of Romania, National Center of Pluridisciplinary Researches, 12, Calea Victoriei, 030026, Bucharest, cncp@mnr.ro

*** The Institute of Archaeology "Vasile Pârvan", 11 Henri Coandă, Bucharest, boro30@gmail.com

**** Anthropological Research Center "Fr. I. Rainer", 8 Eroilor Sanitari, Bucharest, asoficaru@yahoo.com.

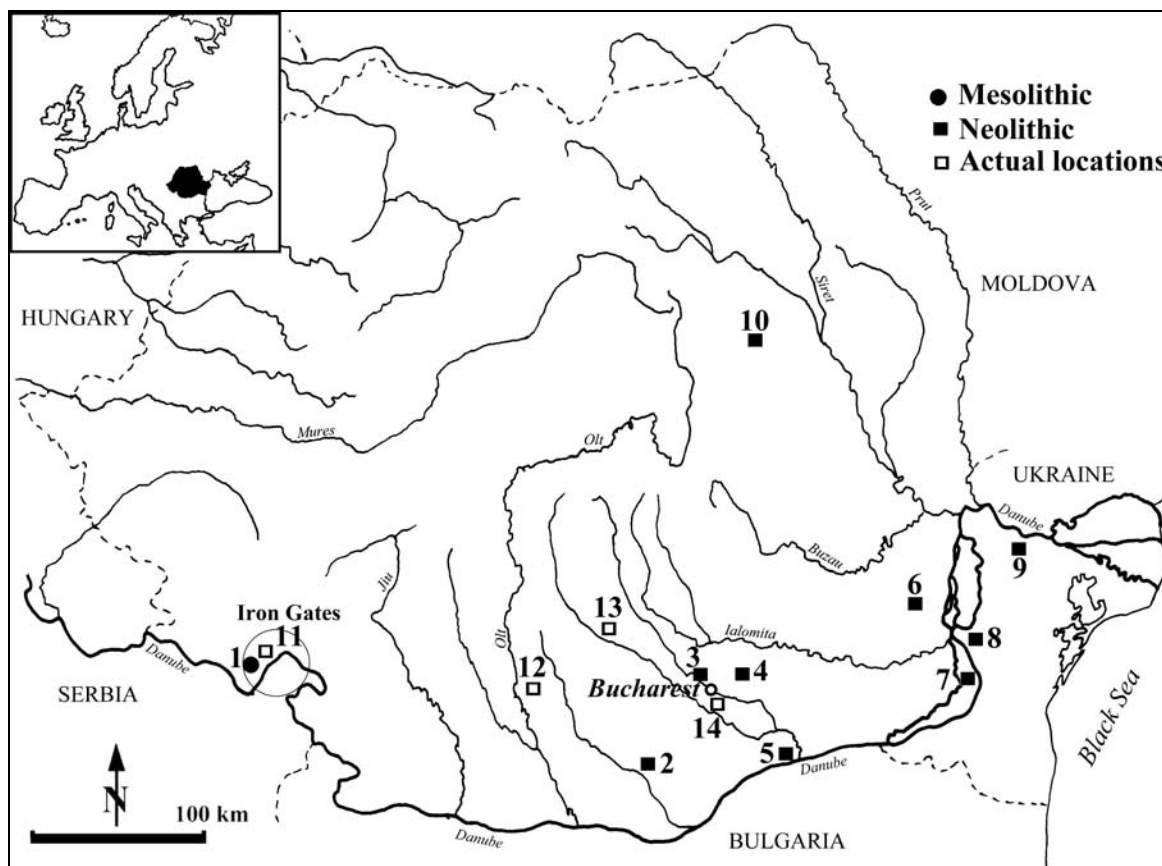

Fig. 1. Geographic distribution of the sites.
Distribuția geografică a siturilor.

1 – Iron Gates / Porțile de Fier (Icoana, Ostrovul Banului, Ostrovul Corbului, Schela Cladovei, Cuina Turcului, Răzvrata) ; 2 - Vitănești; 3 - Chitila; 4 - Măriuța; 5 - Căscioarele; 6 - Insurăței; 7 - Bordușani; 8 - Hârșova; 9 - Luncavița; 10 - Poduri; 11 - Dubova; 12 - Vârteju; 13 – Topoloveni; 14 - Frășinet.

Temporal frame

The general lack of radiocarbon dates for the Romanian sites became over the years a very serious problem. The situation was attenuated to a degree by some dates from Schela Cladovei (C. Bonsall, *et alii* 2000; C. Bonsall *et alii* 2002; G. T. Cook 2002). However, the understanding of the evolutionary trajectory over time for the rest of the sites remained simply impossible. Most unfortunate, the results for the majority of the samples we collected and sent for radiocarbon dating are still not available. Therefore, we are only able to present here six new dates for Icoana and one for Răzvrata (ran by University of Arizona, Tucson). The available radiocarbon dates place Icoana between about 8500 BC and 6500 BC (Fig. 2). According to these dates developments at Icoana occurred before the earliest presence of Starčevo-Criș Neolithic in the Danube Gorge. It also appears that it was contemporary to Răzvrata, at least for some periods of time.

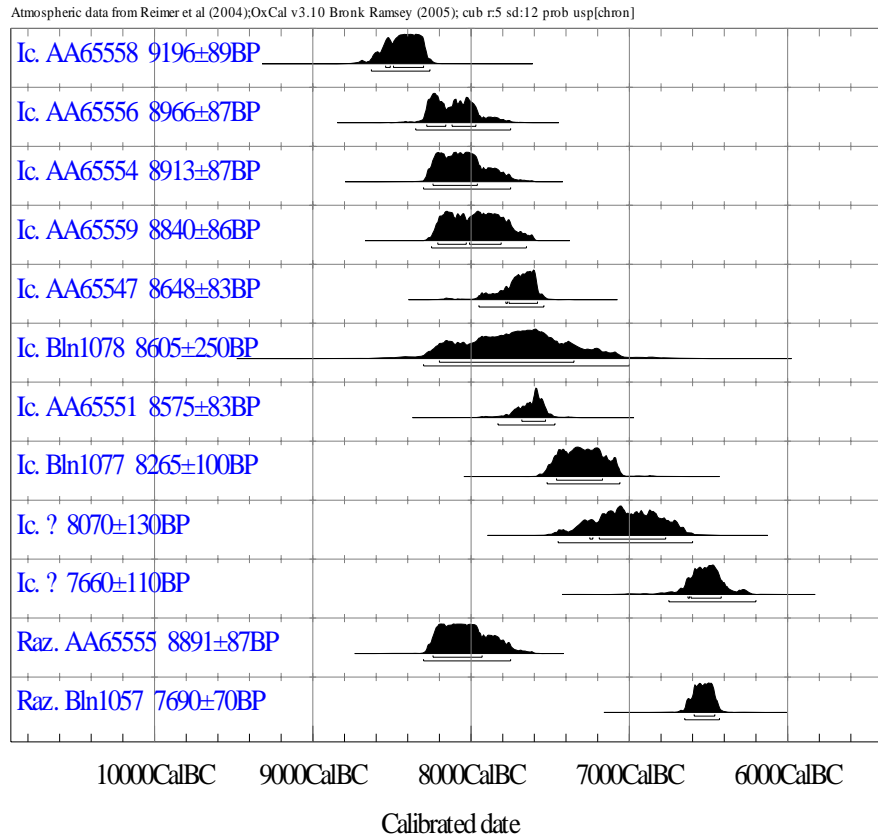

Fig. 2. Available radiocarbon dates for Icoana (Ic.) and Răzvrata (Raz.) (Al. Dinu 2006; A. Păunescu 2000).
Date radiocarbon de la Icoana (Ic.) și Răzvrata (Raz.) (Al. Dinu 2006; A. Păunescu 2000).

Materials and method

All measurements were taken according to standard methods (A. von den Driesch 1976), using metric system digital calipers calibrated for two decimals (Appendix 1 et Appendix 2).

Pig age according to tooth eruption and wear was established using the available publications on the subject (S. Bököny 1972; S. Hillson 1986; H. G. Matschke 1967; S. Payne 1982; V .B. Rolett, M.-Y. Chiu 1994; N. Șelaru 1995).

The teeth samples were obtained from (Fig. 1):

1. Iron Gates sites of Icoana, Ostrovul Banului, Ostrovul Corbului, Schela Cladovei and Cuina Turcului;
2. the Neolithic sites of Bordușani, Căscioarele, Chitila, Hârșova, Insurăței, Luncavița, Măriuța, Poduri and Vitănești;
3. wild contemporary pigs from the village of Dubova – Iron Gates, Museum “Grigore Antipa” in Bucharest, the Department of Comparative Anatomy - Faculty of Veterinary Medicine in Bucharest (Vet. Medicine);
4. contemporary domestic pigs from villages of Topoloveni, Vârteju, and Frășinet.

Random samples of pig teeth were sent for DNA analysis. These samples were obtained from Mesolithic pigs from Iron Gates sites of Icoana, Schela Cladovei and Ostrovul Corbului, modern wild pigs hunted in the vicinity of village Dubova, Iron Gates, less than 2 km away from site Icoana, and Neolithic sites of Căscioarele and Bordușani.

The results of the DNA analysis of the Mesolithic pig samples from Iron Gates placed them in the same group with the modern European wild pigs from the same region, but apart from Neolithic pig samples from Căscioarele and Bordușani, which clustered together with Neolithic domestic pigs from Asia Minor (G. Larson *et alii* in press). The very large pig teeth from Căscioarele (Fig. 3; Appendix 1), however, produced the same results as the wild modern pigs and the Mesolithic pigs from the Mesolithic Iron Gates sites.

Teeth metrics

I. Mandible

A. Sites: Icoana, Căscioarele, Bordușani.

In the section below we have compared pig teeth from Icoana, and the Neolithic sites of Căscioarele and Bordușani. We have measured both the maximum length and the maximum breadth for 1st, 2nd, and 3rd molars, considering that such measurement will provide a better reflection of the actual size of the teeth (Fig. 3).

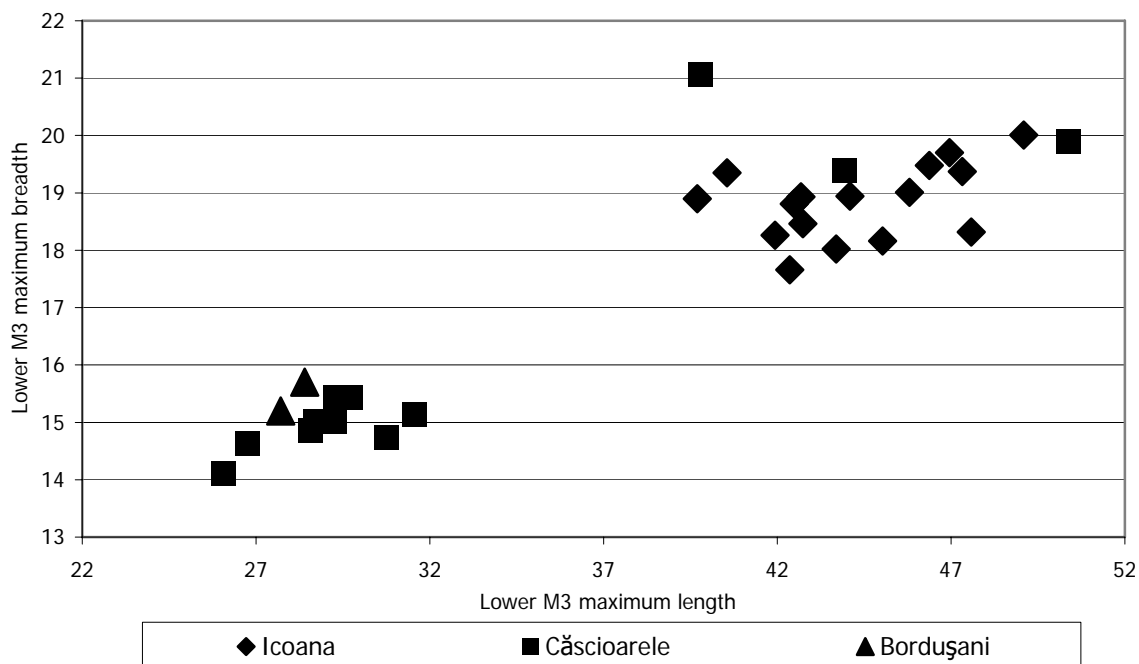

Fig. 3. Lower 3rd molar values for Icoana, Căscioarele, Bordușani.
 Valorile dimensiunilor molarului 3 inferior de la Icoana, Căscioarele, Bordușani.

A sharp border appears between the pig populations from Mesolithic Icoana and the two Neolithic sites of Căscioarele and Bordușani.

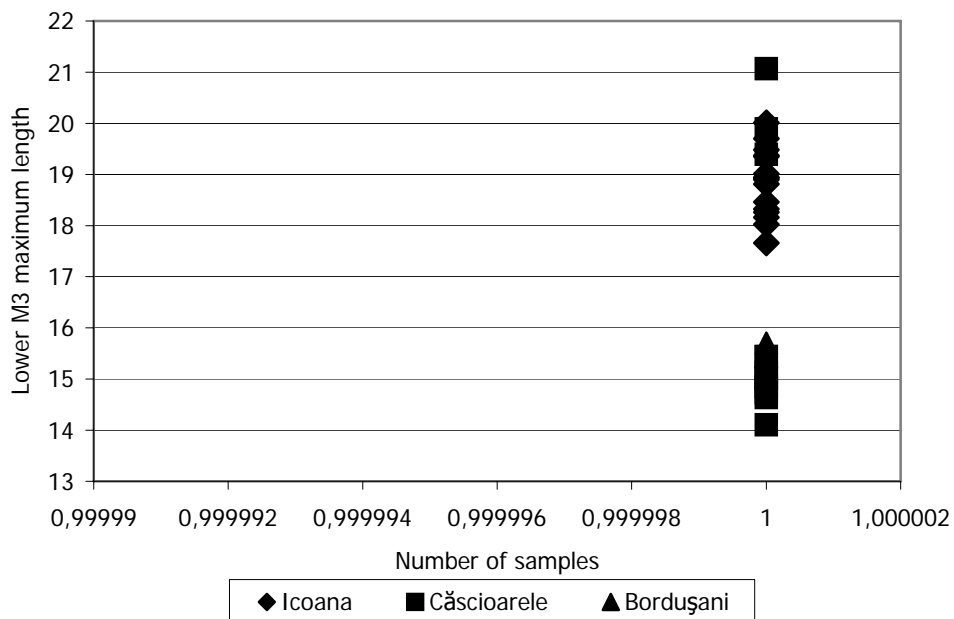

Fig. 4. Lower 3rd molar maximum length values for Icoana, Căscioarele, Bordușani. Valorile lungimii maxime a molarului 3 inferior de la Icoana, Căscioarele, Bordușani.

Even if only the maximum length of 3rd molar from Icoana, Căscioarele and Bordușani is plotted (Fig. 4), the same grouping is obtain, and the division between the clusters becomes even better visible.

For the lower 2nd molar the values between the samples from the three sites are clustering closer (Fig. 5), but the distinction remains clearly visible:

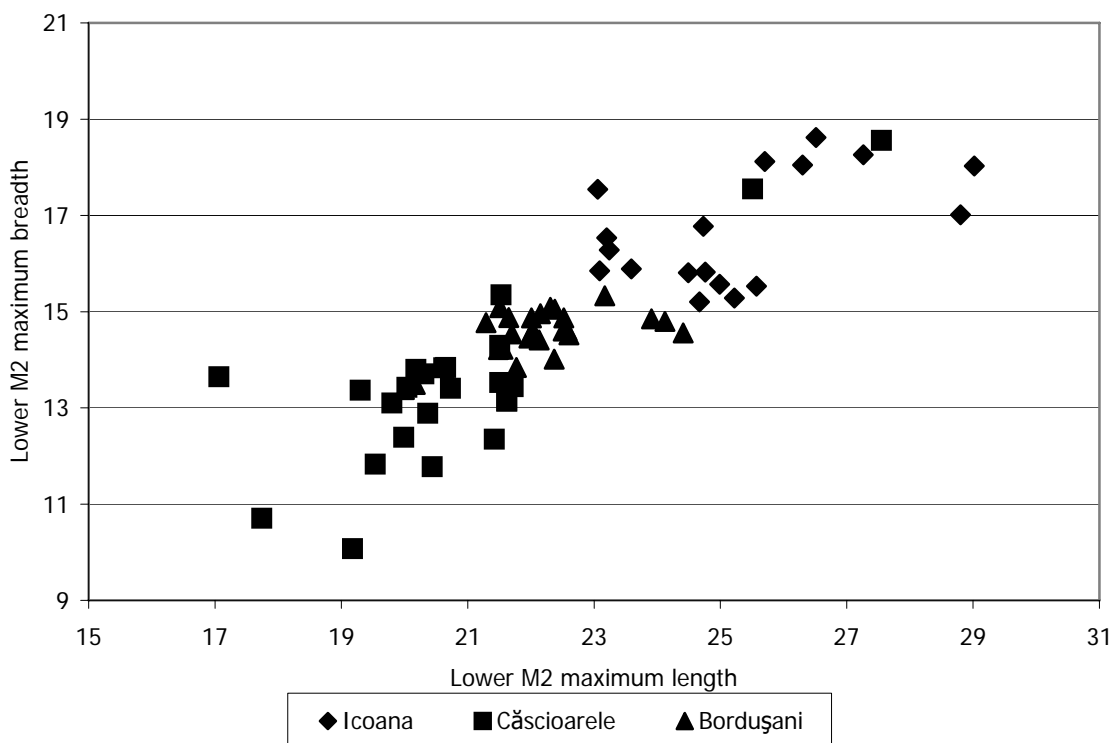

Fig. 5. Lower 2nd molar values for Icoana, Căscioarele, Bordușani. Valorile dimensiunilor molarului 2 inferior de la Icoana, Căscioarele, Bordușani.

The sample size for 1st molar (Fig. 6) is significantly larger, which makes the overall image perhaps a little too crowded, but the separation is still strong:

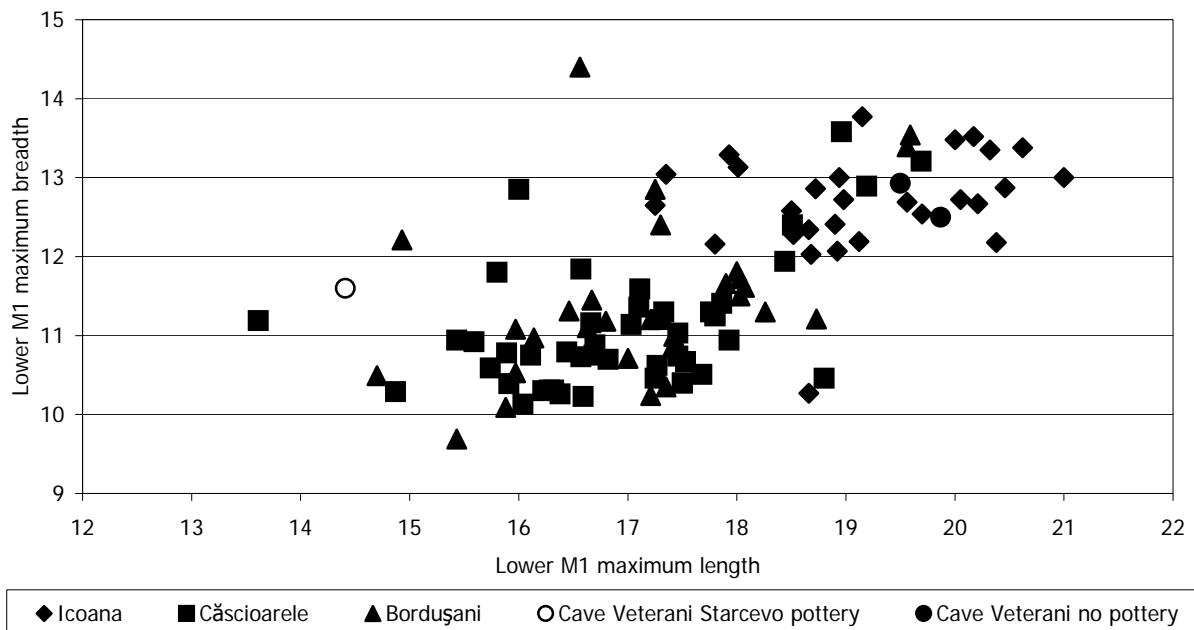

Fig. 6. Lower 1st molar values from Icoana, Căscioarele, Bordușani and the one Neolithic Starčevo sample from Cave Veterani.

Valorile dimensiunilor primului molar inferior de la Icoana, Căscioarele, Bordușani și ale singurului eșantion neolitic Starčevo de la peștera Veterani.

Again, the populations cluster distinctively. It is interesting to notice the only sample we could undoubtedly associate with Starčevo Neolithic at the Gates, from Cave Veterani. The sample groups with Căscioarele and Bordușani.

B. Site Icoana, modern wild pig, modern domestic pig.

If measurements from Icoana are compared to the ones of all modern wild pig (Fig. 7), the values cluster generally well together. In fact, a number of samples show that the pigs from Icoana had long lower 3rd molar than most of the modern ones.

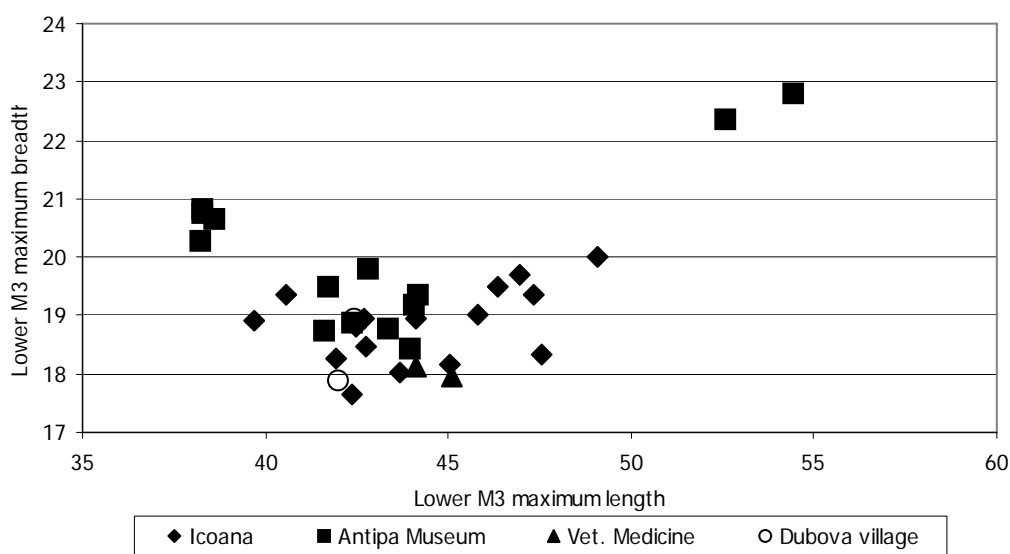

Fig. 7. Lower 3rd molar values for Icoana vs. modern wild. Valorile dimensiunilor molarului 3 inferior de la Icoana comparativ cu cele actuale de mistreț.

If Icoana measurements are compared to ones of modern domestic pig for lower 2nd molar (Fig. 8), there is no interference between the two populations. I did choose lower 2nd molar because the lower 3rd molar is not present in most modern domestic pig samples. Usually the pigs are killed at a younger age.

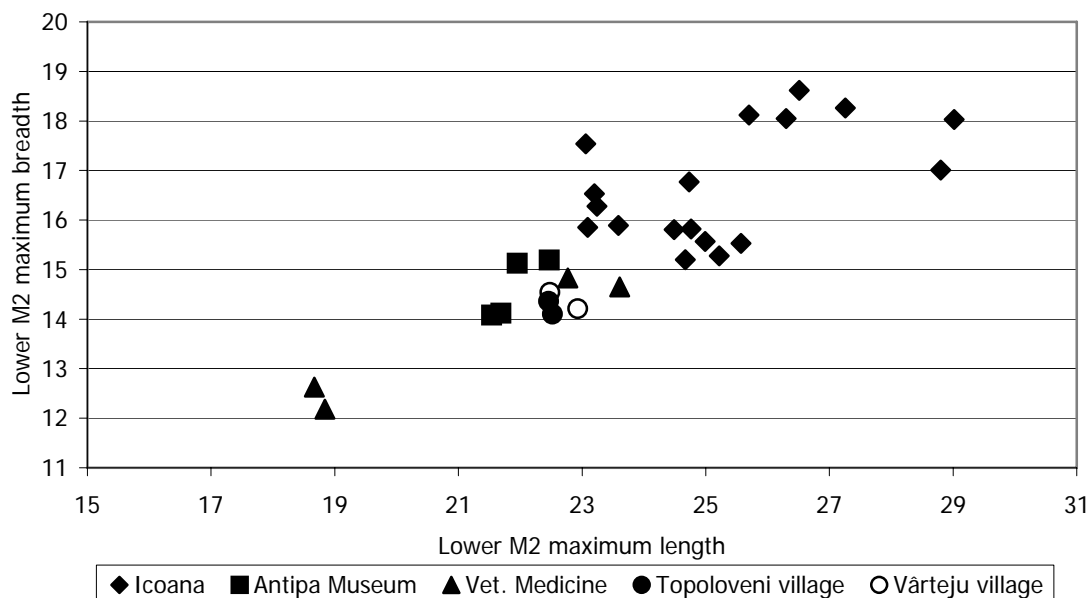

Fig. 8. Lower 2nd molar values for Icoana vs. modern domestic. Valorile dimensiunilor molarului 2 inferior de la Icoana comparativ cu cele actuale ale porcului domestic.

B. Sites Căscioarele and Bordușani vs. Mesolithic Iron Gates sites.

In order to verify the patterns presented above, the lower 3rd molar values from Neolithic Căscioarele and Bordușani were plotted against the values from Mesolithic Iron Gates sites of Icoana, cave Cuina Turcului, Ostrovul Banului, Ostrovul Corbului, and Schela Cladovei (Fig. 9).

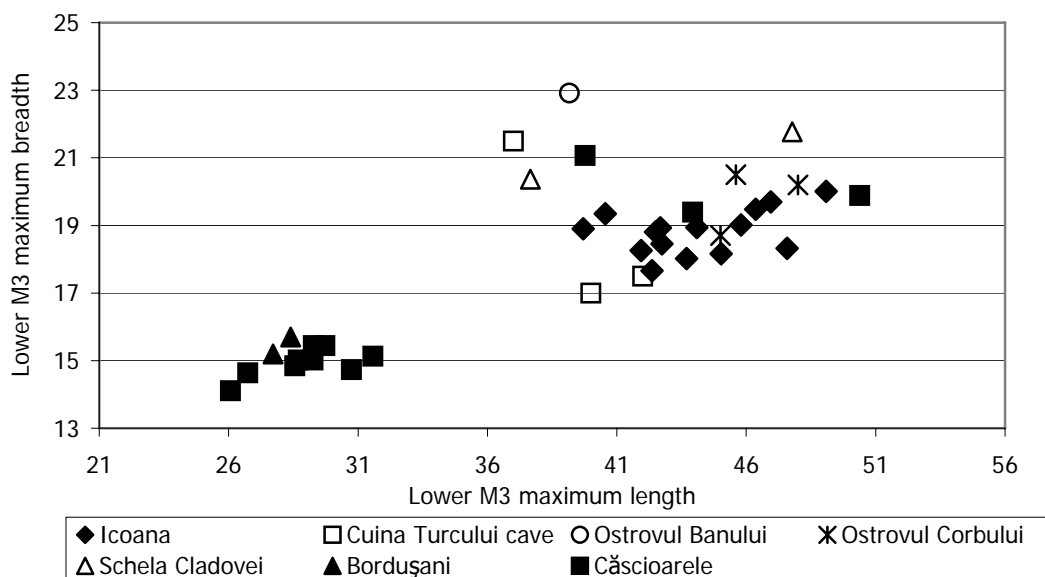

Fig. 9. Lower 3rd molar values from Bordușani and Căscioarele vs. Mesolithic Iron Gates sites. Valorile dimensiunilor molarului 3 inferior de la Bordușani și Căscioarele comparativ cu cele din siturile mezolitice de la Porțile de Fier.

The Epipaleolithic samples from Cuina Turcului cave were included due to the availability of data.

It can be distinctively seen that the values for Mesolithic Iron Gates pigs clearly cluster far from the Căscioarele batch and the two samples from Bordușani.

C. Site Icoana vs. Neolithic sites except Căscioarele and Bordușani.

In order to verify the consistency of Icoana sample compared to Căscioarele and Bordușani, the Mesolithic Iron Gates 3rd molar values have been plotted against the lower 3rd molar values from all Neolithic sites except Căscioarele and Bordușani (Fig. 10).

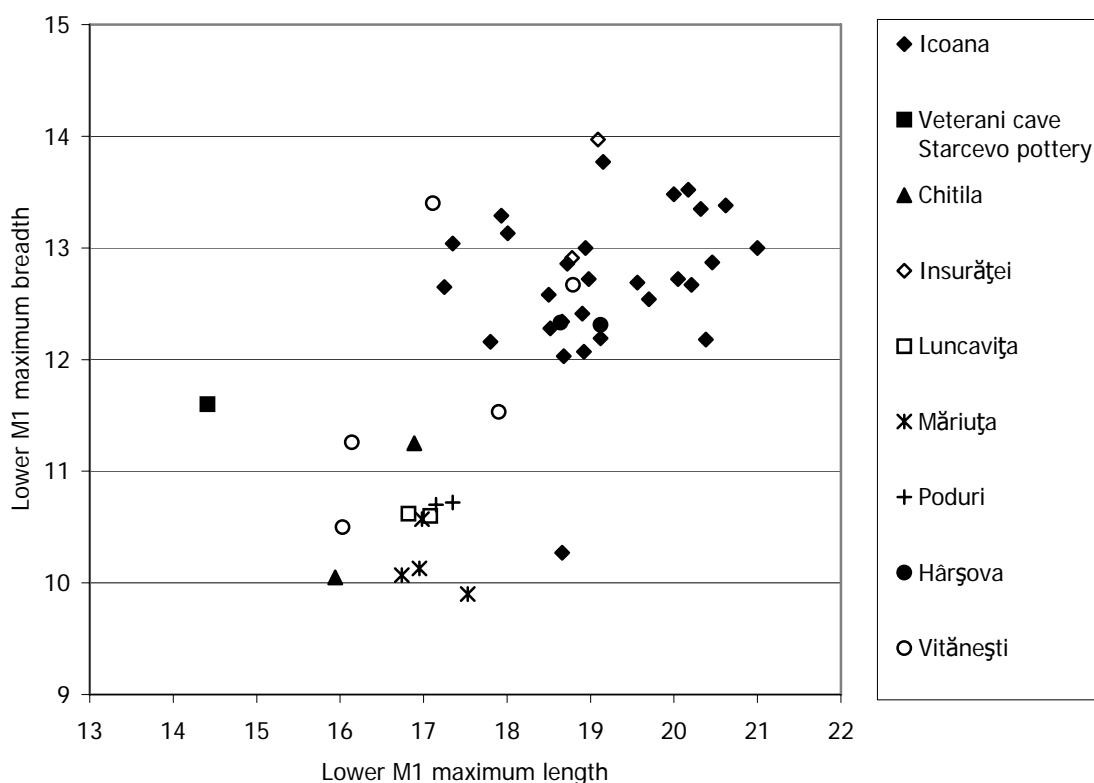

Fig. 10. Lower 1st molar values for Icoana vs. all Neolithic sites except Căscioarele and Bordușani. Valorile dimensiunilor primului molar inferior de la Icoana comparativ cu cele din siturile neolitice cu excepția celor de la Căscioarele și Bordușani.

The graph shows that some values from Neolithic Insurăței, Hârșova, and Vitănești fall within the range of Icoana sample. Most of the other values detach from the Icoana batch. It is also visible that there are actually not too many values from each site; one reason that determined us to chose for comparison mostly the sites of Căscioarele and Bordușani.

There are some problems with the sites of Insurăței, Hârșova, and Vitănești. First, as in the case of Cave Veterani Starčevo level, the sample is rather small; more values were obtained only for Vitănești. Furthermore, the faunal analysis performed for sites of Insurăței, Hârșova and Vitănești (A. Bălășescu 2003; A. Bălășescu, V. Radu 2004) shows an almost equal number of domestic and wild animals present in the archaeological record. Therefore, the chance of measuring at one particular time two samples coming from wild animals was very high. Perhaps the case of Vitănești is relevant in this direction, some samples falling within Icoana batch, and some within the domestic. Unfortunately no 3rd molar values were available except one (of the two individuals) for Insurăței.

Considering however the pattern showed by the samples from Vitănești, we are inclined to believe that the samples from Hârșova and Insurăței show exemplars of wild pig, and the batch from Vitănești shows a mixed wild and domestic population.

II. Maxilla

It is extremely interesting the pattern emerging from the plotting of Icoana maxilla teeth values. For upper 3rd molar there are very few samples, all of age over 24 months.

In Fig. 11, a break appears to exist in between the two clusters. While the age is constant and no apparent variation in size occurred over time, the only interpretation of this pattern would be to associate the two clusters with sex differentiation.

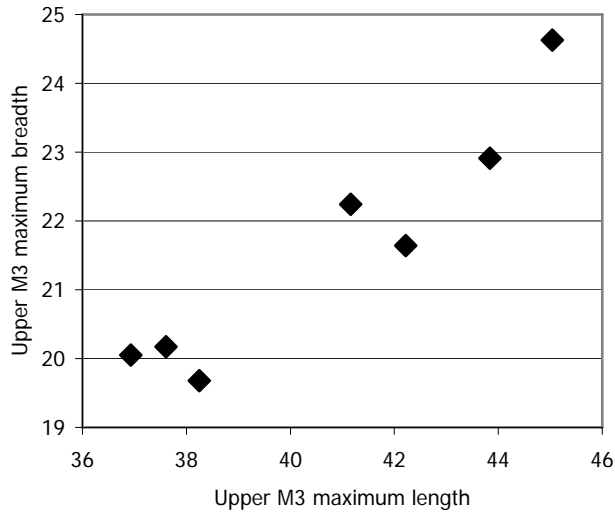

Fig. 11. Values for upper 3rd molar from Icoana, all layers, age over 24 months. Valorile dimensiunilor molarului 3 superior de la Icoana, toate nivelurile, vârsta peste 24 de luni.

The pattern shown in Fig. 11 becomes even more puzzling for the values of upper 1st molar. In Fig. 12 this separation is shown by age groups, regardless the depth of the excavated layer. The question mark stands for unmarked teeth.

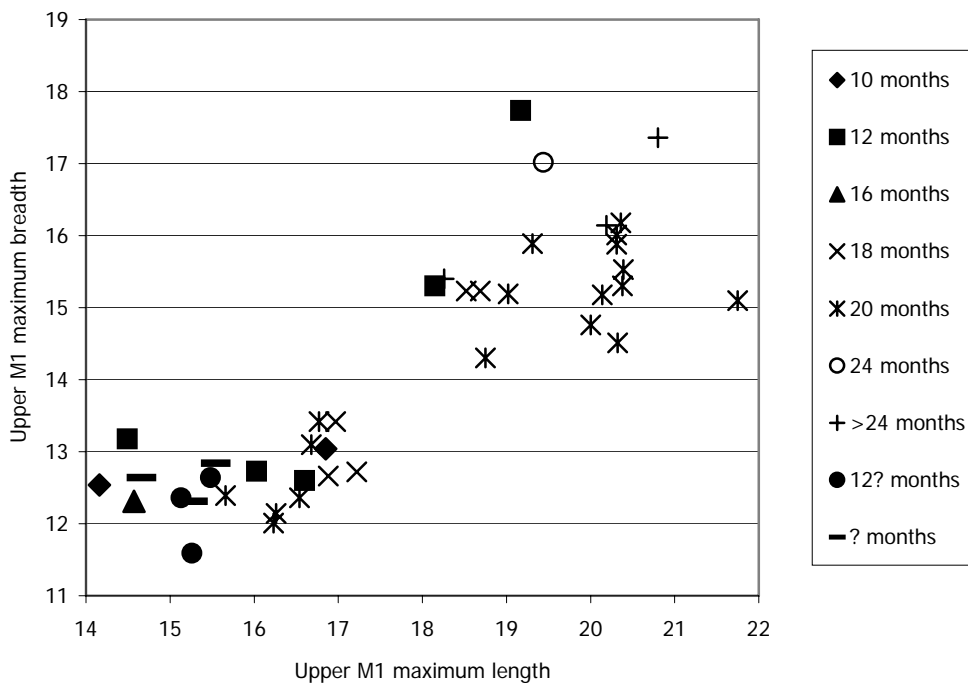

Figure 12. Values for upper 1st molar from Icoana, by age regardless excavated layer. Valorile dimensiunilor primului molar superior de la Icoana, pe diferite vârste din nivelurile săpate.

The pattern shown in Fig. 12 also verifies if the values of all age groups are plotted by the depth of each excavated layer (Fig. 13). The question mark stands for unmarked teeth.

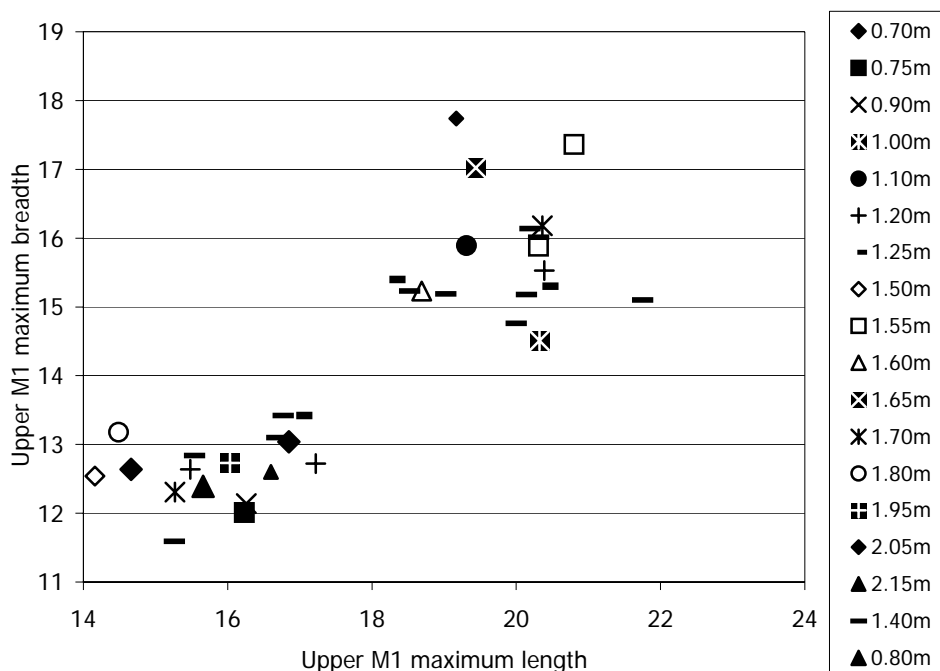

Fig. 13. Values for upper 1st molar from Icoana, by each excavated layer regardless age. Valorile dimensiunilor primului molar superior de la Icoana, pe adâncimi de săpătură și vârstă.

The only plausible interpretation of these graphs would be that the clustering of upper 1st and 3rd molars represents a partition by sex; the lower cluster showing values for female teeth, and the upper cluster for male teeth. It appears therefore that the inhabitants of site Icoana killed indiscriminately pigs of all sexes and ages, a pattern to be associated rather with hunting than with animal keeping.

The pattern offered by the length of the upper 3rd molar from Icoana is very close to the one obtained by plotting the values of the same tooth from Vlasac pigs (S. Bököny 1978) (Fig. 14).

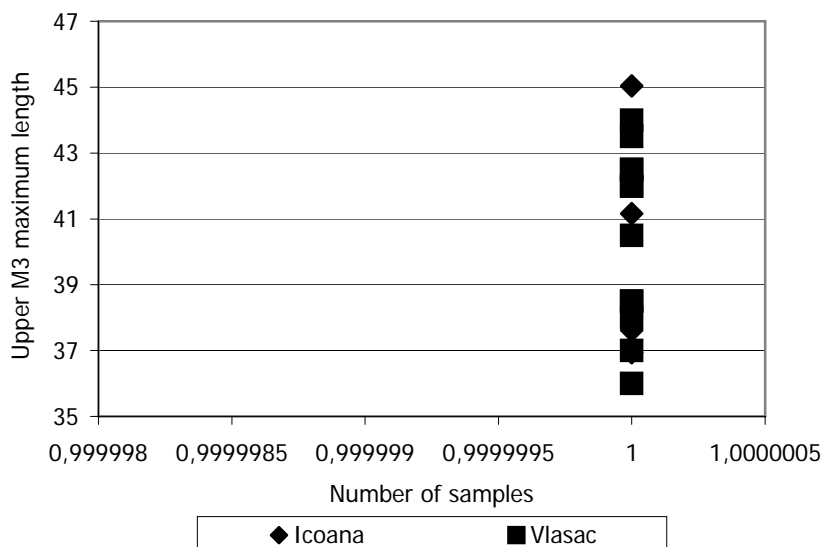

Fig. 14. Values for upper 3rd molar length from Vlasac (Bököny 1978) and Icoana. Valorile lungimii maxime a molarului 3 superior de la Vlasac (Bököny 1978) și Icoana.

As seen in Fig. 11, in Fig. 14 is also visible a possible demarcation between 1 males and females, yet, a clear break between the two may be debatable. The only way to verify the sex differentiation suggested by this pattern was to compare it with information from another site. The only site offering enough data was Căscioarele. We are presenting below the values for upper 3rd molar (Fig. 15).

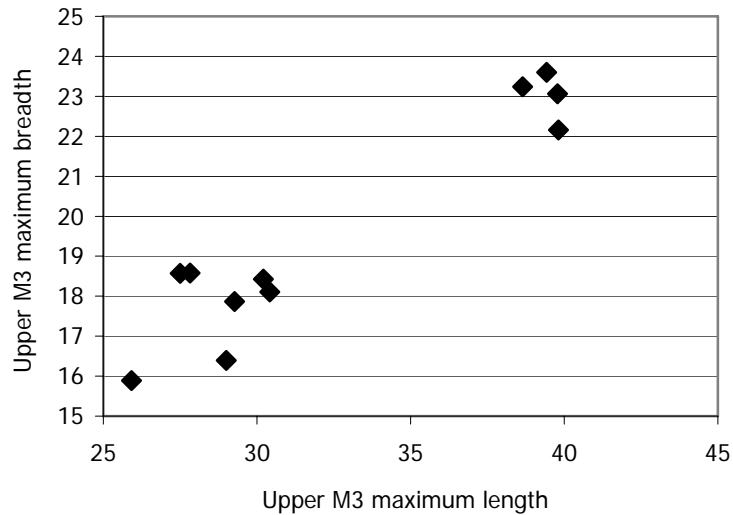

Fig. 15. Upper 3rd molar values for Căscioarele. All individuals over 24 months old.
 Valorile dimensiunilor molarului 3 superior de la Căscioarele. Toți indivizii au vârsta de peste 24 luni.

According to the age group, the clustering seen in Fig. 15 may be safely associated with sex groups. Three of the lower values were positively identify as females, according to the canines. However, compared to Icoana, this differentiation marks only one age group. Yet, we consider that this limitation does not contradict in any case the more likely hunting pattern of all ages and all sexes suggested by the plotting patterns obtained from the pig remains uncovered at Icoana.

Discussion and conclusion

The aim of this paper is to present arguments answering to questions related to the possibility of pig domestication at Iron Gates. However, this is a complex question that requires a much more in depth investigation. Nevertheless, the figures provided here may offer interesting clues regarding Mesolithic economic developments at some Danube Canyon sites.

According to the data presented above, the teeth sizes of Iron Gates Mesolithic pigs cluster separately from the Neolithic pigs of Căscioarele and Borduşani. The DNA analysis revealed that the Iron Gates pigs displayed the same characteristics as wild European pigs, while the samples from Căscioarele and Borduşani were associated with Neolithic Asia Minor pigs. It may be only assumed that because the batches from Căscioarele and Borduşani display values that almost superimpose, the two pig populations could have the same genetic affiliation. The same may also be true for the pig population from Măriuța. Moreover, it appears that at all excavated levels from site Icoana pigs were killed rather indiscriminately, regardless of age and sex, a practice rather associated with hunting than animals keeping.

There is also one detail totally overlooked by previous zooarchaeological studies of the Iron Gates sites (L. Bartosiewicz *et alii* 1995; 2001; Al. Bolomey 1973; S. Haimovici 1987), which may shed some light on these circumstances: the concentration of wild pig population in the region of Cazane (sites Icoana – Răzvrata) has been known to be by far the largest along the entire Danube Canyon, and one of the highest in Romania (GCCPF Grupul de Cercetări Complexe 1976). It is safe to assume that the same was true during the Mesolithic time. Therefore it

appears rather normal that due to the constantly high availability, wild pig to be present in the archaeological record of Icoana more than the other sites (Tab. 1).

Tab. 1. Wild pig and deer remains at Iron Gates sites (Bartosiewicz *et alii* 1995; 2001; S. Bököny 1970; 1978; Al. Bolomey 1973; A.T. Clason 1980; I. Radovanović 1996). S – Serbie, R – Roumanie.

Resturile de mistreț și cervide descoperite în siturile de la Porțile de Fier (Bartosiewicz, *et alii* 1995; 2001; S. Bököny 1970; 1978; Al. Bolomey 1973; A.T. Clason 1980; I. Radovanović 1996). S – Serbie, R – Roumanie.

Site	wild pig %	deer (<i>Cervus</i> + <i>Capreolus</i>) %
Vlasac (S)	12.16	60.09+2.18 = 62.27
Lepenski Vir I (S)	5.46	62.84+2.18 = 65.02
Lepenski Vir II (S)	3.94	73.02+0.65 = 73.67
Haiduka Vodenika I/II (S)	10.95	83.80+0.47 = 84.27
Padina (S)	5.6	78.00+3.8 = 81.8
Vlasac (S)	4.07	23.13+1.75 = 24.88
Lepenski Vir III (S)	3.42	36.39+1.52 = 37.91
Icoana (R)	53.35	38.58+6.20 = 44.78
Schela Cladovei (R)	3.9	9.88+2.5 = 12.38
Ostrovul Corbului (R)	2.42	65.50+11.90 = 77.40

Yet, in order to obtain a better image of what was going on at the site over time the fluctuation in time of the quantity of pig remains needs to be compared against the rest of the faunal remains, especially deer.

Bibliography:

- A. Bălășescu 2003 *L'étude de la faune des mammifères découverts à Luncașița*, in Peuce (Serie Noua) I (XIV), p. 453-468.
- A. Bălășescu, V. Radu 2004 *Studiul materialului faunistic descoperit în tell-ul de la Vitănești (jud. Teleorman): Nivelul Gumelnița B1*, in CA XII, p. 363-385.
- L. Bartosiewicz *et alii* 1995 L. Bartosiewicz, C. Bonsall, V. Boroneanț, S. Stallibras, *Schela Cladovei: a review of the prehistoric fauna*, in MM 16 (2), p. 2-19.
- L. Bartosiewicz *et alii* 2001 L. Bartosiewicz, C. Bonsall, V. Boroneanț, S. Stallibras, *New data on the prehistoric fauna of the Iron Gates: a case study from Schela Cladovei, Romania*, in R. Kertesz and J. Makkay, eds., *From Mesolithic to Neolithic*. Budapest: Akaprint, p. 15-21.
- S. Bököny 1970 *Animal remains from Lepenski Vir*, in Science 167, 3926, p. 1702-1704.
- S. Bököny 1972 *Zoological evidence for seasonal or permanent occupation of prehistoric sites*, in *Man, Settlement and Urbanism*, London: Duckworth, p. 121-126.
- S. Bököny 1978 *The vertebrate fauna of Vlasac*. in G. Garasanin, ed., *Vlasac: a mesolithic settlement in the Iron Gates*, Beograd, Serbian Academy of Sciences and Arts, p. 35-65.
- Al. Bolomey 1973 *An outline of the Late Epipaleolithic economy at the Iron Gates: The evidence of bones*, in Dacia 17, p. 41-52.
- C. Bonsall *et alii* 2000 C. Bonsall, G. T. Cook, R. Harkness, D. D. Scott, L. Bartosiewicz, K. McSweeney, *Stable isotopes, radiocarbon and the Mesolithic-Neolithic transition in the Iron Gates*, in DocPraeh 27, p. 119-132.

- C. Bonsall et alii 2002 C. Bonsall, M.G. Macklin, R. W. Payton, and A. Boroneanț, *Climate, foods and river goods: environment changes and the Meso-Neolithic transition in Southeast Europe*, in BF 4(2), p. 1-15.
- D. Borić, M. Preston 2004 *Mesolithic and neolithic (dis)continuities in the Danube Gorges: new AMS dates from Padina and Haiduca Vodenica (Serbia)*, in OJA 23(4), p. 341-371.
- V. Boroneanț 1970 *La période épipaléolithique sur la rivière roumaine des Portes de Fer du Danube*, in PZ 45, p. 1-25.
- V. Boroneanț 1973a *Aperçu de la culture épipaléolithique Schela Cladovei*, in Actes du V-eme Congrès International des Sciences Préhistoriques, Belgrade, vol. VII, p. 165-172.
- V. Boroneanț 1973b *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei de la zone des "Portes de Fer"*, in Dacia 17, p. 35-39.
- V. Boroneanț 1980 *Betrachtungen über das Epipaläolithikum (Mesolithikum) in Rumänien. Mesolithikum in Europa*, in 2nd Internationales Symposium Posdam, Posdam, 1980. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Posdam 14/15. Berlin, p. 289-294.
- V. Boroneanț 2000 *Paléolithique supérieur et Epipaléolithique dans la zone des Portes de Fer*. București: Silex, p. 368.
- A. T. Clason 1980 *Padina and Starčevo: game, fish, and cattle*. Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 173 p.
- G. T. Cook et alii 2002 G. T. Cook, C. Bonsall, R. E. M. Hedges, K. McSweeney, V. Boroneanț, L. Bartosiewicz, P. B. Pettit, *Problems of Dating Human Bones from the Iron Gates*, in Antiquity 6, p. 77-85.
- Al. Dinu 2006 *The question of pig domestication at Mesolithic Iron Gates*. Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin in Madison, Dept. of Anthropology, 472 p.
- A. von den Driesch 1976 *A guide to the measurements of animal bones from archaeological sites*, in Peabody Museum Bulletin 1, Harvard University, 137 p.
- GCCPF Grupul de Cercetări Complexe, "Porțile de Fier" 1976 *Geografia Porților de Fier*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 276 p.
- S. Haimovici 1987 *L'étude de la faune découverte dans l'établissement mésolithique de Ostrovul Corbului (culture Schela Cladovei)*, in V. Chirica, ed., La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie, Université "Al. I. Cuza" Iași, p. 123-138.
- S. Hillson 1986 *Teeth*, Cambridge Manuals in Archaeology, Cambridge University Press, 376 p.
- G. Larson et alii in press G. Larson, K. Dobney, P. Rowley-Conwy, J. Schibler, A. Tresset, J.-D. Vigne, C. J. Edwards, A. Schlumbaum, Al. Dinu, A. Bălășescu, G. Dolman, D. G. Bradley, A. Cooper and U. Albarella, *Pigs, Ancient DNA and the Origins of Neolithic Farming in Europe*, Science, in press.
- H. G. Matschke 1967 *Ageing european wild hogs by dentition*, in JWM 31(1), p. 109-113.
- Al. Păunescu 2000 *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, Editura AGIR, 492 p.

- S. Payne 1982 *Tooth eruption and epiphyseal fusion in pigs and wild boar*, in B. Wilson, C. Grigson, and S. Payne, eds., *Ageing and sexing animal bones from archaeological sites*, BAR (BS) 109, p. 55-71.
- I. Radovanović 1996 *The Iron Gates Mesolithic*, in AS (IMP) 11, 382 p.
- V. B. Rolett, M.-Y. Chiu 1994 *Age estimation of prehistoric pigs (*Sus scrofa*) by molar eruption and attrition*, in JAS 21, p. 377-386.
- N. Șelaru 1995 *Mistrețul*, București, Editura Salut-2000, 151 p.

Appendix 1. Sus mandible

Sample	Depth (m)	Side	Age	Sex	M1 L	B	M2 L	B	M3 L	B
Antipa D.404	Modern	R	>24	F	17.44	11.28	21.69	14.12	29.32	16.14
Antipa D.404	Modern	L	>24	F	17.5	11.46	22.47	15.19	29.68	16.28
Antipa D.63	Modern	R	20	F	17.84	13.88	21.54	14.08		
Antipa D.63	Modern	L	20	F	18	13.81	21.95	15.13		
Antipa W.403	Modern	R	>24	M	16.66	14.8	25.85	19.68	52.56	22.36
Antipa W.403	Modern	L	>24	M	17.56	13.86	25.46	15.53	54.44	22.82
Antipa W.405	Modern	L	>24	F	17.04	14.83	21.79	16.17	41.59	18.74
Antipa W.405	Modern	R	>24	F	16.81	13.68	21.83	15.62	42.36	18.89
Antipa W.631	Modern	R	>24	M	17.83	13.91	24.87	18.14	41.74	19.5
Antipa W.631	Modern	L	>24	M	17.57	13.96	24.72	18.09	42.78	19.79
Antipa W.631	Modern	L	>24	M	18.43	12.26	24.05	16.53	44.05	19.17
Antipa W.631	Modern	R	>24	M	18.14	12.32	24.11	16.66	44.19	19.37
Antipa W.631B	Modern	L	24	M	18.93	13.02	24.65	17.63		
Antipa W.631B	Modern	R	24	M	19.21	13.08	24.55	17.44		
Antipa W.631C	Modern	R	>24	M	19.56	13.87	28.31	18.51	38.27	20.84
Antipa W.631C	Modern	L	>24	M	19.78	13.18	27.74	18.37	38.3	20.77
Antipa W.631E	Modern	L	>24	M	20.24	13.81	25.87	18.03	38.2	20.27
Antipa W.631E	Modern	R	>24	M	20.24	13.61	26.11	18.09	38.62	20.66
Antipa W.843	Modern	R	>24	M	17.11	13.19	23.76	16.09	43.36	18.77
Antipa W.843	Modern	L	>24	M	17.28	13.86	24.12	13.46	43.96	18.44
Borduşani		L	8		19.56	13.39				
Borduşani		R	8		19.59	13.54				
Borduşani		L	14	M	14.93	12.21	23.17	15.33		
Borduşani		L	14		18.03	11.5				
Borduşani		R	14		18.26	11.3				
Borduşani		R	17	M	16.46	11.31	21.7	14.54		
Borduşani		L	17	M	16.63	11.1	22.6	14.52		
Borduşani		L	17	M	16.8	11.18	21.49	14.21		
Borduşani		R	17	M	17.21	10.24	21.77	13.84		
Borduşani		L	17	M	17.35	10.35	22.37	14.01		
Borduşani		R	17	M	17.41	10.85	22.15	14.96		
Borduşani		L	17	M	17.42	10.99	22.01	14.87		
Borduşani		L	17	M	18	11.81	21.51	15.08		
Borduşani		R	17	M	18.07	11.61	22.38	15.05		
Borduşani		R	17	M	18.73	11.21	22.51	14.6		
Borduşani		R	18	F	14.7	10.49	21.29	14.77		
Borduşani		L	18	F	15.97	11.08	21.56	14.22		
Borduşani		L	18	F	15.97	10.53	21.65	14.88		
Borduşani		R	18	F	16.14	10.97	21.97	14.45		
Borduşani		L	18	F	16.56	14.4	22.13	14.41		
Borduşani		R	18	F	16.67	11.45	22.03	14.6		
Borduşani		R	18	M	17.25	12.85	24.41	14.56		
Borduşani		L	18	M	17.3	12.4	22.57	14.61		
Borduşani		L	18	M	17.9	11.66	24.12	14.8		
Borduşani		R	18	M	18.03	11.72	23.91	14.85		
Borduşani		R	24	F	15.88	10.09	20.17	13.49	27.71	15.2
Borduşani		L	24	F	15.43	9.69	20	13.38	28.4	15.7
Borduşani		R	24	M	17	10.71	22.52	14.87		
Borduşani		L	24	M	17.21	11.2	22.31	15.09		

Căscioarele A		R	12		16.11	10.75				
Căscioarele A		L	14		15.43	10.94				
Căscioarele A		L	14		15.89	10.78				
Căscioarele A		R	14		15.91	10.39				
Căscioarele A		L	14		16.44	10.79				
Căscioarele A		R	14		16.59	10.23				
Căscioarele A		L	14		16.7	10.88				
Căscioarele A		L	14	F	17.03	11.14				
Căscioarele A		L	14	F	17.1	11.36				
Căscioarele A		L	14	M	17.11	11.59				
Căscioarele A		R	14		17.33	11.3				
Căscioarele A		R	14	M	17.68	10.51				
Căscioarele A		R	14	M	18.44	11.94				
Căscioarele A		L	14	F	19.69	13.21				
Căscioarele A		R	14	M			20.04	13.43		
Căscioarele A		R	14	F			20.37	12.89		
Căscioarele A		L	17		16.66	11.16	21.51	14.3		
Căscioarele A		R	17	M	17.46	11.03	21.72	13.44		
Căscioarele A		L	17	M			19.8	13.1		
Căscioarele A		L	17	F			21.51	13.53		
Căscioarele A		R	18				19.18	10.08		
Căscioarele A		R	18				19.99	12.39		
Căscioarele AB	1.55-1.80	R	7		16.38	10.26				
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	7		17.76	11.3				
Căscioarele AB	1.55-1.80	R	7		17.86	11.41				
Căscioarele AB	1.05-1.30		8		17.27	10.62			29.72	15.44
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	8		15.74	10.59				
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	8		16.04	10.13				
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	8		16.22	10.3				
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	8		16.57	10.73				
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	8		16.57	11.84				
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	8		17.3	11.2				
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	8	M	17.5	10.4				
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	8		17.5	10.4				
Căscioarele AB	1.55-1.80	R	8		16.32	10.31				
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	8		17.53	10.67				
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	8		17.8	11.25	21.62	13.14		
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	8		17.8	11.25	21.62	13.14		
Căscioarele AB	1.55-1.80	R	8		17.93	10.94				
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	8		18.51	12.4				
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	8		18.8	10.46				
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	10				20.18	13.8		
Căscioarele AB	1.30-1.55	R	10	M	15.8	11.8	20.65	13.84		
Căscioarele AB	1.30-1.55	L	10	M	16	12.85				
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	12		16.28	10.31				
Căscioarele AB	1.30-1.55	R	15				17.74	10.71		
Căscioarele AB	1.30-1.55	L	15		17.25	10.46	20.44	11.78		
Căscioarele AB	1.30-1.55	R	16				19.54	11.83		
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	17		19.19	12.89				
Căscioarele AB	1.30-1.55	L	18		16.82	10.7	21.42	12.35		
Căscioarele AB	1.55-1.80	R	18	F			21.53	15.35		
Căscioarele AB	1.05-1.30	R	>24				20.73	13.41	26.07	14.11
Căscioarele AB	1.30-1.55	L	25						28.69	15.02

On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?

Căscioarele AB	1.55-1.80	R	>24	F					28.56	14.85
Căscioarele AB	1.30-1.55	R	>24				20.62	13.83	30.74	14.73
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	>24		14.87	10.29	19.3	13.37	31.57	15.13
Căscioarele AB	1.30-1.55		6							
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	8							
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	7							
Căscioarele AB	1.55-1.81	R	6							
Căscioarele AB	1.55-1.82	L	18							
Căscioarele AB	1.80-205	R	6							
Căscioarele AB	1.30-1.55	L	>24						39.78	21.07
Căscioarele AB	1.55-1.80	L	>24		18.96	13.58	27.55	18.56	50.39	19.89
Căscioarele AB	1.30-1.55	L	>25		15.59	10.92	20.31	13.71	26.74	14.64
Căscioarele AB	1.30-1.55	R	>36	F	13.61	11.19	17.06	13.65	29.26	15.02
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	>36						29.27	15.44
Căscioarele AB	1.05-1.30	L	>25				25.51	17.55	43.93	19.39
Căscioarele AB	1.55-1.80	R			16.69	10.75				
Căscioarele AB	1.55-1.80	R			17.46	10.74				
Cave Climente II	1.2	L	>24						31.96	15.08
Cave Climente II	0.1		12		20.19	12.97				
Cave Climente II	0.16	R	12		21.67	13.43				
Cave Veterani	2.7	R	10		19.5	12.93				
Cave Veterani	2.35		10		19.87	12.5				
Cave Veterani	Up. Pale.						19.73	13.05		
Cave Veterani	Up. Pale.						19.89	12.48		
CaveVet.Starčevo					14.41	11.6				
Chitila GumA2		L	>24						41.63	24.98
Chitila GumA2		R	>24				23.74	21.35	45.18	23.86
Chitila GumA2		R			15.94	10.05				
Chitila GumA2			10		16.89	11.25				
Chitila GumA2		L	>24				25.37	17.23		
Cuina Turcului									37	21.5
Cuina Turcului									40	17
Cuina Turcului									42	17.5
Cuina Turcului					15	10.5	18	14		
Cuina Turcului							18.5	15		
Cuina Turcului							19	15.5		
Cuina Turcului							21.5	16		
Cuina Turcului							24	15		
Dubova I	Modern	R	18	M	19.67	12.61	26.08	17.56		
Dubova I	Modern	L	18	M	19.75	12.67	25.95	17.74		
Dubova II	Modern	R	>24	M	16.8	12.04	22.16	15.87	41.96	17.88
Dubova II	Modern	L	>24	M	17.13	12.03	21.85	15.17	42.4	18.96
Dubova1/2	Modern	R	>24	M	20	12.52				
Dubova1/2	Modern	L	>24	M	19.71	12.85				
Erbiceni									41.7	19.85
Erbiceni									43.26	23.06
Frășinet	Modern	R	8	M	16.99	11.39	20.92	13.71		
Frășinet	Modern	L	8	M	17.12	11.18	21.41	13.91		
Hârșova		R	17	M	19.12	12.31	24.79	17.1		
Hârșova		L	17	M	18.64	12.33	24.8	17.3		
Icoana	0.1	L	>36				28.8	17.01	47.58	18.32
Icoana	0.4		>24		20.17	13.52				

Icoana	0.4				20.05	12.72				
Icoana	0.5	R	>24						42.49	18.81
Icoana	0.5	L	9		18.66	10.27				
Icoana	0.6	R	18				24.67	15.2		
Icoana	0.7	L	>36						41.94	18.26
Icoana	0.7	R	>24						44.09	18.94
Icoana	0.7		>36						46.37	19.48
Icoana	0.7	R	10		18.92	12.07				
Icoana	0.7		>24				29.02	18.03		
Icoana	0.8	R	>36						43.69	18.02
Icoana	0.9		>24		17.93	13.29				
Icoana	1.1	R	>36						42.68	18.93
Icoana	1.1	L	14		18.66	12.34				
Icoana	1.1	L	>24		18.68	12.03	24.49	15.81		
Icoana	1.1		>24				23.59	15.89		
Icoana	1.1		>24				23.06	17.54		
Icoana	1.1		>24				23.2	16.53		
Icoana	1.1	L	>24				26.51	18.62		
Icoana	1.2	L	>24						39.7	18.9
Icoana	1.2	L	>36				26.3	18.05	49.09	20.01
Icoana	1.2	R	10		20.46	12.87				
Icoana	1.25	L	>36						47.32	19.37
Icoana	1.26		14		20.32	13.35				
Icoana	1.4	R	13		20	13.48				
Icoana	1.4	L	14		19.56	12.69				
Icoana	1.4		14		19.7	12.54				
Icoana	1.4		>24		17.8	12.16				
Icoana	1.4		>24				24.99	15.57		
Icoana	1.5		>24		18.01	13.13				
Icoana	1.55		>24		18.52	12.28				
Icoana	1.6	R	>36						40.55	19.35
Icoana	1.6	L	14		21	13				
Icoana	1.6	L	16							
Icoana	1.6		16							
Icoana	1.65		>24						42.36	17.66
Icoana	1.65	L	>24		18.9	12.41	24.76	15.82	45.03	18.16
Icoana	1.65	R	14	M	18.72	12.86				
Icoana	1.65		14		20.62	13.38				
Icoana	1.65		>24				23.09	15.85		
Icoana	1.65		>24				25.22	15.28		
Icoana	1.7	L	10		19.12	12.19				
Icoana	1.7	L	10		20.21	12.67				
Icoana	1.8		>24				24.73	16.77		
Icoana	1.8	L					23.24	16.28		
Icoana	1.9	L	26				25.7	18.12	46.95	19.7
Icoana	1.9	R	18				27.26	18.26		
Icoana	1.9	R	>24		17.35	13.04				
Icoana	1.95	L	>36						45.8	19.01
Icoana	2.1		>24		17.25	12.65				
Icoana	5.6	R	>24				25.57	15.53		
Icoana	?	R	>24						42.74	18.46
Icoana	?	L	14		18.5	12.58				
Icoana	?		14		18.94	13				

On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?

Icoana	?		14		18.98	12.72					
Icoana	?		14		20.38	12.18					
Icoana	?		>24		19.15	13.77					
Insurăței		L	14		19.09	13.97					
Insurăței		R	>24		18.78	12.91	24.71	17.43	37.23	20.13	
Luncav.Gum.A2		R	>24						40.7	19.81	
Luncav.Gum.A2		R	>24						46.91	21.62	
Luncav.Gum.A2		L	7		16.82	10.62					
Luncav.Gum.A2					17.08	10.6					
Luncav.Gum.A2		L	20				22.9	14.94			
Măriuța.Gum.II		L	10		16.59	10.07					
Măriuța.Gum.II		L	10		16.74	10.13					
Măriuța.Gum.II		R	10		16.95	10.57					
Măriuța.Gum.II		R	10		16.98	9.9					
Măriuța.Gum.II		R	17		17.15	10.67	20.92	12.69			
Măriuța.Gum.II		R	10		17.53	10.6					
Măriuța.Gum.II			17				20.66	13.34			
Măriuța.Gum.II		R	17				21.13	13.53			
Vet. Med.	Modern	L	24	F	14.73	10.56	18.84	12.18	29.8	14.28	
Vet. Med.	Modern	R	24	F	14.97	10.26	18.67	12.63			
Vet. Med.	Modern	R	14	F	17.3	11.69	23.61	14.65			
Vet. Med.	Modern	L	8		17.46	12.13					
Vet. Med.	Modern	R	12	M	17.48	11.74					
Vet. Med.	Modern	L	14	F	17.51	11.71	22.77	14.83			
Vet. Med.	Modern	R	8		17.53	11.27					
Vet. Med. (wild)	Modern	L	>24	M	17.96	13.58	24.89	17.18	44.11	18.13	
Vet. Med. (wild)	Modern	R	>24	M			25.35	16.44	45.1	17.97	
Vet. Med. (wild)	Modern	L	12	M	17.7	11.8					
Ostrovul Banului	0.4		>24						39.17	22.92	
Ostrovul Corbului	2.25			M					45	18.7	
Ostrovul Corbului	2.15			M	17.5	13.3	24.3	18.2	45.6	20.5	
Ostrovul Corbului	2.25			M					48	20.2	
Ostrovul Corbului	2.25			M	18	13.5	22.5	18.2			
Ostrovul Corbului		L	8		19.24	10.7					
Poduri		R	8		17.15	10.7					
Poduri		L	8		17.35	10.72					
Schela Cladovei	0.70-0.80	R	24						37.66	20.37	
Schela Cladovei	0.45-0.53	R							47.77	21.77	
Topoloveni	Modern	R	12	F	18.25	12.2	22.52	14.1			
Topoloveni	Modern	L	12	F	18.4	12.37	22.46	14.36			
Vârteju	Modern	R	12	F	17.17	12.32	22.48	14.54			
Vârteju	Modern	L	12	F	16.95	10.88	22.93	14.21			
Vitânești Gum.A2		R			16.03	10.5	20.43	12.81			
Vitânești Gum.A2		R	12		16.14	11.26	21.59	13.64			
Vitânești Gum.A2			12		17.11	13.4					
Vitânești Gum.A2		R	12		17.9	11.53	21.8	13.68			
Vitânești Gum.A2					18.79	12.67					
Vitânești Gum.A2		R	14				21.37	13.48			

Appendix 2. Sus maxilla

Sample	Depth (-) m	Side	Age	Sex	M1 L	M1 B	M2 L	M2 B	M3 L	M3 B
Antipa D.63	Modern	F	20	R	17.84	13.88	23.54	18.04		
Antipa D.63	Modern	F	20	L	18	13.81	23.95	17.33		
Antipa W.631	Modern	M	>24	L	18.41	17.28	25.71	19.9	38.77	24.42
Antipa W.631	Modern	M	>24	R	18.57	17.43	24.77	21.02	39.11	24.22
Antipa W.631B	Modern	M	>24	R	18.92	13.24	25.53	17.01		
Antipa W.631B	Modern	M	>24	L	19.1	13.44	25.33	13.66		
Antipa W.631C	Modern	M	>24	R	21.47	16.72	28.54	20.86		
Antipa W.631C	Modern	M	>24	L	22.03	16.78	28.81	20.61		
Antipa W.631D	Modern	M	>24	L	18.91	15.96	24.74	20.28	41.9	24.3
Antipa W.631D	Modern	M	>24	R	19.37	15.82	24.84	20.14	42.25	24.17
Antipa W.631E	Modern	M	>24	L	22.34	17.23	26.98	20.54		
Antipa W.631E	Modern	M	>24	R	22.46	17.11	26.95	20.54		
Antipa W.843	Modern	M	>24	R	18.05	16.72	25.43	19.51	40.96	23.05
Antipa W.843	Modern	M	>24	L	18.18	16.31	25.63	19.72	41.63	23.12
Baile Herculane	Up. Pale.				16.61	12.78				
Căscioarele	1.30-1.55	L	>24	F	13.39	13.7	17.88	17.15	27.82	18.58
Căscioarele	?	L	12		13.48	10.97	16.59	13.15		
Căscioarele	?				15.03	13.58	20.93	16.55	30.21	18.43
Căscioarele	1.80-2.05	R	>24	F	15.47	12.75	19.7	15.06		
Căscioarele	1.05-1.30	R	>24	F	16.06	14.02	21.96	15.72	29	16.39
Căscioarele	1.05-1.30	L	>24		16.7	12.63	20.65	15.58		
Căscioarele	1.55-1.80	L	18		17.11	13.25	20.77	13.83		
Căscioarele	1.30-1.55	L	>24		17.15	14.01	20.88	16.62	30.42	18.11
Căscioarele	?		>24		18.94	16.11	25.53	20.63		
Căscioarele	1.05-1.30		>24		19.18	16.58	24.87	22.12		
Căscioarele	?	R	>24		19.21	16.13	25.57	20.06	39.81	22.16
Căscioarele	1.30-1.55	L	>24		19.62	16.38	56.33	20.93		
Căscioarele	1.05-1.30	R	>24		19.64	17.43	25.24	21.36		
Căscioarele	1.30-1.55	R			19.91	17.03	25.71	21.69		
Căscioarele	?	R	24		20.14	15.18	27.98	20.16		
Căscioarele	1.05-1.30	L	>24	F			19.92	15.14	25.92	15.89
Căscioarele	?						20.72	16.26	27.5	18.57
Căscioarele	1.30-1.55	L	>24				23.92	21.96	39.43	23.6
Căscioarele	1.80-2.05	L	>24				25.29	20.05	38.65	23.24
Căscioarele	1.05-1.30	L	>24						29.27	17.87
Căscioarele	?		>24						39.78	23.06
Cave Veterani	2.55				15.91	12.23	20.9	15.79		
Cave Veterani	2.55	R	16		16.4	11.98	19.9	15.35		
Cave Climete II	0.6	R	18		19.64	17.3	24.37	18.45		
Cave Climete II	0.1	L	>24		20.48	17.63	26.52	20.04		
Dubova 1	Modern	R	18	F	20.22	15.7	26.83	19.95		
Dubova 1	Modern	L	18	F	20.41	15.59	27.41	20.16		
Dubova 1/2	Modern	R	>24	M	21.03	15.25	21.13	15.2		
Dubova 2	Modern	L	>24		16.97	15.33	22.42	17.55	40.04	21.35
Dubova 2	Modern	R	>24		18.34	14.06	22.62	17.57	38.62	19.74
Frăsinet	Modern	R	18	M	16.56	12.96	20.78	16.37		
Frăsinet	Modern.	L	18	M	16.61	13.34	20.71	15.87		
Gârla Mare	0.65	L			16.42	14.84	21.23	15.51	30.41	17.29
Gum. A2	?	L			16.05	12.92				
Icoana	1.5	L	10		14.16	12.54	19.44	14.49		

On Men and Pigs: Were Pigs Domesticated at Mesolithic Iron Gates of the Danube?

Icoana		1.8		12		14.49	13.18				
Icoana	?		L	16		14.57	12.31	1838	15		
Icoana		0.7				14.66	12.64				
Icoana	?			12?		15.13	12.36				
Icoana		1.4		12?		15.26	11.59				
Icoana		1.7				15.27	12.31				
Icoana		1.2		12?		15.48	12.64				
Icoana		1.4				15.54	12.84				
Icoana		0.8	R	20		15.66	12.39	20.01	15.68		
Icoana		1.95		12		16.03	12.73				
Icoana		0.75	R	20		16.23	12.01	19.19	14.26		
Icoana		0.9	R	20		16.26	12.14	20.25	14.7		
Icoana		1.9	L	20		16.54	12.36	21.62	15.75		
Icoana		2.15		12		16.6	12.6				
Icoana		1.4	R	20		16.68	13.1	21.33	15.6		
Icoana		1.4	L	20		16.77	13.42	21.31	19.01		
Icoana		0.7	R	10		16.85	13.04	20.45	15.86		
Icoana	?		R	18		16.88	12.66	20.57	15.66		
Icoana		1.25	L	18		16.97	13.42	20.71	15.23		
Icoana		1.2	R	18		17.22	12.72	21.5	15.94		
Icoana	?		R	12		18.15	15.3				
Icoana		1.25	L	>24		18.26	15.4	23.4	18.54	38.25	19.68
Icoana		1.4	L	18		18.52	15.23				
Icoana		1.6	R	18		18.69	15.23	23.95	18.95		
Icoana	?		L	20		18.75	14.3				
Icoana		1.4		20		19.02	15.19				
Icoana		2.05	R	12		19.17	17.74				
Icoana		1.1		20		19.31	15.89				
Icoana		1.65	R	24		19.44	17.02				
Icoana		1.4		20		20	14.76				
Icoana		1.4		20		20.14	15.18				
Icoana		1.4	R	>24		20.19	16.14				
Icoana		1.4	L	20		20.31	16.01				
Icoana		1.55		20		20.31	15.88				
Icoana		1		20		20.32	14.51				
Icoana		1.7		20		20.36	16.18				
Icoana		1.25		20		20.38	15.3				
Icoana		1.2		20		20.39	15.53				
Icoana		1.55	L	>24		20.8	17.36	20.08	17.36		
Icoana		1.4		20		21.75	15.1				
Icoana		1		>24				12.27	18.45		
Icoana		1.55	R	10				17.24	14.15		
Icoana		1.4	L	18				19.48	15.3		
Icoana		1.45		>24				20.8	19.97		
Icoana	?		L	>24				21.77	22.54		
Icoana		0.9	L	20				21.85	15.67		
Icoana		0.8		>24				23.05	19.29		
Icoana		1.7		>24				23.85	18.94		
Icoana		1.4	R	>24				24.23	18.91	36.93	20.05
Icoana		0.95		20				24.91	19.14		
Icoana		1.65	L	20				25.44	19.78		
Icoana		2.05	L	20				26.37	20.54		

Icoana	?	L	>24				26.52	20.93		
Icoana	?	L	20				26.67	19.1		
Icoana	1.05		>24				27.34	20.62		
Icoana	0.8	R	>24						43.84	22.91
Icoana	0.8	R	>24						45.04	24.63
Icoana	0.9	R	>24						41.16	22.24
Icoana	1.15	L	>24						37.61	20.17
Icoana	?	R	>24						42.22	21.64
Luncavița GumA2			8	L	16.82	10.62				
Luncavița GumA2			18	L	17.06	14.16	21.83	17.56		
Luncavița GumA2			8		17.08	10.6				
Luncavița GumA2			>24	R	17.49	18.36	24.25	21.29		
Luncavița GumA2			18	R	17.75	14.39	21.84	17.77		
Luncavița GumA2			24	L	17.86	14.64				
Luncavița GumA2			24	L	18.73	16.18	24.9	21.17		
Luncavița GumA2			20	R	19.85	16.46	25.15	20.46		
Luncavița GumA2				R			20.35	17.12		
Luncavița GumA2			24	R			27.29	21.22	38.26	21.44
Luncavița GumA2			>24	R			27.63	22.84	45.93	27.12
Luncavița GumA2			>24	R					40.7	19.81
Luncavița GumA2			>24	R					43.36	23.82
Luncavița GumA2			>24	R					46.91	21.62
Ostrovul Banului							26.53	21.1		
Ostrovul Banului	0.4		>24						39.17	22.92
Ostrovul Corbului		R	>24				24.91	20.97		
Ostrovul Mare 875	0.7		>24	L					46.53	25.16
Podoleni		R	>24	F	20.1	13.25	27.88	17.52		
Schela Cladovei	0.82-0.87				14.59	15.88	19.73	16.24	26.35	20.41
Schela Cladovei	0.92-0.97				16.32	12.34	20.35	15.32		
Schela Cladovei	0.92-0.97	L			16.82	12.61	20.37	14.61		
Schela Cladovei	1	L	>24		18.79	14.46				
Schela Cladovei	1	L	24		19.75	15.34	25.62	19.69		
Schela Cladovei	1	R	18		19.95	15.2	24.35	18.94		
Schela Cladovei	0.82-0.87	R			19.97	16.49	26.4	20.64		
Schela Cladovei	0.82-0.87	L					25.53	17.2		
Topoloveni	Modern	L	18	F	18.47	14.2	22.48	17.64		
Topoloveni	Modern	R	18	F	18.61	14.35	22.67	17.51		

The Starčevo-Criș settlement from Zăuan „Dâmbul Cimitirului”. Old and new viewpoints

Sanda BĂCUEȚ CRIȘAN*

Rezumat: Etalon pentru descoperirile Starčevo-Criș din nord vestul României, cu numeroase apariții în literatura de specialitate, așezarea de la Zăuan „Dâmbul Cimitirului” nu a beneficiat totuși până în prezent de o publicare exhaustivă a materialului pe etape de locuire. O examinare în detaliu a rapoartelor, a jurnalului și a planurilor de săpătură ne-a determinat să reevaluăm complexele de locuire de la Zăuan. În aceste condiții ni se pare firesc ca următorul demers să încerce și o prezentare a materialelor pe complexele identificate și reconsiderate de noi, sperând ca această reevaluare să se fi apropiat în cea mai mare măsură de adevăr.

Cuvinte cheie: așezare, neolitic, Zăuan, Starčevo-Criș IIIB-IVA.

Keywords: settlement, Neolithic, Zăuan, Starčevo-Criș IIIB-IVA.

The settlement, which was studied several times in digging campaigns in 1975, 1976, 1977, 1980 and 1981, offered us the chance to determine the features of the settlement Starčevo-Criș in the N-W of Romania in late IIIB-IVA. The reassessment of the objects from Zăuan pointed out the existence of 10 surface dwellings that can be assigned to three living stages over the two phases IIIB-IVA and most likely IVB (S. Băcuet Ț Crișan 2005, p. 225-228). We want to state that the numbering of the dwellings is made by us; that is why there can be discrepancies between the current study and the first digging reports that kept the name of “platform” for all the identified complexes (E. Lakó 1978, p. 15). Even if this research is focused on the material specific for the three living stages, we consider that it is required a brief presentation of the research campaigns and of the main habitat issues.

The first research campaign carried on in 1975 had the purpose of collecting the information regarding stratigraphy and the chronology of the site. There were marked out section 1 (S1) and two surface, C1 and C2.

S1 is 20 x 2 m and provided a great number of pottery pieces both in the layer and in the three identified complexes, two or three dwellings and a pit. We do not know precisely the stratigraphical data for this section. Two objects are mentioned at the depth of -0,30/-0,50 m, a pottery platform in the square 4,50-8,50 and a compact layer of adobe in the squares 11-13,50 and 15-17. Afterwards up to -1,30 m, where the barren ground was reached we have no further indication. In the digging journal it is mentioned a pit – G1, found at the bottom of the section. According to the technical documentation, the pit was found at – 0,80 m, the bottom of -130 m. The large dimensions determined us to conclude that this was a living space. The three dwellings were renumbered as follows: L.1 (square 4.5-8.5) L.2 (11-13,50) and the pit house L.3.

The surface 1 (C1) was opened on the small square 6-11 of section 1 having 5 x 2,60 m, in order to outline the pottery platform (L.1) from the section. At the depth of -0,30/-0,45 m the pottery platform reappeared. According to the plan of the surface and the section we tend to believe that it is about a different dwelling and not an adding-up of the former one. This is the reason why this platform was marked with L.4. We do not have information about the stratigraphic situation up to the barren ground or about the depth where it was found.

The surface 2 (C2) was opened between the meters 14 and 18 of the section 1, with the size of 4 x 2,60 m, and provided information about the size of the cottage from S1 and other three complexes: G2, G3 (actually a pillar pit) and a Celtic cremation grave.

The 1976 research

In that year the site research continued with the opening of the surface C3 located in continuation of C2-1975 with the size of 10,6 x 6 m. At the depth of -0,30/-0,45 m a pottery platform appeared in the square 1-6 / 5.50 – 11.50. In the small square 3-4/4,50-5 to -0,30 m, it was found a thick adobe layer of 0.20 m" on which it was discovered an anthropomorphic statuette, named subsequently “The Venus from Zăuan”. The statuette was set facing the ground. A pit (G1-1976) was identified in the square (1-4/5-7) containing several pottery fragments and on

* Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău, Str. Unirii, nr. 9, Zalău.

its bottom there were laid two stone blocks. In the same area, 0,30 m away from the pit, there was discovered a foundation trace of 1,20 x 0,20 m. The three items are thought to be part of a religious complex (E. Lakó 1977, p. 43, fig. 4). After the pottery platform was removed (L.5 in our ranking) there appeared another dwelling, which we called L6 at -0,60 in the square 0-2/5, 5-8.

Other two Celtic graves add to these objects, belonging to Neolithic. We also have to set out that in all the opened areas in the two years of research at the first level, we seldom found pottery fragments belonging to the Bronze Age, age that is also represented in the grounds identified in the 1977 research.

The 1977 research

In that year two surfaces C4 (10 x 6 m) and C5 (16 x 5 m) were marked, the C4 in the continuation of the C1/1975, and C5 that continues the C4. Things are more complicated in the C4, as we do not hold much stratigraphic data and the digging plans do not give us sufficient indications to help us divide the dwellings. The pottery platform appears at -0,20/-0,40 m, near the entire area of the surface, that crosses square 5/0-3 and reappears in square 9-10/0-3. Afterwards at -0,45/-0,50 m in square 0-6/0-3 it was noticed a new layer of adobe and pottery. This, together with the specifications from the journal that in square 0-2/4-6 there is a rich pottery layer; -0,45/-0,50 m, makes us believe that there are two superposed dwellings. In fact, a great number of special archaeological materials are mentioned at -0,40/-0,60 m. It is about a rectangular idol, three idol fragments, altars fragments, pintaderas, and several weights for the net. Taking into account all the information there could be actually two surface dwellings at -0,20/-0,40 m level, a house in the square 0-6/5 and another one in the square 6-10/3-6. The same could be the case with the first dwelling that may be the continuation of L.4 from C1/1975. Therefore, we called it L.4a and the one in square 6-10/3-6: L.7. We named L.8 the object at the lower level from square 0-6/0-6.

To these living dwellings there can be added the research of another two pits: G1 and G2/1977. The most significant pit is G2/1977. The only thing we know exactly about it is the square where it was identified, i.e. 0-1/4-5. The digging report shows that this is the home of the only painted pottery fragment belonging to Starčevo-Criș Complex and found in the settlement from Zăuan (E. Lakó 1978, p. 13). Besides the above-mentioned fragment, other red well-polished pottery fragments are coming from the same pit.

In the Northwestern part of this surface, the barren ground was reached at -0,75 m.

The surface 5/1977 – in order to identify the researched objects we mainly employed the digging plans. Thus we consider that we have a new surface dwelling (platform) in the square 6-10/0-4 at -0,25/-0,35 m which we named L9 and another dwelling in the square 5,75-7/3,50-4,50 at the depth of -0,50. We called the latter one L.10. A pillar pit was identified at the borders of dwelling 10. To these dwellings added G4 and G5, belonging to the Complex Starčevo-Criș and G3 with elements from the Bronze Age. This period is also represented by a hearth.

The 1980 research

Following a three years break, the research in Zăuan site were resumed, this time by a team made up of E. Lakó, Gh. Lazarovici, Z. Kalmar and S. A. Luca (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 13-43).

A section, named S6-1980, parallel to S1/1975, was marked that year. The first certain data regarding the stratigraphy and the boundary line of the objects are provided by this digging.

The following stratigraphic identification was outlined then: 0-0,30- tilled layer, -0,30 the remains of two dwellings, -0,45/-0,60 m – culture level, and the barren ground was reached at -0,60 m.

The rest of the platform dug in S1/1975, respectively L1 was identified and studied with this occasion. It was established that it is a quadrangular surface dwelling. The objects were few and to the two dwellings mentioned above a pit can be added, belonging to the Mediaeval Age and two Celtic graves.

The internal chronology of the site

In the framework of the research up to date there were identified several levels of culture or materials belonging to the three stages in the development of the complex Starčevo-Criș and archaeological materials discovered only in the surface research, belonging to Pișcolt group, the middle stage (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 42-43). Unfortunately, such materials were not identified in the systematical research, which would have enabled the settling down of the relationships between the last development stages in the communities from Starčevo-Criș and the groups of painted pottery from the N-W of Romania. Nevertheless, there are several materials that we will bring forward at the right time, that pose questions, due to some analogies only among certain later civilizations.

The manufacturing of the pottery

Like all the Neolithic sites, the pottery remains the most significant (from the quantitative point of view) chronological value. We will try to present the pottery according to the objects. Thanks to the great amount of material, we took into account the pottery assigned to the first living level L.6-L.8. In order to be able to find a certain pottery evolution we should have normally used, for the purpose of comparison, the material from the dwelling that superposes this complex - L.4a. Unfortunately, we cannot be positive whether the material from the platform was mixed, choosing therefore to analyze the pottery from the area L.6-L.8 from the depth of -0,40/-0,60 m and for comparison, the one from L.4 and L.1 (about which we have indubitable information regarding the boundary) at the depth of -0,20/-0,30 m. We also added some of the materials that, according to the inventory book and to the specifications from the journal, were presumably taken from the lowest depth S1 at -0,75 m. The material from L.5/1976 prove the last stage of living (at least as far as the documents up to present).

Therefore we have to outline something from the beginning, as we had to use most of the times pottery fragments and not entire pottery, we employed, to describe the pottery, the catalogues of shapes, carried out by Zoia Maxim (Gh. Lazarovici, Z. Maxim 1995, fig. 38), based on the previous ones elaborated by Gh. Lazarovici for the Banat area (Gh. Lazarovici 1979, p. 37, fig. 2).

The dwelling(s) L.6-L.8

We preferred to analyze the material altogether, since the existence of the two living objects is not certain.

As any other enterprise of this kind, we will follow the three main pottery classes: fine, semi-fine and rough pottery, separated by the thickness of the walls and the method of treating the surfaces.

Hence, all the three pottery types are characteristic to this level (maybe not the oldest one), where L6 and L8 are assigned.

Different types of dishes and bowls represent the fine pottery – rarely met (in relation to the other classes). Features of this pottery class contain the well-polished surfaces, having even a metal luster, the paste that was mostly degreased with sand, and the well-minced chaff or even mud, of red, umber or black shades. Besides the polished variety, we also include in this class a series of similar shapes, whose surface is well smoothen. The most remarkable feature of the dishes is their pronounced bi-truncated cone shape. There can be described many bi-truncated cone subclasses: with the upper side bent inwards and with the lip bearing the mark of an incision (pl. 2/2); with the upper side almost straight or slightly tilted inwards (pl. 2/1,3-4); the upper side tilted inwards and with the thin, beveled and flattened lip (pl. 2/7).

We identified another class where the bi-truncated cone shape is not so pronounced; the passing from the lower to the upper side is smoother (pl. 3/1-3). Certain pottery fragments can show the presence of cone shaped dishes (pl. 3/4, 6, 7; 8/3, 5, 8).

All these pottery classes have analogies in the level I from Trestiana (E. Popușoi 1980, fig. 13/3-9) and the levels I-II from Leț (E. Zaharia 1965, p. 19-44).

The semi-fine pottery – different from the previous one as for the thickness of the walls; has, according to the treatment of the surfaces, two sub-classes – with polished and smoothened surfaces. Again, the main degreasing material was the fine sand, and sometimes

accompanied by chaff. The features of this class are the bowl shapes (pl. 5/6-8), the cups with or without tall stem, and the small stem pots.

The cups are not common, and they are distinguished by the different types of stems, more or less tall (pl. 6/1-7) or by a series of ringlike bottoms (pl. 8/9). A semi-fine paste was also used to manufacture some pots, identified by the fragments of long neck (pl. 8/4, 6).

The rough pottery – is by far the most present and is mainly represented by various types of pots (pl. 4/1-4, 6-8), spherical pots (pl. 4/5; 5/1, 3-5, 7), and bowls. In contrast to any expectations, this class is similar to the others from the point of view of degreasing; the coarse-grained sand is prevailing, together with the chaff and the grinded chips. The spherical shape pots with flared lip of various sizes is also prevailing (pl. 4/3), followed by the ones with spherical shape body and short lip, almost straight. We seldom encountered pieces with short neck and flaring lip, or arched and flaring lip.

Decor elements

The painting is a décor element that appears exceptionally not only at Zăuan but also in all the settlements from Starčevo-Criș in the N-W of Romania. The only certain fragment is the well-known (E. Lakó 1978, p. 13; Z. Maxim 1999, pl. VII/2) made liniary with white and black on the red, well-polished background of the pot. It is still possible that another pottery fragment to have been adorned with painting; fragment that was a large size bowl, having a polished red-orange engobe, and having, under the lip, a blurred brown / black line. Both pottery fragments are assigned to the same level, represented by L.6-L.8, the first one discovered in the pit G2 in 1977 and the fragment described above comes from L.8.

The incision was the favorite décor of the community in Zăuan, since the earliest level. The thin incisions are irregularly marked on the entire surface of the pot, in various directions: beveled, vertical, horizontal, forming Vs or networks (pl. 4/2, 5-8; 5/3-5, 7). There is a single case where the incisions have a wavy layout, reminding of the type distinctive for the linear pottery (pl. 9/7). From the point of view of frequency, the incision is followed by tweaks, carefully made, set in vertical rows, beveled or horizontal (pl. 7/1-3, 5-9, 11) which can cover the entire pot or can accompany the incised décor. We notice the presence of the décor made with the nail (impressions), which is set with motifs similar to the tweaks method (pl. 7/4). Grooves are also encountered but only exceptionally (pl. 4/1).

Some of the studied fragments have lobes on the lip or cuts, especially the fragments that come from pots or bowls (pl. 5/4).

The applied décor is best represented through the clay slip, mostly attached on the pots. Thanks to the different motifs, this technique, of clay slipping, is made not only for practical reasons but also for adornment. We also encounter, but in a smaller number, the unorganized barbotine, the one organized being the most preferred by the community in Zăuan. We notice the fragments adorned with barbotine set in vertical, horizontal and bevel rows (pl. 4/3). There are various types of grabbing elements or buttons and several simple or alveolar belts.

Overall, in conclusion, the pottery was of good quality, the predominant shades being the bricky red, followed by the grey ones, or rarely black. The fine and semi-fine pottery has polished surfaces or well smoothen. Except for the other two pottery fragments, decorated with painting, the fine pottery shows no sign of décor, but for a case where there are two rows of small buttons grouped by three, in parallel, in the area of maximum bend of a bi-truncated cone dish. The appanage of the rough and semi-fine pottery is the décor, since the spherical pots, the pots and (seldom) the bowls were usually adorned.

For degrease it was usually used the fine sand with small grain, followed by chaff, grinded chips and mud. Even if we find these degrease elements, they always go with the sand. The pottery shapes are the regular ones for this chronological level, with good analogies in similar environments Starčevo-Criș IIIB.

The pottery from L 1

This dwelling was investigated in two different campaigns in 1975 and 1980. Because most of the material from the 1980 campaign was already published (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, fig. 4-13) we chose to show this complex only with the materials from the 1975 campaign.

The truncated cone and bi-conic bowls (pl. 12/1-4) and tall stem cups can be included in the **fine class** after analyzing the published pottery and the pottery from S1/1975. The identified types are also present in L.6-L.8, but the polished pottery class disappears completely here. We can find the same types of degrease elements, mainly the fine sand, followed by chaff and mud.

The semi-fine pottery is represented mostly by bowls (pl. 12/11, 14), truncated cone bowls (pl. 12/7-10), tall or short stem cups, stem pots, together with spherical pots.

The rough pottery is again prevailing, particularly the flared lip pots. Other types have a spherical body and profiled rim, pots with spherical body and long truncated cone neck or short neck, pots with spherical body or extended with short lip (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 21, fig. 6/4; 8/5, 7) or with lippenrand (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 21, fig. 13/1). Furthermore it is the only pottery class that still preserves the polishing technique, but most of the times with a flared lip.

The attachment of the décor is still present on forms characteristic to the semi-fine or rough class. The dominant décor is the wide incision made vertically, bevel or horizontally. The thin incisions form networks, V-s or are set irregularly in a beveled direction on the entire surface of the pot, sometimes cut-off by carved belts. Concerning the wide incision, and especially the motifs set at the first presentation of these materials, a new aspect was noticed in comparison to the previous phases (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 21). The tweaks are set in vertical or beveled rows, occasionally irregular. While the number of decorated pottery fragments with nail impressions is dropping, a new class arises, known as the “cat claws” impressions (pl. 14/5, 11, 12). This décor is not as frequent as in the discoveries from Starčevo-Criș, being encountered only in some places, like Valea Lupului (N. Ursulescu 1984, p. 30), where there are Bugo-Nistrean influences. The channeled decor appears exceptionally associated to this décor classes. The barbotine class, which exceeds as number the fragments decorated with tweaks is the appanage of the rough pottery met only on pots. There were not identified differences, regarding the attachment, from the other ones described above, as we have both the perfused clay slip and the set in vertical or beveled clay slip (pl. 13).

Even though the distinctions between the two periods of living are not great, we can observe the differences in the fine pottery, which came under the most significant change. The lack of angobate and polished pottery, the decrease in bi-truncated cone bowls, the prevailing of the utilitarian pots (if we can consider the fine pottery as a luxury class), the emerging of the cat claw décor (while the tweaks and the carves are reduced in number), adding elements of stratigraphy to the extent that they were understood and especially the analogies provided by other sites – these are all aspects that determine us to assign this object to a later period of time in the development of the community from Zăuan, as it was earlier stated, Starčevo-Criș IVA (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981, p. 26).

As we asserted in the chapter concerning the internal evolution of the settlement from Zăuan, a range of materials, mainly discovered in surface 3 in 1976 and 4 in 1977, determined us to examine more thoroughly the material from the dwelling that we called L.5. The pottery material that comes from L.5 is somehow different, which make us believe that it represents the third living stage from Zăuan.

The pottery from dwelling 5

A first feature that has to be set out is the lack of fine pottery, as all the pieces identified up to now belong to the semi-fine class. We can notice the drop in number of the dishes, while the bowls and pots become prevailing in all the pottery forms. Concerning the bi-truncated cone shapes we can notice the extension of the upper side against the lower one.

The semi-fine pottery is represented by some different types of dishes, bowls and pots (pl. 15, 16/1-7, 17/9). The dishes are mostly truncated cones, which are similar to the plates (pl. 16/1-4). The bi-truncated cone forms are in a smaller amount (pl. 15). Regarding the bi-truncated cones bowls, we can notice the elevation of the upper side and the lips marked with an incision – lippenrand (pl. 15/4-6). In this class it was mostly used the fine sand together with chaff, mud or grinded chips. Another significant aspect is the increase in number of the pottery forms in whose

paste the mud was used, and we talk here about the grey colored pottery that gets thus a soapy appearance.

Despite the fact that the cups do not make a category with a wide use in Zăuan, they are still present in all the phases of living. Unfortunately, their fragmentary condition did not enable us to set them into a typology and implicitly to show a stage evolution. We remarked a tall grey cup stem degreased with fine sand and mud, that shows an incised décor, this being the only adorned fragment (pl. 18/3). The pots contained in this category of semi-fine pottery are usually small size forms with a short neck.

The rough category is smaller, from the point of view of quantity, than the earlier stages, and it is represented by spherical pots with the lip turned down outwards, spherical pots with tall-truncated cone neck or pots with spherical body and the lip bearing an incision (pl. 16/8; 17)

The décor is mainly incised on the bowls and mostly on the pots. The most frequent is the network incision, incisions that form angles, or meander, vertical or beveled ones (pl. 17/1, 3, 5; 18). The tweaks, although they are still present, do not have the same significance in the adornments index, and the manufacturing method seems to be slightly careless (pl. 19/1-4). The extended cuts are another adornment type, which is very common, and is occasionally accompanied by tweaks (pl. 17/3). The channeled adornments fragments are rare. The barbotine décor is decreasing, mainly the perfused clay slip (pl. 19/8). Overall the pottery is evolved, having the features of a developed Neolithic.

The predominance of the incision and especially of the motifs employed, of grey pottery, the presence of the mud and of the grinded chips and the pot types, makes us consider that this stage denotes the extension of the living in Zăuan, presumably until the stage Starčevo-Criș IVB. The best analogies are given here by the materials from level IV of the settlement from Suceava (N. Ursulescu 1984, p. 18-21).

We left behind a range of discoveries that are different from the rest of the pottery material from the point of view of the shapes, and of the manufacturing techniques.

Among these, "**the clay mask**" might belong to the dwelling no. 5, as it was discovered on the "pottery platform", square 3/8 at -0,35 m. The fragment, in a conic shape, depicts a simplified human face. The eyes and the mouth are set out with small holes, and the nose is disregarded. There can be seen wicker traces on the lower side (E. Lakó 1977, p. 44, fig 3/1). There were found similarities for this piece at Ostrovu Golu and Cluj Stăvilar in the discoveries attributed to the phase IVB of the complex Starčevo-Criș (Gh. Lazarovici 1988, p. 26).

The two-mouth pot – identified in the complex 3/1976 in square 3,5/10,7 at -0,45 m can be attributed, with reticence, due to the depth, to the complex L.5 - as is often indicated in the specialty literature, we do not consider its description as necessary (E. Lakó 1977, p. 44, fig. 5/3-4).

The square mouth pot was identified in complex 4, square 5/3 at -0,40 m. It is made of dark grey paste and adorned with wide incisions, set in V shape. In the largest area has small conic buttons arranged by twos.

The muzzie pot – was discovered in complex 3/1976, square 0-1/8-9 at -0,60 m (E. Lakó 1977, p. 45, fig. 3/2).

All these pottery forms together with a grey clay piece, having in its paste organic material and for which we were not able to find analogies neither regarding the shape nor for the purpose in the shape index from Starčevo-Criș. For the square mouth pot, the best analogy that we identified so far is a piece discovered at Ujtikos "Demeterkut" in Tiszadob (N. Kalicz, J. Makkay 1977, p. 39, taf. 170/16). The two-mouth pot has no identical analogy so far, but is similar, regarding the two mouths, with the linear pots (N. Kalicz 1998, abb. 9/6).

Concerning the muzzie pot we are not aware of any identical analogy, the mouth type like a strainer are frequent in Tiszadob (K. Kurucz 1989, pl. XXXVII/1; XLIX/1).

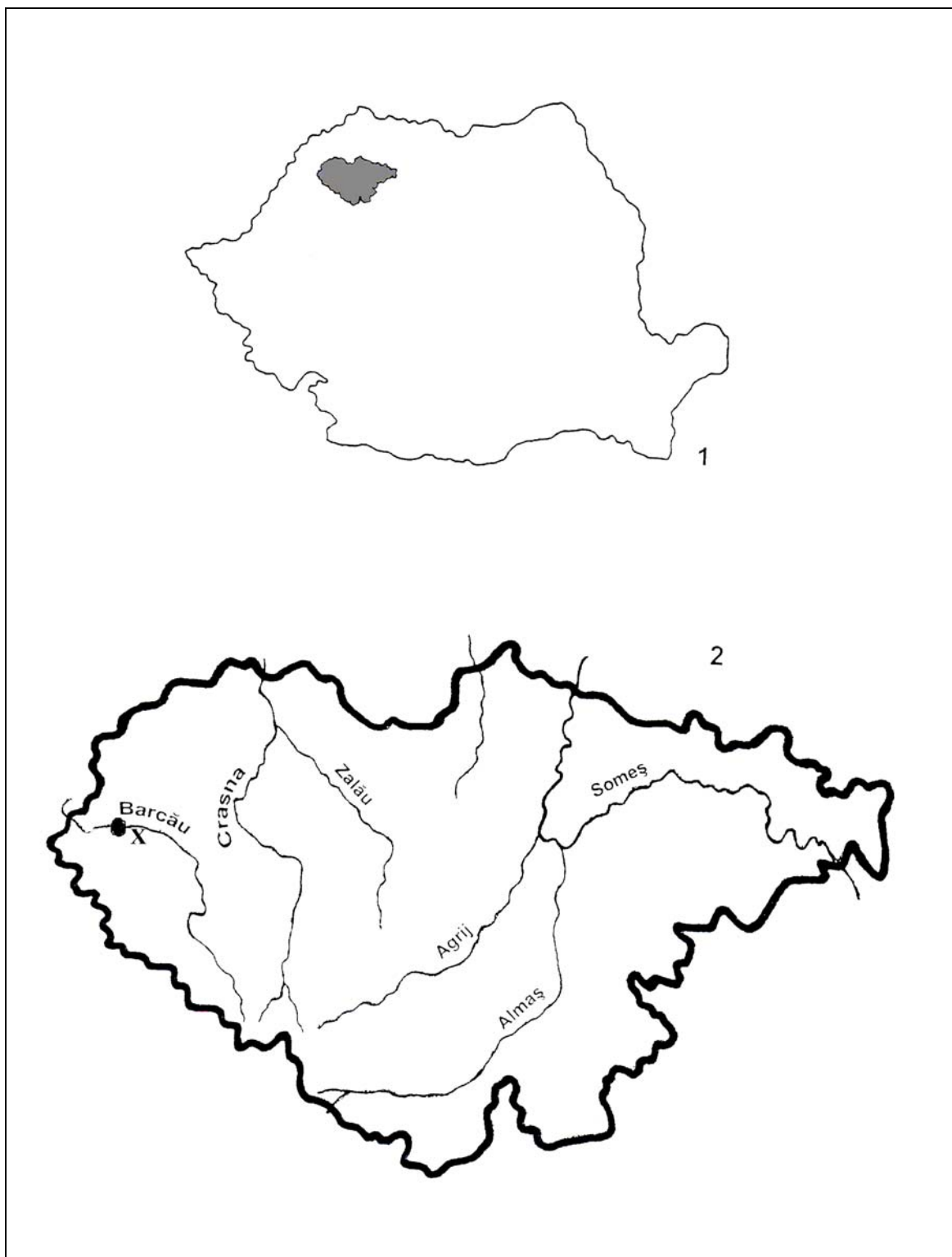
Although for the settlement from Zăuan there were mentioned discoveries belonging to the Pișcolt group (Gh. Lazarovici, E. Lakó 1982, p. 42-43) these were collected in surface research in another area of the settlement. No other fragment appeared in the systematical research. In this context, the special forms described above pose a series of assignation questions; especially because they appeared in the dwellings among the materials characteristic for Starčevo-Criș. If

they are removed from the discovery context, they could be assigned to a horizon contemporary to the linear groups from the Alfold plain, contemporary with Vinča A/B and beginning of Vinča B1 (P. Raczky 1989, p. 235).

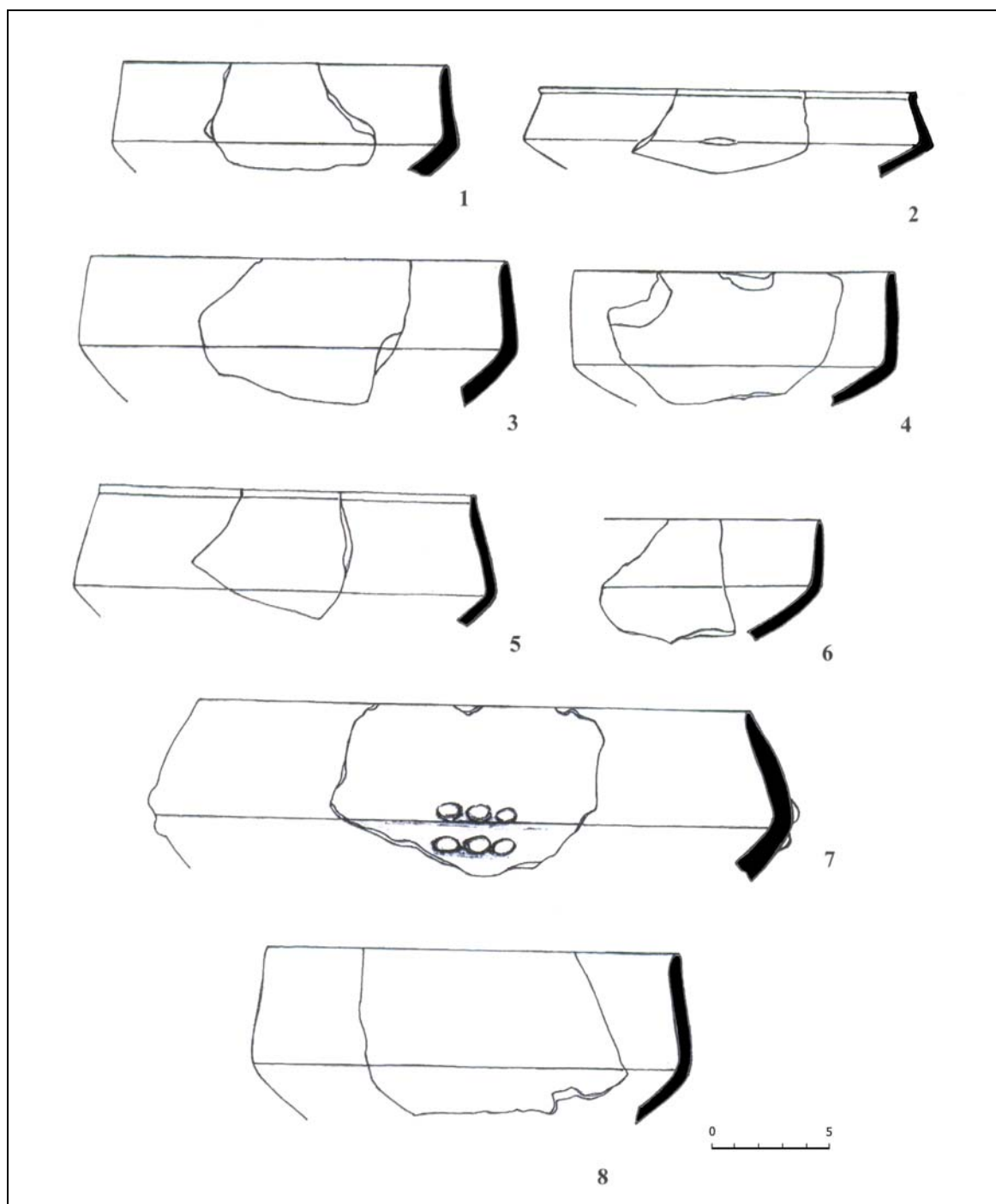
The issues raised by the discoveries in the settlement from Zăuan are far to be settled. Our enterprise considers mainly a positivistic presentation of the pottery material, needed in the present context, where is little information regarding the evolution stages from Starčevo-Criș, in the N-W of Romania.

Bibliography:

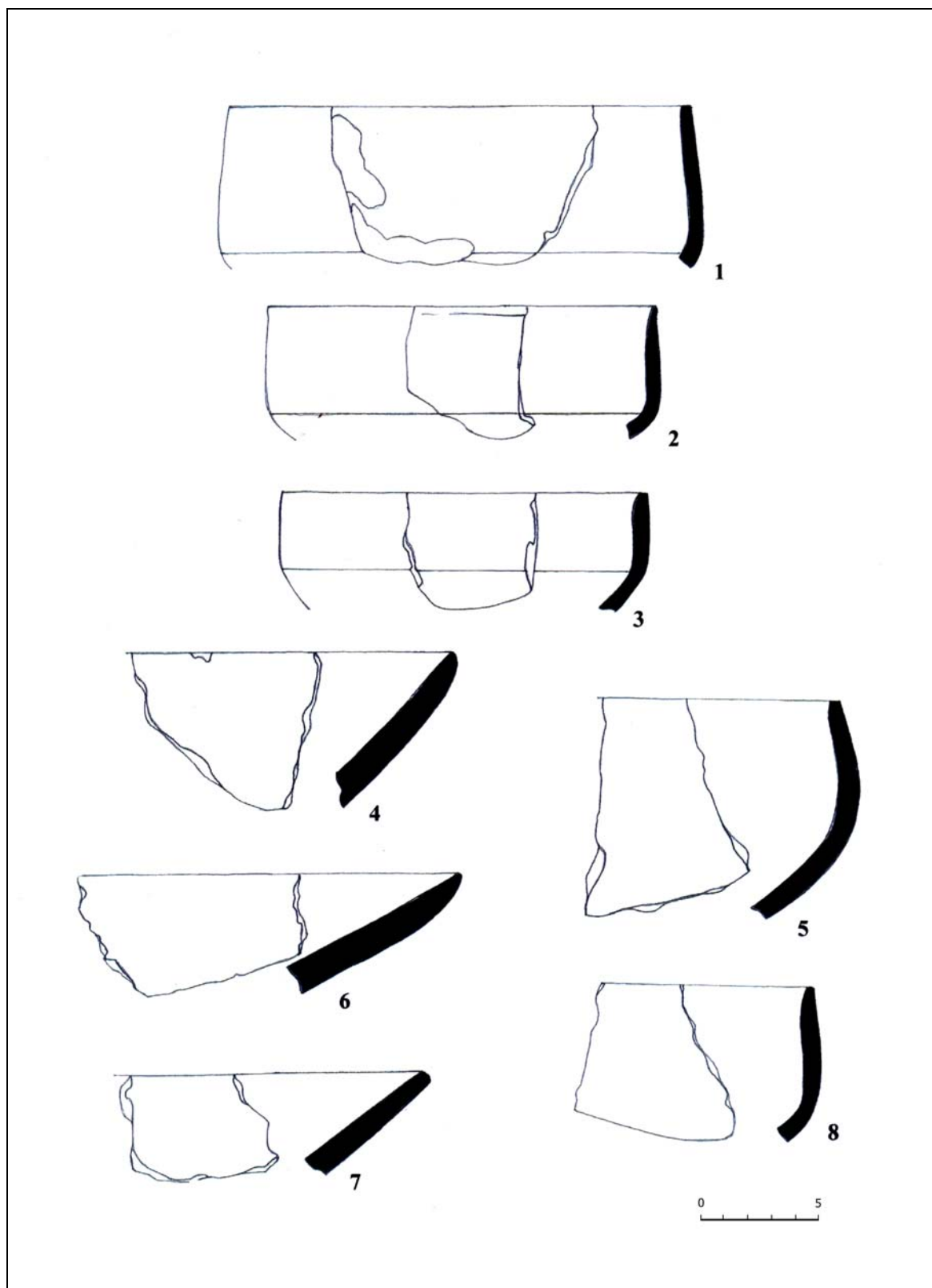
- S. Băcuet, Crișan 2005 *Considerații asupra complexelor de locuit de la Zăuan “ Dâmbul Cimitirului”, jud Sălaj, in Omagiu Profesorului Ioan Andrițoiu cu prilejul împlinirii a 65 de ani. Studii și Comunicări, Alba Iulia, p. 225-228.*
- N. Kalicz 1988 *Figürlichte Kunst und Bemalte Keramik Aus den Neolithikum Westungarns, in Archaeolingua S.M. 10, Budapesta.*
- N. Kalicz, J. Makkay 1977 *Die Linienbandkeramik in der grossen ungarischen Tiefbene, Budapest.*
- K. Kurucz 1989 *A nyiri Mezöség neolitikuma, ed. Jósa András Múzeum, Nyiregyháza.*
- E. Lakó 1977 *Piese de cult din așezarea neolitică de la Zăuan (jud. Sălaj) în AMP 1, p. 41-46.*
- E. Lakó 1978 *Raport preliminar de cercetare arheologică efectuată în așezarea neolitică de la Zăuan (jud. Sălaj) în anul 1977, in AMP 2, p. 11-15.*
- Gh. Lazarovici 1979 *Neoliticul Banatului, Biblioteca Musei Napocensis, Cluj Napoca.*
- Gh. Lazarovici 1988 *Venus din Zăuan. Despre credințele și practicile regioase. Partea I, in AMP 12, p. 23-70.*
- Gh. Lazarovici, E. Lakó 1981 *Săpăturile de la Zăuan – campania din 1980 și importanța acestor descoperiri pentru neoliticul din nord- vestul României, in AMN 18, p. 13-45.*
- Gh. Lazarovici, Z. Maxim 1995 *Gura Baciului. Monografie arheologică, Cluj Napoca, Biblioteca Musei Napocensis.*
- Z. Maxim 1999 *Neo-eneoliticul din Transilvania, Biblioteca Musei Napocensis, Cluj Napoca.*
- E. Popușoi 1980 *Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui, in CI 11, Iași, p. 105-133.*
- P. Raczky 1989 *Chronological Framework of the Early and Middle Neolithic in the Tisza Region, in Neolithic of southeastern Europe and its near eastern Connections, Varia Archaeologica Hungarica 2, Budapest, p. 233-251.*
- N. Ursulescu 1984 *Evoluția culturii Starčevo Criș pe teritoriul Moldovei, Suceava.*
- E. Zaharia 1964 *Considerații despre cultura Criș pe baza sondajelor de la Leț, in SCIV 1, p. 19-44.*

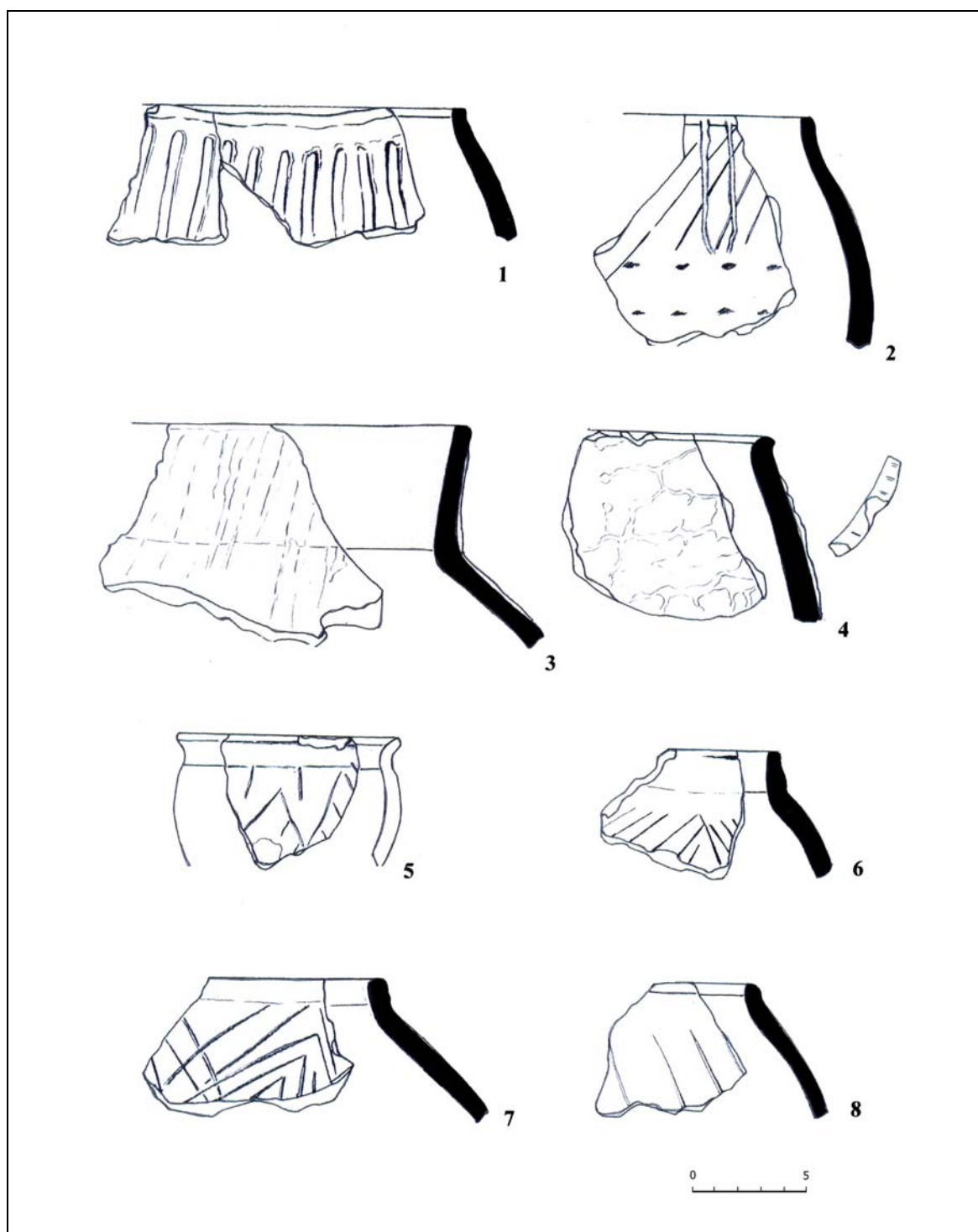
Pl. 1. Romania's map with the position of the Sălaj county (1). The Sălaj county's map with the position of Zăuan village (2).
Harta României cu poziționarea județului Sălaj (1). Harta județului Sălaj cu poziționarea satului Zăuan (2).

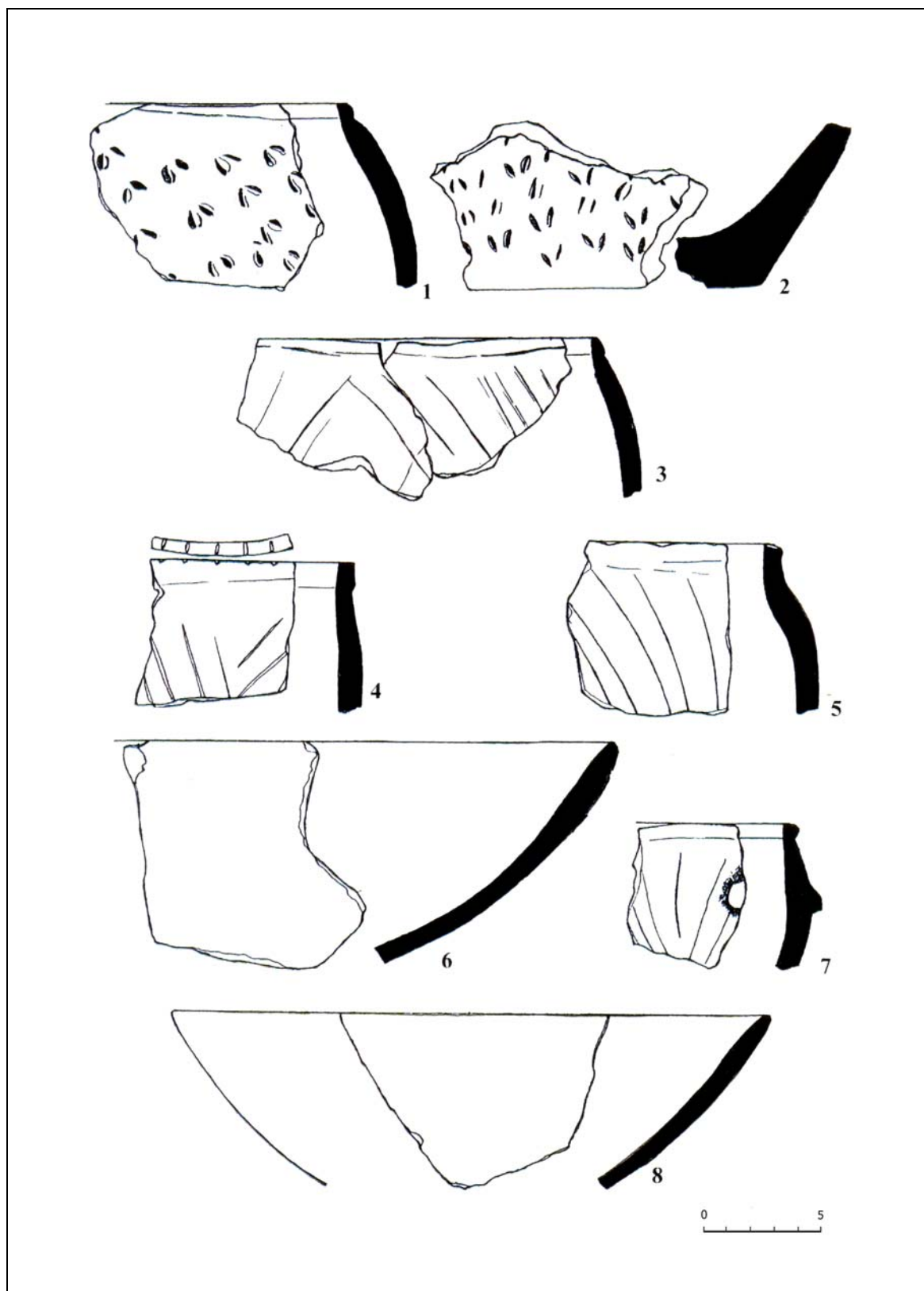
Pl. 2. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

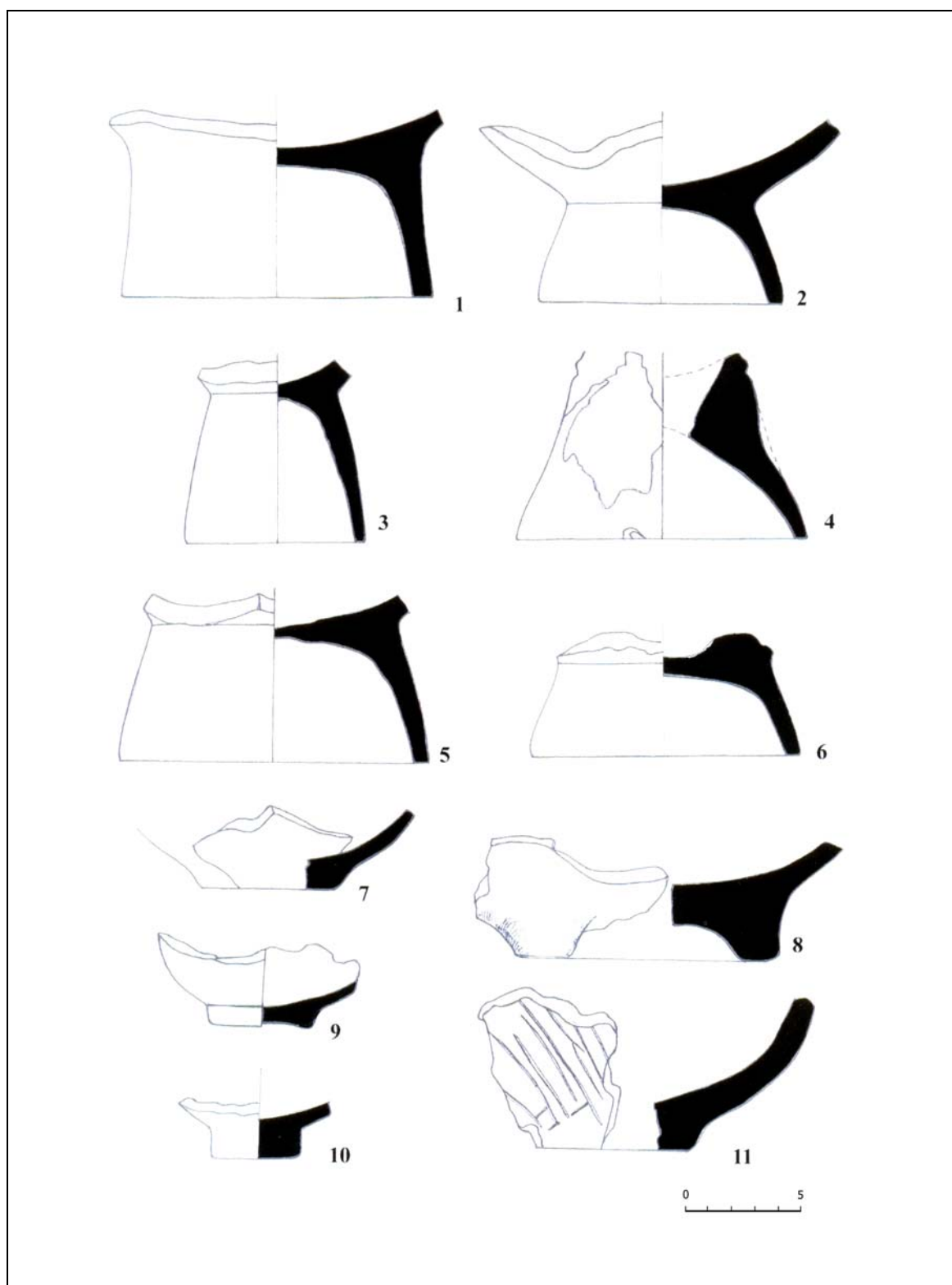
Pl. 3. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

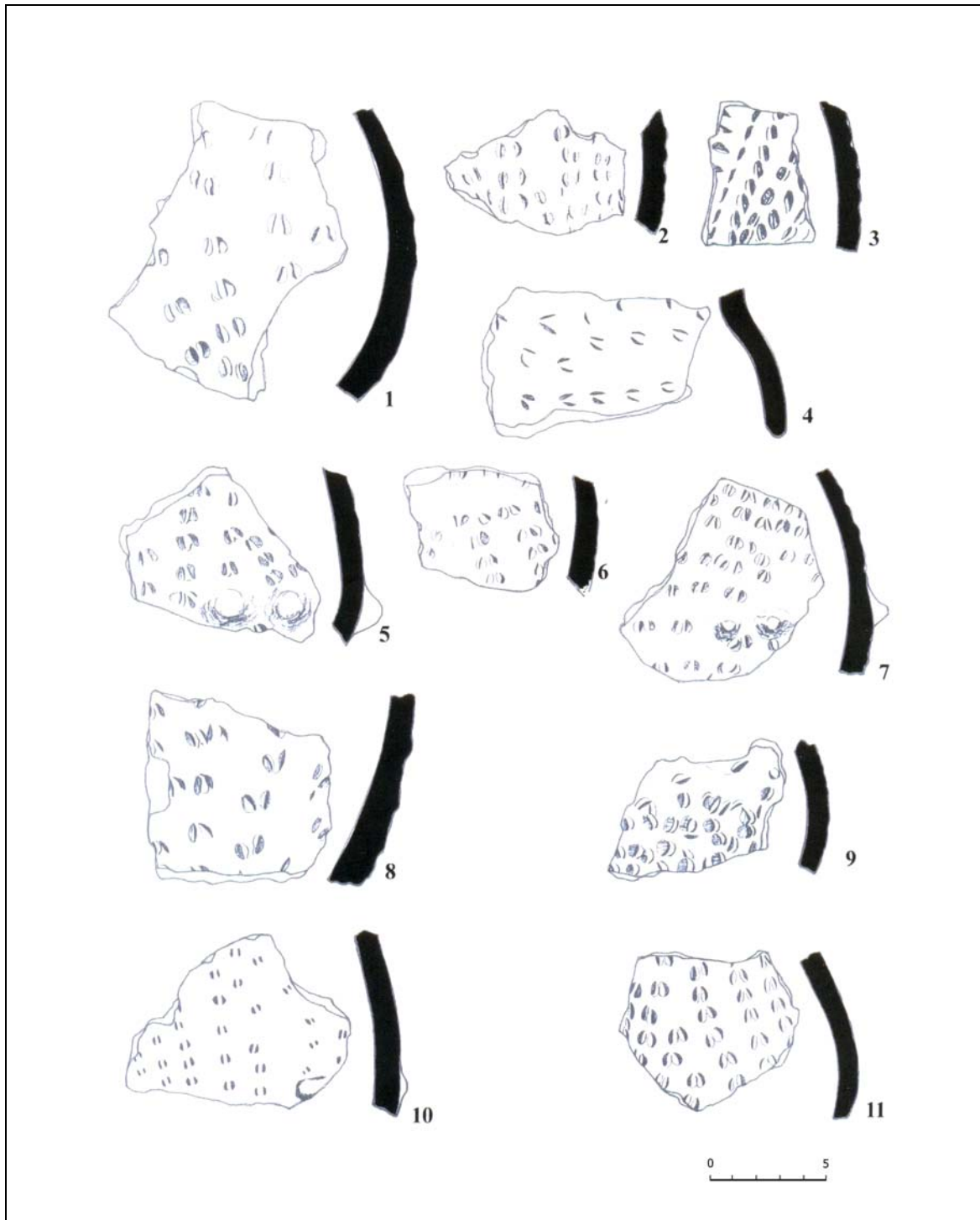
Pl. 4. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

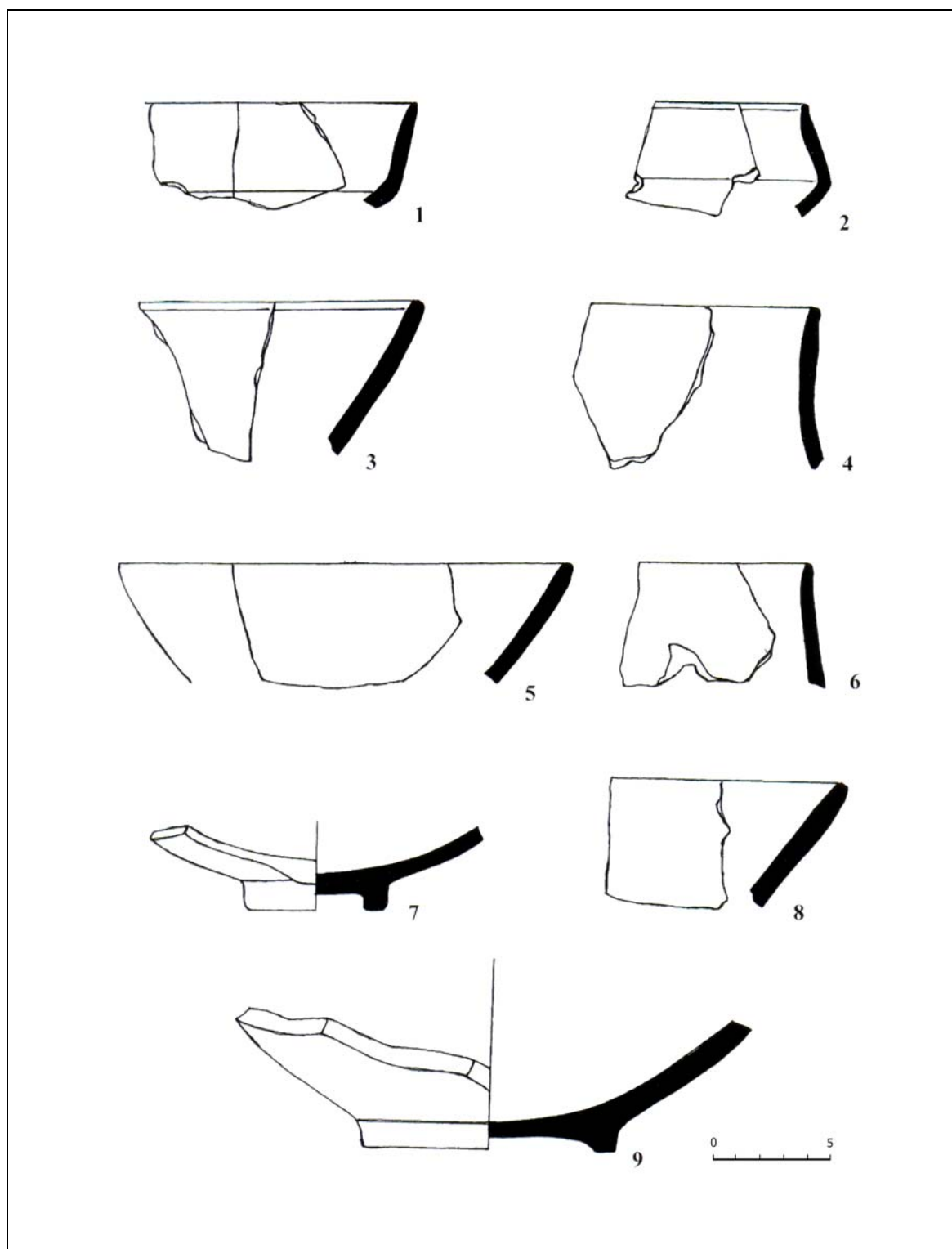
Pl. 5. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

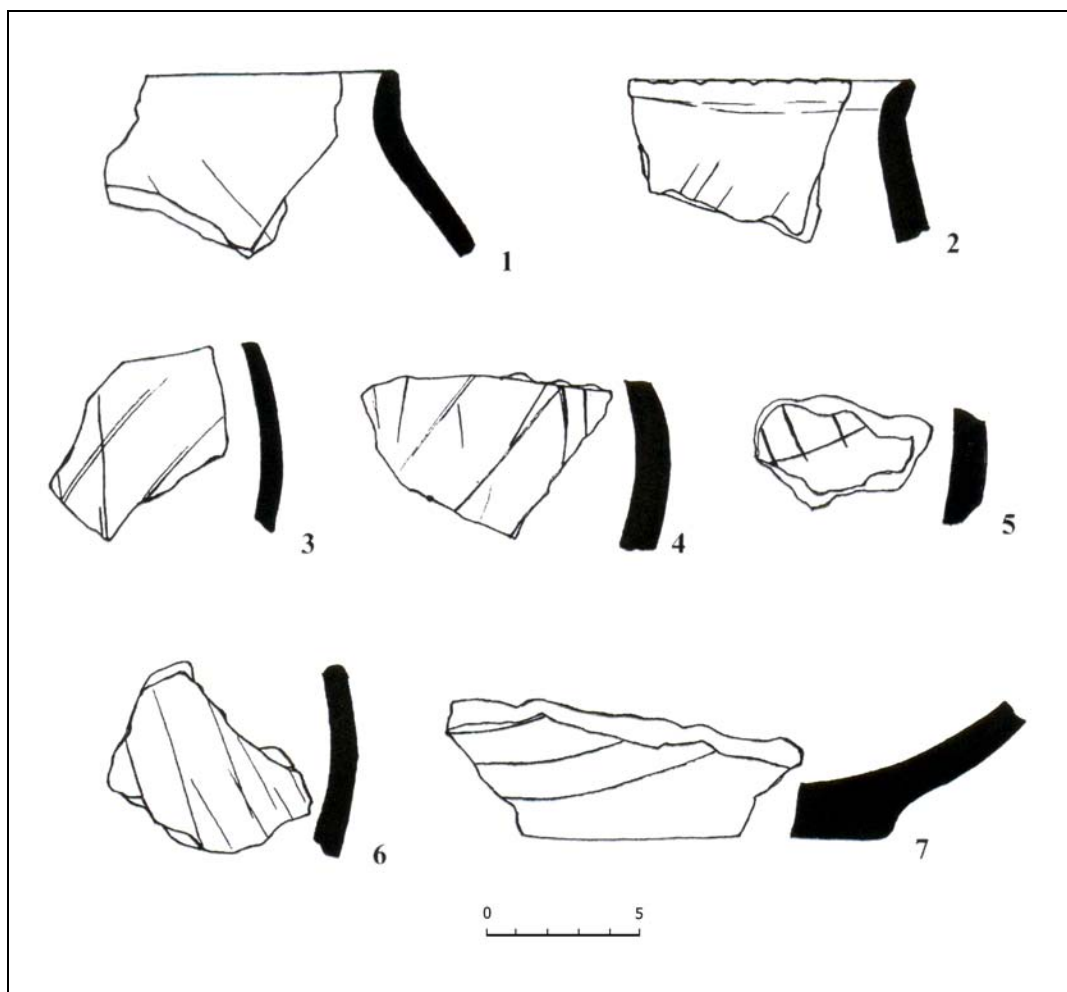
Pl. 6. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

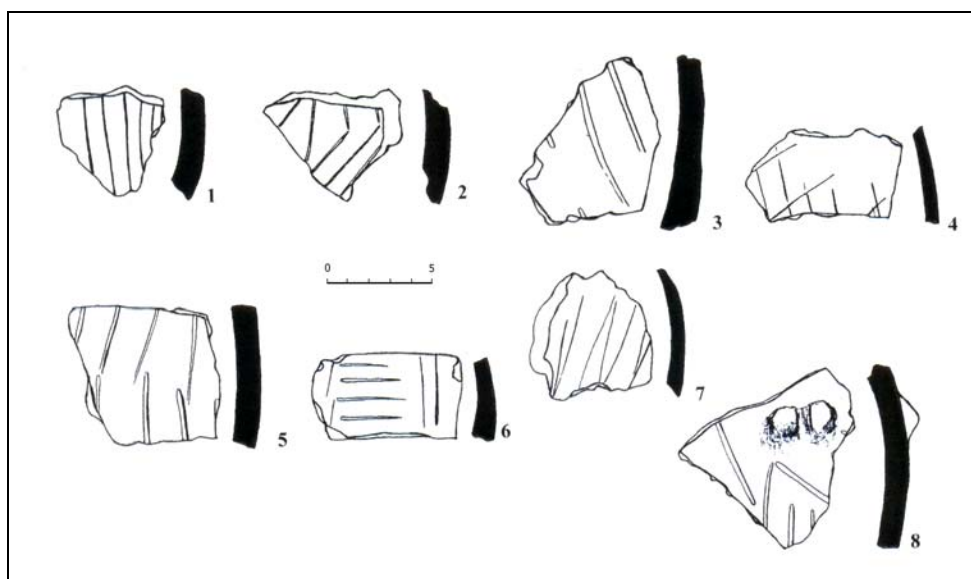
Pl. 7. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

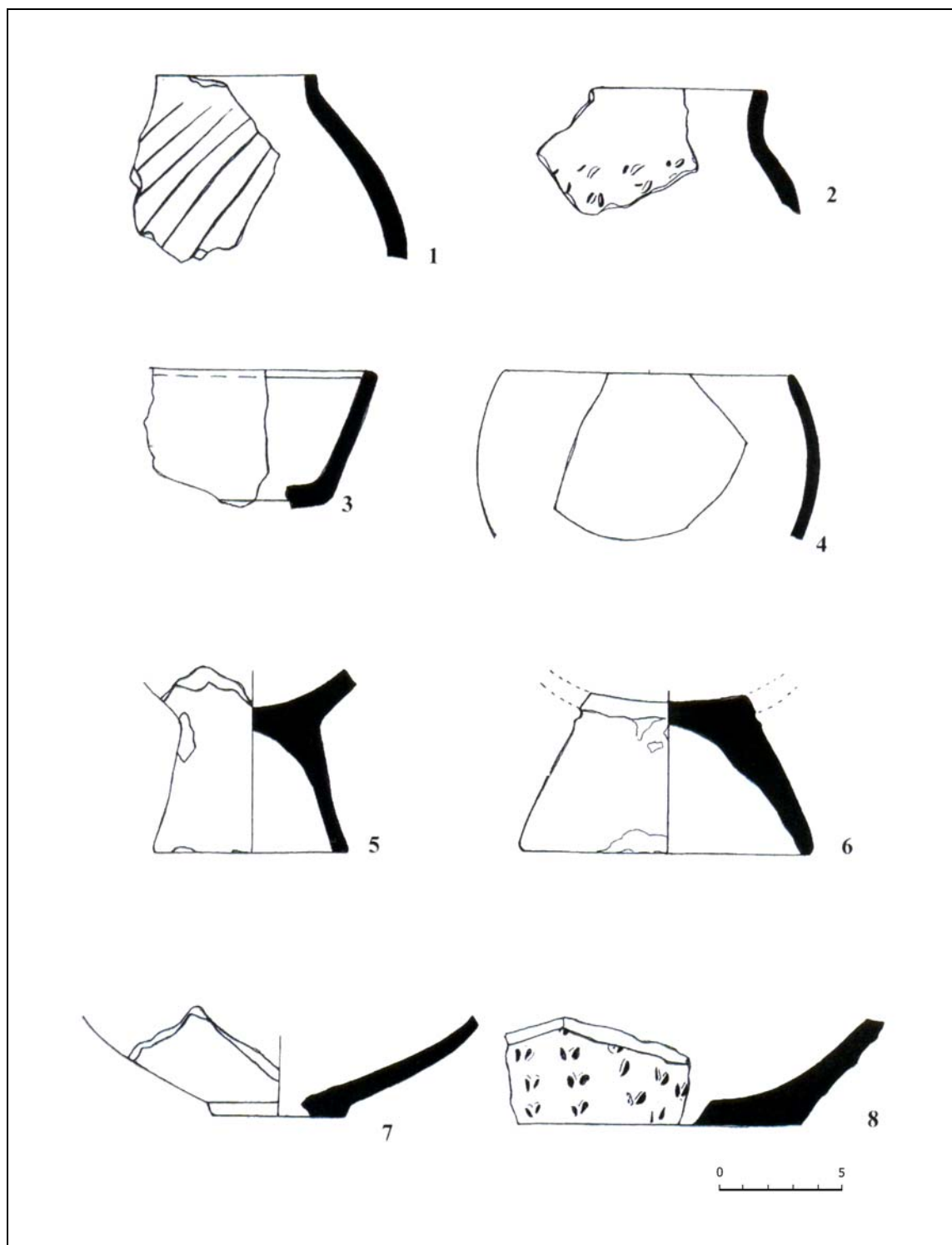
Pl. 8. Pottery fragments from L.6-L.8.
Fragmente ceramice din L.6-L.8.

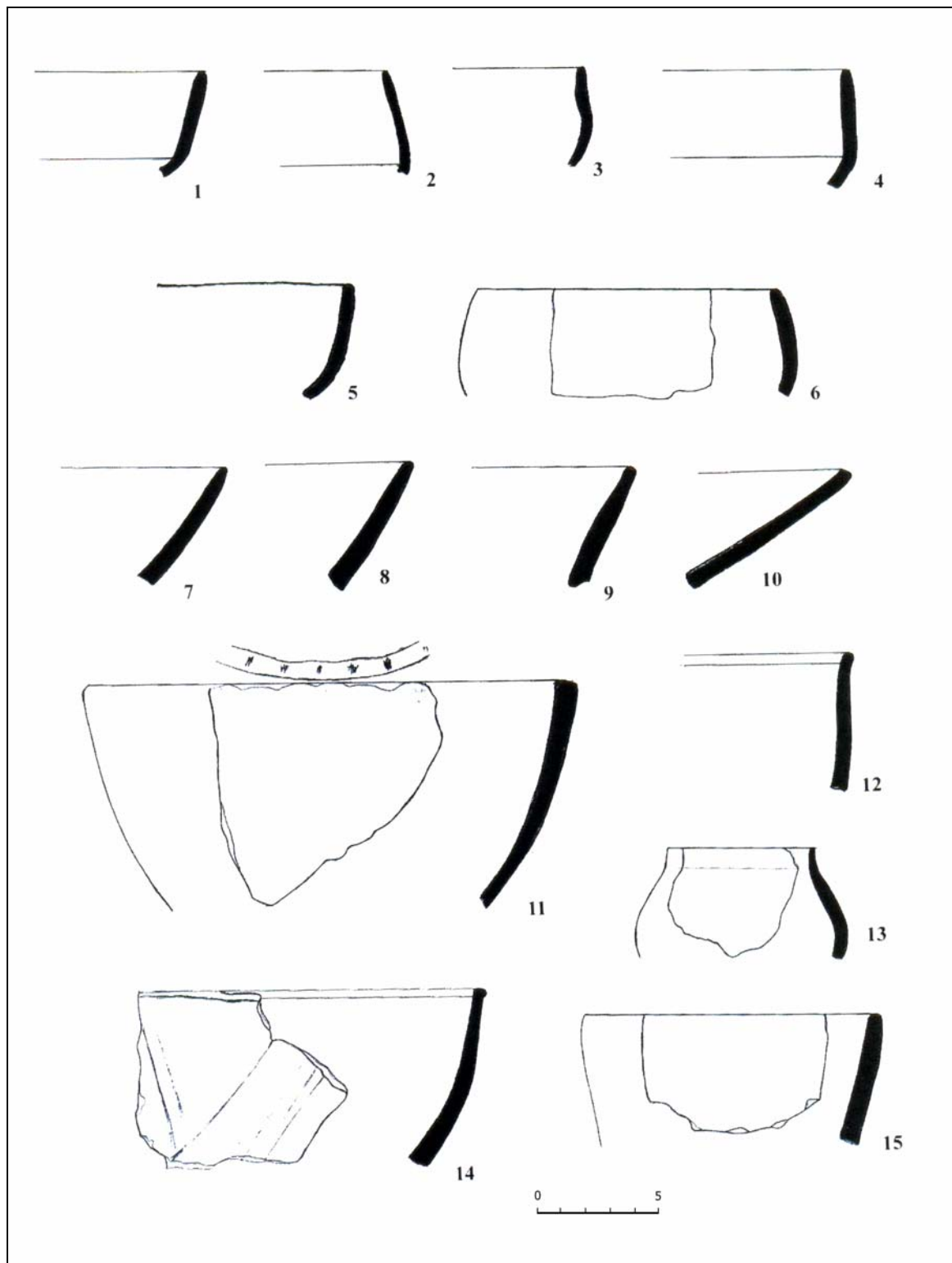
Pl. 9. Pottery fragments in the proximity of L.6, at -0,60/-0,75 m.
Fragmente ceramice din vecinătatea L.6, la -0,60/-0,75 m.

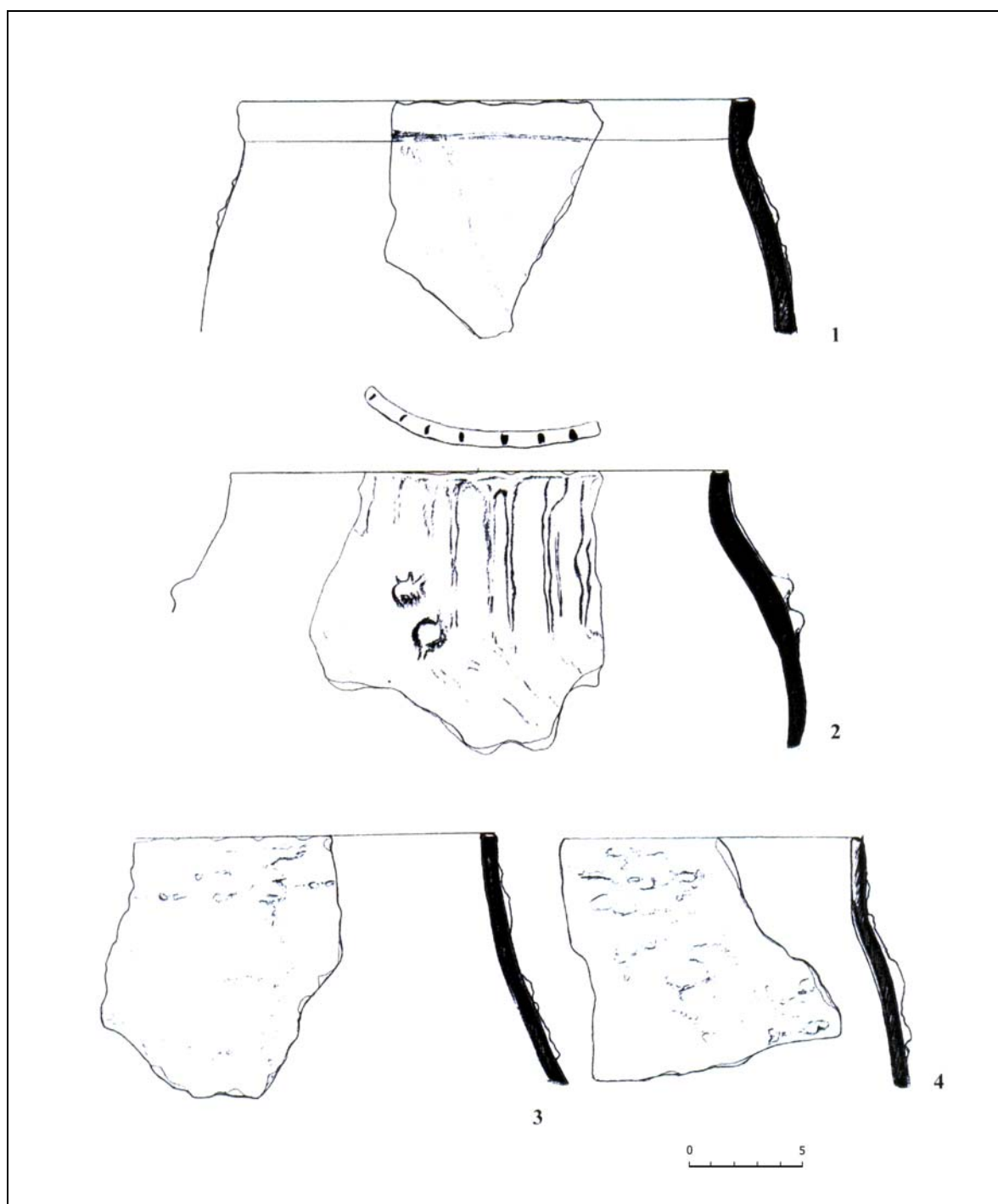
Pl. 10. Pottery fragments from L.6, at -0,60/-0,75 m.
Fragmente ceramice din L.6, la -0,60/-0,75 m.

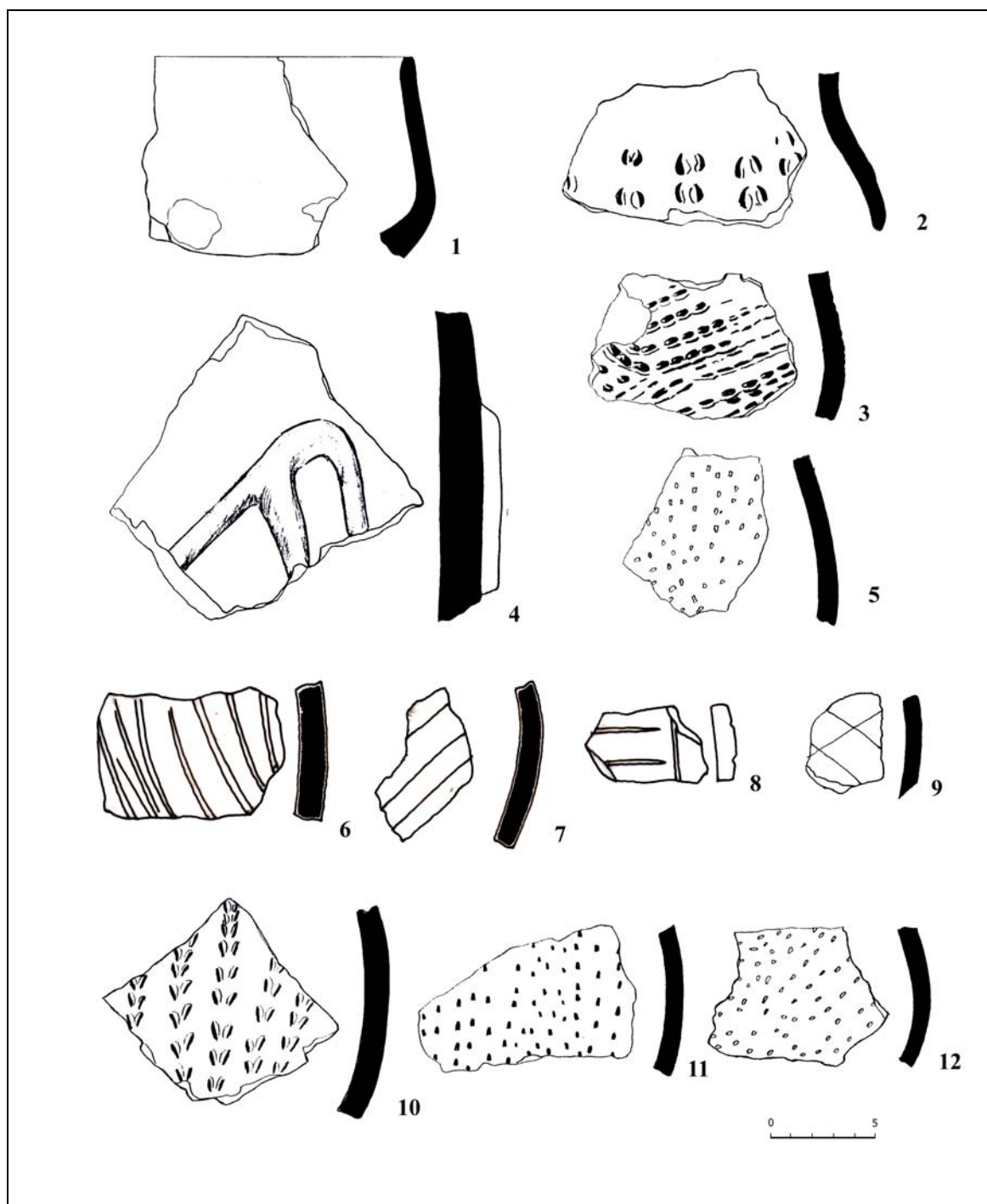
Pl. 11. Pottery fragments from S.1 (trench 1), at -0,75 m.
Fragmente ceramice din S.1, la -0,75 m.

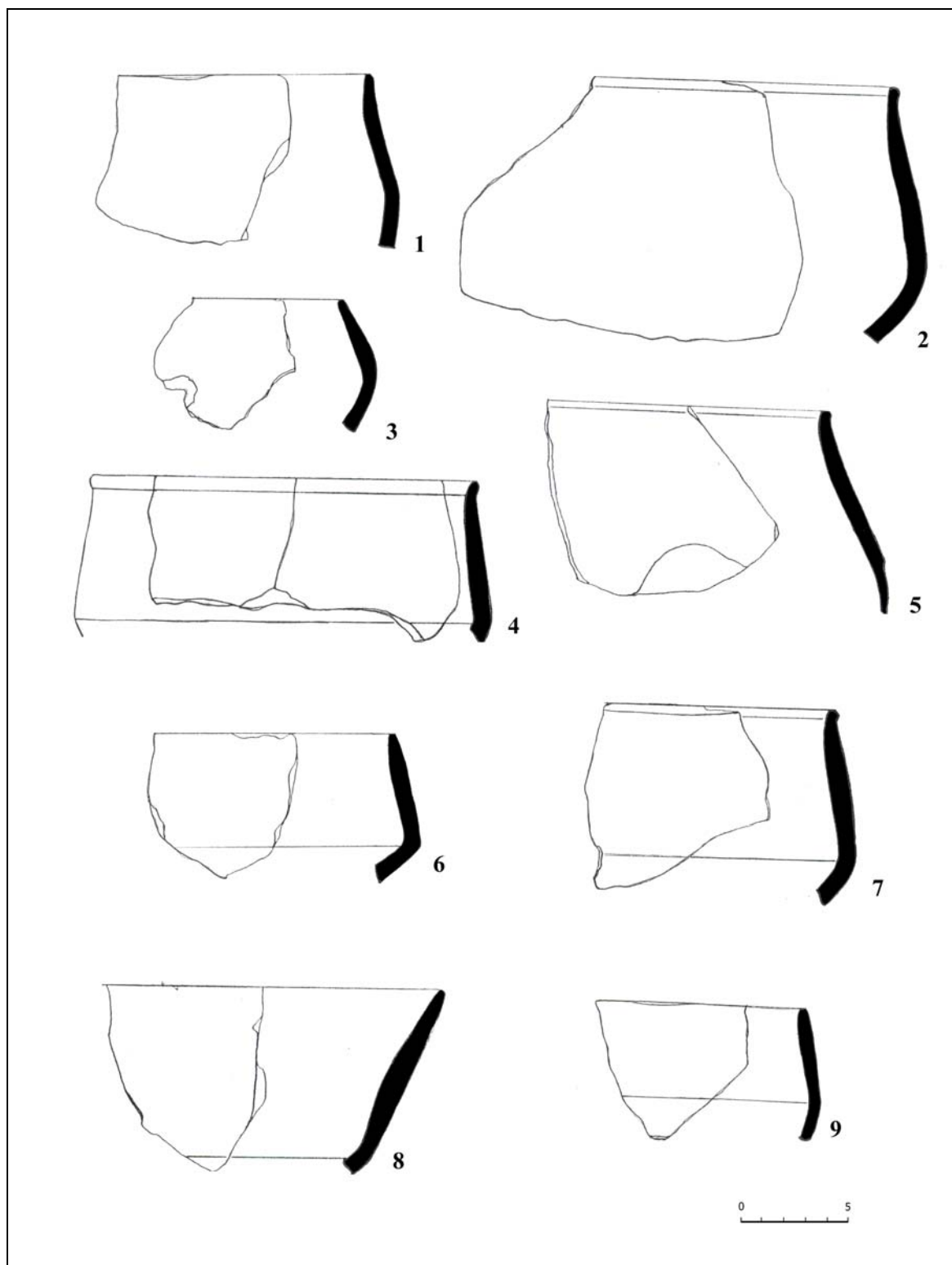
Pl. 12. Pottery fragments from L.1.
Fragmente ceramice din L.1.

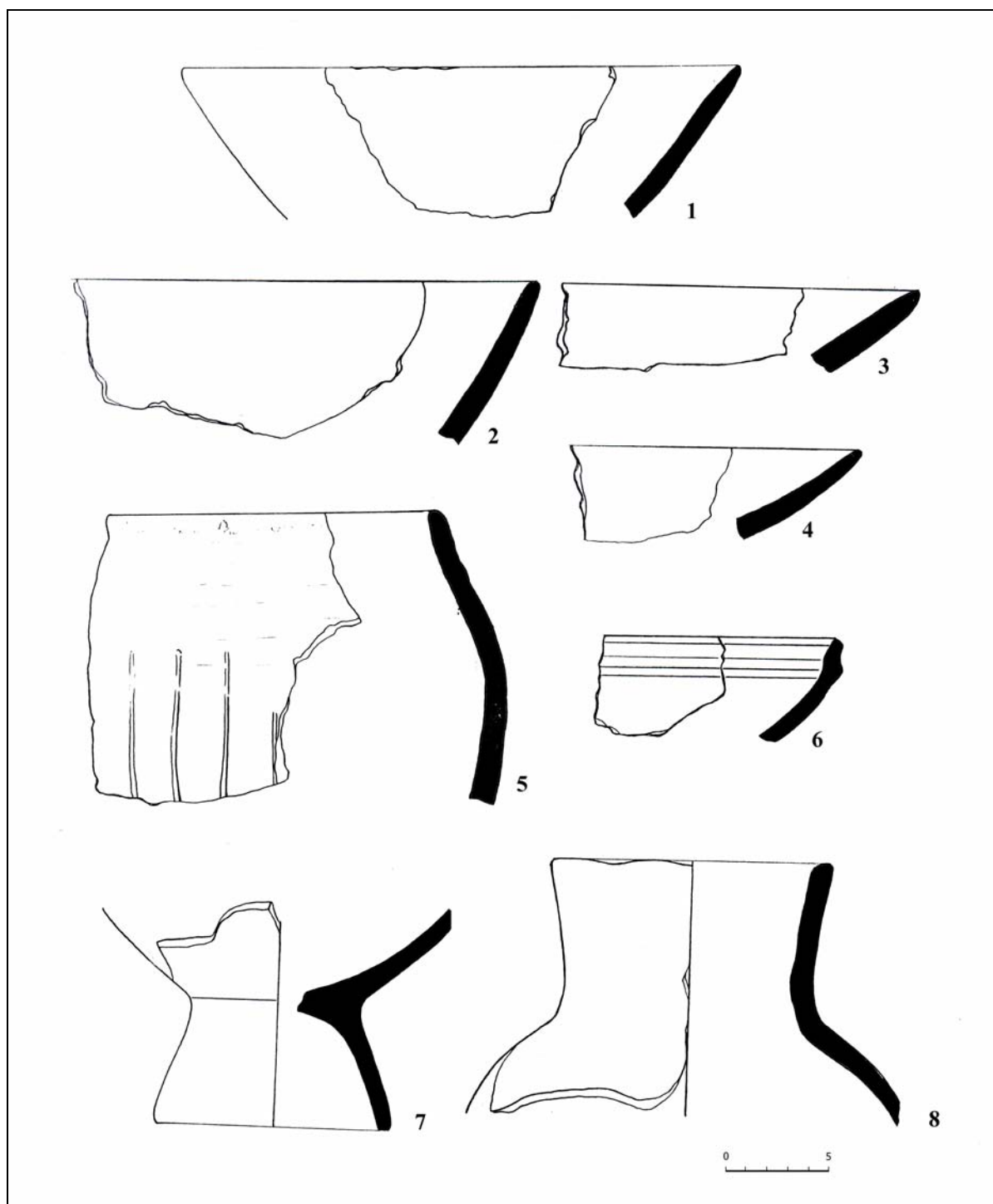
Pl. 13. Pottery fragments from L.1.
Fragmente ceramice din L.1.

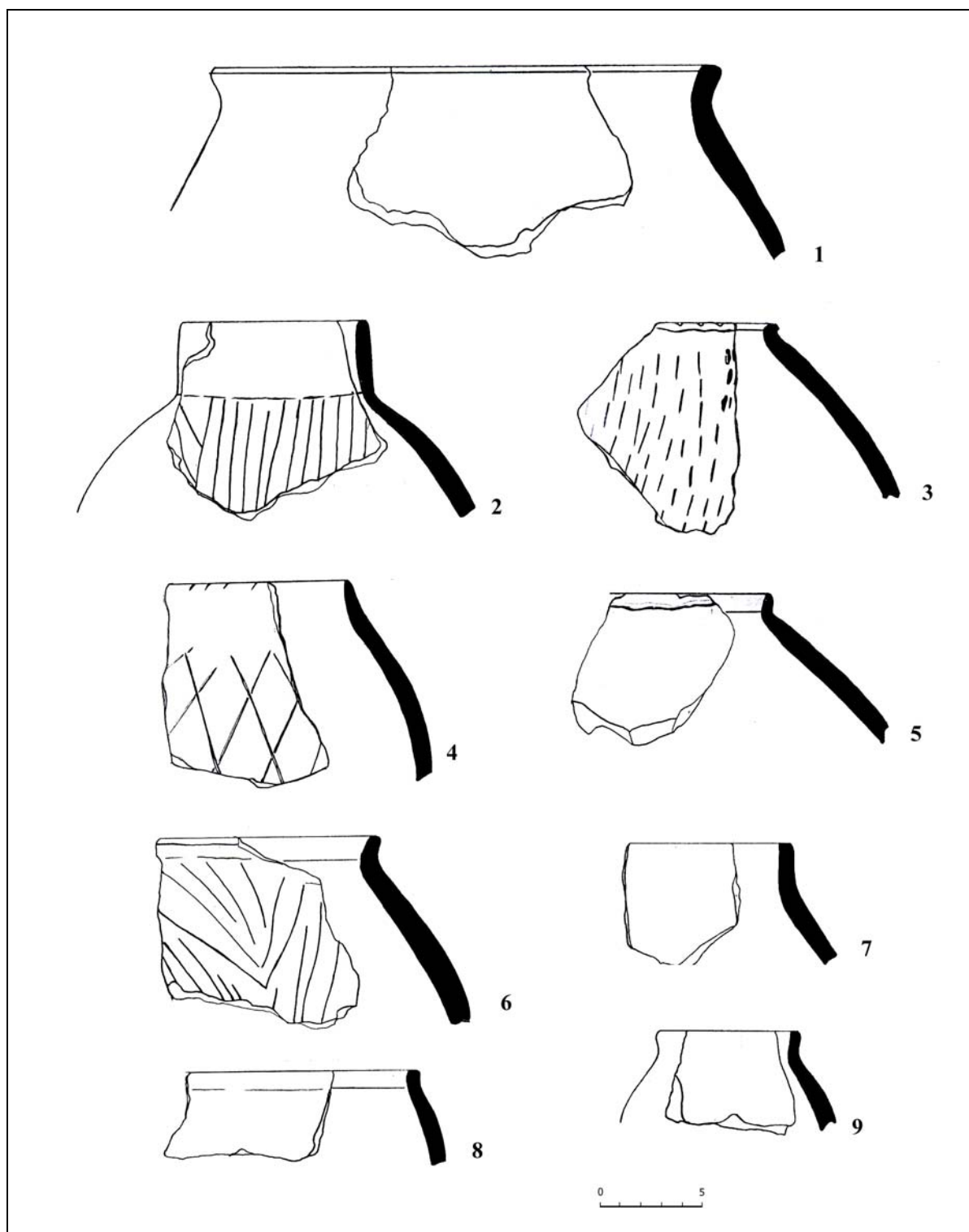
Pl. 14. Pottery fragments from L.1 (6-12) and L.4 (1-5).
Fragmente ceramice din L.1 (6-12) și L.4 (1-5).

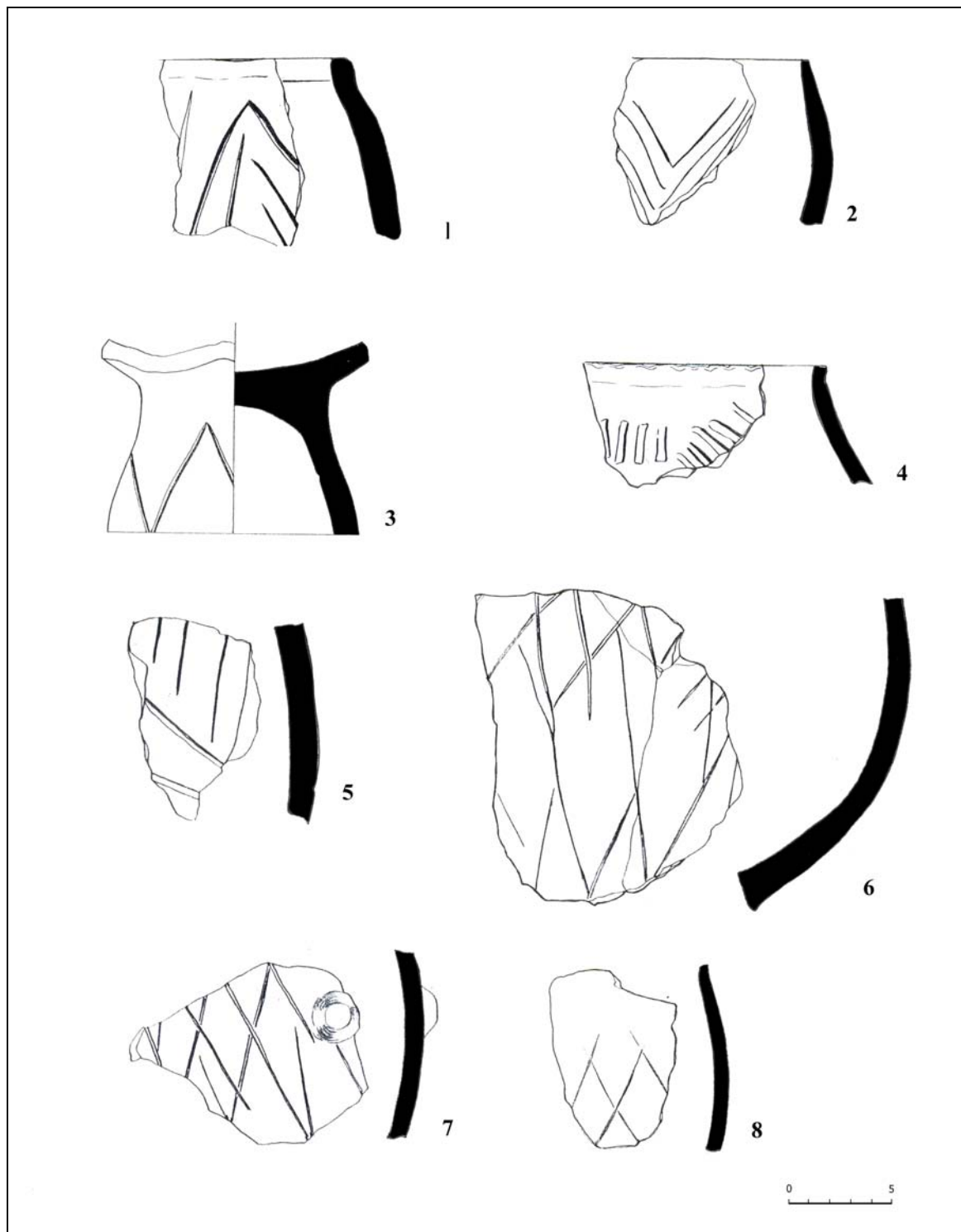
Pl. 15. Pottery fragments from L.5.
Fragmente ceramice din L.5.

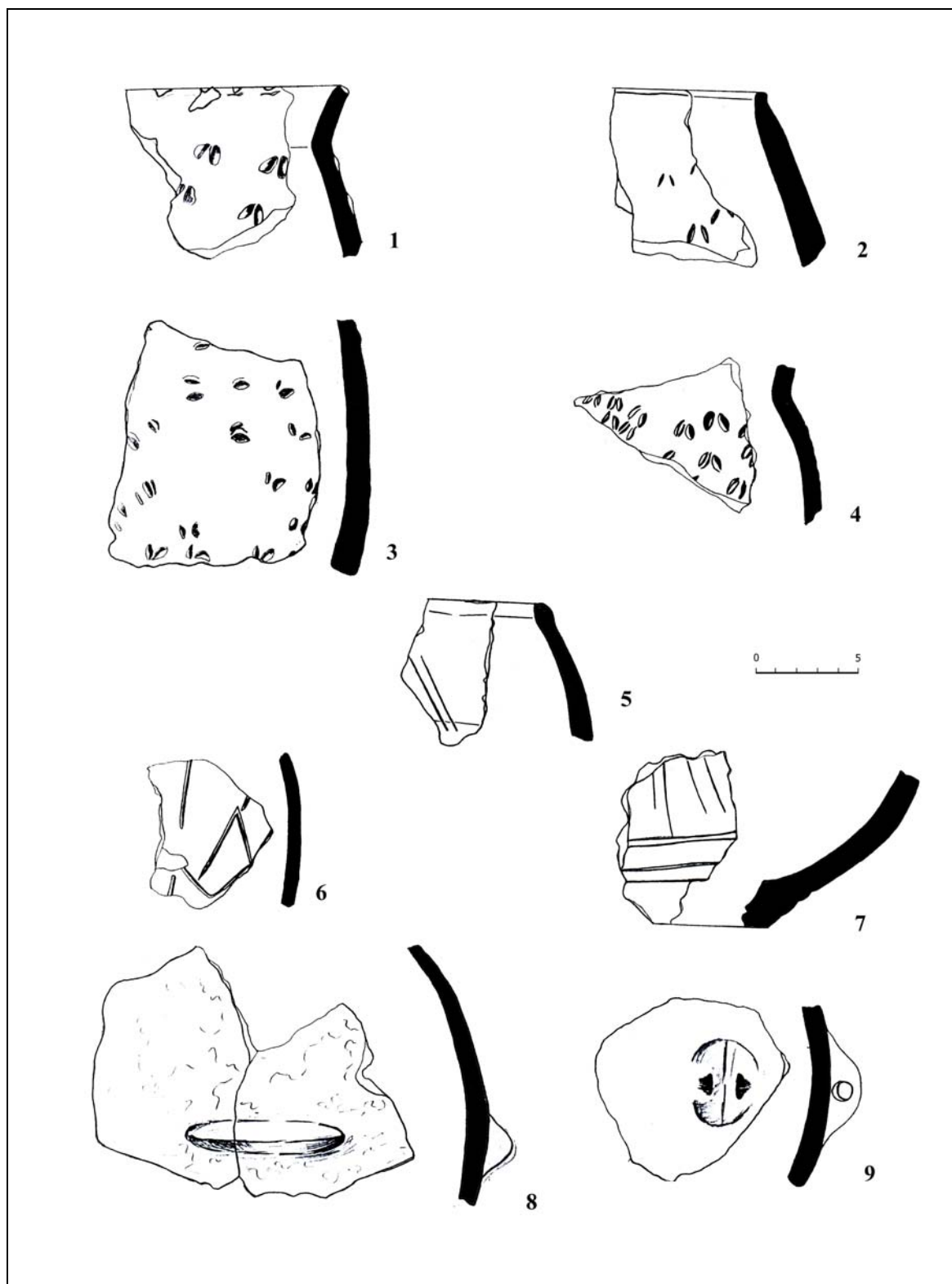
Pl. 16. Pottery fragments from L.5.
Fragmente ceramice din L.5.

Pl. 17. Pottery fragments from L.5.
Fragmente ceramice din L.5.

Pl. 18. Pottery fragments from L.5.
Fragmente ceramice din L.5.

Pl. 19. Pottery fragments from L.5.
Fragmente ceramice din L.5.

The study of the archaeozoological remains found in pit no 3, containing human skulls from Cârcea-*Viaduct*, Starčevo-Criș culture

Sergiu HAIMOVICI *

Rezumat: Groapa de cult cuprinde diverse tipuri de ceramică, inclusiv idoli, trei cranii umane aparținând unor femele cu tipologie mediteranoidă și 100 resturi animaliere provenind de la două specii de bovidee: *Bos taurus* și *Bos primigenius*. S-a realizat un studiu morfologic și biometric al acestor resturi. S-a constatat că resturile au fost depuse doar sub formă de fragmente osoase, de tip menajer; este posibil ca și craniile umane să fi fost depuse sub formă de capete întregi.

Cuvinte cheie: neolitic, arheozoologie, groapă cultică, ceramică, cranii umane, resturi de animale.

Keywords: Neolithic, zooarchaeology, cultic pit, ceramics, human skulls, animal remains.

The bony material on which is centered this article was given to us in order to be analyzed by Marin Nica, the archaeologist who discovered it in 1995, during the diggings in the well known settlement in the south-east of Craiova, the Cârcea-*Viaduct*. The well-known archaeologist offered us the following written archaeological data: the bony material was discovered in pit no. 3, pit that belongs to the Cârcea IIIc phase; the pit had an oval form (4,75 x 2,75 m) and of 0,50 m depth, being placed on a terrace of Cârcea brook (M. Nica *et alii* 1996). He also sent a drawing and a photography of the pit (fig. 1). There were ceramic fragments, polychrome painted, housing vessels some of them in miniature, two praying tables, idols, even tools, in the pit, all of them in great quantity. What is of very great importance for us is the revealing of three human skulls at about 80 cm from each other surrounded by a great quantity of animal bony fragments; on one side there was another pile of animal bones. We mention that the three skulls were placed in line, north – south direction.

Before presenting the archaeozoological data, we must say that the anthropological material was given for analysis to the well known anthropologist from Iasi, Dan Botezatu, who analyzed it but did not published and who was kind enough to let us present only those characteristics of archaeological interest.

The skulls are not integer anymore; for two individuals there is the upper part of the neuroskull that is called calva by the anthropologists, a fragment that it could have been studied properly. Only some small fragments have been preserved for the third individual.

The first skull came from a female individual, an adult of 25-30 years old, belonging to the mediterranean type, with slight protoeuropean characteristics (developed malare). It also presents a metopic suture and postbregmatic distortion, due to a ligature caused by a tight hood wore during lifetime that resulted in a constriction of the 8 – 10 cm anterior part of the parietal bones going almost to the interparietal suture.

The second skull comes also from a 20-25 years female, so an adult, of a more pregnant mediterranean type than the first.

The third skull is very fragmentary so no significant part could be reconstructed; it could be an infans II as age, and possible a female. So all the three skulls discovered in pit no. 3 came from female individuals of mediterranean type, the dominant type for the Neolithic.

The fauna remains are represented by mammal bony fragments and even more, they come from only two species: a domesticated one, *Bos taurus* (the bull), and a wild one, *Bos primigenius* (the aurochs), the cattle ancestors disappeared by now. The material is very fragmentary, no integer long bones (except the phalanxes), the tears resulting from slaughtering being similar to the other Neo-eneolithic settlements. On one of the I phalanxes there are slight cutting marks, maybe as a result of using some silex tools for skinning. We can observe the extraction of the red marrow in the superior and inferior epiphysis of the femur bone and the tibia superior part. One astragal coming from *Bos taurus* and one from *Bos primigenius* are partly polished. On the I phalanx coming from cattle there are no such protuberances on the dyaphysis indicating the cattle usage for work. No selection of the bony fragments have been made, being thrown fragments coming from different parts of a standard mammalian skeleton (clearly evidenced in table 1). For *Bos primigenius*, with little fragments, this aspect is less pregnant,

* Laboratory of Animal Morphology, Biology Faculty, Iași University, 11 Bd. Carol I, 700506 Iași, Romania.

having only parts of the skeleton placed at random. We also should mention that there are no burn marks.

Three horn axes, two better preserved and one sagittally sectioned belonging almost certain to female individuals of *Bos taurus* have been found. The bones evidentiate a relatively strong sexual dimorphism, both with male and female (see table 2). It is almost certain that there were no gelded individuals. Both morphological and by measurements we can ascertain that the cattle were high-sized, specific for the Romanian Neolithic and based on a fragment of a forehead bone of primigenius type.

The 100 bony fragments are divided between bulls with 88 fragments (coming from at least 6 individuals) and aurochs with only 12 fragments (2 individuals). The last being wild and difficult to be hunted has a rather high frequency for the bony material in the pit (see table 3).

It is known that the cattle used to have the highest frequency of the mammalian fragments in the Neo-Eneolithic settlements, and somehow ranking first in the domesticated species; they were also the highest and the most massive domesticated species. We must say that this species was not chosen on purpose to be deposited in the pit, considering those 88 bony fragments of domesticated animals there should also have been at least one or two fragments coming from pigs or *Ovicaprinae*. The same thing is available for the aurochs too (hunting had a well defined position in the Neo-eneolithic economy), which used to have a lower frequency than the red deer or the wild boar whose fragments are also not to be found among the animal remains in the pit.

We must state that the depositing of animal remains in the pit together with the three human skulls was a matter of human choice, the fragments belonging only to two species: *Bos taurus* and *Bos primigenius*, very similar species, the aurochs being as we said before then ancestor of the cattle. Even more, the fragments came from both male and female individuals, adults and matures, sometimes almost old (more than 10 years old) the youth missing. There was no preference for a certain fragment, all the bones of a mammalian skeleton being found in the pit as we said before. We must take into consideration the way the animal remains have been deposited. We suppose they have been deposited after slaughtering and eventually after removing the meat.

As regarding the skulls, as we showed before, only parts of them have been preserved, the calva, so it is impossible to establish if they were deposited as a whole (both skull and mandible) or only parts of them. It is also impossible to say if they used to be deposited not as human skulls but as human heads whose soft tissues have disappeared in time without leaving any trace. In conclusion, we must say that pit no. 3 is a typical cult pit, with both sacrificed animal and human fragments (V. Cotiugă, S. Haimovici 2004). We observe that there were two types of cult, the one of human skulls and the one of the cattle, the *Bos* gender (including both the domesticated and the wild species), both male and female individuals.

Judging from the found animal bony fragments we may say how the specific environment was, during the Post glacial climate optimum, the Atlantic period.

The nowadays deforested area used to be covered by forests with *Quercus* then thermophile oaks including some other trees. These clear forests with many clearings which are supposed to have changed into the later silvostepa, was the optimum environment for *Bos primigenius*, and the domesticated cattle that used to live free and not in shelters like they do it now.

Translated by Monica Popa

Bibliography:

M. Nica <i>et alii</i>
1996	M. Nica, F. Ridichie, D. Bondoc, C. Fântăneanu, B. Tănăsescu, <i>Cârcea „Viaduct”, com. Coșoveni, jud. Dolj</i> , in Cronica. Campania 1995, Brăila, p. 29-30.
V. Cotiugă, S. Haimovici 2004	<i>Fosse culturelles (bóthroi) et a caractère culturel du néolithique et l'énéolithique de la Roumanie</i> , in vol. „Acts of the XIVth Congress UISPP, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001”, Section 9, The Neolithic in the Near East and Europe, Section 10, The Copper Age in the Near Est and Europe, BAR (IS), 1303, p. 317-324.

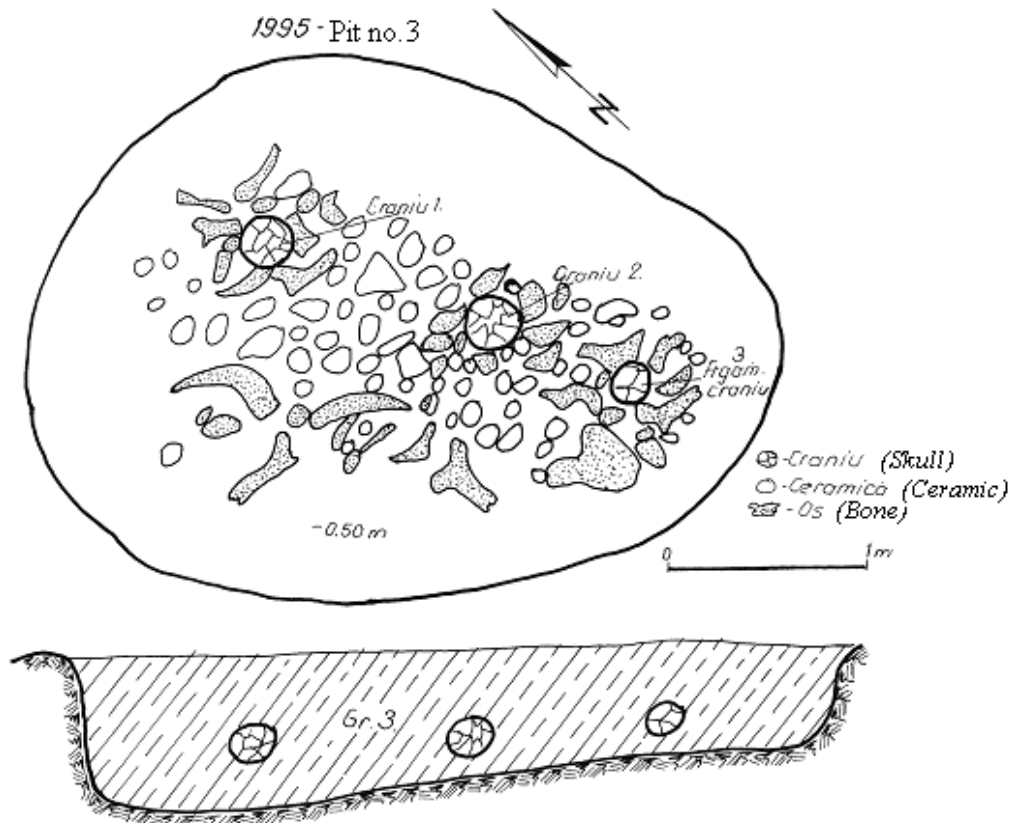

Fig. 1. Cârcea- Viaduct. The pit no. 3.
Cârcea- Viaduct. Groapa nr. 3.

Table 1. The distribution upon skeletal parts.
Distribuția pe elemente scheletice.

Bone fragments	<i>Bos taurus</i>	<i>Bos primigenius</i>	Total
Horn cores	3		3
Neurocranium	2		2
Splahnocranium	1		1
Maxillary	1	1	2
Upper teeth	2	1	3
Mandible	2		2
Vertebrae	6		6
Ribs	10		10
Scapula	8		8
Humerus	7	1	8
Radius	6	1	7
Cubitus	1		1
Coxal	15		15
Femur	3		3
Tibia	5	1	6
Talus	3	1	4
Calcaneus	1		1
Metacarpals	3		3
Metatarsals	1		1
Metapodials	2		2
Phalanx 1	2	2	4
Phalanx 2	2	3	5
Phalanx 3	2	1	3
Total fragments	88	12	100

Table 2. *Bovinae*. The variability and the media of measurements.
Bovinae. Domeniul de variație și media măsurătorilor.

Bone fragment	Measurements	<i>Bos taurus</i>			<i>Bos primigenius</i>		
		Nr.	Var.	Average	Nr.	Var.	Average
HORN CORES	1.Greatest diamter at base	2	60; 64	-	-	-	-
	2.Smallest diamter at base	2	53; 62	-	-	-	-
	3.Base circumferince	2	176; 202	-	-	-	-
	Ind 2x100/1	-	88,3; 96,9	-	-	-	-
UPPER TEETH	M ³ length	-	28	-	-	32	-
MANDIBLE	premolar length	-	52	-	-	-	-
	M ³ length	-	-	-	-	42	-
SCAPULA	Greatest length of artic head	1	74	-	-	-	-
	Artic. surface length	1	64	-	-	-	-
	Breath of colum	1	60	-	-	-	-
HUMERUS	Distal breadth	5	83-97	90,60	1	114	-
	Distal artic. surface breadth	5	78-89	83,00	1	103	-
RADIUS	Proximal breath	1	85	-	1	102	-
	Proximal artic. surface breadth	1	79	-	1	94	-
	Distal breadth	2	57; 63	-	-	-	-
ULNA	Artic. surface breadth	1	58	-	-	-	-
FEMUR	Proximal breath	1	(119)	-	-	-	-
TIBIA	Proximal breath	-	-	-	1	107	-
	Distal breadth	5	61-65	63,60	-	-	-
	Distal artic. surface breadth	5	54-61	57,00	-	-	-
CALCANEUS	Greatest length	1	139	-	-	-	-
	Greatest breadth	1	49	-	-	-	-
TALUS	Greatest length	3	69-77	73,00	1	83	-
	Distal breadth	3	42-52	45,66	1	55	-
METACARPUS	Distal breadth	1	63	-	-	-	-
PHALANX 1	Greatest length	1	73	-	2	78; 82	-
	Proximal breath	1	42	-	2	44; 44	-
	Smallest diaphysis	1	37	-	2	38; 39	-
	Gracility ind.	1	50,68	-	2	46,3; 50,0	-
PHALANX 2	Greatest length	2	49; 52	-	3	55-58	56,66
	Proximal breath	2	33; 36	-	3	39-41	40,00
	Smallest diaphysis	2	27; 29	-	3	32-35	33,66
	Gracility ind.	2	55,1; 55,8	-	3	58,2-60,4	59,38
PHALANX 3	Plantar length	2	(81); 85	-	1	94	-
	Plantar breadth	2	34; 40	-	1	42	-
	Artic. Surface breadth .	2	32; 34	-	1	35	-

Table 3. The frequency of that two species.
Frecvența celor două specii.

Species	Fragments	
	Nr. absolut	%
<i>Bos taurus</i>	88	88
<i>Bos primigenius</i>	12	12
Total	100	100

Texte, discursuri și ideologie în cercetarea (e)neoliticului din România

Alexandru DRAGOMAN*

Abstract: *In the present article I intended to point out some aspects of archaeological practice in communist and post-communist Romania which I think deserve more attention than has been paid to them so far, with special reference to the (E)Neolithic period. The first part of the paper deals with the dominant discourse („the scientific discourse”), its proponents and its beneficiaries; in other words, the policy pursued by the academic world, and the power relationships within the branch under consideration. The second part discusses the relationships between the archaeologists’ approach and the socio-political context, as well as the consequences deriving thereof.*

Based on Christopher Tilley’s opinion (1990, p. 14) that in an analysis of archaeological texts it is possible to distinguish between discourses aimed at perpetuating domination and discourses opposing to it, I maintain that all forms of „scientific discourse” amount to a strategy used either to preserve and perpetuate the control exercised over archaeology by the existing academic elites, or to secure privileged positions within the already established hierarchy. The major means of persuasion in this competition for power is the use of terms with a strong symbolic content, such as „science/scientific”, „scientist”, „inter- or multi-disciplinary”. In short, „the scientific discourse” is the ideology of the academic elites. Following Louis Althusser (1970, p. 59 ff.) I think that ideology is not a tool the elites concerned use deliberately in order to reach their aim. They believe in their own ideology and this provides them with moral authority. On the other hand, they strive to convince everybody to accept their dominant role as being justified and natural. Ideology enables the elites to control archaeological practice and to form the dominant group. As a matter of fact, what this ideology presents as „neutral”, „objective” and „scientific” actually is political.

To demonstrate this I examined the interpretations put forward by cultural-historical archaeology and by research envisaged as an alternative to the cultural-historical approach (the archaeological excavations at Hârșova). I also took into account the types of message issued by the organizers of certain exhibitions. As far as (E)Neolithic period is concerned I regard as ideological the interpretations of both cultural-historical archaeology and the latest multi-disciplinary research at Hârșova: many Romanian archaeologists build an image of the past in the likeness of present-day political projects. Whereas the supporters of the cultural-historical trend offer „arguments” in favour of nationalistic policies, the leading archaeologists at the Hârșova site justify a neo-liberal policy.

From my point of view any approach, including my own, nolens volens is political. The major problem lies in the fact that many Romanian archaeologists do not want to acknowledge it and that is why, although they describe archaeological practice as „objective” („scientific”) and „neutral”, their results have been and still are useful to dominant ideologies. If they wish to defend the autonomy of their branch, archaeologists will have to admit these problems instead of invoking an illusory „scientific” approach immune to political orders. As Daniel Barbu puts it, „resistance ‘through culture’, resistance within ‘one’s own mind’ may eventually become an almost pathological form of ethical autism” (2004, p. 63); unfortunately, more often than not „Romanian intellectuals are critical of the ruling power only when [...] the institution of opposition is tolerated more or less leniently” and „they accept to be part of the opposition only because they seek to gain the upperhand as quickly as possible” (2004, p. 118). Archaeologists should be reflexive and never fail openly to criticize any attempt to manipulate and turn their work to the advantage of a domination. It goes without saying that such a stand is not a comfortable one and may even be source of many inconveniences. Yet otherwise they may become co-authors of an oppressive regime as it happened during the communist dictatorship. In conclusion the substance of this paper may be summed up in a single phrase: „Archaeology, as cultural practice, is always a politics, a morality” (M. Shanks and C. Tilley 1987, p. 212).

Keywords: *archaeological discourse, ideology, power, socio-political context, (E)Neolithic, Romania.*

Cuvinte cheie: *discurs arheologic, ideologie, putere, context socio-politic, (e)neolitic, România.*

Introducere

Oricine răsfoiește lucrările produse în trecut sau în prezent de cei mai mulți dintre arheologii români va constata că cercetarea (e)neoliticului este dominată de abordarea cultural-istorică: demersul este pozitivist-empirist din punct de vedere epistemologic, iar principalul concept teoretic în uz continuă să fie cel de „cultură arheologică” așa cum a fost definit la începutul secolului al XX-lea de Gustav Kossina. Perpetuarea abordării cultural-istorice reiese foarte limpede din faptul că, din perioada interbelică până astăzi, numărul de „culturi arheologice” (e)neolitice a crescut continuu: în prima lucrare de sinteză dedicată pre- și protoistoriei din România, publicată în 1932 de Ion Nestor, sunt prezentate șase „culturi” (I. Nestor 1932), pentru

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Str. Henri Coandă nr. 11, Sector 1, 010667, București; al_dragoman@yahoo.com.

ca în anul 2000 să fie menționată existența a circa 22 de „culturi”, „grupe” și „aspecte culturale” neolitice (C.-M. Mantu 1998-2000, p. 76). Dacă acestora le adăugăm „culturile”, „grupele” și „aspecte culturale” eneolitice existente, obținem o cifră totală de 31.

Un argument în plus referitor la continuitatea abordării cultural-istorice constă în faptul că, reprezentarea grafică a „culturilor arheologice” prin hărți sau tabele de corelație, utilizată de Childe în *The Danube in Prehistory*, este și astăzi o practică curentă în arheologia românească (Figurile 1a și 1b).

De altfel, dacă cineva aruncă o privire pe indicele tematic-cronologic al revistelor *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* (36 [1-2], 1985, p. 154 și urm.; 46 [3-4], 1995, p. 334 și urm.) sau *Dacia* (43-45, 1999-2001, p. 318 și urm.), două dintre cele mai longevive și mai prestigioase publicații din România, va constata că pentru perioada (e)neolitică, dar nu numai, principalul criteriu de prezentare este gruparea articolelor în funcție de „culturile”, „ansamblurile”, „complexele” sau „grupele culturale” la care se referă.

Chiar și în perioada regimului comunist instaurat în România după cel de-al doilea război mondial, fundamentele disciplinei au rămas aceleași. În ciuda a ceea ce s-ar putea crede, în România comunistă nu s-a practicat o arheologie de tip marxist asemănătoare celor din Occident. În România așa-zisele interpretări marxiste au constatat doar în afirmații lipite mecanic la începutul sau la sfârșitul unor lucrări de arheologie absolut tradiționale (pozitivist-empiriste). Pe scurt, tipul de demers arheologic din România în perioada comunistă este cel mai bine definit de următoarea expresie: „*Engels on the outside, Kossinna on the inside*” (M. Gebühr citat în J. Jacobs 2000, p. 350).

Post 1989, au apărut o serie de lucrări critice la adresa arheologiei cultural-istorice (ex. Gh. A. Niculescu 1997, 2000; A. Vulpe 2001; M. Anghelinu 2003). Nu am de gând să repet obiectiile aduse abordării cultural-istorice, ci mai degrabă, intenționez să relievez pe scurt o serie de aspecte ale practicii arheologice din România comunistă și post-comunistă ce consider că merită mai multă atenție, luând ca studiu de caz cercetarea (e)neoliticului. În prima parte a acestui articol voi discuta despre tipurile de discurs dominante, despre emițătorii și beneficiarii lor; cu alte cuvinte, mă voi referi la politica academică și universitară, la relațiile de putere din cadrul disciplinei. În cea de a doua parte voi lua în discuție relația dintre demersul arheologilor și contextul socio-politic, precum și consecințele ce au decurs/decurg de aici.

Despre discurs și putere

O trăsătură fundamentală a discursului ce însoțește demersul pozitivist-empirist al școlii cultural-istorice constă în utilizarea frecventă a termenului „știință/științific”, în intenția de a scoate în evidență caracterul obiectiv al practicii arheologice, în cadrul căreia, rezultatele produse de arheolog sunt privite ca o reflecție directă a unei realități din trecut. Un bun exemplu în acest sens este articolul de sinteză publicat în 1981 de Mircea Babeș – *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România*. Structura acestui articol are forma unui arbore genealogic prin care se dorește legitimarea practicii arheologice din prezent prin filiația cu un trecut idealizat populat de o succesiune de „mari personalități” ce alcătuiesc un adevărat pantheon. În viziunea lui Babeș, disciplina progresa treptat prin colectarea și ordonarea „științifică” și „obiectivă” a materialelor arheologice: „[...] *arheologia românească a parcurs un drum lung, mereu ascendent pentru a ajunge ceea ce ea este astăzi: o disciplină științifică* [...]” (p. 319). Dorind a convinge cititorii de obiectivitatea și veridicitatea afirmațiilor sale, în acest text de 11 pagini, Babeș folosește cuvântul „știință/științific” de nu mai puțin de 18 ori (dintre care de patru ori pe prima pagină!), ceea ce, raportat la întinderea articolului reprezintă o medie a frecvenței de 1,63 ori pe pagină.

O imagine asemănătoare întâlnim în cazul articolelor omagiale. Am analizat 18 astfel de texte referitoare la unii dintre cei mai cunoscuți arheologi români ce au avut sau au ca obiect al cercetării, printre altele, perioada (e)neolitică: Dumitru Berciu, Eugen Comșa, Vladimir Dumitrescu, Gheorghe Lazarovici, Silvia Marinescu-Bilcu, Dan Monah, Ion Nestor și Mircea Petrescu-Dimbovița (vezi Anexa). Motivul pentru care am ales să analizez texte omagiale este acela că, acest tip de scrieri constituie una dintre cele mai importante surse de informații despre modul în care arheologii de la noi privesc disciplina din care fac parte. De aceea, am avut în vedere numai articolele omagiale scrise de arheologi.

Tipul de discurs din aceste texte exprimă un veritabil cult al personalității, dovadă exprimările de genul „*un stâlp al arheologiei românești*”, „*Avea etica unui filozof de gândirea lui Martin Heidegger*”, „*era născut pentru arheologie*”, „*Doamna preistoriei românești*”, „*luptător*”

neostenit în slujba idealurilor cărturărești" etc. Unii dintre autori utilizează termeni ce amintesc de fanatismul specific sectelor religioase: „discipol(i)”, „ucenic”, „mentor”, „mentor spiritual”, „profesiune de credință”, „model în viață” etc. Articolele omagiale spun mai multe despre autorii lor decât despre persoanele cărora le sunt dedicate, fiind mai degrabă autobiografice. Relația dintre persoana omagiată și dedicant este una de tip patron–client: investind în cultul personalității unui „maestru”, dedicantul-discipol este la rândul său, legitimat și confirmat ca arheolog / „om de știință” de aura ce-l înconjoară pe „maestru”. În felul acesta se creează o serie de genealogii ce au ca punct de pornire „fondatorii” arheologiei preistorice românești și se termină în prezent, cu referiri mai mult sau mai puțin directe la persoana care scrie textul. Spre exemplificare, prezint următoarele genealogii privind o serie de arheologi interesați mai cu seamă de perioada (e)neolitică:

- Vasile Pârvan – Vladimir Dumitrescu – Silvia Marinescu-Bilcu – foștii și actualii doctoranzi ai acesteia din urmă. Conform lui Marinescu-Bilcu (2002), Dumitrescu a fost „remarcat și apreciat de magistrul Vasile Pârvan încă din studenție” (p. 8) și a avut un rol important „în continuarea obiectivelor inițiate de Vasile Pârvan și poate chiar a idealurilor trasate de nescrisul testament al Magistrului său” (p. 9). Simptomatic, textul omagial dedicat lui Marinescu-Bilcu începe în felul următor (M. Neagu 2005, p. 9): „Demnă moștenitoare și continuatoare a activității prestigioase a lui Vladimir Dumitrescu, doamna Silvia Marinescu-Bilcu și-a dedicat întreaga viață cercetării arheologice [...]”. Astfel, încă de la început, activitatea profesională a persoanei omagiate este autenticată prin raportarea la „activitatea prestigioasă” a unui „savant”, așa cum îl descrie pe Dumitrescu chiar Marinescu-Bilcu. Că nu este o întâmplare ne-o dovedește faptul că, ceva mai încolo, conduita profesională a persoanei omagiate este din nou asemănată cu cea a lui Dumitrescu (p. 9). Evident, legitimarea merge până în prezent: „Silvia Marinescu-Bilcu nu a fost doar o conducătoare de doctorate, ci și-a asumat rolul formator a cel puțin două generații de arheologi sau cercetători preistoriceni” (p. 9; s. a.). Accentuarea cuvântului „formator” nu este întâmplătoare: „Pregătirea doctoratelor sau simplele întâlniri cu Silvia Marinescu-Bilcu au devenit o adevărată școală de preistorie la care s-au format arheologi sau cercetători însemnați precum [și urmează enumerarea doctoranzilor]” (p. 9). Deși autorul nu se include în enumerarea de mai sus, ca fost doctorand al Silviei Marinescu-Bilcu, prezența sa în rândul „arheologilor însemnați” se subînțelege.

- Vasile Pârvan/Ioan Andrieșescu – Ion Nestor – Mircea Petrescu-Dimbovița – Nicolae Ursulescu/Dan Monah. Unul dintre foștii săi studenți, Petrescu-Dimbovița (2005), îl descrie pe Nestor drept „creator de școală arheologică românească precum ilustrul său magistrul Vasile Pârvan” (p. 13), „un demn urmaș al predecesorilor săi V. Pârvan și I. Andrieșescu” (p. 15), unul dintre cele mai importante merite ale acestuia constând în faptul că, „prin calitățile sale deosebite, de profesor și om de știință, a reușit să creeze, prin discipolii săi, o școală de arheologie românească modernă în domeniul preistoriei, perioadei de formare a poporului român și al arheologiei medievale, ale cărei rezultate au contribuit și contribuie la afirmarea arheologiei românești în țară și străinătate” (p. 19). La rândul său, Petrescu-Dimbovița s-a format „sub directa îndrumare a unor mari profesori, precum Ioan Andrieșescu și Ion Nestor”, după cum afirmă unul dintre foștii săi studenți – Ursulescu (2005, p. 14). Acesta din urmă ține să menționeze încă din prima parte a textului său că „[...] avem bucuria și mândria de a-i fi fost elev și apoi colaborator și continuator la catedră” (p. 13). Conform lui Ursulescu, pe primul plan al activității lui Petrescu-Dimbovița s-a aflat „preocuparea de formator de specialiști, prin observarea atentă a studenților care prezentau aptitudini pentru cercetare și pasiune pentru cercetarea arheologică” (p. 14), motiv pentru care, „[ș]antierelor arheologice pe care le-a coordonat [...] au fost, totodată, exemple de cercetare de teren pentru grupurile de studenți practicanți, pentru tinerii cercetători care îl însoțeau” (p. 14). Accentuarea acestui aspect din activitatea profesională a lui Petrescu-Dimbovița nu este dezinteresată, așa cum reiese din spusele autorului, în fraza imediat următoare: „Subliniez în mod deosebit acest lucru, deoarece m-am numărat și eu printre cei care au beneficiat de supravegherea atentă, de sfaturile, dar și de exigența domnului profesor Mircea Petrescu-Dimbovița pe șantierul de la Cucuteni” (p. 14).

O imagine asemănătoare întâlnim și la Monah (2005, p. 26): „Ca profesor și conducător de doctorat, ca director al Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” și al Muzeului de Istorie a Moldovei, M. Petrescu-Dimbovița a fost mereu preocupat de formarea tinerilor arheologi.

Mai mult decât atât, a fost preocupat de a obține de la ei maximum de randament. Săpături, periegeze și publicații acestea erau exigențele profesorului. În privința aceasta nu accepta nici un rabat și nici o relaxare". Aceste afirmații valorificatoare se răsfrâng și asupra lui Monah, dovadă un articol omagial ce i-a fost dedicat cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani (C. Iconomu 2003, p. 10): „Personalitatea sa științifică [a lui Monah], reprezentativă pentru cercetarea neoliticului românesc, poate fi considerată ca un rezultat al școlii ieșene de arheologie, formată și îndrumată de academicianul Mircea Petrescu-Dimbovița".

- Ioan Andrieșescu/Scarlat Lambrino – Dumitru Berciu – Sebastian Morintz. Despre Berciu nu se spune că ar fi urmașul sau continuatorul lui Andrieșescu sau Lambrino, ci doar că „[i]n anii studenției își face ucenicia în cercetările de teren cu I. Andrieșescu la Oinacu și Agighiol, și cu Scarlat Lambrino la Histria” (S. Morintz 1977, p. 298). Cu toate acestea, faptul că Morintz, autorul textului omagial dedicat lui Berciu, menționează acest lucru, înseamnă că are importanță. La fel de important pentru Morintz este și faptul că se consideră „discipol al profesorului D. Berciu încă din anii studenției” (p. 300).

În eșantionul bibliografic analizat, cu o singură excepție (S. Marinescu-Bilcu 2002), media frecvenței termenului „știință/științific” este de cel puțin o dată pe fiecare pagină, existând cazuri când media frecvenței este de nu mai puțin de patru ori pe pagină (maxim 4,67 la N. Ursulescu 2005). În ceea ce privește excepția, utilizarea singulară a expresiei „om de știință” este compensată de folosirea de trei ori per text, cu referire directă la persoana omagiată, a cuvântului „savant”. În celelalte șase situații în care apare, acest din urmă termen are rolul de a potența valoarea cuvântului „știință/științific”.

Preluând exprimarea lui Christopher Tilley (1992, p. 164), aș spune că utilizarea atât de frecventă a cuvântului „știință/științific” nu este argument, ci *incantație*. Termenii „știință” sau „științific” sunt autoritari deoarece conțin ideea de obiectivitate și de adevăr, confirmă, legitimează și autentifică, creează o aură ce întărește, apără și asigură statutul de arheolog al unei persoane (mai precis statutul profesional și implicit cel social). Adevărata cunoaștere s-ar obține numai în urma unei educații și a unui „demers științific” (vezi rolul educației universitare în plămădirea viitorului „om de știință” și valorificarea acestei educații în practicarea meseriei). În egală măsură, acești termeni conțin ideea de excludere. Contrar realității și în chip ipocrit, cititorului i se induce impresia că în practica arheologică din România nu ar trebui să existe loc pentru imaginație, subiectivism, incertitudini, contradicții sau introspecție (dovadă că aceste cuvinte nu sunt niciodată utilizate), că pentru a fi arheolog trebuie să urmezi ortodoxia științifică stabilită și promovată de elitele academice și universitare (dovadă carierele de succes + recunoașterea pe plan național și internațional). Persoana care încearcă să se abată de la calea științifică, să iasă din cuvântul „savantului”, „omului de știință”, este simbolic expulzată/excomunicată din „comunitatea științifică”, fiind etichetată drept eretică sau deviaționistă și – în consecință – marginalizată.

De aceea, atunci când cineva critică demersul cultural-istoric al „marilor profesori” și rezultatele lor „științifice”, reacțiile sunt virulente. Spre exemplu, singura carte despre tehnologia ceramicii Cucuteni a fost publicată în 1984 de o cercetătoare americană, Linda Ellis. În acest volum Ellis a pus la îndoială, pe de o parte, existența culturii Precucuteni, iar pe de altă parte, subdivizarea de către Dumitrescu a fazelor culturii Cucuteni și valoarea cronologică a celor șase „stiluri” decorative pe care se baza această subimpărțire. Ellis mai afirmă că una din fazele culturii Cucuteni a fost definită de Dumitrescu înainte chiar de a fi fost găsită, iar o altă fază a fost sugerată tot de Dumitrescu ca provocare pentru cercetările viitoare. „Îndrăzneala” sa i-a atras critici vehemente din partea Silviei Marinescu-Bilcu, autoarea a unei monografii a culturii Precucuteni și elevă a lui Dumitrescu (S. Marinescu-Bilcu 1987). Interesant este faptul că recenzia la cartea Lindei Ellis este dedicată în totalitate „demascării” erorilor și curențelor de informare a cercetătoarei americane privind atribuirea cultural-cronologică a materialelor sau siturilor (Pre)Cucuteni, dar nu există nici o discuție despre partea cea mai interesantă a lucrării: analiza tehnologică a ceramicii și interpretarea ei. Chiar autoarea recenziei recunoaște astăzi că textul a fost scris cu „patimă reținută” (S. Marinescu-Bilcu, com. pers.).

De reacții similare au parte și tinerii care „îndrăznesc” să conteste unele dintre produsele intelectuale ale „marilor profesori” (ex. Gh. Lazarovici 2005; vezi și M. Cărciumaru 2003 chiar dacă se referă la paleolitic). Aceștia din urmă apelează la autoritatea academică pe care o dețin și la

capitalul simbolic de care se bucură în interiorul disciplinei, pentru a desființa și descalifica demersul „ereticeilor”.

De unde această virulență? „Discursul științific” nu este cătuși de puțin dezinteresat, în ciuda faptului că se prezintă drept neutru, obiectiv. În cadrul câmpului arheologic din România, calitatea de „om de știință” a atras/atrage după sine numeroase avantaje: acumulare de prestigiu, recunoaștere socială și nu în ultimul rând, privilegiul de ordin material. Un exemplu:

„Drept recunoaștere a meritelor sale în pregătirea cadrelor și ca om de știință cu rezultate deosebite, profesorului Dumitru Berciu i s-au acordat diferite titluri și distincții: profesor doctor docent în științe istorice, profesor universitar emerit, președinte al Filialei din București a Societății de științe istorice, membru în Consiliul Permanent al Uniunii Internaționale a Științelor Pre- și Protoistorice, membru al Institutului de Preistorie de la Viena, membru corespondent al Institutului Arheologic German, membru de onoare al Societății Iugoslave de Arheologie, membru al Societății de Preistorie din Ariège. A fost distins cu ordinele ‘Steaua Republicii’, ‘Meritul Științific’ și medalia Universității de la Liège, iar din partea Academiei i s-au acordat premiile ‘Vasile Pârvan’ și ‘Nicolae Bălcescu’. În 1997 a fost ales membru de onoare al Academiei Române” (E. Comșa 1997, p. 321).

Merită menționată apariția, după 1989, a unui element de noutate și anume inițierea mai multor proiecte de cooperare internațională, majoritatea (dacă nu toate) cu parteneri din țări occidentale. „Deschiderea” către Occident a atras după sine adoptarea unui nou tip de discurs a cărui strategie constă în utilizarea unor termeni-cheie referitori la mijloace moderne de cercetare. Într-un raport de săpătură despre cercetările efectuate în cadrul unui proiect româno-britanic în situl neolitic de la Măgura-Buduiasca/Teleor 003 aflăm că „[d]atele topometrice și altimetrice au fost înregistrate cu ajutorul unei stații totale model EDM – Topcom Total Station” (Cronica 2004a, p. 225) și că „[t]oate datele obținute au fost incluse într-o bază de date creată special pentru acest proiect, V.L.A.D. (Very Large Archaeological Data Base)” (R. R. Andreescu 2004, p. 422). Un „argument” asemănător găsim în raportul de săpătură privind cercetările din tell-ul eneolitic de la Hârșova, ca parte a unui program de cooperare româno-francez (Cronica 2004b, p. 172): „S-a început studiarea integrală a ceramicii descoperite și introducerea datelor în Baza de Date a șantierului”. Aceste exprimări și mai ales folosirea majusculelor indică limpede fetișizarea noilor instrumente de lucru, ca și cum prin simpla lor utilizare analiza materialelor arheologice devine „mai științifică” și „mai obiectivă”, conform principiului „Mașinile nu mint”. În felul acesta, unii dintre arheologii români urmăresc să demonstreze că demersul lor este superior calitativ celui practicat de predecesori. În cadrul ambelor proiecte termenii-cheie cei mai importanți sunt „interdisciplinar” și/sau „pluridisciplinar”. Astfel de exprimări nu sunt cătuși de puțin inocente. Este o competiție în vederea obținerii simpatiei instanțelor superioare de legitimare. Utilizarea lor întărește „aura științifică” a proiectelor, precum și statutul profesional și cel social al autorilor săpăturilor respective și implicit asigură șansele de a obține sume substanțiale de bani de la forurile tutelare în vederea continuării cercetărilor. Interesant este însă faptul că, în textele referitoare la cele două șantiere de mai sus, regăsim același mod de prezentare tradițional, adică cultural-istoric (ex. R. R. Andreescu 2004, D. Popovici și Y. Rialland 1996).

Pornind de la afirmația lui Tilley (1990, p. 14), conform căreia în analiza textelor arheologice putem distinge între discursuri întru perpetuarea dominației și discursuri care se opun dominației, afirm că „discursul științific”, în toate formele sale, este o *strategie* prin intermediul căreia se urmărește fie conservarea și perpetuarea dominației deținute de actualele elite academice și universitare din România asupra câmpului arheologic, fie accederea în interiorul ierarhiei deja existente la poziții privilegiate. În cadrul acestei competiții pentru putere, principala armă de convingere o constituie apelul la termeni cu mare încărcătură simbolică, cum sunt „știință/științific”, „savant”, „inter- sau pluridisciplinar”. Pe scurt, „discursul științific” reprezintă *ideologia* actualelor elite academice și universitare din România. „Discursul științific” nu este perceput ca ideologie a unui grup dominant deoarece, așa cum spune Louis Althusser (1970, p. 59):

„Ideologia este, desigur, un sistem de reprezentări, dar aceste reprezentări nu au, de cele mai multe ori, nimic comun cu ‘conștiința’: ele sunt de cele mai multe ori imagini, uneori concepte, dar ele se impun majorității oamenilor în primul rând ca structuri, fără a trece prin ‘conștiința’ lor. Ele sunt obiecte culturale percepute-acceptate-suportate și acționează funcțional asupra oamenilor printr-un proces care lor le scapă. Oamenii ‘trăiesc’ ideologia

lor [...] nicidecum ca o formă a conștiinței, ci ca un obiect al 'lumii' lor – ca *însăși* 'lumea' *lor*" (s. a.).

Trebuie să adaug însă, urmându-l pe Althusser (1970, p. 59 și urm.), că această ideologie nu este un instrument utilizat de către respectivele elite în mod deliberat, pentru a-și atinge scopurile; elitele cred în propria ideologie: astfel, ele își conferă autoritate morală propriilor poziții, iar pe de altă parte, încearcă să-i convingă pe ceilalți să le accepte ca justificat și natural rolul dominant. Ideologia servește elitelor nu numai pentru a domina practica arheologică, ci și pentru a se constitui ele însele în grup dominant. După cum voi arăta în capitolul următor, ideologia constă tocmai în faptul că ceea ce este prezentat în discursuri ca fiind „neutru”, „obiectiv” și „științific” este de fapt politic.

Despre arheologie și politică

Pentru a demonstra acest din urmă lucru, mi-am îndreptat atenția asupra tipului de interpretări produs atât de arheologia cultural-istorică, cât și de cercetările considerate a fi o alternativă la demersul cultural-istoric (săpăturile arheologice de la Hârșova). Totodată, am luat în discuție tipul de mesaj promovat de organizatorii unor expoziții ce se referă la perioada (e)neolitică.

Pornesc de la ideea că demersul arheologului nu poate fi neutru sau apolitic, deoarece se confruntă și este constrâns permanent de structurile politicului. Refugiul în turnul de fildeș al neutralității este o iluzie. Arheologul nu poate face abstracție de contextul socio-politic în care trăiește și lucrează: nimeni nu-și practică meseria într-un *vacuum*. Prima dată acest lucru a fost dezbătut de către o serie de arheologi sud-americani, pentru ca ulterior, să fie luat în discuție și de unii arheologi britanici (ex. M. Shanks, C. Tilley 1987, Capitolul 7; C. Tilley 1989a):

„La tesis que queremos defender [...] es que no existe trabajo arqueológico sin una vinculación con la realidad que vive el arqueólogo; que esa vinculación es política (tiene como referencia al Estado), y que, por consiguiente, la necesidad de la ausencia de una posición política para alcanzar científicidad, es un mito” (R. Panameño și E. Nalda 1979, p. 113).

Adepții școlii cultural-istorice au afirmat întotdeauna independența practicii arheologice față de politic, considerând demersul lor ca fiind neutru, obiectiv și apolitic. În timpul dictaturii comuniste, pentru a evita colaborarea cu regimul, mulți dintre cercetători s-au refugiat în descriptivism, această atitudine fiind prezentată după 1989 drept o formă de rezistență în fața presiunii ideologice. Principala problemă constă însă în faptul că, promovând miturile obiectivității și neutralității, dar mai ales prin refuzul dezbaterii bazelor epistemologice ale disciplinei, demersul cultural-istoric nu a făcut altceva decât să slujească tacit ideologiile dominante:

„[...] istoria trăiește cu iluzia că ea se poate lipsi de teorie în sens strict, de o teorie a obiectului ei și deci de o definiție a obiectului ei teoretic. Ceea ce îi servește de teorie, ceea ce pentru ea ține locul de teorie este metodologia ei, adică regulile care guvernează practicile ei efective, practici axate pe critica documentelor și pe stabilirea faptelor. Ceea ce pentru ea ține loc de obiect teoretic este, pentru ea, obiectul ei 'concret'. [...] Ceea ce îi lipsește istoriei este înfruntarea conștientă și curajoasă a unei probleme esențiale pentru orice știință: problema naturii și constituirii teoriei sale; prin aceasta înțeleg teoria interioară științei înseși, sistemul conceptelor teoretice care fundează orice metodă și orice practică, chiar experimentală și care totodată definește obiectul ei teoretic. Or, cu unele excepții, istoricii nu își pun problema vitală și urgentă pentru istorie, problema teoriei ei. Și, așa cum era inevitabil, locul lăsat gol de teoria științifică este ocupat de o teorie ideologică ale cărei efecte nefaste pot fi demonstrate în amănunt chiar la nivelul metodologiei istoricilor” (L. Althusser 1970, p. 167-168).

„[...] conceptele istoriei existente sunt de cele mai multe ori concepte 'empirice', [...] adică puternic impregnate de o ideologie disimulată sub 'evidențele' ei” (p. 169).

Spre exemplu, miturile „obiectivității” și „adevărului științific” au fost clamate de discursul politic naționalist-comunist, după cum se poate vedea, printre altele, într-o lucrare semnată chiar de Nicolae Ceaușescu și citată într-un referat prezentat în ședința Secției de Istorie și Arheologie a

Academiei de Științe Sociale și Politice din 23 martie 1972, cu titlul sugestiv – *Știința istorică în lumina sarcinilor ideologice actuale*:

„Interpretarea științifică, obiectivă a evenimentelor social-politice în toată complexitatea lor poate fi făcută numai în lumina materialismului dialectic și istoric. [...] Valoarea unei istorii cu adevărat științifice constă în înfățișarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conștiinței de sine a poporului” (N. Ceaușescu citat în Referat 1972, p. 429).

În absența spiritului critic față de contextul cultural și socio-politic în care se produce cunoașterea, rezultatele abordării pozitivist-empiriste ale arheologiei cultural-istorice au fost și sunt cele mai susceptibile de a fi manipulate și apropiate ideologiei oficiale. Astfel, arheologii au devenit – cu sau fără voia lor – unii dintre cei mai importanți furnizori de capital simbolic pentru regimurile politice existente la un moment dat. Acest lucru reiese din interpretările istoricizante produse de arheologii români.

Într-o serie de lucrări referitoare la perioada (e)neolitică, am observat că sunt utilizate două tipuri de narațiuni care (adesea) coexistă chiar în cadrul aceluiași text. În primul tip de narațiune limbajul folosit este unul împrumutat din biologie: „culturile arheologice” se nasc, trăiesc, ajung la maturitate, se combină cu alte culturi, dau naștere unor noi culturi și se sting, fie de moarte naturală, fie moartea le este provocată de alte „culturi”. În cel de-al doilea tip de narațiune „culturile arheologice” joacă pe scena preistoriei rolul pe care națiunile îl joacă pe scena istoriei: realități socio-politice specifice modernității sunt proiectate în trecut. Faptul că arheologii români privesc o „cultură arheologică” asemenea unei națiuni moderne în spatele căreia se află un grup etnic este dovedit de folosirea frecventă a unor exprimări de tipul „etno-cultural”, „purtătorii culturii” X, „populațiile vădăstrene”, „turdășenii”, „Petreștenii”, „Gumelnițenii”, „(Pre)Cucutenienii” etc. Literatura dedicată (e)neoliticului abundă de „stări conflictuale” între diverse „culturi arheologice”, cum sunt cele dintre Starčevo-Criș și Schela Cladovei (ex. Fl. Mogoșanu 1978, p. 348-349), dintre Vinča și Starčevo-Criș (ex. N. Ursulescu 1998, p. 75-76; S. A. Luca 2006, p. 30-31), dintre Ceramica Liniară pe de o parte și Dudești, Vinča și Lumea Nouă-Cheile Turzii pe de altă parte (ex. N. Ursulescu 1998, p. 82; S. A. Luca 2006, p. 34), dintre Boian și Vădastra (ex. M. Nica și I. Ciucă 1989, p. 35 și 41; E. Comșa 1998-2000, p. 303), dintre Petrești și Turdaș (ex. Fl. Drașovean 1996, p. 99), dintre „grupele” eneolitice locale și comunitățile stepice (ex. P. Roman 1973, 1981) etc. În cadrul acestor conflicte, unele „culturi arheologice” „penetreză”, „pătrund cu forța” în teritoriile altora ca urmare a unui proces de „extindere a teritoriului”, „expansiune teritorială” și le „dislocă”, „asimilează” sau chiar le „provoacă încetarea evoluției”. Confruntările au avut „sorți de izbândă schimbători”, motiv pentru care unele „culturi” „nu au pierdut atât teren” ca altele. Există și un caz când, „din motive de forță majoră” („încercarea de dominare” din partea unei „culturi”), mai multe „culturi” se unesc și formează un „complex cultural”. Unii autori utilizează termeni cu o mare încărcătură dramatică: impactul pe care migrația unei „culturi” l-ar fi avut asupra altei „culturi” este descris drept un adevărat „șoc” (ex. P. Roman 1973, p. 74; Gh. Lazarovici 1987, p. 33). Nu lipsesc nici afirmațiile cu conotații rasiste: „Cele mai curate materiale Vinča A din Transilvania sunt la orizont A2/A3 în descoperirile de la Balomir” (Z. Maxim 1999, p. 64). Același tip de exprimare și în altă parte: „[...] credem că locuința B6/1985 de la Liubcova-Ornița are materialele arheologice cele mai curate pentru a ilustra faza A1 a culturii Vinča la linia Dunării” (S. A. Luca 1998, p. 98; s. a.). Am întâlnit chiar și afirmații de tip colonialist, spre exemplu la Zoia Maxim, care descrie „neolitizarea” ca pe un proces de civilizare al comunităților locale mezolitice: „[...] pe teritoriul transilvănean existau comunități tardenoasiene care au fost „civilizați” [sic!] din aproape în aproape la fiecare nou impuls” (Z. Maxim 1999, p. 27). Chiar dacă pune termenul între ghilimele, ideea rămâne aceeași. Similar, Nicolae Ursulescu vorbește despre „superioritatea culturală” a comunităților neolitice de origine sudică față de cele central-europene din „combinarea” cărora ar fi rezultat unele „culturi” sau „grupe culturale” (N. Ursulescu 1993, p. 18). Proiectarea în trecut a imaginii statului-națiune merge până într-acolo încât, unii autori se referă și la limba vorbită de „purtătorii unei culturi”. Spre exemplu, pentru Eugen Comșa „[e]ste evident că unitatea lingvistică inițială a purtătorilor culturii Boian a început să se fărâmițeze odată cu răspândirea comunităților din faza Giulești înspre sud-estul Transilvaniei și vestul Moldovei” (E. Comșa 1974, p. 51).

În ultimă instanță, imaginea creată de narațiunile referitoare la pre- și protoistorie (ex. D. Berciu 1966, M. Petrescu-Dimbovița 1978, Vl. Dumitrescu și Al. Vulpe 1988, N. Ursulescu 1998, S.

A. Luca 2006), este aceea a unei succesiuni de „culturi arheologice” prin intermediul cărora – implicit – originile națiunii române sunt împinse cât mai adânc în trecut. Din acest motiv, rezultatele demersului cultural-istoric al arheologilor români au fost ușor de manipulat în scopuri politice naționaliste. Dovadă în acest sens este o recentă sinteză privind (e)neoliticul din România, inclusă în primul volum al noului *Tratat de istorie a românilor* al cărui subtitlu sugestiv este *Moștenirea timpurilor îndepărtate* (M. Petrescu-Dîmbovița și Al. Vulpe 2001). Tratatul a fost publicat din inițiativa și sub egida Academiei Române, considerate a fi cel mai înalt for de cultură din țară. Așa cum foarte convingător arată Alexandru Niculescu într-o analiză critică a primelor trei volume, noua sinteză privind istoria românilor, investită cu maximă autoritate de către Academia Română, este de fapt o comandă politică al cărei conținut și mesaj este profund naționalist:

„The low quality of the interpretation stems mostly from the subordination of archaeological knowledge to political goals: many interpretations are not meant to lead to a better understanding of the past, nor are they made for colleagues to read and critique. Rather, they are for politicians to appreciate and reward, based on their interests and their common knowledge. Such constructions are not evaluated against validity criteria made by the archaeologist, but are matched to the perceived imperatives of the political present, with the 'national interest' to which normative, ritualised discourses about the nation, disguised in professional knowledge about the past, are offered” (Gh. A. Niculescu 2004-2005, p. 123).

Extrem de periculos este faptul că așa-zisele reconstituiri produse de arheologi sunt transformate în cultură legitimă și, în consecință, au un impact major în afara disciplinei. În mediul liceal, până la apariția sistemului manualelor alternative, imaginea „continuității” din preistorie și până în prezent a fost diseminată prin intermediul manualului de istorie a românilor de clasa a XII-a, moștenire a perioadei naționalist-comuniste. Post 2001, în contextul în care chiar președintele Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române vorbește despre „necesitățile educației naționale” (*apud* Gh. A. Niculescu 2004-2005, p. 100; s. a.), același scenariu este diseminat datorită noului tratat de istorie a românilor, devenit un foarte util instrument de lucru atât în mediul liceal, cât și în cel universitar.

La fel de grav este faptul că arheologia cultural-istorică a supus complexitatea ființelor umane din preistorie unei logici totalizante (vezi J. Thomas 2004, p. 31). Conform lui Julian Thomas, neadmitând că viețile oamenilor nu pot fi cuprinse pe deplin în schemele noastre conceptuale, arheologii nu învață nimic de la trecut, ci doar îl organizează (p. 31). Această logică totalizantă este apropiată în spirit de totalitarism, deoarece, arheologii care organizează viețile oamenilor din trecut utilizând un astfel de demers, vor considera acceptabil ca și viețile oamenilor din prezent să fie tratate în același mod (p. 31). Un exemplu, dintre multe altele, de logică totalizantă este lucrarea monografică despre necropola neolitică de la Cernica (E. Comșa și Gh. Cantacuzino 2001): rezultatul final al analizei celor peste 300 de morminte se reduce la schimbarea încadrării „culturale” – necropola nu mai este atribuită „purătorilor culturii Boian” din faza Bolintineanu, ci „purătorilor culturii Dudești” din faza Cernica!

După 1989, unul dintre exemplele cel mai des menționate în contrapondere cu arheologia cultural-istorică este cel al săpăturilor româno-franceze din *tell*-ul (e)neolitic de la Hârșova, începute în 1993 (ex. M. Anghelinu 2003, p. 271-274). Tehnica de săpătură și înregistrare utilizate aici sunt prezentate drept o ruptură radicală de maniera de cercetare tradițională, o adevărată revoluție metodologică. Deși nu neg meritele acestui proiect, am o serie de obiecții, motiv pentru care reproduc mai jos următorul fragment:

„Din punct de vedere al filozofiei de cercetare, demersul de aici constituie nu o negare a empirismului, ci o întoarcere deliberată la el, prin limitarea ingerințelor subiective și a remarcilor calitative. Ele nu dispar: descrierea fiecărei unități stratigrafice depinde de săpător și, în ciuda criteriilor diagnostice ferme și standardizate, ea poate varia. Cu toate acestea, metoda constituie, probabil, o limită superioară la care se poate ajunge în eliminarea subiectivității.

Pe de altă parte, înțelegerea contextului de o manieră pozitivă presupune ignorarea eventualelor similarități cu situații provenind din alte situri, aparținând aceleiași culturi. Acest efort de purificare a datelor arheologice de reflexele subiective permite o înțelegere lucidă a contextului și asigură un cadru solid pentru efortul de interpretare. Altfel spus, colectivul de aici refuză, în principiu, să creadă că știe ceva despre 'regulile culturale' supuse studiului: cunoașterea situațiilor asemănătoare (din alte tell-uri, de exemplu) nu are

relevantă în aplicarea consecventă a metodei de săpătură” (M. Anghelinu, p. 272-273; s. a.).

Diferența față de arheologia cultural-istorică este considerată a fi „[...] *semnificativă și din punctul de vedere al obiectivelor de cercetare: ele se circumscriu amenajării și utilizării spațiului și paleoekonomiei*”. Ni se mai spune că „[m]etoda nu survine decât ca un mijloc natural de atingere a acestor obiective [...]” (p. 273).

Din punctul meu de vedere, întoarcerea deliberată la empirism este nocivă. Este o diferență între a fi empiric și a fi empirist: cei doi termeni nu trebuie confundați (vezi C. Tilley 1989a, p. 112). Una este să fi empiric în dorința de a ține cont de toate aspectele datelor arheologice și asocierile contextuale, și alta este să fi empirist, adică să crezi că prin aplicarea unor metode științifice, datele arheologice vor „vorbi” de la sine. Situațiile întâlnite în săpătură nu arată singure ce metodă de cercetare trebuie utilizată: maniera în care sunt cercetate și interpretate contextele arheologice depinde de pregătirea, experiența, cunoștințele și întrebările pe care și le pune arheologul, iar întrebările și interpretările se modifică în funcție de datele din teren – relația între teorie și practică este una dialectică (ex. C. Tilley 1989b, I. Hodder 2000, G. Lucas 2000). A ignora deliberat situațiile contextuale din alte *tell*-uri este un fals obiectivism. Contextele întâlnite în alte *tell*-uri și interpretările propuse pentru acestea sunt importante, *nu* pentru a stabili analogii formale și *nici* pentru a le aplica ca pe o rețetă, ci ca stimuli pentru gândire.

Pentru a ilustra unde duce întoarcerea deliberată la empirism în cazul săpăturilor de la Hârșova, voi prezenta foarte pe scurt unul dintre rapoartele publicate (D. Popovici *et alii* 1998-2000). În urma cercetărilor efectuate, autorii afirmă că au identificat depuneri antropice cu caracter menajer, bine delimitate în spațiu și ca funcționalitate. Aceste complexe au fost botezate „zone menajere”. Conform autorilor, ele ar reflecta activitățile umane ce le-au dat naștere. Una dintre aceste „zone menajere” (Complexul 521) a fost cercetată în detaliu din punct de vedere tipologic (materialul litic, sedimentologic, arheozoologic, carpologic, palinologic și antracologic. Suprafața Complexului 521 este de circa 55 mp și se înscrie în perimetrul unei construcții abandonate și demolate, pe care o acoperă. Pe baza rezultatelor obținute, autorii consideră că numărul mare de resturi menajere (cca. 10 tone) ar proveni probabil de la locuitorii a patru case și s-ar fi acumulat în decursul unei perioade de 12-18 luni ce a cuprins mai mult sau mai puțin parțial două perioade calde și o perioadă rece în întregime. Cercetarea detaliată a Complexului 521 ar fi dus la o mai bună înțelegere a evoluției comunității Gumelnița de la Hârșova în context paleo-economic. Fiind interesați în chip special de problemele de paleo-ekonomie, semnatarii capitolului de concluzii utilizează o serie de exprimări precum „*gestionarea resurselor alimentare*” sau „*comportament oportunist*”. Aceste exprimări spun mai multe despre societatea neo-liberală din România de astăzi, decât despre viața oamenilor din trecut. Asupra locuitorilor *tell*-ului (e)neolitic de la Hârșova se proiectează o logică specifică prezentului, neținându-se cont de faptul că noțiunile de „gunoi” sau „deșeurii” (ca să nu mai vorbesc de cea de „igienă”), așa cum le înțelegem noi astăzi, sunt produse ale modernității (vezi J. Chapman 2000). Cât de funcționalistă este interpretarea propusă de autorii concluziilor o dovedește faptul că oasele umane descoperite în Complexul 521 printre „resturile menajere” au fost considerate ca reprezentând, probabil, o dovadă a practicării canibalismului de către populațiile gumelnițene! Dacă ar fi privit aceste oase umane ca obiecte, aflate în relație contextuală cu celelalte categorii de materiale, interpretarea Complexului 521 ar fi fost cu totul alta.

Un subiect ce ar fi meritat o atenție specială este modul de organizare al expozițiilor muzeale, dar în articolul de față mă voi rezuma doar la punctarea câtorva aspecte. Elementul central ce stă la baza expozițiilor arheologice din muzeele românești este noțiunea de „cultură arheologică”: expozițiile arată fie ca o succesiune de „culturi arheologice”, fie sunt dedicate unei „culturi” sau „civilizații” anume. Sunt muzee care s-au „specializat”, mai cu seamă, în studierea și expunerea materialelor unei singure „civilizații”, cum sunt cele de la Piatra Neamț (Cucuteni) sau Oltenița (Gumelnița). După cum am afirmat deja, produsele demersului cultural-istoric (inclusiv mesajul expozițiilor) sunt ușor de manipulat și de încorporat discursului politic. Pentru perioada dictaturii comuniste acest lucru poate fi ușor observat în numeroase articole publicate în *Revista Muzeelor*, motiv pentru care nu mai insist aici. Prefer să prezint pe scurt câteva exemple referitoare la perioada de după 1989.

O serie de materiale descoperite în *tell*-ul de la Hârșova au fost incluse într-o expoziție itinerantă ce a călătorit prin mai multe orașe din România și din Franța. Care este scopul acestei

expoziții ne spune chiar directorul de atunci al Muzeului Național de Istorie a României, sub egida căruia s-au desfășurat și continuă să se desfășoare săpăturile arheologice:

„Expoziția prezentată acum este o formă mai largă de integrare culturală a rezultatelor cercetării. În intenția organizatorilor ei trebuie să contribuie la identitatea culturală europeană nu numai a cercetătorilor de la Hârșova – români și francezi deopotrivă – ci și la o înțelegere, la o resimțire, mai largă și mai complexă, a acestei identități de către toți cei care o vor vizita” (R. Florescu 1996, p. 2).

Iată ce ne spune și directoarea de patrimoniu din partea Franței:

„Prezentând, pe baza rezultatelor obținute pe tell, o scurtă trecere în revistă a vieții cotidiene pe malul Dunării acum aproape 6500 de ani, această expoziție permite, înainte de toate, descoperirea originilor îndepărtate ale unei istorii comune, fruct al experienței câștigate și transmise de către sute de milioane de oameni, care constituie trăsătura comună a Europei întregi” (Maryvonne de Saint Pulgent 1996, p. 5).

Exemplul de mai sus nu este un caz izolat: proiectul româno-britanic Southern Romania Archaeological Project a fost inclus de către reprezentantul părții române în cadrul unui proiect mai mare, al cărui titlu sugestiv și corect din punct de vedere politic este *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos* (ex. R. R. Andreescu 2004), proiectul fiind promovat și prin câteva expoziții.

Unul dintre cele mai bine realizate cataloage de expoziție este cel despre „cultura Cucuteni”, publicat în 1997 sub egida Ministerului Român al Culturii, Academiei Române și Ministerului Elen al Culturii (C.-M. Mantu *et alli* 1997). Titlul acestui catalog este elocvent: *Cucuteni. The last great chalcolithic civilization of Europe*. Nu întâmplător volumul debutează cu un motto ales dintr-o lucrare publicată de Marija Gimbutas („*Cucuteni is one of the best explored and richest cultures of Old Europe, a true civilization in the best meaning of the word*”), cu toate că noțiunea de „Old Europe”, așa cum a fost definită de Gimbutas, are conotații politice (vezi J. Chapman 1998). Există două texte introductive semnate de miniștrii culturii din România și Grecia, ambele la fel de sugestive din punctul meu de vedere:

„This exhibition is highly illustrative of the culture of Old Europe. I am certain that today's visitors will experience a culture shock on witnessing the artistic horizon of their remote ancestors. Consequently, I am certain that this exhibition is a welcome attempt to present a brilliant culture of Old Europe in the 1997 capital of European culture, Thessaloniki” (I. Caramitru 1997).

„Through this exhibition, Thessaloniki acts as a gate by way of which this great civilization, which flourished both inside and outside the borders of modern Romania, will become more widely known to the Greek public, and also a gate through which Europe will become acquainted with another step in the historical progress of mankind” (E. Venizelos 1997).

Nu cred că este lipsit de importanță faptul că textele din care am selectat fragmentele de mai sus au fost alcătuite în contextul eforturilor susținute depuse de politicienii români în vederea aderării României la Uniunea Europeană (guvernarea Constantinescu). Din această perspectivă, noțiunile de „Old Europe” și „civilizație Cucuteni” sunt investite cu noi semnificații (politice). „Civilizația Cucuteni” nu mai contribuie la exacerbarea identității naționale în opoziție cu alte națiuni, ci la ilustrarea contribuției culturale a României la identitatea culturală comună europeană. Mesajul, așa cum îl interpretez eu, este următorul: dacă din punct de vedere socio-politic România mai are de parcurs un drum lung pentru a fi acceptată în Uniunea Europeană, din punct de vedere cultural ea este deja integrată. Trecutul este adus în sprijinul unui proiect politic prezent sau cum spunea poetul Mihai Eminescu, *„La trecutu-ți mare, mare viitor”*.

După cum reiese din limbajul utilizat de arheologi, există o ierarhie a „culturilor”: nu orice „cultură” poate fi numită „civilizație”. În ceea ce privește perioada (e)neolitică din România, „civilizații” sunt considerate prin excelență doar două „culturi”, Cucuteni și Gumelnița, dovadă titlul unei alte expoziții - *O civilizație necunoscută: Gumelnița* (S. Marinescu-Bilcu 2001). Relativ recent o serie de arheologi, nemulțumiți de poziția pe care o ocupă „cultura Boian” în cadrul celorlalte „culturi arheologice” (e)neolitice din România, au organizat o expoziție în dorința de a o ridica de la rangul de *„cenușăreasă” a arheologiei preistorice* la cel de „civilizație” (M. Neagu 1999, p. 5).

Termenul de „civilizație” conține ideea de progres, reprezentând cea mai înaltă treaptă de dezvoltare a unei „culturi”. Sensul cu care acest cuvânt este folosit de către arheologi își are originea în iluminismul francez al secolului al XVIII-lea; în contextul epocii el evoca progresele colective, pentru filosofii reformiști desemnând „[...] *procesul prin care omenirea iese din ignoranță și iraționalitate*” (D. Cuche 2003, p. 25). Așa cum arată Denys Cuche (2003, p. 26), mesajul acestora era următorul:

„În cele din urmă, civilizația poate și trebuie să se extindă asupra tuturor popoarelor care alcătuiesc omenirea. Chiar dacă unele dintre acestea sunt mai avansate decât altele în cadrul acestei mișcări, și anumite popoare (mai ales cel francez) sunt chiar atât de avansate, încât pot fi considerate deja ca fiind ‘civilizate’, toate popoarele, până și cele mai ‘sălbatic’, posedă capacitatea de a deveni parte integrantă a aceleiași mișcări de civilizare, cele mai avansate având datoria să le ajute pe cele mai înapoiate să-și recupereze întârzierea”.

Din această perspectivă, utilizarea în prezent a termenului de „civilizație” are, de asemenea, valoare politică. Astfel, „civilizațiile” (e)neolitice se constituie în „dovezi” ale unui trecut glorios și – implicit – în garantul sau promisiunea unui viitor luminos.

Având în vedere cele spuse în acest capitol, consider că, pentru perioada (e)neolitică, atât interpretările produse de arheologia cultural-istorică, cât și cele produse de noile cercetări pluridisciplinare, sunt ideologice, în sensul că mulți dintre arheologii români construiesc o imagine despre trecut după chipul și asemănarea proiectelor politice ale prezentului. Societățile (e)neolitice nu sunt nici state-națiuni, nici societăți comuniste sau neo-liberale, ci *o lume străină*:

„Despite an acknowledgement by archaeologists that Neolithic societies constitute totally alien entities, there remains a tendency in interpretation towards ideas of ‘common sense’ and ‘practicality’. Often, however, it is forgotten that such conceptions are contingent and therefore ‘alien’ to the society under investigation” (C. Richards 1996, p. 171).

Cuvânt de încheiere: despre etica responsabilității

De multe ori, drept scuză pentru obediența față de puterea politică comunistă, se afirmă că arheologii au realizat un „demers științific corect și onest” dar care a fost încorsetat sau distorsionat, în pofida voinței lor, de ingerințele politice. Conform acestui „argument”, odată eliminată partea politică a unui text, ceea ce rămâne este „analiza științifică” și doar asta contează. Alții își fac un titlu de glorie din adoptarea unui stil pur descriptiv și aparent nemanipulabil. Din punctul meu de vedere *orice* demers este, vrând – nevrând, politic, inclusiv cel de față. Principala problema constă în faptul că mulți dintre arheologii români nu vor să recunoască acest lucru, motiv pentru care, în ciuda prezentării practicii arheologice ca fiind „obiectivă” („științifică”) și „neutră”, rezultatele lor au fost și continuă să fie utile ideologiilor dominante. Fiind extrem de convenabilă sferei politice, această atitudine a fost răsplătită de către stat prin acordarea de premii (ex. „Vasile Pârvan”, „Nicolae Bălcescu”, premii ale Ministerului Culturii și Cultelor), decorații (ex. „Meritul Științific”, „Steaua Republicii”), finanțări sau funcții publice.

Dacă doresc să apere autonomia disciplinei, arheologii trebuie să devină conștienți de aceste probleme și să nu invoce o iluzorie activitate „științifică” imună față de comenzile politice. După cum spune Daniel Barbu, „*rezistența ‘prin cultură’, rezistența în interiorul ‘propriei minți’ poate echivala, în ultimă instanță, cu o formă aproape patologică de autism etic*” (2004, p. 63); adesea din păcate, „*intelectualii români nu sunt critici față de putere decât atunci când [...] instituția opoziției este tolerată, cu mai multă sau mai puțină îngăduință*” și „*nu acceptă să fie în opoziție decât din dorința de a ajunge cât mai repede la putere*” (p. 118). Arheologii trebuie să fie reflexivi față de propriul demers și să critice întotdeauna public, orice încercare de manipulare a muncii lor în slujba unei dominații. În consecință, așa cum au propus unii arheologi sud-americani:

„It is left to the archaeological community to push its work and aims into a wider context, by which the contradictions and inequalities of the present can be challenged, rather than creating a discipline whose point of view lies only in itself” (P. G. Marcén, R. Risch 1990, p. 101).

Evident, o astfel de atitudine nu este confortabilă și poate atrage după sine numeroase dezagremente, dar altfel, arheologii ar putea deveni, așa cum s-a întâmplat în timpul dictaturii comuniste, co-autori ai unui regim opresiv. Critica arheologiei cultural-istorice nu este un merit și nici suficientă în sine. Oricât de radicale s-ar (auto)prezenta, vocile critice nu au nici o valoare dacă nu se opun *oricărei* forme de dominație. În caz contrar, dominația discursului școlii cultural-istorice va fi înlocuită cu dominația unui alt tip de discurs la fel de intolerant. În fapt, conținutul articolului de față poate fi cuprins într-o singură expresie: „*Archaeology, as cultural practice, is always a politics, a morality*” (M. Shanks, C. Tilley 1987, p. 212).

Mulțumiri:

Mulțumesc lui Tiberiu Vasilescu și Sorin Oanță-Marghitu pentru comentariile și sfaturile oferite pe marginea diferitelor variante ale acestui text. De asemenea, mulțumesc lui Dorin Sârbu pentru ajutorul acordat.

Anexă: lista lucrărilor omagiale analizate

- Despre Dumitru Berciu: S. Morintz 1977, C. Preda 1987;
- Despre Eugen Comșa: Al. Vulpe 1993;
- Despre Vladimir Dumitrescu: S. Marinescu-Bîlcu 2002;
- Despre Gheorghe Lazarovici: I. Opreș 2001;
- Despre Silvia Marinescu-Bîlcu: M. Neagu 2005;
- Despre Dan Monah: C. Ionomu 2003;
- Despre Ion Nestor: D. Gh. Teodor 2005a, M. Petrescu-Dîmbovița 2005, E. Zaharia 2005, L. Bârzu 2005 și P. Diaconu 2005;
- Despre Mircea Petrescu-Dîmbovița: D. Gh. Teodor 1995, V. Spinei 2005, N. Ursulescu 2005, D. Gh. Teodor 2005b, Gh. Dumitroaia 2005 și D. Monah 2005.

Bibliografie:

- L. Althusser 1970 *Citindu-l pe Marx*, București: Editura Politică.
- R. R. Andreescu 2004 *Proiectul Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*, în M. V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu și F. Vasilescu (ed.), *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2004*, A 39-a sesiune națională de rapoarte arheologice Jupiter-Mangalia, 25-28 Mai 2005, București: Institutul de Memorie Culturală (cIMeC), p. 421-423.
- M. Anghelinu 2003 *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și metode aplicate în preistorie*, Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun.
- M. Babeș 1981 *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România*, în *SCIVA* 32, 3, p. 319-330.
- D. Barbu 2004 *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, Ediția a doua, București: Nemira.
- L. Bârzu 2005 *Ion Nestor – Profesorul*, în P. Roman și D. Ciobanu (coord.), *In memoriam Ion Nestor*, Buzău: Muzeul Județean Buzău, p. 45-46.
- D. Berciu 1966 *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București: Editura Științifică.
- I. Caramitru 1997 *Foreword*, în C.-M. Mantu, Gh. Dumitroaia și A. Tsaravopoulos (ed.), *Cucuteni. The last great Chalcolithic civilization of Europe*, București: Athena Publishing & Printing House.
- M. Cărciumaru 2003 *Replică la o „recenzie”*, în *Acta Terrae Septemcastrensis* 2, p. 227-233.

- J. Chapman 2000 *'Rubbish-dumps' or 'places of deposition' ? Neolithic and Copper Age settlements in Central and Eastern Europe*, în A. Ritchie (ed.), *Neolithic Orkney in its European context*, McDonald Institute Monographs, Cambridge: McDonald Institute of Archaeological Research, University of Cambridge, p. 347-362.
- J. Chapman 1998 *The impact of modern invasions and migrations on archaeological explanations. A biographical sketch of Marija Gimbutas*, în M. Díaz-Andreu și M. L. S. Sørensen (ed.), *Excavating women. A history of women in European archaeology*, Londra-New York: Routledge.
- V. G. Childe 1929 *The Danube in Prehistory*, Oxford: Clarendon Press.
- E. Comșa 1974 *Istoria comunităților culturii Boian*, Biblioteca de Arheologie 23, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- E. Comșa 1997 *Profesorul Dumitru Berciu*, în *SCIVA* 49, 3-4, p. 319-325.
- E. Comșa 1998-2000 *Raporturile dintre cultura Boian și cultura Vădastra*, în *CA* 11, 1, p. 299-303.
- E. Comșa și Gh. Cantacuzino 2001 *Necropola neolitică de la Cernica*, Biblioteca de Arheologie 55, București: Editura Academiei Române.
- Cronica 2004a *Măgura, com. Măgura, jud. Teleorman. Punct: Buduiasca, TELEOR 003*, în M. V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu și F. Vasilescu (ed.), *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2004*, A 39-a sesiune națională de rapoarte arheologice Jupiter-Mangalia, 25-28 Mai 2005, București: Institutul de Memorie Culturală (cIMeC), p. 224-234.
- Cronica 2004b *Hârșova, jud. Constanța. Punct: Tell*, în M. V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu și F. Vasilescu (ed.), *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2004*, A 39-a sesiune națională de rapoarte arheologice Jupiter-Mangalia, 25-28 Mai 2005, București: Institutul de Memorie Culturală (cIMeC), p. 171-174.
- E. Cuche 2003 *Noțiunea de cultură în științele sociale*, București: Institutul European.
- P. Diaconu 2005 *Profesorul Ion Nestor, așa cum l-am văzut eu*, în P. Roman și D. Ciobanu (coord.), *In memoriam Ion Nestor*, Buzău: Muzeul Județean Buzău, p. 47-49.
- Fl. Drașovean 1996 *Cultura Vința târzie (faza C) în Banat*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica 1, Timișoara: Muzeul Banatului Timișoara (Editura Mirton).
- Vi. Dumitrescu și Al. Vulpe 1988 *Dacia înainte de Dromihete*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Gh. Dumitroaia 2005 *Academicianul Mircea Petrescu-Dimbovița și Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra Neamț*, în *AM* 28, p. 21-22.
- L. Ellis 1984 *The Cucuteni-Tripolye Culture. A study in technology and the origins of complex society*, Oxford: BAR International Series 217.
- R. Florescu 1996 în D. Popovici și Y. Riolland (coord.), *Vivre au bord de Danube il y a 6500 ans*, Paris: Editions Caisse nationale des monuments historiques et des sites, p. 2.
- I. Hodder (ed.) 2000 *Towards reflexive method in archaeology: the example at Çatalhöyük*, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No. 28: British Institute of Archaeology at Ankara.
- C. Ionomu 2003 *Dan Monah la 60 de ani*, în *AM* 26, p. 9-14.

- J. Jacobs 2000 *German unification and East German archaeology*, în H. Härke (ed.), *Archaeology, ideology and society. The German experience*, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien: Peter Lang, p. 339-352.
- Gh. Lazarovici 1987 „Șocul” Vinča C în Transilvania (Contribuții la geneza eneoliticului timpuriu), în *AMP* 11, p. 33-55.
- Gh. Lazarovici 2005 *Culturile Precriș I, Precriș II și Postcriș I, Postcriș II*, în *Acta Terrae Septemcastrensis* 4, p. 23-78.
- S. A. Luca 1998 *Liubcova-Ornița. Monografie arheologică*, Târgoviște: Editura Macarie.
- S. A. Luca 2006 *A short prehistory of Transylvania (Romania)*, Bibliotheca Septemcastrensis 16, Heidelberg–Sibiu: „Lucian Blaga” University of Sibiu.
- G. Lucas 2000 *Critical approaches to fieldwork: contemporary and historical archaeological practice*, Londra–New York: Routledge.
- C.-M. Mantu 1999-2000 *Relative and absolute chronology of the Romanian Neolithic*, în *Analele Banatului* 7-8, p. 75-105.
- C.-M. Mantu, Gh. Dumitroaia, A. Tsaravopoulos 1997 *Cucuteni. The last great Chalcolithic civilization of Europe*, București: Athena Publishing & Printing House.
- P. G. Marcén și R. Risch 1990 *Archaeology and historical materialism: outsiders reflections on theoretical discussions in British archaeology*, în F. Baker și J. Thomas (ed.), *Writing the past in the present*, Lampeter: Saint David's University College, p. 94-104.
- S. Marinescu-Bilcu 1987 *Unele probleme ale culturii Cucuteni-Tripolie*, în *CCDJ* 3-4, p. 39-48.
- S. Marinescu-Bilcu (coord.) 2001 *O civilizație necunoscută: Gumelnița*, Colecția „Patrimoniu Cultural”, București: Ministerul Culturii și Cultelor – Serviciul Arheologie și Institutul de Memorie Culturală (cIMeC).
- S. Marinescu-Bilcu 2002 *Profesorul Vladimir Dumitrescu*, în *CCDJ* 19 (In Memoriam Vladimir Dumitrescu. 100 de ani de la naștere), p. 7-21.
- Maryvonne de Saint Pulgent 1996 în D. Popovici și Y. Riolland (coord.). *Vivre au bord de Danube il y a 6500 ans*, Paris: Editions Caisse nationale des monuments historiques et des sites, p. 5.
- Z. Maxim 1999 *Neo-eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, Bibliotheca Musei Napocensis 19, Cluj-Napoca: Ministerul Culturii și Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.
- Fl. Mogoșanu 1978 *Mezoliticul de la Ostrovul Corbului, o nouă așezare de tip Schela Cladovei*, în *SCIVA* 29, 3, p. 335-351.
- D. Monah 2005 *Mircea Petrescu-Dimbovița – animator al cercetărilor arheologice din Moldova*, în *AM* 28, p. 23-26.
- S. Morintz 1977 *Profesorul Dumitru Berciu la a 70-a aniversare*, în *SCIVA* 28, 3, p. 297-305.
- M. Neagu 1999 *Cultura Boian*, în M. Neagu (coord.), *Civilizația Boian pe teritoriul României*, Călărași: Ministerul Culturii și Muzeul Dunării de Jos Călărași, p. 5-7.
- M. Neagu 2005 *Silvia Marinescu-Bilcu și cercetarea arheologică*, în *CCDJ* 22 (In honorem Silvia Marinescu-Bilcu), p. 9-10.
- I. Nestor 1932 *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *Bericht der Römisch-germanischen Kommission* 22, p. 11-181.

- M. Nica și I. Ciucă 1989 *Așezările neolitice de la Piatra-sat (jud. Olt)*, în *AO* 6, p. 17-41.
- G. A. Niculescu 1997 *Interpretarea fenomenelor etnice de către istorici și arheologi. Pericolele argumentației mixte*, în M. Cihă, V. Nistor și D. Zaharia (coord.), *Memorie și patrimoniu. In honorem emeritae Ligiae Bârzu*, Timpul istoriei I, București: Universitatea București, Facultatea de Istorie – Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, p.63-69.
- G. A. Niculescu 2000 *The material dimension of ethnicity*, în *New Europe College Yearbook (1997-1998)*, București: New Europe College, p. 203-262.
- G. A. Niculescu 2004-2005 *Archaeology, nationalism and „The history of the Romanians (2001)”*, în *Dacia N. S.* 48-49, p. 99-124.
- I. Opreș 2001 *Gheorghe Lazarovici la 60 de ani*, în F. Drașovean (ed.), *Festschrift für Gheorghe Lazarovici. Zum 60. Geburtstag*, Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica 30, Timișoara: Muzeul Banatului Timișoara, p. 13-17.
- R. Panameño și E. Nalda 1979 *Arqueología: ¿para quién?*, în *Nueva Antropología* 3, 12, p. 111-124.
- M. Petrescu-Dimbovița 1978 *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași: Junimea.
- M. Petrescu-Dimbovița 2005 *Ion Nestor, omul și opera*, în P. Roman și D. Ciobanu (coord.), *In memoriam Ion Nestor*, Buzău: Muzeul Județean Buzău, p. 13-25.
- M. Petrescu-Dimbovița, Al. Vulpe (coord.) 2001 *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, vol. 1, București: Academia Română – Secția de Științe Istorice și Arheologie (Editura Enciclopedică).
- D. Popovici, Y. Rialland 1996 (coord.), *Vivre au bord de Danube il y a 6500 ans*, Paris: Editions Caisse nationale des monuments historiques et des sites.
- D. Popovici et alii 1998-2000 D. Popovici, B. Randoin, Y. Rialland, V. Voinea, F. Vlad, C. Bem, C. Bem, G. Haită, C. Haită, M. Tomescu, F. Monah, V. Radu și D. Moise 1998-2000, *Les recherches archeologiques du tell de Hârșova (Dep. de Constanța). 1997-1998*, în *CA* 11, 1, p. 13-123.
- C. Preda 1987 *Profesorul Dumitru Berciu la 80 de ani*, în *TD* 8, 1-2, p. 217-219.
- Referat 1972 *Știința istorică în lumina sarcinilor ideologice actuale*, în *Studii. Revistă de Istorie* 25, 3, p. 427-433.
- C. Richards 1996 *Life is not that simple: Architecture and cosmology in the Balinese house*, în T. Darvill și J. Thomas (ed.), *Neolithic houses in northwest Europe and beyond*, Neolithic Studies Group Seminar Papers 1, Oxbow Monograph 57, Oxford: Oxbow Books, p. 171-184.
- P. Roman 1973 *Modificări structurale ale culturilor eneoliticului final din regiunea carpato-danubiană*, în *Banatica* 2, p. 57-77.
- P. Roman 1981 *Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului*, în *SCIVA* 32, 1, p. 21-42.
- M. Shanks și C. Tilley 1987 *Social theory and archaeology*, Cambridge: Polity Press.
- V. Spinei 2005 *Omagiere la o venerabilă aniversare*, în V. Spinei, C.-M. Lazarovici și D. Monah (ed.), *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dimbovița oblata*, Iași: TRINITAS, p. 27-37.
- D. Gh. Teodor 1995 *Profesorul Mircea Petrescu-Dimbovița la 80 de ani*, în *AM* 18, p. 7-14.
- D. Gh. Teodor 2005a *Cuvânt înainte*, în P. Roman și D. Ciobanu (coord.), *In memoriam Ion Nestor*, Buzău: Muzeul Județean Buzău, p. 9-11.

- D. Gh. Teodor 2005b *Mircea Petrescu-Dîmbovița profesor și cercetător*, în *AM* 28, p. 19-20.
- J. Thomas 2004 *Archaeology's place in Modernity*, în *Modernism/modernity* 11, 1, p. 17-34.
- C. Tilley 1989a *Archaeology as socio-political action in the present*, în V. Pinsky și A. Wylie (ed.), *Critical traditions in contemporary archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, Cambridge–New York–Port Chester–Melbourne–Sydney: Cambridge University Press, p. 104-116.
- C. Tilley 1989b *Excavation as theatre*, în *Antiquity* 63, p. 275-280.
- C. Tilley 1990 *On modernity and archaeological discourse*, .meta archaeology project, <http://archaeology.kiev.ua/meta/tilley.html>.
- C. Tilley 1992 Recenzie la L. R. Binford, *Debating archaeology*, San Diego, 1989, Academic Press, în *American Antiquity* 57, 1, p. 164-166.
- N. Ursulescu 1993 *Continuitate și restructurări cultural-etnice în neoliticul și eneoliticul României*, în *Suceava* 20, p. 15-21.
- N. Ursulescu 1998 *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, Iași: Casa Editorială „Demiurg” (republicată în 2002).
- N. Ursulescu 2005 *Profesorul Mircea Petrescu-Dîmbovița – un neobosit deschizător de drumuri*, în *AM* 28, p. 13-15.
- E. Venizelos 1997 *Prologue*, în C.-M. Mantu, Gh. Dumitroaia și A. Tsaravopoulos (ed.), *Cucuteni. The last great Chalcolithic civilization of Europe*, București: Athena Publishing & Printing House.
- Al. Vulpe 2001 *Epoca metalelor. Introducere*, în M. Petrescu-Dîmbovița și A. Vulpe (coord.), *Istoria Românilor. Moștenirea timpurilor îndepărtate* (vol. 1), București: Academia Română – Secția de Științe Istorice și Arheologie (Editura Enciclopedică), p. 211-214.
- E. Zaharia 2005 *Ion Nestor. Omul, cercetătorul, profesorul*, în P. Roman și D. Ciobanu (coord.), *In memoriam Ion Nestor*, Buzău: Muzeul Județean Buzău, p. 27-31.

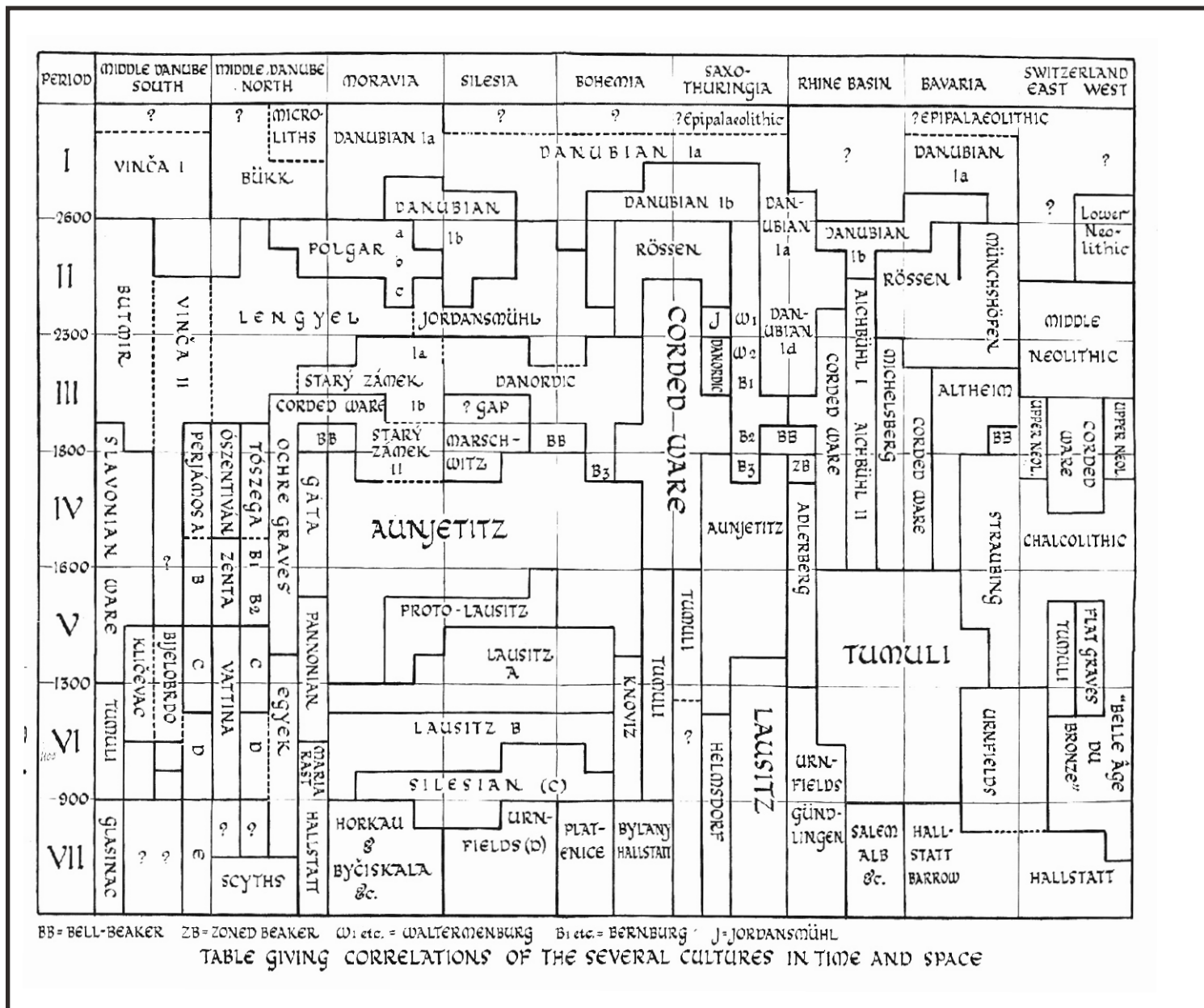

Figura 1a. Tabel de corelație: V. G. Childe 1929.

CHRONOLOGY table

AGE CAL B.C.	România					Moldavian Republic	Ukraine	Bulgaria				Greece				
	Banat	Oltenia	Transylvania	Wallachia	Dobruja	Moldavia	(Bessarabia)	Western	South	North-East	Western Black Sea Area	Thessaly	Central and Southern Greece	Western Macedonia	Central Macedonia	Eastern Macedonia Western Thrace
2800																
3000																
3200																
3400																
3600																
3800																
4000																
4200																
4400																
4600																
4800																
5000																
5200																
5400																
5600																
5800																
6000																
6200																
6400																

Cornelia-Magda Maniu

Figura 1b. Tabel de corelație: C.-M. Mantu et alii 1997.

Începutul eneoliticului în Dobrogea: între prejudecăți și certitudini

Valentina VOINEA*, George NEAGU*

Abstract: *The theory of the permanently ascending linear evolution of humanity, without pauses or acculturations, was embraced, consciously or unconsciously, by numerous researchers, thus reaching the stereotypical image of the synchronous phases, without any coherent stratigraphic argumentation. Starting from this interpretation misconception, cultures, phases and sub-phases were defined, only on the basis of sherds discovered accidentally or selected more according to artistic criteria than to the stratigraphic context. The quality of the ceramics, determined by the natural resources characteristic to every region as well as by the talent of the potters, must not constitute a criterion of relative dating. We underline this aspect because, lacking the absolute data, many contemporary regional peculiarities have been considered as successive in the course of time, thus artificially segmenting cultural phenomena manifested on vast geographical areas. The situation becomes even more complex in the contact areas where mixed cultural aspects have come into being, aspects which are hard to attribute to one or the other of the neighbouring cultures.*

Dobrudja, owing to its geographical positioning, has represented an area of cultural interferences and, implicitly, a space where the dynamics of habitation cannot be glimpsed only on the basis of some ceramic imports. This is where the numerous uncertainties and the interpretation errors, artificially established synchronicities, periodizations and unargued conclusions originate from.

From the multitude of the expressions of this genre, we will only dwell on a few. D. Berciu periodized the Hamangia culture thus: "The typological study and the stratigraphic observations do not allow us yet to clearly distinguish the 4th period from the 3^d period and from the 5th period. Thus, the 4th period remains an open problem, although there are elements on the basis of which we could perceive the typological-chronological interval between the 3^d and the 5th periods, which was occupied by the 4th period." (D. Berciu 1966, p. 110). Lacking stratigraphic arguments, the only explanation of this separation would be the rigid equivalence with the five phases of the Boian culture, established by the same author.

The sterile division of the Hamangia culture can be found in the periodization propounded by the Bulgarian archaeologists where a perfect synchronicity exists between the four phases of the Hamangia/Sava, Poljanica, Marica, Gradešnica cultures. Moreover, the system is generalized for all the Neo-Eneolithic cultures on the territory of Bulgaria. The shortages of this system appear also from the cultural inclusion of the graves from Durankulak: the same uncertainty in the separation of the Hamangia I-II phases, Hamangia IV – Varna I and Varna II-III phases.

The uncertainty of the chronological inclusion is also explained by the way of establishing the cultural synchronicities – on the basis of the ceramic imports which originate, more often than not, from unspecified archaeological contexts or from ones that have been tampered with. Because our analysis is limited only to the beginning stage of the Eneolithic in Dobrudja, we present, in what follows, the data that we possess until the present moment, concerning the cultural synchronicities for this time segment.

*In the case of the settlement/settlements (?) from **Cernavodă**, the information concerning the synchronicity Hamangia II – Boian-Giulești is at best ambiguous; for the imports of the Hamangia III level we mention the only clear archaeological context – Boian-Vidra ceramic fragments discovered in the destruction level of a burned down dwelling from the Sofia Hill.*

Regarding the Boian imports from the Hamangia necropolis, the data is again as scarce: in the second area of the upper cemetery (?), people have discovered a „fragment of support-box with traces of red and of a shape that is known in the Spanțov aspect, which represents a final phase of the Boian culture, as well as the Petru Rareș aspect, from the beginning of the Gumelnița culture." From here, we get to a certain synchronicity between several phases (?) of the Hamangia culture and some "... aspects of the different phases of the Boian cultures (Boian I-III) (D. Berciu, S. Morintz 1957, p. 89). Lacking some ulterior accounts and considering the complexity of the Neo-Eneolithic sites from Cernavodă, we deem the aforementioned data inoperable.

*The same unclear stratigraphic situation is found in the tell from **Hârșova**, as the Hamangia ceramic material, rather numerous, - "which sometimes attains equivalence with the one from Boian" – was discovered in the first Boian-Spanțov layer outside the dwellings, a fact that determines the researcher to reach the conclusion that "in the vicinity, there was a settlement which belonged to this population" (D. Galbenu 1962, p. 289). Nevertheless, the subsequent discoveries raise doubts on this interpretation – "the new research has not glimpsed such a situation, however, the ceramics was sometimes in a proportion of 25 – 30 %" (P. Hașotti 1997, p. 67). We get only one certainty from here – the presence of the Hamangia ceramic material in a levelling layer between the dwellings L.12 (Boian-Vidra) and L.11 (Boian-Spanțov), motivating the synchronicity of Hamangia III – end of the phase Boian-Vidra and the beginning of the phase Boian-Spanțov.*

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța, Piața Ovidiu, nr. 1.

The frequently quoted synchronicities for the caves in central Dobrudja remain equally unclear. In fact, the synchronicity Hamangia 3 – Boian Spanțov was established only on the basis of the two ceramic fragments found in **Gura Dobrogei Cave**. In the survey of the B gallery, the presence of three Neolithic levels was observed, “where the Hamangia culture (the Ceamurlia de Jos phase), predominant in the first, appears in the second in association with a late Boian and, in the third, with an incipient Gumelnița.” (C.S. Nicolăescu-Plopșor et alii 1959, p. 17). Considering the stratigraphic position of the two ceramic fragments, as well as the possible shape of the vessels whence they originated, namely straight-shouldered bowls, we do not rule out their attribution to the early phase of the Gumelnița culture (pl. 1/5, 6).

For the same micro-region, we mention the recent discovery of a Boian-Vidra ceramic fragment in the settlement from **Cheia**, included by us in the Hamangia 3a phase (pl. 1/10). The stratigraphic context of the discovery – vegetal level – only allows us to imagine a possible synchronicity between Hamangia IIIa – Boian-Vidra.

A totally special situation was signalled in the settlement from **Isaccea-Suhat**, attributed to the Boian-Giulești communities. Whereas for the Hamangia III ceramic material the archaeological context was certain and the tardy Giulești manifestations of NE Muntenia suggested this possible synchronicity, the cultural contact between the local Boian-Giulești community and the new-comers – Boian-Spanțov, is not as convincing. “The presence of the Boian Spanțov ceramic fragments in the vegetal layer; in the post Neolithic cultural layer and in the second Neolithic habitation level” does not implicitly suppose a contemporaneity between the two communities, as the Spanțov tribes could have got here later. We point out that only two ceramic fragments are considered by the author to have come from a clear archaeological context – a pit that can be linked “to a grave which can be included, with some reserve, in the Bronze Age and to a Dacian pit from the Hellenistic period”. In conclusion, these ceramic fragments cannot constitute definite elements of relative dating either.

The presence of the Hamangia ceramic materials (vessels and figurines) on the left bank of the Danube was signalled also in Boian settlements, and we have given up more and more on the misconception regarding the conservatism of these communities.

In the case of the personal research, undertaken in the **Coslogeni** settlement, M. Neagu has included five Neolithic habitation levels in the Hamangia II-III phases, without any other stratigraphic details, attempting to bring these discoveries closer to the “Dudești cultural environment”, with rather fragile arguments – ceramic fragments with chaff in their paste, without any other details concerning the shape or the decoration.

Despite the salvaging research undertaken on the Bucharest – Fetești freeway route, at about 1 km from the Ciulnița commune, a Boian-Giulești settlement was discovered. Among the ceramic pieces exhibited at the Ialomița County Museum, and originating from the aforementioned site, we have identified some Hamangia figurines (whole and fragmented). Lacking other information, the imports at issue cannot provide a clear synchronicity, as the typology of the plastic arts has no chronological value.

A special mention is in order in the case of the discoveries from Bogata, where several Boian habitations were identified. E. Comșa has signalled the presence of a shard with a decoration that is characteristic to the beginning phase of the Hamangia culture in Boian-Vidra complexes – the Gălățui stage, without describing or illustrating these ceramic imports. The aforementioned data was wrongly taken by H. Todorova who, in a recent study on the Boian-Hamangia synchronicity, has included the settlement in the Hamangia-Golovița phase, with Boian-Giulești imports.

Also in a Boian area, the systematic investigations undertaken in the **Spanțov** settlement have proven the Boian-Vidra – Hamangia III synchronicity, in the Boian-Vidra level, and two ceramic fragments of the Ceamurlia de Jos type have been discovered.

By analyzing the ceramic material from the Durankulak tell, level 8 – Hamangia III, VI. Slavčev has identified a few Sava-type imports – four ceramic fragments decorated with deep incisions. The only foreign element present in the necropolis from Durankulak consists of a graphite-painted bowl for which we cannot state to which phase of the Boian culture it corresponds. Otherwise, one can notice only novelties concerning the decoration and the shapes, which pertain more to the “fashion” of the epoch, as the origin and the diffusion direction are hard to state. We mention in this respect the globular vessels with a neck and the “cap” lids (sometimes prosopomorphic), common to the Hamangia – Sava environments, or the small “four-angled” vessels, decorated with concentric plies, found both in a Hamangia and in a Precucuteni area. We consider the interpretation of the latter as imports of Precucuteni III as unlikely, as the frequency and the variety of this type is much greater in the Hamangia area; moreover, the simplest forms appear only on Dobrudjan space. We express the same doubt concerning the bowl “typical for Cucuteni”, discovered in the necropolis from Limanu, as the shape and the decoration technique are common to more contemporary cultures – Marica, Sava, Boian. Whereas in this phase, the clear Boian imports are absent, in the Hamangia IV phase, the vessels of the Boian-Spanțov are very numerous.

The small number of the absolute data that we possess until the present day for the early Eneolithic of Dobrudja does not allow us to establish some accurate chronological connections. Within their limits, we will try to outline a general picture, and the future research will allow for a better delimitation.

For the Hamangia culture, only six absolute data have been published:

- 4530±95 B.C., 4090±60 B.C. and 4060±160 B.C., without stating the site;
- 5990±100 B.P., a paleo-botanical sample taken from the Șabla Lake, marking the moment of the appearance of the first cultivated plants in the area, in a tight relationship with the nearby Hamangia II settlement;

- 5830±70 B.P. (Grn-1986), from the eponymous settlement, the Hamangia III level;

- 5840±200 B.P. (Hv-12759), the M. 536 grave from the Hamangia IV phase.

The mere analysis of the abovementioned facts determines us to consider only 5830±70 B.P. as a certain chronological reference point for the Hamangia 3 phase. The anteriority of the absolute date from the Durankulak necropolis can be explained by the standard error (±200) and the short evolution of the Hamangia 4 phase on a small area (the zone of the Varna – Beloslav – Durankulak Lakes) while the communities from the intensely travelled areas (the zone of the Varna – Beloslav – Durankulak Lakes) lived genuine cultural symbioses, most obviously perceived in the forms and decoration of the ceramics, as well as in the funerary inventory, the marginal regions preserved old traditions, alien elements, fairly rare, and they are easily identifiable from the ceramic imports of Boian-Vidra and Boian-Spațov. The magnetism that the settlements from the west-Pontic shore exerted is easy to understand if we only take into account the dimensions and the construction types, the diversity and the quality of the archaeological material discovered in the tell and the necropolis from Durankulak.

The chronological sequence from Goljamo Delcevo places the Sava 4 and Varna 1 phases in the same time interval. That is why we do not exclude a possible contemporaneity between the Hamangia III-IV and Varna I phases. For the same chronological interval, we have data originating from the Marica IV, Boian-Spațov and Precucuteni III levels. On the other hand, the Boian-Vidra phase was not dated in an absolute manner, and the only chronological reference points are the Hamangia 3 ceramic imports from Spațov.

Finally, trying to surpass the sterile form of the criticism, even if the research errors and deficiencies are more than evident, we formulate the following conclusions:

- the absolute dates suggest, for the Hamangia III phase, a longer evolution in the central area of Dobrudja, while the more evolved communities from the coastal region seem to have metamorphosed, under the influence of the southern trend, giving birth to the Hamangia 4 phase;

- the imports (Ciulnița, Bogata, Spațov) and even the Hamangia habitation on the left bank of the Danube (Coslogeni) raise doubts on the theory of conservatism, and the exogamous relations are best illustrated by the graphite-painted vessels from the necropolis of Durankulak;

- the Precucuteni III influences have not had the same intensity as the ones from Boian, which is easy to explain if we take into account the distance and the diffusion direction of the new fashion.

In conclusion, the theory of the linear synchronicity between the phases of the Hamangia – Marica – Sava – Poljanica/Boian cultures turns out to be only an interpretation misconception and not a certainty, as the theories are motivated, most of the times, by “fabricated” imports or by ones quoted from doubtful sources.

Keywords: *ceramic imports, cultural symbioses, Precucuteni III, Hamangia, Boian, absolute date.*

Cuvinte cheie: *importuri ceramice, simbioze culturale, Precucuteni III, Hamangia, Boian, cronologie absolută.*

Teoria evoluției liniare permanent ascendente a umanității, fără sincope sau aculturații a fost îmbrățișată, conștient sau inconștient, de numeroși cercetători, ajungându-se la imaginea stereotipă a fazelor sincrone, fără o argumentare stratigrafică coerentă. Pornindu-se de la aceste prejudecăți de interpretare, s-au definit culturi, faze și subfaze doar pe baza unor fragmente ceramice descoperite întâmplător sau selectate mai mult după criteriile artistice decât după contextul stratigrafic. Calitatea ceramicii, determinată atât de resursele naturale specifice fiecărei microregiuni cât și de talentul meșterilor olari, nu trebuie să constituie un criteriu de datare relativă. Subliniem acest aspect deoarece, în lipsa datelor absolute, multe faciesuri regionale contemporane au fost considerate succesive în timp, segmentându-se artificial fenomene culturale manifestate pe arii geografice întinse. Situația devine cu atât mai complexă în zonele de contact unde s-au născut aspecte culturale mixte, greu de atribuit uneia sau alteia dintre culturile vecine.

Dobrogea, datorită poziției geografice, a reprezentat o zonă de interferențe culturale și, implicit, un spațiu în care dinamica locuirii nu poate fi surprinsă doar pe baza unor importuri ceramice. De aici numeroasele incertitudini și erori de interpretare, sincronisme stabilite artificial, periodizări și concluzii neargumentate.

Din mulțimea formulărilor de acest gen ne oprim doar asupra câtorva. D. Berciu periodiza cultura Hamangia astfel „*Studiul tipologic și observațiile stratigrafice nu ne îngăduie încă să deosebim clar perioada a IV-a de perioada a III-a și nici de perioada V-a. Astfel, perioada a IV-a rămâne încă o problemă deschisă, deși există elemente pe baza cărora am și putut sesiza răstimpul tipologic-cronologic dintre perioadele a III-a și a V-a, care a fost ocupat de perioada a IV-a*” (D. Berciu 1966, p. 110). În lipsa unor argumente stratigrafice, singura explicație a acestei împărțiri ar fi echivalarea rigidă cu cele cinci faze ale culturii Boian, stabilite de același autor.

Divizarea sterilă a culturii Hamangia o regăsim în periodizarea propusă de arheologii bulgari în care există un sincronism perfect între cele patru faze ale culturilor Hamangia/Sava, Poljanica, Marica și Gradenica. De altfel, sistemul este generalizat pentru toate culturile ne-eneolitice de pe teritoriul Bulgariei (Anexa 1). Carențele acestui sistem transpar și din încadrarea culturală a mormintelor de la Durankulak: aceeași incertitudine în separarea fazelor Hamangia I-II, Hamangia IV – Varna I și Varna II – III (Anexele 2-3).

Incertitudinea încadrării cronologice se explică și prin modul de stabilire a sincronismelor culturale – pe baza unor importuri ceramice provenind, cel mai adesea, din contexte arheologice deranjate sau neprecizate. Deoarece analiza noastră se limitează la etapa de început a eneoliticului în Dobrogea, prezentăm, în continuare, datele de care dispunem, până în prezent, cu privire la sincronismele culturale pentru acest segment de timp.

În cazul așezării/așezărilor (?) de la **Cernavoda**, informațiile privind sincronismul Hamangia II – Boian-Giulești se rezumă la o frază ambiguă: „...descoperirea în stratul de cultură Hamangia din Columbia A și Columbia C a unor fragmente ceramice ornamentate în tehnica exciziei și a incrustației, folosind motive caracteristice culturii Giulești.” Fără alte precizări privind importurile ceramice autorul ajunge la următoarea concluzie: „(...) a fost sesizat procesul sincron al dezvoltării unei anumite faze a culturii Hamangia cu complexele neolitice de la nord de Dunăre. Ceramica descoperită în punctul Columbia C completează conținutul fazei mai târzii a culturii Hamangia, căreia îi aparțin și descoperirile din așezarea de lângă lacul Golovița de la Baia, dar ea prezintă unele deosebiri, care vor fi subliniate cu ocazia publicării raportului general de săpături” (S. Morintz *et alii* 1955, p. 152-154). Pentru importurile din nivelul Hamangia III amintim singurul context arheologic clar – fragmente ceramice Boian-Vidra descoperite în nivelul de distrugere al unei locuințe incendiate de pe Dealul Sofia (D. Berciu, S. Morintz 1957, p. 84).

În privința importurilor Boian din necropola Hamangia datele sunt la fel de sumare: în zona a doua a cimitirului de sus (?) s-a descoperit „un fragment de cutie-suport cu urme de culoare roșie și de o formă cunoscută în aspectul Spanțov, care reprezintă o fază finală a culturii Boian, cât și în aspectul Petru Rareș de la începutul culturii Gumelnița. De aici, se ajunge la un posibil sincronism între mai multe faze (?) ale culturii Hamangia și unele „...aspecte ale diferitelor faze ale culturilor Boian (Boian I, II și III)” (D. Berciu, S. Morintz 1957, p. 89). În lipsa unor rapoarte ulterioare și având în vedere complexitatea siturilor neo-eneolitice de la Cernavoda, considerăm inoperabile datele de mai sus.

Aceeași situație stratigrafică neclară regăsim în *tell*-ul de la **Hârșova**, materialul ceramic Hamangia, destul de numeros – „care ajunge câteodată la paritate cu cel Boian”, fiind descoperit în primul strat Boian-Spanțov în exteriorul locuințelor, fapt ce o determină pe cercetătoare să ajungă la concluzia că „în apropiere a existat o așezare aparținând acestor populații” (D. Galbenu 1962, p. 289). Totuși, descoperirile ulterioare pun sub semnul întrebării această interpretare - „noile cercetări nu au surprins o atare situație, ceramica fiind totuși uneori în proporție de 25-30%” (P. Hașotti 1997, p. 67). Reținem de aici o singură certitudine – prezența materialului ceramic Hamangia într-un strat de nivelare dintre locuințele L.12 (Boian-Vidra) și L.11 (Boian-Spanțov), argumentând sincronismul Hamangia III – sfârșitul fazei Boian-Vidra și începutul fazei Boian-Spanțov.

Carențele de informare și cercetare publicate în sinteze recente complică și mai mult problema sincronismelor culturale în spațiul luat în discuție. Analizând culturile neolitice din regiunea Dunării de Jos, M. Neagu menționează pentru *tell*-ul de la Hârșova importuri Giulești în nivel Hamangia, greșind atât încadrarea culturală a așezării cât și a importurilor. Având în vedere precizările de mai sus privind contextul stratigrafic al descoperirilor din *tell* nu insistăm asupra problemei, eroarea fiind evidentă. Aceeași superficialitate a documentării autorului reiese clar și din menționarea importurilor Boian-Giulești în așezarea Hamangia (?) de la Hinog, pentru care singura trimitere bibliografică corespunde unei informații preluate din monografia culturii Boian (M.

Neagu 2003, p. 150); de altfel, E. Comșa, repertoriind așezările Boian-Vidra, a preluat o mențiune mult mai veche, doar ca o simplă notă informativă, fără a aminti aici nici o locuire Hamangia (E. Comșa 1974, p. 37).

La fel de neclare rămân și sincronismele, frecvent citate, pentru peșterile Dobrogei Centrale. În fapt, sincronismul Hamangia III – Boian-Spanțov a fost stabilit doar pe baza a două fragmente ceramice descoperite în **Peștera Gura Dobrogei**. În sondajul din galeria B s-a constatat prezența a trei niveluri neolitice „*în care cultura Hamangia (faza Ceamurlia de Jos), predominantă în primul, apare în al doilea în asociere cu un Boian târziu și, în al treilea, cu o Gumelniță de început.*” (C. S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1959, p. 17). Având în vedere poziția stratigrafică a celor două fragmente ceramice precum și forma posibilă a vaselor din care provin, respectiv castroane cu umăr drept, nu excludem atribuirea lor fazei timpurii a culturii Gumelnița (pl. I/5, 6).

Pentru aceeași microregiune amintim descoperirea recentă a unui fragment ceramic Boian-Vidra¹ în așezarea de la **Cheia**, încadrată de noi în faza Hamangia IIIa (pl. I/10). Contextul stratigrafic al descoperirii – nivel vegetal – ne permite doar să presupunem un posibil sincronism Hamangia IIIa – Boian-Vidra.

O situație cu totul specială a fost semnalată în așezarea de la **Isaccea-Suhat**, atribuită comunităților Boian-Giulești. Dacă pentru materialul ceramic Hamangia III contextul arheologic este cert (C. Micu, S. Micu 1998, *passim*), manifestările tardive Giulești din nord-estul Munteniei sugerând acest posibil sincronism (S. Pandrea 1999), nu la fel de convingător rămâne contactul cultural între comunitatea locală Boian-Giulești și noii veniți – Boian-Spanțov. „*Prezența fragmentelor ceramice Boian Spanțov în stratul vegetal, în stratul cultural postneolitic și în al doilea nivel de locuire neolitic*” (C. Micu 1999, p. 235) nu presupune implicit și o contemporaneitate între cele două comunități, cele Spanțov putând ajunge aici mai târziu. Precizăm că doar două fragmente ceramice sunt considerate de autor ca provenind dintr-un complex arheologic clar – o groapă afectată „*de un mormânt care poate fi încadrat, cu unele rezerve, în epoca bronzului, și de o groapă getică de perioadă elenistică*”. În concluzie, nici aceste fragmente ceramice nu pot constitui elemente certe de datare relativă.

Prezența materialelor ceramice Hamangia (vase și figurine) în stânga Dunării a fost semnalată și în așezări Boian, renunțându-se astăzi tot mai mult la prejudecata privind conservatorismul acestor comunități.

În cazul cercetărilor personale întreprinse în așezarea de la **Coslogeni**, M. Neagu a încadrat cele cinci niveluri de locuire neolitică² în fazele Hamangia II-III, fără alte detalii stratigrafice, încercând o apropiere a acestor descoperiri „*de mediul cultural Dudești*” cu argumente destul de fragile – fragmente ceramice cu pleavă în pastă, fără alte detalii privind forma sau decorul (M. Neagu, S. Pandrea 2004, p. 9).

În urma cercetărilor de salvare întreprinse pe tronsonul de autostradă București – Fetești, la circa 1 km est de comuna **Ciulnița** s-a descoperit pe terasa înaltă a râului Ialomița o așezare Boian-Giulești (S. Marinescu-Bilcu *et alii* 1995). Printre piesele ceramice expuse în Muzeul Județean Ialomița și provenind din punctul amintit mai sus, am identificat și câteva figurine Hamangia (întregi și fragmentare). În lipsa altor informații, importurile în discuție nu pot servi pentru un sincronism clar, tipologia plasticii neavând valoare cronologică.

O mențiune aparte se impune în cazul descoperirilor de la **Bogata** unde au fost identificate mai multe locuiri Boian (Giulești – etapa Greacă și Vidra – etapele Gălățui și Vărăști). E. Comșa a semnalat prezența *unui ciob cu decor specific fazei de început a culturii Hamangia* într-un bordei din faza Boian Giulești – etapa Greacă (E. Comșa 1974, p. 231) și a unor *elemente legate de o fază târzie a culturii Hamangia* în complexe Boian Vidra – etapa Gălățui, fără să descrie sau să ilustreze aceste importuri ceramice (E. Comșa 1959, p. 121). Datele de mai sus au fost preluate greșit de H. Todorova care, într-un studiu recent asupra sincronismelor Boian-Hamangia, a

¹ Cele mai bune analogii le-am găsit în așezarea de la Vidra (Civilizația Boian 1999, nr. cat. 87 / p. 44).

² În articolul publicat în 1982, R. Lungu menționează pentru aceeași așezare un sigur nivel de locuire neolitică. (R. Lungu 1982, p. 21).

încadrat aşezarea în faza Hamangia-Golovița cu importuri Boian-Giulești (H. Todorova 2002, p. 37).

Tot în areal Boian, cercetările sistematice întreprinse în aşezarea de la **Spanțov** au evidențiat sincronismul Boian Vidra – Hamangia III, în nivelul Boian-Vidra fiind descoperite două fragmente ceramice de tip Ceamurlia de Jos (S. Morintz, C. Preda 1959, p. 165).

Analizând materialul ceramic din *tell*-ul de la Durankulak, nivelul VIII - Hamangia III, VI. Slavčev a identificat câteva importuri de tip Sava – patru fragmente ceramice decorate cu incizii adânci (VI. Slavčev 2004, p. 28; fig. 2/3; 4/9, 12, 14). În necropola de la Durankulak, singurul element străin din mormintele Hamangia III este un castron pictat cu grafit (nu se poate preciza cărei faze a culturii Boian îi corespunde) (Durankulak 2002, II, tabl. 174/3). Pot fi sesizate doar noutăți în decor și forme, ce țin mai mult de „moda” vremii, originea și direcția de răspândire fiind greu de precizat. Amintim în acest sens vasele globulare cu gât și capacele căciulă (uneori antropomorfe) comune mediilor Hamangia – Sava sau vasele mici „în patru colțuri”, decorate cu pliseuri concentrice întâlnite atât în areal Hamangia cât și Precucuteni. Interpretarea celor din urmă drept importuri Precucuteni III (S. Marinescu-Bilcu 1972a, p. 30-32; *eadem* 1972b, p. 67-68) o considerăm puțin probabilă deoarece frecvența și varietatea acestui tip este mult mai mare în areal Hamangia; mai mult, formele cele mai simple apar doar în spațiul Dobrogei (Durankulak 2002, II, tabl. 77/2). Aceeași îndoială ne exprimăm și în privința castronului „tipic precucutenian” (S. Marinescu-Bilcu 1972a, p. 32, fig. 2/6) descoperit în necropola de la Limanu, forma și tehnica de decorare fiind comune mai multor culturi contemporane – Marica (J. Lichardus *et alii* 2000, taf. 18/1), Sava (H. Todorova *et alii* 1975, tabl. 16/1), Boian (E. Comșa 1974, fig. 34; *Civilizația Boian*, fig. 3/5:54). Dacă în această fază importurile clare Boian lipsesc, în Hamangia IV vasele de tip Boian-Spanțov sunt foarte numeroase (Durankulak 2002, II)³.

Numărul redus al datelor absolute de care dispunem, până în prezent, pentru eneoliticul timpuriu din Dobrogea, nu ne permite stabilirea unor raporturi cronologice precise (Anexa 4). În limita lor vom încerca conturarea unui tablou general, urmând ca cercetările viitoare să permită o delimitare mai fină.

Pentru cultura Hamangia au fost publicate șase date absolute:

- 4530±95 B.C., 4090±60 B.C. și 4060±160 B.C., fără precizarea sitului (VI. Dumitrescu *et alii* 1983, p. 99);
- 5990±100 B.P., probă prelevată din Lacul Șabla, marcând momentul apariției primelor plante cultivate în zonă, în strânsă legătură cu aşezarea Hamangia II din apropiere (J. Bojadžiev 1992, p. 11);
- 5830±70 B.P. (Grn-1986), din aşezarea eponimă, nivel Hamangia III (D. Berciu 1966, p. 114);
- 5840±200 B.P. (Hv-12759), mormântul M. 536 din faza Hamangia IV (Durankulak I, 2002, p. 67).

Simpla analiză a datelor de mai sus ne determină să considerăm ca reper cronologic sigur pentru faza Hamangia III doar 5830±70 B.P. Anterioritatea datei absolute din necropola Durankulak poate fi explicată prin marja de eroare (±200) și evoluția scurtă a fazei Hamangia IV pe un areal restrâns (zona litoralului vest-pontic)⁴. În timp ce comunitățile din zonele intens circulate (zona lacurilor Varna – Beloslav – Durankulak) trăiau adevărate simbioze culturale, cel mai sensibil sesizate în formele și decorul ceramicii precum și în inventarul funerar, regiunile marginale conservau vechi tradiții, elementele alogene, destul de rare, fiind ușor de identificat prin importurile ceramice Boian-Vidra și Boian-Spanțov. Magnetismul pe care îl exercitau aşezările din zona litoralului vest-pontic este lesne de înțeles dacă avem în vedere numai dimensiunile și tipurile de construcții, diversitatea și calitatea materialului arheologic descoperit la Durankulak.

Secvența cronologică de la Goljamo Delčevo plasează în același interval de timp fazele Sava IV și Varna I. De aceea, nu excludem o posibilă contemporaneitate între fazele Hamangia III-IV și Varna I. Pentru același interval cronologic avem date provenind din nivelurile Marica IV,

³ Dintre vasele Boian IV descoperite în morminte din faza Hamangia IV amintim castroanele pictate cu grafit din mormintele de bărbai M. 461 (tabl. 75/10), M. 512 (tabl. 82/3), din mormântul de femeie M. 545 (tabl. 89/13) și din cenotaful M. 253 (tabl. 24/16).

⁴ Datele absolute pentru Varna I (J. Bojadžiev 1995, p. 183), stratigrafia *tell*-ului de la Durankulak, dar mai ales materialul ceramic din această fază ne sugerează caracterul de tranziție.

Boian-Spațov și Precucuteni III. În schimb, faza Boian-Vidra nu a fost datată absolut, singurele repere cronologice fiind importurile ceramice Hamangia III de la Spațov (M. Mantu 1995, p. 218).

În final, încercând să depășim forma sterilă a criticismului, chiar dacă erorile și carențele de cercetare sunt mai mult decât evidente, formulăm următoarele concluzii:

- datele absolute sugerează, pentru faza Hamangia III, o evoluție mai lungă în zona centrală a Dobrogei, în timp ce comunitățile mai evoluat din regiunea litoralului par să se fi metamorfozat sub influența curentului sudic dând naștere fazei Hamangia IV;
- importurile (Ciulnița, Bogata, Spațov) și chiar locuirea Hamangia în stânga Dunării (Coslogeni) pun sub semnul întrebării teoria conservatorismului, relațiile exogame fiind ilustrate cel mai bine de vasele pictate cu grafit din necropola de la Durankulak;
- influențele Precucuteni III nu au avut aceeași intensitate ca cele Boian, fapt explicabil dacă avem în vedere distanța și sensul de difuzare a noii mode.

În concluzie, teoria sincronismului liniar între fazele culturilor Hamangia – Marica – Sava – Poljanica/Boian se dovedește a fi doar o prejudecată de interpretare și nu o certitudine, teorii fiind argumentate, de cele mai multe ori, cu importuri „fabricate” sau citate din surse îndoielnice.

Bibliografie:

- C. Bem 2001 *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, în *Pontica* 33-34, p. 25 – 121.
- D. Berciu 1966 *Cultura Hamangia*, Ed. Acad., București.
- D. Berciu, S. Morintz 1957 *Șantierul arheologic Cernavodă (reg. Constanța, r. Medgidia)*, în *MCA* 3, p. 83-92.
- J. Bojadžiev 1992 *Оронология на праисторическите култури на територията на Добруджа*, *Добруджа* 9, p. 10-19.
- J. Bojadžiev 1995 *Chronology of prehistoric cultures in Bulgaria*, în vol. *Prehistoric Bulgaria*, Monographs in World Archaeology 22, p. 149-192.
- E. Comșa 1959 *Săpături de salvare la Bogata și Boian*, în *Materiale* 5, p. 115-123.
- E. Comșa 1974 *Istoria comunităților culturii Boian*, Ed. Acad., București.
- Durankulak 2002 *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder von Durankulak* (coord. H. Todorova), Teil 1 – Textteil, Teil 2 – Katalogteil, Sofia.
- Vi. Dumitrescu *et alii* 1983 Vi. Dumitrescu, Al Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, București.
- D. Galbenu 1962 *Așezarea neolitică de la Hârșova*, în *SCIV* 13, 2, p. 285-306.
- N. Harțuche 1976 *Unele probleme ale postpaleoliticului în lumina săpăturilor din peșterile Dobrogei*, în *Pontica* 9, p. 13-21.
- P. Hașoti 1997 *Epoca neolitică în Dobrogea*, Bibliotheca Tomitana I, Constanța.
- J. Lichardus 2000 J. Lichardus, Al. Fol, L. Getov, Fr. Bertemes, R. Echt, R. Katinčarov, I. Krăstev Iliev, *Forschungen in der Mikroregion von Drama (Südostbulgarien). Zusammenfassung der Hauptergebnisse der bulgarisch-deutschen Grabungen in den Jahren 1983 – 1999*, Bonn.
- C.-M. Mantu 1995 *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în *SCIVA* 46, 3-4, p. 213-235.
- S. Marinescu-Bîlcu 1972a *Asupra unor aspecte ale raportului dintre culturile Precucuteni și Hamangia*, în *Pontica* 5, p. 29-38.

- S. Marinescu-Bilcu 1972b *À propos des influences de la culture Précucuteni sur la culture de Hamangia, à la lumière de quelques découvertes inédites de Dobrogea*, în *Dacia NS* 16, p. 53-73.
- S. Marinescu-Bilcu *et alii* 1995 S. Marinescu-Bilcu, G. Matei, E. Rența, *Ciulnița. 1994, 1995* Cronica cercetărilor din România, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica>.
- C. Micu 1999 *Ceramica fazei Boian-Spațov din așezarea de la Isaccea - Suhat*, în *Pontica* 32, p. 235-242.
- C. Micu, S. Micu 1998 *Ceramica culturii Hamangia din așezarea de la Isaccea-Suhat*, în *Pontica* 31, p. 25-35.
- S. Morintz *et alii* 1955 S. Morintz, D. Berciu, P. Diaconu, *Șantierul arheologic Cernavoda*, în *SCIV* 6, 1-2, p. 151-163.
- S. Morintz, C. Preda 1959 *Săpăturile de la Spațov (r. Oltenița, reg. București)*, în *MCA* 5, p. 163-171.
- M. Neagu 2003 *Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos*, *CCDJ* 20.
- M. Neagu, S. Pandrea 2004 *Așezarea neolitică de la Grădiștea Coslogeni în contextul neoliticului dezvoltat de la Dunărea de Jos. Considerații generale*, în vol. *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, p. 3-24.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor *et alii* 1959 C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, N. Harțuche, *Cercetări paleolitice în Dobrogea*, în *MCA* 6, p. 43-50.
- S. Pandrea 1999 *Observații referitoare la evoluția culturii Boian în nord-estul Câmpiei Române*, în *Istros* 9, p. 13-46.
- H. Todorova 1979 *Энеолит Болгарии*, София.
- H. Todorova 2002 *Die Sepulkralkeramik aus den Gräbern von Durankulak*, vol. *Durankulak, Band II, Teil 1.*, p. 81-116.
- H. Todorova *et alii* 1975 H. Todorova, St. Ivanov, V. Vasilev, M. Hopf, H. Quitta, G. Koll, *Selișnata Moghila pri Goljamo Delcevo*, Sofia.
- H. Todorova *et alii* 1983 H. Todorova, V. Vasilev, Z. Ianisevici, M. Kovaceva, P. Vilev, *Ovcarovo*, Sofia.
- R. Treuil 1983 *Le néolithique et le bronze ancien égéens*, Paris.
- Vi. Slavčev 2004 *The features of cultural development of modern Southern Dobrudja during the first half of the 5000 BC (According to the potterz of the tell Golemiya Ostrov near the village Durankulak)*, în vol. *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, p. 25-34.

Începutul eneoliticului în Dobrogea: între prejudecăți și certitudini

ANEXA 1 (apud H. Todorova 1979).

¹⁴ C	Epoca	NV Bulgariei		Tracia		NE Bulgariei		Litoralul bulgăresc		Muntenia								
4000	Eneolitic	Final	Krivodol Sălcuța	III	Karanovo VI	III	Kodjaderme n-Gumelnița- Karanovo VI	III	Varna ?	III	Gumelnița							
				II		II		II										
				I		I		I										
		Dezvoltat	Gradesnica	IV	Marica	IV	Poljanica	IV	Sava faza Varna	IV	Boian Spațov							
												Vădastra	III	III	III	Sava	III	Boian-Vidra
													II				II	
Timpuriu	Vădastra	I	I	I	I	I	I	I										
									Neolitic	Final	Vădastra/ Kirilo	Kaloianovec (Karanovo IV)	Hotnica II	Usoe II	Boian Giulești			
5000	Boian Giulești																	
		Bolintineanu Dudești																

ANEXA 2 (apud H. Todorova, vol. Durankulak 2002).

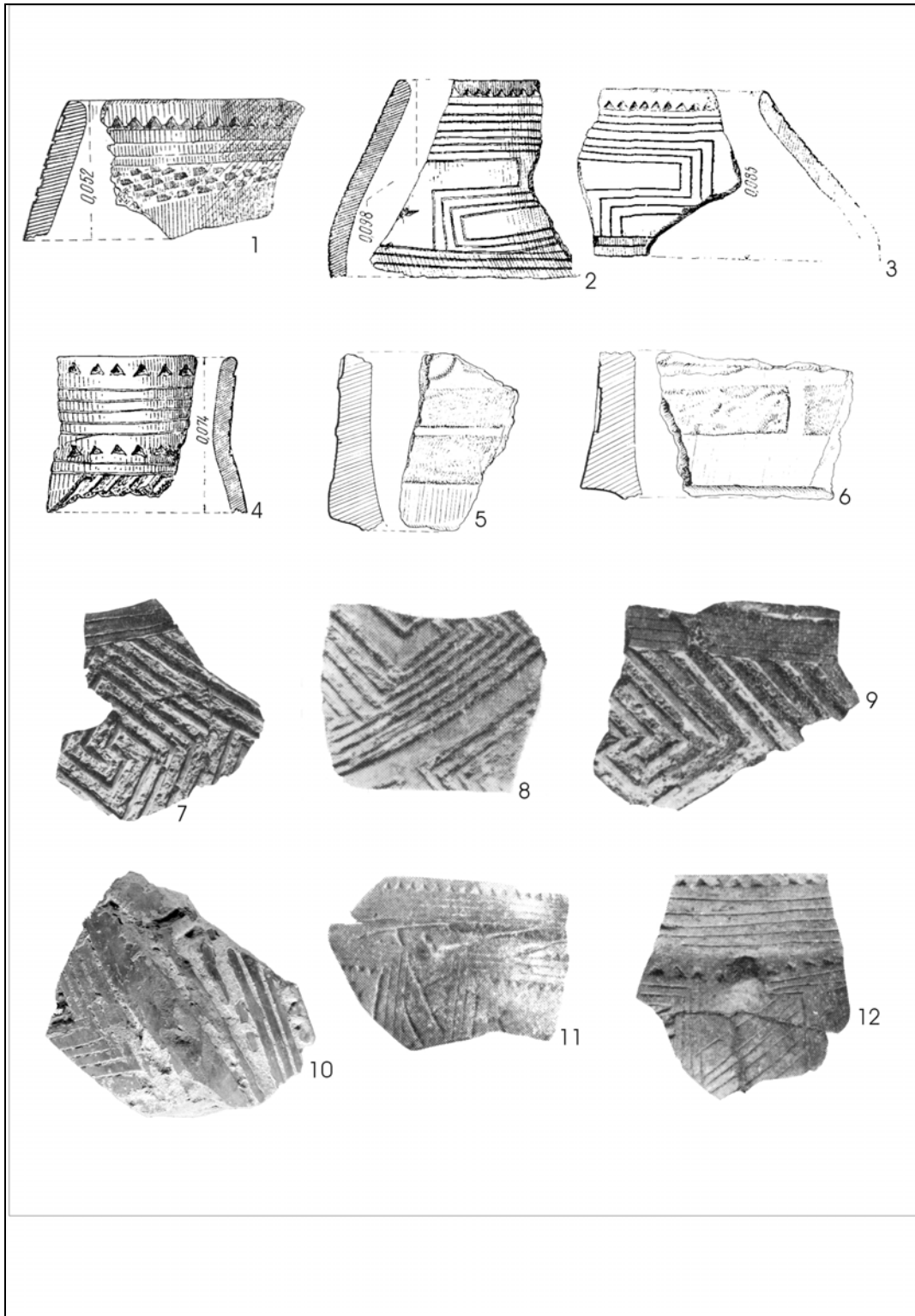
	Fazele culturii	Descoperiri	Importuri	Perioada	Durankulak așezare
I	Blanica <i>Cocoase</i>	Durankulak <i>Nivata</i> , Medgidia <i>Cocoase</i>	Bolintineanu	început neolitic final	Durankulak <i>Nivata</i> bordei 1
II	Golovița	Baia <i>Golovița</i> , Bogata, Cernavoda <i>Columbia</i> , Durankulak <i>Nivata</i>	+	neolitic final	Durankulak <i>Nivata</i> bordei 2 și 3
III	Ceamurlia de Jos	Ceamurlia de Jos, Limanu, Černa, necropola Durankulak	Boian Vidra, Sava II-III, Precucuteni II	eneolitic timpuriu	Durankulak <i>Insula Mare</i> Durankulak, orizont VII, arhitectura de piatră
IVA	Durankulak VII	Durankulak VII, Varna II, M. 3, Gura Dobrogei, M. Palazu Mare	Boian-Spațov, Sava IV, Precucuteni III	eneolitic mijlociu	Durankulak <i>Insula Mare</i> , orizont VII, arhitectura de piatră, palat, sanctuar, cupru și aur
IVB					

ANEXA 3 (apud H. Todorova, vol Durankulak 2002).

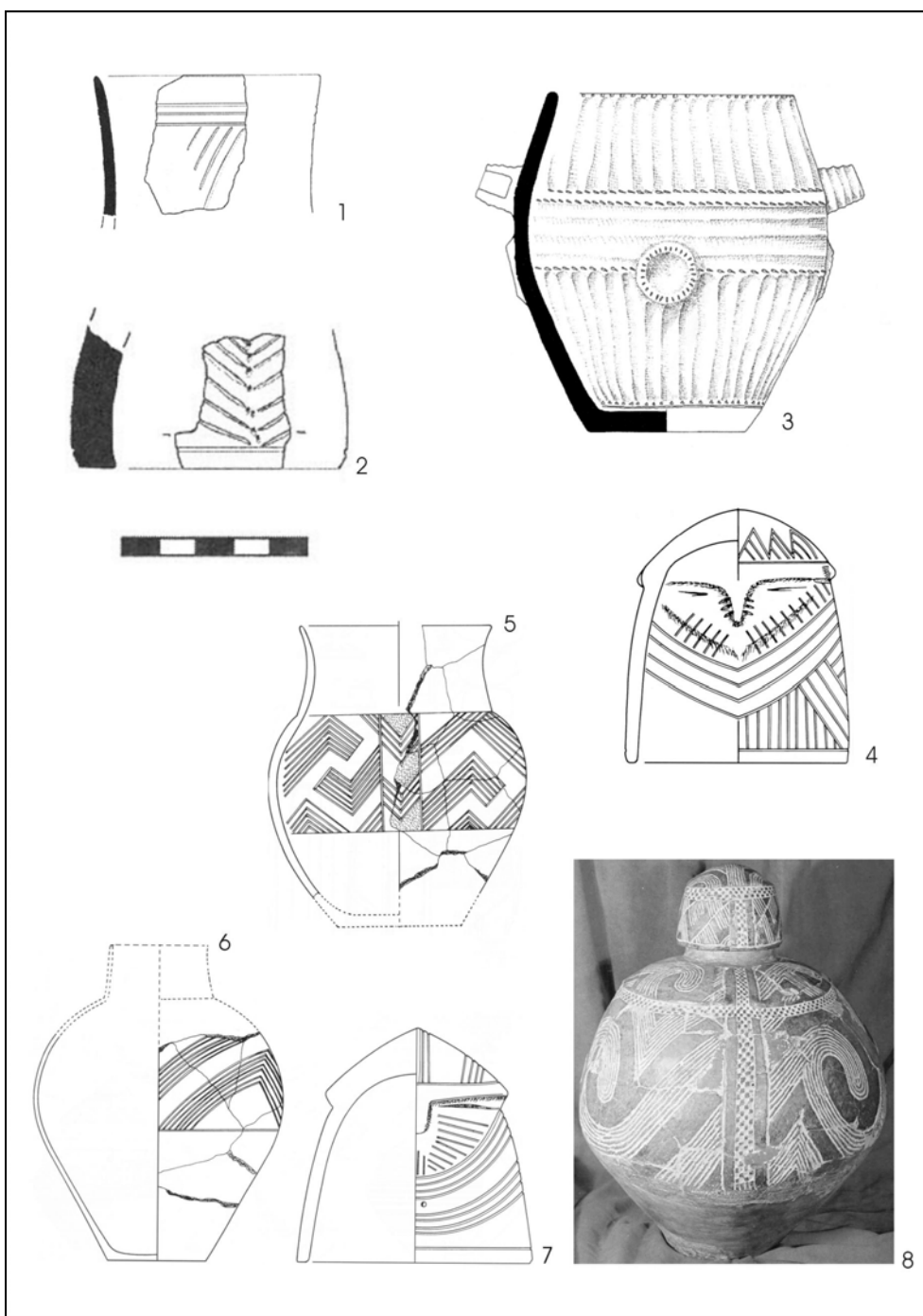
	Faza	Tracia de N.		Durankulak	NV – zona litorală	N. Grecia	Tesalia		
Eneolitic	Târziu	A	KGK VI	III	Varna	III	Aravisos	cezură	
				Insula Mare Nivel IV					II
				Insula Mare Nivel V					
	Mijlociu	B	Marica IV	B	Hamangia IV	B	Dikilitash II Sitagri III		
				A				Insula Mare Nivel VII	A
				A				Insula Mare Nivel VIII	A
Timpuriu	B	Marica (Karanovo V)	III	Hamangia III	B	Dikilitash I Sitagri II Topolnica- Akropotamos			
			II				A		
			I						
Neolitic	Târziu	B	Karanovo IV Kalojanovec	IVB	Hamangia II	B	Sitagri I		
				IVA				Nivata	A
	Mijlociu	B	Karanovo III		Maľak Preslavec	?	Nea Nikomedea		
				A				Karanovo II	
Timpuriu		Karanovo I			?	Magulitsa			

ANEXA 4

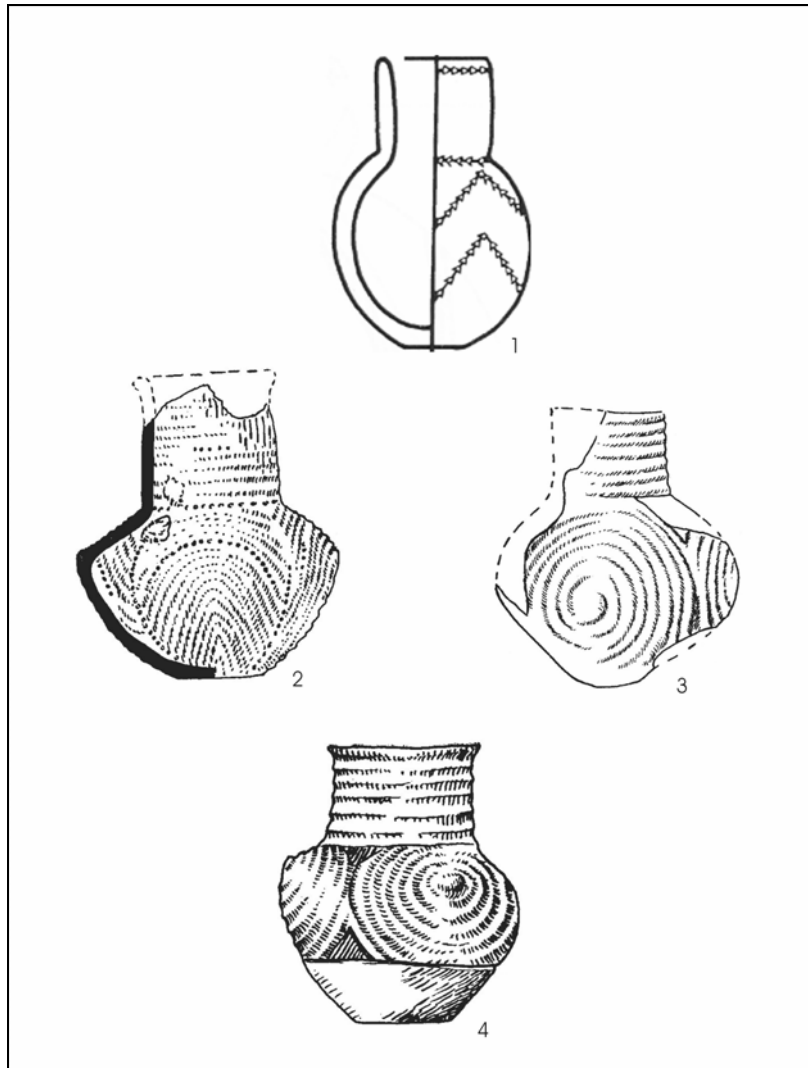
Nr crt	Cultura/faza	Context/sit	Lab. no.	Data BP	Bibliografie
1.	Sava IV	Goljamo Delcevo (III)	Bln-925	5940 ± 100	J. Bojadžiev 1995, p. 183
2.	Sava IV	Goljamo Delcevo (III)	Bln-924	5840 ± 100	J. Bojadžiev 1995, p. 183
3.	Sava IV	Goljamo Delcevo (IV)	Bln-966	5780 ± 100	J. Bojadžiev 1995, p. 183
4.	Varna	Goljamo Delcevo (V)	Bln-923	5970 ± 100	J. Bojadžiev 1995, p. 183
5.	Varna	Goljamo Delcevo (VII)	Bln-922	5840 ± 100	J. Bojadžiev 1995, p. 183
6.	Poljanica	Ovcarovo III	Bln-1546	5990 ± 80	J. Bojadžiev 1995, p. 183
7.	Poljanica	Ovcarovo III	Bln-1368	5795 ± 80	J. Bojadžiev 1995, p. 183
8.	Poljanica IV	Ovcarovo V	Bln-1493	5940 ± 80	J. Bojadžiev 1995, p. 183
9.	Poljanica IV	Ovcarovo VI	Bln-1367	5775 ± 60	J. Bojadžiev 1995, p. 183
10.	Poljanica IV	Ovcarovo VII	Bln-1366	5745 ± 60	J. Bojadžiev 1995, p. 183
11.	Hamangia III	Baia-Hamangia	Grn-1986	5830 ± 70	D. Berciu 1966, p. 114; J. Bojadžiev 1992, p. 11
12.	Hamangia II-III	Lacul Șabla		5990 ± 100	J. Bojadžiev 1992, p. 11
13.	Hamangia	N Dobrogei	?	6010 ± 160	Vi. Dumitrescu <i>et alii</i> 1983, p. 99; J. Bojadžiev 1992, p. 11
14.	Hamangia	N Dobrogei	?	6040 ± 60	Vi. Dumitrescu <i>et alii</i> 1983, p. 99; J. Bojadžiev 1992, p. 11
15.	Hamangia	N Dobrogei	?	6480 ± 95	Vi. Dumitrescu <i>et alii</i> 1983, p. 99; J. Bojadžiev 1992, p. 11
16.	Hamangia IV	Durankulak / M536	Hv 12759	5840 ± 200	Durankulak I, 2002, p. 67
17.	Precucuteni II final	Poduri-Dealul Ghindaru	Bln-2804	5820 ± 50	C. Bem 2000-2001, p. 69
18.	Precucuteni III	Poduri-Dealul Ghindaru	Bln-2803	5880 ± 150	C. Bem 2000-2001, p. 69
19.	Precucuteni III	Poduri-Dealul Ghindaru	Bln-2782	5780 ± 50	C. Bem 2000-2001, p. 69
20.	Precucuteni III	Tg. Frumos	Lv-2152	5380 ± 80	C. Bem 2000-2001, p. 69
21.	Precucuteni III	Timkovo	?	5700 ± 700	C. Bem 2000-2001, p. 69
22.	Precucuteni III	Ruseștii Noi I	Bln-590	5570 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 69
23.	Precucuteni III	Târpești	Grn-4424	5530 ± 85	C. Bem 2000-2001, p. 69
24.	Precucuteni III	Rogojani I	Bln-2426	5700 ± 55	C. Bem 2000-2001, p. 69
25.	Precucuteni III	Luka Vrublevețkaia	UCLA-1642C	5310 ± 160	C. Bem 2000-2001, p. 69
26.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-335	5985 ± 120	C. Bem 2000-2001, p. 83
27.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-798	5980 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
28.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-336	5895 ± 120	C. Bem 2000-2001, p. 83
29.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-598	5855 ± 80	C. Bem 2000-2001, p. 83
30.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-799	5765 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
31.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-334	5750 ± 80	C. Bem 2000-2001, p. 83
32.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Kn I-149	5750 ± 65	C. Bem 2000-2001, p. 83
33.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-333	5740 ± 120	C. Bem 2000-2001, p. 83
34.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-602	5705 ± 80	C. Bem 2000-2001, p. 83
35.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-599	5650 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
36.	Boian-Spațov	Căscioarele-Ostrovel	Bln-796	5570 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
37.	Boian-Spațov	Radovanu	Bln ?	5850 ± 70	C. Bem 2000-2001, p. 83
38.	Boian-Spațov	Radovanu	Bln-1233	5770 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
39.	Marica	Stara Zagora-Okrijina Bolnuța	Bln-1664	5925 ± 55	C. Bem 2000-2001, p. 83
40.	Marica	Karanovo	Bln-153	5625 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
41.	Marica	Karanovo	Bln-1182	5520 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
42.	Marica	Azmaç	Bln-136	5840 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
43.	Marica	Azmaç	Bln-143	5729 ± 150	C. Bem 2000-2001, p. 83
44.	Marica	Azmaç	Bln-150	5632 ± 150	C. Bem 2000-2001, p. 83
45.	Marica	Azmaç	Bln-148	5760 ± 150	C. Bem 2000-2001, p. 83
46.	Marica	Azmaç	Bln-151	5807 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
47.	Marica	Azmaç	Bln-137	5697 ± 100	C. Bem 2000-2001, p. 83
48.	Marica	Azmaç	Bln-147	5214 ± 150	C. Bem 2000-2001, p. 84
49.	Marica	Azmaç	Bln-142	5793 ± 150	C. Bem 2000-2001, p. 84
50.	Marica	Ezero(XV)	Bln-425	5580 ± 60	C. Bem 2000-2001, p. 84
51.	Marica	Ezero(XIV)	Bln-1157	5475 ± 60	C. Bem 2000-2001, p. 84
52.	Marica	Dikili Tash (V)	Gif 1736	5850 ± 60	R. Treuil 1983, p. 119

Pl. I. 1-4, 7-9, 12, 13. Cernavoda (D. Berciu 1966); 5-6. peștera Gura Dobrogei (N. Harțuche 1976); 11. Cheia. 1-4, 7-9, 12, 13. Cernavoda (D. Berciu 1966); 5-6. Gura Dobrogei Cave (N. Harțuche 1976); 11. Cheia.

Pl. II. 1-3. Durankulak *tell Insula Mare*, importuri Sava în nivel VIII/Hamangia III (*apud* Vi. Slavčev 2004); 5-7. necropola Durankulak, morminte Hamangia III - M. 714, 736A, 827 (Durankulak 2002); 11. *tell Sava*, nivel Sava I (H. Todorova 1979).
 1-3. Durankulak *tell Insula Mare*, Sava imports in Layer VIII/Hamangia III (*apud* Vi. Slavčev 2004); 5-7. necropolis Durankulak, graves Hamangia III - M. 714, 736A, 827 (Durankulak 2002); 11. *tell Sava*, Layer Sava I (H. Todorova 1979).

Pl. III. Hamangia III – 1. necropola Durankulak, M. 476A (Durankulak 2002); 2. Mangalia; 3. Limanu (S. Marinescu-Bilcu 1972b); Precucuteni III – 4. Traian *Dealul Fântânilor* (S. Marinescu-Bilcu 1972b).
Hamangia III – 1. necropolis Durankulak, M. 476A (Durankulak 2002); 2. Mangalia; 3. Limanu (S. Marinescu-Bilcu 1972b); Precucuteni III – 4. Traian *Dealul Fântânilor* (S. Marinescu-Bilcu 1972b).

Une représentation de bâtiment découverte dans le *tell* de Luncavița, point *Cetățuia*

Cristian MICU*
Florian MIHAIL*
Michel MAILLE**

Rezumat: În cadrul acestei note sunt prezentate câteva observații privind un fragment de strachină descoperit în Locuința nr. 1 din așezarea-tell de la Luncavița (jud. Tulcea), punctul Cetățuia, într-un nivel de locuire atribuit fazei Gumelnița A2. Pe suprafața sa interioară a fost reprezentată, prin incizii, o posibilă construcție cu podeaua aflată la o anumită distanță față de nivelul solului, redată frontal. Pe cea exterioară a fost trasat, folosindu-se aceeași tehnică, un motiv neregulat. Dacă pentru acest din urmă motiv este dificil să precizăm o posibilă semnificație, pentru primul se pot face cel puțin unele precizări.

Motivul analizat a fost plasat oarecum paralel cu marginea fragmentului ceramic. Pe cele două laturi ale construcției ar putea fi reprezentați, într-o poziție ușor oblică, stâlpii din structura de rezistență (pereții ar fi avut în acest caz aceeași orientare), între aceștia regăsindu-se, probabil, intrarea. Dacă se acceptă această ipoteză ar trebui să găsim o explicație pentru prelungirea laturii interioare a stâlpilor până la acoperișul în două pante al construcției. Credem că în acest ultim caz nu poate fi exclusă posibilitatea redării unor elemente de susținere a acoperișului. Se poate, de asemenea, observa că pe una din laturile construcției linia exterioară a stâlpului de susținere și cea a acoperișului au fost dublate. Alături de ipoteza unei greșeli de execuție luăm în considerare și o posibilă încercare, mai mult sau mai puțin reușită, de redare tridimensională a construcției. Se observă o neglijare a proporțiilor, stâlpii din structura de rezistență având dimensiuni exagerate în raport cu celelalte elemente „arhitectonice” indicate. Nivelul podelei este plasat la o anumită distanță în raport cu nivelul de bază al stâlpilor. Interesantă ne pare și tehnica de realizare a motivului - inciziile au fost realizate neglijent și, se pare, repetat. Precizăm că înălțimea construcției reprezentate nu depășește 3,2 cm.

Exemplarul de la Luncavița se individualizează în cadrul descoperirilor similare din zona de răsărit a Europei prin tehnica de execuție (incizie) și prin încercările, probabile, de redare a motivului, în condițiile utilizării acestei tehnici, într-un plan tridimensional. Nu credem că suportul folosit - formă de vas aproximativ plată - a fost ales întâmplător, în acest caz avându-se în vedere utilizarea unei suprafețe aproape plane. Este greu de apreciat dacă motivul a fost realizat pe un fragment ceramic sau pe un vas întreg, deși prima variantă pare verosimilă, în condițiile în care atât în Locuința nr. 1 cât și în apropierea acesteia nu au fost descoperite fragmente similare.

Imaginea reprezentată poate fi cea a unei construcții având podeaua amenajată la o anumită distanță de sol. Luând în considerare detaliile de arhitectură observate în timpul cercetării Locuinței nr. 1, este dificil de acceptat că motivul de pe fragmentul ceramic ar fi reprezentat un model al acestui complex, cel puțin nu unul practic (mai degrabă unul simbolic). Reprezentarea unui anumit tip de construcție pe un vas sau fragment ceramic din cadrul așezării-tell de la Luncavița, nu constituie, pentru moment, un argument suficient pentru afirmarea prezenței acesteia în contextul menționat. Contextul descoperirii nu pledează neapărat pentru atribuirea unei „funcții cultice” în cazul piesei de la Luncavița, aceasta fiind descoperită într-un spațiu cu destinație aparent „domestică”. Prezența sa într-o anumită locuință din așezare ar putea, totuși, conferi o anumită semnificație complexului sau locului în care a fost înregistrată.

Cuvinte cheie: Gumelnița A2, Luncavița, locuință.

Mots clés: Gumelnița A2, Luncavița, maison.

Dans cette note on présentera quelques observations sur un fragment d'écuelle (pl. I) découvert dans l'établissement-tell de Luncavița (*dep. Tulcea*), point *Cetățuia*, dans un niveau d'habitation appartenant à la phase Gumelnița A2 (C. Micu, M. Maille 2001). Cet exemplaire, qui a été inclus dans le type B.12 de l'établissement ci-dessus mentionné (écuelle tronconique avec bord épais à l'intérieur) (C. Micu 2005), a été réalisé dans une pâte de qualité médiocre contenant des tessons broyés fin. Les surfaces des parois ont été couvertes par une couche mince d'argile lissée à l'extérieur, polie à l'intérieur. Le tesson a subi une cuisson secondaire. Sur la surface intérieure a été représenté, par incisions, un possible bâtiment vue de face, dont le sol est représenté construit en surélévation. Sur la surface extérieure a été représenté, par la même technique, un motif irrégulier¹. Si pour celui-ci il est difficile de préciser une certaine signification, pour le

* L'Institut des Recherches Eco-Museales Tulcea, Str. 14 Noiembrie, nr. 3, Tulcea.

** Association pour la Sauvegarde du Patrimoine Aveyronnais, C. A. D., 12630 Montrozier, France.

¹ Dans ce cas on exclut la possibilité d'un faux ou d'une plaisanterie actuelle parce que le fragment céramique était recouvert par une couche de calcaire avant d'être introduit dans le laboratoire de l'Institut des Recherches Eco-Museales Tulcea.

premier motif on peut apporter quelques précisions. Le motif analysé a été placé en quelque sorte parallèlement par rapport au bord du fragment de céramique. Sur les deux cotés du bâtiment, pourraient être représentés, dans une position à peu près oblique, les montants (les parois ont eu dans ce cas la même orientation), entre ceux-ci se trouvant probablement l'entrée. Si on accepte cette hypothèse il faudrait trouver une explication pour le prolongement de la partie intérieure de chaque montant jusqu'au toit du bâtiment, en deux pentes. On pense que dans ce dernier cas on ne peut pas exclure la possibilité d'une représentation de quelques éléments de soutien de la toiture. Des détails partiellement semblables ont été remarqués sur quelques habitations contemporaines bâties au voisinage de l'établissement-*tell*, sur la vallée de Luncavița (pl. I/3-4). On peut observer aussi que sur l'un des deux côtés du bâtiment la ligne extérieure du montant et de la toiture ont été doublés. A coté de l'hypothèse d'une faute d'exécution on peut aussi prendre en considération un possible essai, plus ou moins réussi, de représentation tridimensionnelle du bâtiment.

On remarque que les proportions n'ont pas été respectées, les montants ayant des dimensions exagérées par rapport aux autres éléments „architecturaux” représentés. Le niveau du sol a été placé à une certaine distance par rapport la base des montants. La technique du travail du motif est aussi intéressante – les incisions ont été réalisées négligemment et, il semble de façon répétée. On mentionne que la hauteur du motif ne dépasse pas 3,2 cm.

Dans ce cadre il est nécessaire de présenter quelques détails concernant le contexte dans lequel on a découvert le fragment céramique analysé, c'est-à-dire dans l'habitation no. 1. Ce complexe, identifié dans la moitié nord du *tell*, a été aménagé à la surface du sol (pl. II/1-3). La surface enregistré au moment de la recherche était de 8,20 × 5,60 m. Le sol, avec beaucoup de réfections (pl. II/3), a été aménagé sur une couche de remblai contenant des restes d'un bâtiment antérieur, l'habitation no. 9 (pl. II/4), construite à peu près sur le même emplacement (son orientation étant probablement différente). La structure de résistance des parois a été réalisée en poteaux et piquets en bois, placés à faible distance les uns par rapports aux autres (pl. II/2). Les parois pour lesquelles a été utilisé une quantité importante de torchis, ont été renforcées dans leur moitié extérieure par de larges planches. Dans la moitié nord de l'habitation no. 1, dans laquelle on a découvert le fragment d'écuelle, on a retrouvé des vases de provisions associés à des poids de métier à tisser, meules et broyeurs en pierre (pl. II/1). On mentionne que, autant dans l'habitation no. 1, que dans la zone avoisinante on n'a pas trouvé de tessons semblables à ceux ayant servi de support pour représenter le bâtiment incisé.

Peut être la plus importante observation par rapport aux données mentionnées ci-dessus est que certains éléments architecturaux de la représentation retrouvé sur le fragment céramique ne correspondent pas à ceux de l'habitation dans laquelle celle-ci a été enregistrée. De ce point de vue le dessin ne pourrait donc pas être considéré comme le modèle de l'habitation. D'ailleurs on ne peut établir aucune correspondance avec des structures d'habitations étudiées jusqu'à présent dans l'établissement-*tell* de Luncavița.

Si on prend, quand même, en considération la possibilité d'une correspondance entre une image représentée sur n'importe quel support et les éventuels types des bâtiments identifiés dans les établissements préhistoriques² et aussi l'hypothèse que l'absence d'un certain type d'habitation dans une établissement n'implique pas obligatoirement qu'il était inconnu par les membres de la communauté (C. Bem 2001, p. 170), on pourrait indiquer, au moins au niveau de quelques cultures énéolithiques, certaines „analogies”:

- dans l'établissement de Bucșani (dep. Giurgiu), dans le cas de quelques habitations d'un niveau attribué à la phase Gumelnița B1, on a remarqué l'utilisation de troncs d'arbres pour le soutien de la plateforme ainsi que de la construction. Sans être enterré (pour éviter probablement leur désagrégation) ceux-ci ont été placés sur le périmètre du complexe d'habitation ainsi qu'à l'intérieur de la surface occupée par celui-ci (S. Marinescu-Bilcu *et alii* 1996-1998, p. 96-98; C. Bem 2001; C. Bem *et alii* 2000, p. 19-20; *idem* 2002, p. 68);

- en prenant en considération les observations faites pendant les recherches réalisées dans l'établissements de Pianul de Jos, Mihalț et Păuca, I. Paul a avancé l'hypothèse de l'existence d'habitations à plateformes construites en surélévation sur pilotis en bois (I. Paul 1967; *idem*

² On mentionne que dans ce contexte on ne mettra pas en discussion les nombreux exemples ethnographiques en préférant maintenir l'analyse dans le domaine archéologique.

1992, p. 31-35). Ses observations ont été initialement élargies même au niveau de quelques établissements des cultures Tisa, Gumelnița et Cucuteni (I. Paul 1997, p. 21, note 40). Tenant compte des résultats des recherches réalisés dans le niveau d'habitation supérieur de l'établissement de Căscioarele (culture Gumelnița) et dans les établissements de Traian, Hăbășești, Glăvăneștii Vechi, Berești, Cucuteni et Ruginoasa (culture Cucuteni) VI. Dumitrescu (1968, p. 389 et suiv.) s'interrogeait sur la validité de l'hypothèse ci-dessus mentionnée³, en la considérant difficile à accepter (VI. Dumitrescu *et alii* 1983, p. 119) sans exclure quand même la possibilité de l'existence de quelques habitations sur pilotis pendant l'époque néo-énéolithique surtout dans quelques zones de collines et marécages (VI. Dumitrescu 1968, p. 394). Ses arguments ont été soutenus ultérieurement par S. Marinescu-Bilcu (1974, p. 34) et Șt. Cucuș (1989, p. 53).

Si on prend en considération l'ensemble des représentations connues de bâtiments pour la période néo-énéolithique de l'Europe Orientale on peut remarquer un nombre plus important d'analogies:

- *peinture*. C'est peut-être la plus proche technique de travail par rapport à celle utilisée sur le fragment céramique de Luncavița si on prend en considération la restriction des possibilités de représenter des éventuels détails. Dans l'établissement de Turdaș, point *La Luncă*, l'un des motifs peints (Pl. III/1) sur un fragment de vase a été interprété (M. Roska 1928) comme la représentation d'une „habitation construite sur pilotis” (I. Paul 1967, p. 19, note 32), d'un „édifice sacré” (A. Nițu 1943-1945, p. 88), „sanctuaire en plein air” (Șt. Cucuș 1989, p. 56) ou d'une „habitation au bord de l'eau” (VI. Dumitrescu 1968, p. 394). D. Monah (1997, p. 45), en acceptant une théorie de M. Eliade (1965, p. 53 et suiv.; *idem* 1992, p. 341 et suiv.), considère que dans ce cas la forme et les détails constructifs ne l'intéressait pas parce qu'il s'agit d'une image idéale, archétype du sanctuaire;

- *plastique*. Des exemplaires en terre cuite qui pourraient être considérés comme des répliques de quelques bâtiments - on doit préciser qu'on a pris en considération dans ce contexte seulement les exemplaires „avec toiture” - au sol construit en surélévation se retrouvent sur une aire géographique assez grande et durant une période importante⁴. On n'insistera pas sur les origines et la diffusion de ce type de représentation. Il est quand même important de préciser que dans la zone qui se trouve au nord du Danube les premiers exemplaires font leur apparition pendant l'Énéolithique⁵. Des découverts importants ont été réalisés dans l'espace du complexe culturel Cucuteni-Tripolje (S. A. Gusev 1995; C. -M. Mantu Lazarovici 2002, p. 56-60) (Pl. III/3-7). Les plus proches découvertes en temps et en espace par rapport à l'établissement de Luncavița ont été enregistrées à Aldeni (dep. Buzău) (pl. IV/1-2), dans un niveau Stoicani-Aldeni (Gh. Ștefan 1937-1940), et Igești (dep. Vaslui) (pl. III/2; IV/5), dans un point où on a indiqué un établissement Stoicani-Aldeni et un Cucuteni A2 (G. Coman 1980, p. 76, nr. X9, fig. 88/7). Les pièces de ce type ont été interprétées souvent comme des modèles d'habitation (Gh. Ștefan 1937-1940, p. 93; M. Gimbutas 1956, p. 103; VI. Dumitrescu 1968, p. 394; V. Nikolov 1989, p. 47; I. Mareș 1993, p. 32-33; S.A. Gusev 1995), rarement comme des maquettes de sanctuaire (C.-M. Mantu Lazarovici 2002, p. 56 et suivant.; D. Monah *et alii* 2003, p. 153-154) ou des „greniers” (N. Vlassa 1979, p. 22, note 29; Al. Morintz 2004, p. 78, 80).

En prenant en considération toutes les données présentées dans cette note on pourrait faire quelques observations préliminaires:

- l'exemplaire de Luncavița s'individualise par rapport aux autres découvertes de l'époque néo-énéolithique ci-dessus mentionnées par la technique de travail (incision) et par les essais, probables, de représentation du motif, dans ces conditions, sur le plan tridimensionnel. On pense que le support utilisé constitue un choix intentionnel, permettant d'avoir à disposition une surface à peu près plane. Il est difficile de préciser si le motif a été réalisé sur un fragment céramique ou sur un vase entier (et dans ce cas si le motif faisait partie d'une vraie composition), bien que la

³ A la suite de ces observations I. Paul a admis ultérieurement que les situations signalées par VI. Dumitrescu sont „réelles et objectives”, constituant „des arguments qui plaident contre l'existence, dans la culture Cucuteni et dans les cas mentionnés, d'habitations à plateforme sur pilotis” (I. Paul 1992, p. 33).

⁴ Dans la zone de la Péninsule Balkanique on les retrouve même au niveau du Néolithique ancien (B. Nikolov 1989, p. 47, fig. 47).

⁵ Une situation semblable paraît se retrouver dans la moitié nord de la Bulgarie (L. Perničeva 1978, p. 169).

première hypothèse paraisse vraisemblable compte tenu que dans l'habitation no. 1 et dans la zone avoisinante on n'a pas découvert de fragment céramique similaire;

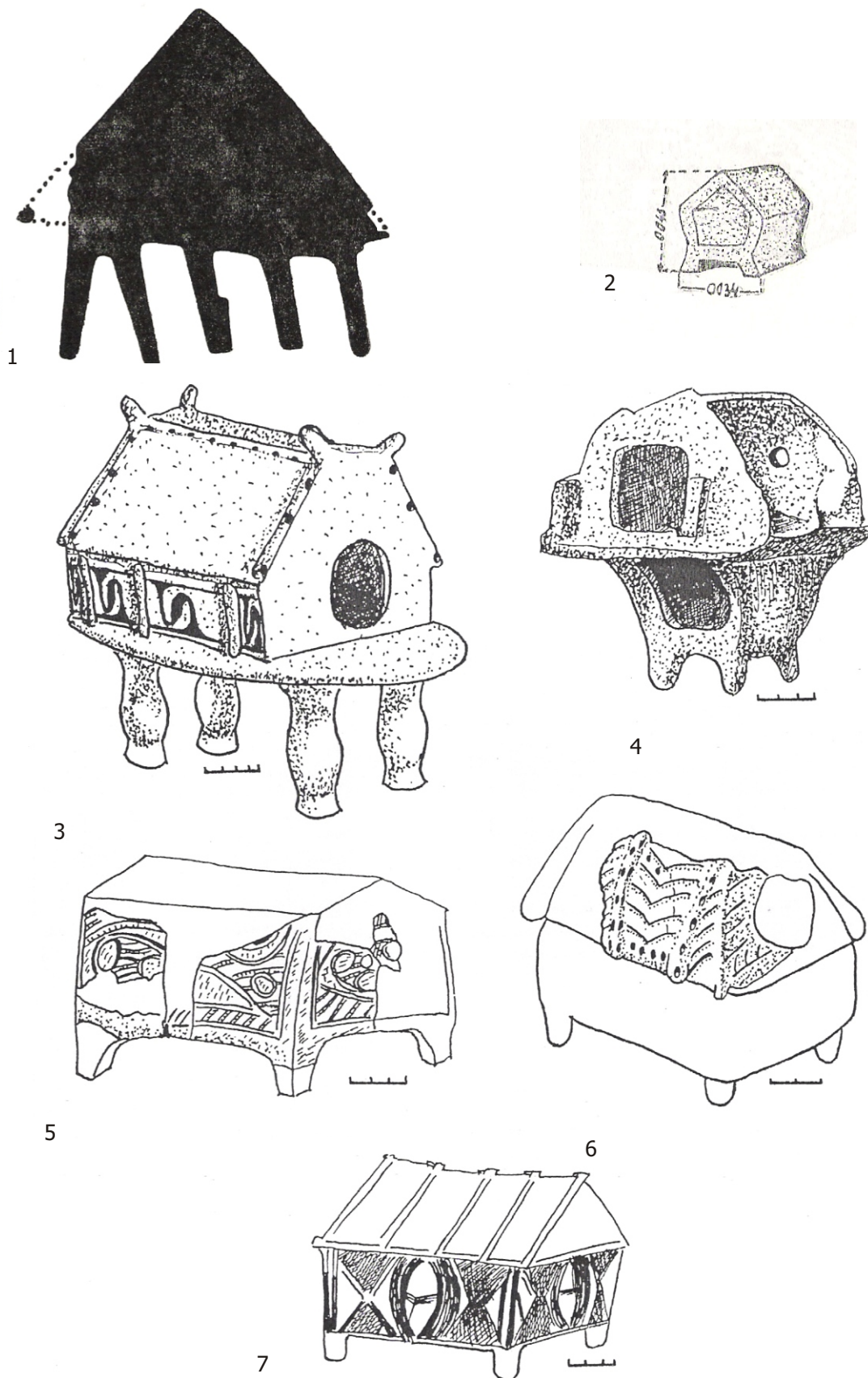
- le motif pourrait représenter une habitation au sol construit en surélévation. Il semble improbable que le motif incisé soit une représentation réaliste de la maison n°1, il pourrait éventuellement s'agir d'une représentation symbolique. La représentation d'un certain type de bâtiment sur un vase ou fragment céramique dans l'établissement-*tell* de Luncavița ne peut pas constituer, dans le stade actuel de la recherche, un argument suffisant pour affirmer l'existence de ce type de bâtiment dans le contexte précisé. On n'exclut quand même pas la possibilité d'infirmier dans l'avenir cette hypothèse de travail si on prend en considération les découvertes de l'établissement gumelnitéen de Bucșani;

- le contexte de la découverte ne conduit pas à l'attribution d'une „fonction culturelle” dans le cas de la pièce de Luncavița, celle-ci étant enregistrée dans un espace à destination apparemment „domestique”. La présence de la représentation dans une certaine habitation de l'établissement pourrait, quand même, conférer une signification particulière au complexe archéologique ou à la place dans laquelle celle-ci a été enregistrée.

Bibliographie:

- C. Bem 2001 *A special Type of Aenolithic Dwelling. Unicum or Deficiency of Conservation?*, dans *SP1*, p. 153-192.
- C. Bem *et alii* 2000 *Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu. Punct: La Pod*, dans *CCA 1999*.
- C. Bem *et alii* 2002 C. Bem, S. Marinescu-Bîlcu, T. Popa, V. Parnic, C. Bem, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, *Bucșani, com. Bucșani, jud. Giurgiu, punct: Pod „La Pădure”*, dans *CCA 2001*, p. 67-69.
- G. Coman 1980 *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București.
- Șt. Cucuș 1989 *Locuințele eneolitice finale din zona subcarpatică a Moldovei*, dans *Carpica 20*, p. 53-59.
- Vi. Dumitrescu 1968 *Cu privire la platformele de lut ars ale locuințelor unor culturi eneolitice*, dans *AMN 5*, p. 389-396.
- Vi. Dumitrescu *et alii* 1983 Vi. Dumitrescu, Al. Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, București.
- Gh. Dumitroaia *et alii* 2005 Gh. Dumitroaia, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Primul muzeu Cucuteni din România, BMA 15*, Piatra Neamț.
- M. Eliade 1965 *Le Sacré et le Profane*, Paris.
- M. Eliade 1992 *Tratat de istoria religiilor*, București.
- M. Gimbutas 1956 *The Prehistory of Eastern Europe. Part I. Mesolithic, Neolithic and Copper Age Cultures in Russia and the Baltic Area*, American School of Prehistoric Research, Peabody Museum, Harvard University, Bulletin nr. 20.
- S.A. Gusev 1995 *Hausmodelle der Tripolje-Kultur*, dans *PZ 70*, 2, p. 175-189.
- C.-M. Mantu Lazarovici 2002 *Sanctuarele Precucuteni-Cucuteni*, dans *AM 25*, p. 47-67.
- S. Marinescu-Bîlcu 1974 *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București.
- S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 1996-1998 *Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998*, dans *BMJTA 2-4*, 1996-1998, p. 93-113.

- C. Micu 2005 *Neo-eneoliticul în nordul Dobrogei în lumina cercetărilor de la Isaccea și Luncavița*, thèse de doctorat soutenue dans le cadre de l'Institut d'Archeologie Vasile Pârvan București.
- C. Micu, M. Maille 2001 *Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-tell de Luncavița (départ. de Tulcea)*, dans *SP* 1, p. 115-129.
- D. Monah 1997 *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamț.
- D. Monah *et alii* 2003 D. Monah, Gh. Dumitroaia, F. Monah, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Poduri – Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, Piatra Neamț.
- B. Nikolov 1989 *Das frühneolithische Haus von Sofia-Slatina. Eine Untersuchung zur vorgeschichtlichen Bautechnik*, dans *Germania* 67, 1, p. 1-49.
- Al. Morintz 2004 *Some remarks about the connections between housemodels, and real houses in Romanian neolithic*, dans *Prinos lui Petre Diaconu la 80 de ani*, Brăila, p. 77-98.
- A. Nițu 1943-1945 *Despre semnificația motivului pictural în formă de casă de la Turdaș*, dans *Apulum* 2, p. 81-89.
- I. Paul 1967 *În legătură cu problema locuințelor de suprafață cu platformă din așezările culturilor Petrești și Cucuteni-Tripolie*, dans *SCIV* 18, 1, p. 3-24.
- I. Paul 1992 *Cultura Petrești*, București 1992.
- L. Perničeva 1978 *Sites et habitations du Chalcolithique*, dans *Studia Praehistorica* 1-2, p. 163-169.
- M. Roska 1928 *Casa neolitică de la Turdaș*, dans *AO* 7, 39-40, p. 510.
- Gh. Ștefan 1937-1940 *Un nouveau modèle d'habitation de l'énéolithique valaque*, dans *Dacia* 7-8, p. 93-96.
- N. Vlăssă 1979 *"Căsuțele de cult" de la Turdaș*, dans *Apulum* 17, p. 9-23.

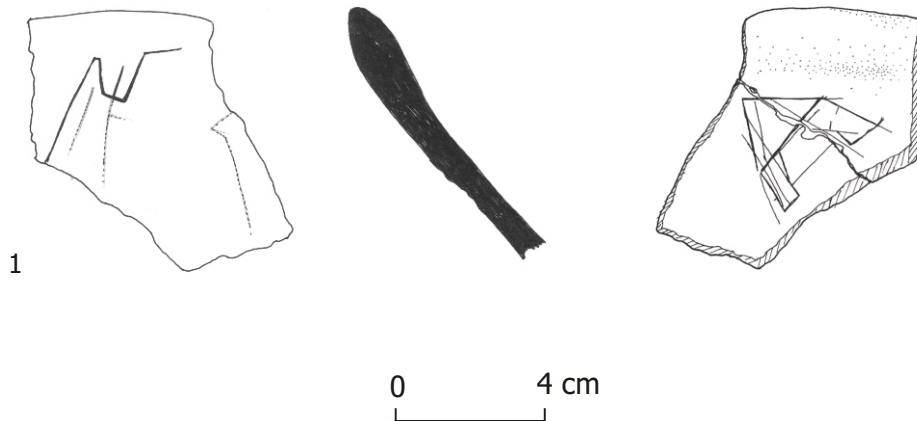

Pl. III. Représentations de bâtiments au sol construit en surélévation.

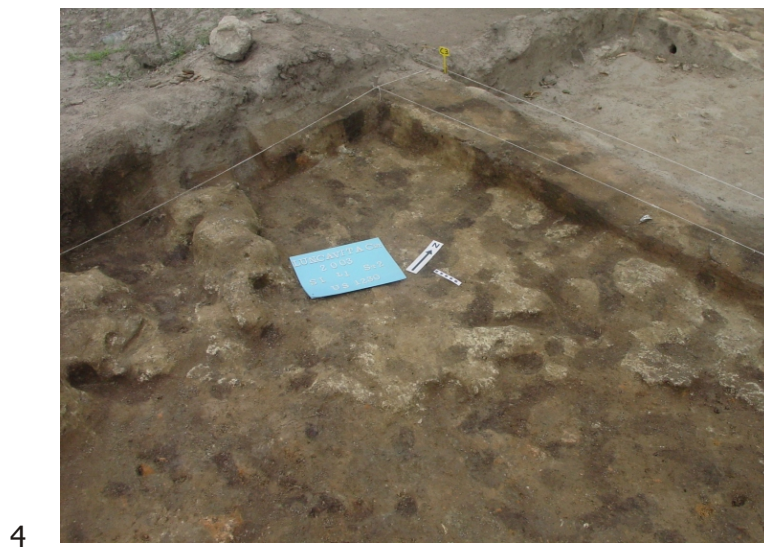
1. Turdaş (I. Paul 1967); 2. Igeşti (G. Coman 1980); 3. Voroşilovka; 4. Roszochuvatka; 5. Okopi;
6. Kolomişcina; 7. Costeşti IV (A. Gusev 1995) 1. culture Petreşti; 2. L'aspect culturel Stoicani-Aldeni (?);
3-7. complexe culturel Cucuteni-Tripolie.

Machete ale unor construcții pe piloni.

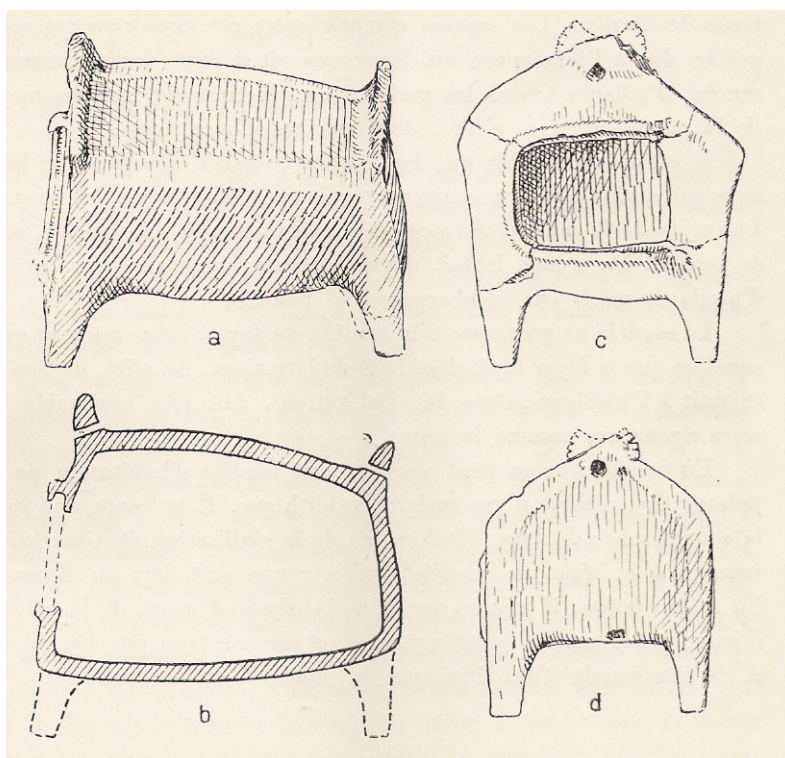
1. Turdaş (I. Paul 1967); 2. Igeşti (G. Coman 1980); 3. Voroşilovka; 4. Roszochuvatka; 5. Okopi;
6. Kolomişcina; 7. Costeşti IV (A. Gusev 1995) 1. cultura Petreşti; 2. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni (?);

Pl. I. Luncavița, point Cetățuia. 1-2. fragment céramique (Gumelnița A2);
 3-4. habitation contemporaine.
 Luncavița, punctul Cetățuia. 1-2. Fragment ceramic (Gumelnița A2);
 3-4. locuință contemporană.

Pl. II. Luncavița, point Cetățuia. 1-3. Habitation no. 1; 4. Habitation no. 9.
Luncavița, punctul Cetățuia. 1-3. Locuința nr. 1; 4. Locuința nr. 9.

1

2

3

4

5

Pl. IV. Représentations de bâtiments au sol construit en surélévation. 1-2. Aldeni (1. apud Gh. Ștefan 1937-1940; 2. apud Vivre au bord...); 3. Poduri (apud Gh. Dumitroaia et alii 2005); 4. Turdaș (apud I. Paul 1967); 5. Igești (apud I. Miclea, R. Florescu 1980).

Machete ale unor construcții cu podeaua supraînălțată. 1-2. Aldeni (1. apud Gh. Ștefan 1937-1940; 2. apud Vivre au bord...); 3. Poduri (apud Gh. Dumitroaia et alii 2005); 4. Turdaș (apud I. Paul 1967); 5. Igești (apud I. Miclea, R. Florescu 1980).

Zâmbreasca 1947

Hortensia DUMITRESCU †

*Respectând documentul
ne respectăm pe noi înșine*

Desigur, pentru preistoriceni, documentul esențial este acela scos din „tăcutele arhive ale pământului” care, într-un fel sau altul, îi permite o parțială, destul de adeseori ipotetică punere în scenă a anumitor aspecte privind viața cotidiană a comunității/comunităților umane cercetate.

Dând luminii „tiparului” ineditul „document manuscris” rămas de la Hortensia Dumitrescu, păstrat într-o transcriere a lui Vladimir Dumitrescu, socot că-mi fac o datorie de onoare punând la dispoziția cercetătorilor rezultatele sondajelor întreprinse de regretata cercetătoare la Zâmbreasca (jud. Teleorman), în 1947.

Conștientă de lipsa de „ortodoxie” a publicării textului (redactat în 1948) lipsit de ilustrație, mi-am permis totuși să o fac (prin chiar scanarea manuscrisului), cu atât mai mult cu cât carnetele de săpături, cât și planurile de situații întocmite de Pamfil Polonic nu mi-au parvenit. Ar fi lipsit de sens să rezum sau să comentez manuscrisul (tradiționalist - dar nu în totalitate); o vor face desigur cei ce vor valorifica materialele rezultate din săpăturile arheologice de la Zâmbreasca (aflate acum la muzeul din Alexandria) și cărora prezentul „document” le va fi extrem de util. Și aceasta cu atât mai mult cu cât prezentarea stratigrafiei și a materialelor descoperite (ceramică, utilaj, plastică etc.) sunt făcute cu binecunoscuta rigoare a Hortensiei Dumitrescu și cu trimiteri la descoperirile similare din alte stațiuni, binecunoscute azi oricărui cercetător al epocii neolitice.

Doresc totuși să punctez câteva lucruri.

În primul rând, piosul omagiu adus de autoare lui Dimitrie Butculescu, descoperitorul stațiunii (aflate la acea vreme pe teritoriul moșiei lui) și primul ei investigator/arhivar în anii 1870, 1871, 1873. Nelimitându-se doar la acest aspect, autoarea trece sumar în revistă și celelalte activități de excepție ale aproape uitatului Dimitrie Butculescu.

Și poate n-ar fi lipsit de interes să amintesc și câte ceva legat și de colecția Dimitrie Butculescu, intrată în patrimoniul Muzeului Național de Antichități (1929). Ea a constituit obiectul prelucrării de către Alexandrina D. Alexandrescu și Radu Florescu, dar din păcate de soarta respectivelor manuscrise, cel puțin eu, nu mai știu nimic.

Pe de altă parte, deosebit de interesant mi se pare că Hortensia Dumitrescu amintește (ce-i drept sub beneficiu de inventar) părerea lui Dimitrie Butculescu, de la finele secolului 19, „care intrigat de faptul că n-a găsit niciodată idoli întregi, formulează ipoteza, probabil prin analogii etnografice (ale epocii lui), că în caz de primejdii sau asediu dușman, preistoricii își distrugneau idolii”. De aici până la enunțul lui John Chapman¹ potrivit căruia statuetele neolitice au fost fragmentate deliberat, calea nu-i prea lungă.

Se mai cuvin câteva precizări. Cunoscătorii scriiturii lui Vladimir Dumitrescu pot fi surprinși de apariția acesteia în paginile raportului Zâmbreasca. Nu cunosc motivul care va fi dus la copierea lui de către Vladimir Dumitrescu, dar corectat pe alocuri de Hortensia Dumitrescu. Câteva mici, însă firești greșeli, o literă, un dezacord, nu sunt de natură să diminueze valoarea manuscrisului. În ce mă privește, nu am intervenit în nici un fel pe text, atât ortografia cât și limbajul (ca și ștersăturile) fiind cele din 1947-1948, data manuscrisului.

Silvia MARINESCU-BÎLCU

¹ *Fragmentation in archaeology: people, places, and broken objects in the prehistory of South Eastern Europe*, London: Routledge, 2000.

Lăpăturile dela Zămbreasca.

1947.

Așezarea preistorică din comuna Zămbreasca, situată la distanță de 20 km., nord de Roșiori-de-Vede, în jud. Teleorman, prezintă înfățișarea tipică a tell-urilor, crescute și răspândite în ep. neolitică, pe tot întinsul sud-estului european.

Această moriță se află în partea de N.E a satului, numită din cauza reliefului ușor înălțat: "Zămbreasca de Sus" și anume în cartierul și: "La Olteni". Nu lipsește acestei așezări nici vecinătatea, atât de necesară, a apei, căci Gârle Grama încorporează morița în spre sud, cu unul din meandrele sale. Această poziție ne face să credem, că în trecut ~~această~~ moriță va fi fost o popină, care i s'a tăiat cu vremea, punct de legătură cu platforme din spre nord; proces de evoluție geografică, care se întâmplă inevitabil în astfel de situații.

Așezarea preistorică dela Zămbreasca este.

Emosivitate încă din a doua jumătate a secolului ^{2-lea}
 trecut și este legată de numele lui Dimitrie Butculescu,
 care stăpânea atunci ^{terrenul cu} "moșia" și care împreună cu
 Cezar Pallias, e primul cercetător în domeniul
 arheologiei preistorice la noi. Între anii 1866-1880, acest
 imens precursor, cutreiera aproape toate județele țării de
 Mehedinti până în Dorohoi șiConstanța și explorează
 cu propriile sale mijloace bănești, peste 40 de
 săpături de acest fel.

După informațiile culese din amintirile personale ale
 lui Dim. Butculescu, care se păstrează la Muzeul
 Municipal ^{la București} și pe care de Director D. V. Rosetti e
 avut amabilitatea să mi le pună la dispoziție,
 deducem că Butculescu a săpat la Zămbreasca
 în anii 1870-71 și 1873.

Materialul provenit din aceste săpături, ca
 și cel găsit în celelalte localități a ~~format~~
 colecție, ^{de obiecte clasice și preistorice} pe care D. B., numit între timp, pe la
 1876, membru al Comisiei Arheologice a Muzeului
 Național de Antichități, ^{a depus} ~~a depus~~ ^{mai apoi}
 la acest muzeu. Muzeul Național de Antichități
 nu va intra în posesia acestei colecții ^{rimăși închiși în țară} decât târziu,
 abia în 1929, și ^{număr} în urma unei tranzacții cu

apile și spitale; iar în 1895 va lua ^{parte la} Congresul cooperatist ¹⁴
 internațional de la Londra ^{și în 1897} ^{organiza} ^{la} ^{conferință} ^{primei} ^{expoziții}
 internaționale a cooperabilor, care va fi a ^{prima} de acest
 fel din Peninsula Balcanică. În 1891 are ideea unui
 Congres studentesc balcanic pt. sedirea și dezvoltarea
^{sentimentului} ^{unui} confederații a popoarelor din P. Balcanică;
 iar în 1898 cu ^{ca} ^{pacifist} se află, ia parte la
 congresele interparlamentare pentru arbitraj și pace.
 În ¹⁸⁹⁸ îl vedem organizând ^{carbo} ^{torace} ^{unui} ^{juniorat}
 de vrac - de la Revoluția din 1848.

După această prea scurtă privire asupra
 activității oșă de variate a lui D. Pintulescu, intrându-
 ne la statuina Zămbreasca, desigur că nu ne putem
 aștepta ca săpăturile efectuate de el aici, cu 75 de
 ani în urmă, să fi fost ^{efectuate} după o anumită
 metodă. Căci cănta D. P. și interesă în ^{meșter} lui
^{în} ^{procurarea} ^{și} ^{scutirea} ^{la} ^{lumina} ^{arheologică}
^{de} ^{afară} ^a ^{materialului} ^{și} ^{impunea} ^{deci} ^o
 revenire în acest loc, cu mijloace și tehnici de
 lucru, ceva mai înaintate.

În anul 1929, moara de la Zămbreasca, fusese
 vizitată de ^{Dr.} Vl. Dumitrescu, care identificase.
 Ce aparțin complexului civilizat "Gumelnita"
 În anul 1946 însă, ^{Dr.} asistent M. Petrescu ^{de} ^{la} ^{subur}
^{creșterea} și ^{de} ^{drumul} ^{acestei} ^{statuine}, ^{în} ^{aintea}

relativ repede; un profil stratigrafic pe o
 întindere de 10 m, la care se adaugă încă 8 m
 prelungiri laterale. În ordonare au mers
 până la baza morii și în anumite puncte
~~până la~~ 3.80 m, trecând adică de acest nivel.
 de la ^{linia} Formind de la acest profil, orientat înspre nord,
 trasate ^{apoi} patru secțiuni, pe cât posibil dispuse radial
 spre a cuprinde cât mai mult din suprafața
 rămasă și anume A.B.C.D : A = 7 x 3 m ; B = 2 x 6 m ;
 C = 2.5 x 6 ; D = 2 x 10 m -

Lucrul interesează în primul rând și caracteri-
 zează o săpătură metodic executată, fiind strati-
 grafică, omă contat să observ cu toată atenția și
 chiar cu minuțiozitate ^{pedagogică} ~~sucesiv~~ ^{aceste observații} diferențele
 strate și apoi am redat grafic formă schiță de față,
 care în forma ei actuală, se dovedește ^{într-o} ~~de~~ ^{plini}
 Polonic, denumitorul chuzentui.

X Din punct de vedere al depunerilor geologice și
 a culorii solului, distingem ^{în} ~~la~~ ^{moșteniri} șapte straturi ^{suprapuse}
 și anume începând de la suprafață spre fund
~~de la~~ ^{în} strat de pământ vegetal, ~~de~~ ^{de} ~~un~~ ^{un} ~~strat~~ ^{strat}
 de culoare neagră de 10-15 cm grosime, cu prea puține
 urme de viață preistorică, apoi un strat de pământ
 cenușiu, cu urme continue de cărbune, cenuse și
 cărbuni, care merge până la adâncime de 1 m, unde

vedea în profilul stratigrafic) beuzi alteruante de 19
 de pământ gălbui, ~~coborâ~~ un fel de măr, căruni,
 nisip de culoare ^{gălbui} roșie și albăstruie. Însuși acestea cu
 lipsele nici cioburile, mai ales în dreptul vetei -
 Aceste depuneri și rămășițe arheologice duc la 2m-2⁶⁰
 constituie al treilea strat de cultură.

Sub acest strat pe o porțiune de 5m, ^{continuare} se pătrunde
 într-un lut de culoare gălbui cenușie, elastic și
 greu de ~~scăpat~~ ^{scăpat} răzbit. Într-unii mușchetari apă, foarte
 care au apărut curioși, aici ne aflăm la nivelul
 albei gălei vechi, adică la peste 3m. adâncime
^{Săpătură} În acest strat ^{nivel} aproape steril, fiindcă se au
 putea găsi desigur un alt strat aparținând
 unei ^{cultură} civilizații mai vechi, de felul ^{de la acele timpuri} "Borane",
^{Sancti} facem un sondaj până la 3.30m - fără însă
 să dăm de nici un fel de urmă. Pe pereții
 din jur este o fel de rețea, în fațetă unde
 se vede un per de lemn, înfuriat în acest pământ
 neumbrit, facem deasemenea un sondaj până la 3.80m
 adâncime, cu aceleași rezultate negative.

Recapitulând și ^{lucrul la} ^{datele sondajelor făcute în acest caz} considerând stratele de cultură
 de această dată de jos în sus, adică așa cum
 au crescut și s-au adăugat în mod firesc, ^{în cel mai vechi} pământul
 înaltat tell-ului, avem primul strat de cultură core

(13)

în vârstul său). Acest umbră pare să derive dintr-o înțelegere a
 peretelui ~~asupra~~ paharului; ^{de la Boianu.} Core Case în mijloc drept pe
 baza conică. Redus la proporție de bandă, așa cum se
 vede la varianta de pahar fiind delo P. Rores și Tanghe,
 cc. banda se va muta pe suprafața vasului, peisub
 gât. Refuzând vasele "cu umbră" iar altele se va
 coborî spre mijlocul vasului, ca un orb, dând o altă
 variantă, cunoscută la Cescione, Tumburdo, la Drenovo
 (sud de Tomovo, în Bulgaria) și aici la Zămbreasca.

ca și de ~~varianță~~ (în Bulgaria). O altă transformare
 se ^{poate} observa la Kolja-Drenovo unde ~~unor~~ gâtul
 dispăre, banda plată sau ^{numită} îngroșată ^{a bețelului} ~~de~~ și
 ia locul și avem forme brice cunoscute a
 marilor strachini, și cestroane - bazine, larg
 deschise, cu fundul foarte extins de mic.
 Mai toate aceste forme sunt pictate în
 interior și pe buze exterioare cu grafito.

Alteori însă ~~gâtul~~ rămâne înclinat spre interior,
^{rămânând pe pastrează} iar banda se reduce la o simplă linie ^{rașchisă}
 și un fel de creastă. Cele mai multe profile de
 acest tip delo Zămbreasca ^{aparțin} ~~aparțin~~ acestor
 variante. Pasta acestor vase este de culoare neagră
 lustruită totuși negru, mai rar albă o mureață costurie
 și sunt ornamentate prin tehnica grafitelui.

Tipul piriform, care la Tanghe apare din
 stratul Boianu, se găsește și la Zămbreasca, ^{mai de} ~~de~~

dimensiuni mai mici și se mentin și în stratele ^(M)
superioare. ~~Fragmente~~ sunt împodobite cu coneluș
și mai rar prezintă tehnice cu ornamente și motive
plastice care s'ar putea ^{pune în legătură} cu tehnica exciziei în
planuri mari, de la Kodjo-Dermen și Vidra
(12. 1. 2.)

Tot ce aparținând acestui mic grup este considerat
și fragmentul de vas „Bodenfussurnen” ^{și nume} parte inferioară,
piciorul, care o găsim la 1.90 m. adâncime, adică pe
linia de limită dintre acest strat și cel de al doilea,
La Gumelnita, și vedem ^{ac. tip de vas} în formele strat. A, la Vidra în II B,
II C, ~~și~~ H. D. Rosetti presupune existența lui și în ac.
strat. A. și îl crede o derivată din tipul „Stockdosen” ^{și în cv. Boian A}
La Atmăgeana - Tătonași, Kodjo-Dermen și Drenovo și găsim
la o altă cu tipurile care aparțin fazei de tranziție
Făcând în acest strat fragmentele din chiupșeri mari
de culoare cărămizie-gălbui, cu dungă pe suprafața
externă, provenite din plumbă deșelă pe pasta
moale. și ne întrebăm dacă acestea n'ar fi putut
fi asemenea cu vasele mari din Vidra II A și care
pot să fie ^{chiupșeri} din cv. Boian A
și în Zămbreasca ^{par să fi}
de asemenea ^{partea} și la Zămbreasca ^{par să fi}
de vasele mari, ^{și} din vidul f. mic, ne face să presupunem
fără îndoială că acestea n'ar fi existat și în acest strat
și noi n'am dat de urma lor, acele vase

Salporteni, în formă de Calce, conștute în statuimile 15
 asemănătoare și schelele corpuzătoare ale Vidra,
 Targum și Cernăuți.

La prima moment în, am amintit tehnica (grafică) ^{mai înainte de} care sîndemțas de preferință interioare vaselor de tipul bazin -
 Motivele sunt în genere geometrice. Grupuri de linii paralele, cercuri
 și mai ales ^{motivele fiind} ~~Winkelmann~~ ^{deciziile} contate din fondul
 negru, lui lăstuit al suprafeței. Acest caracter geometric
 al motivelor sugerează desigur o influență ^{si anume} sudică și
^{dintr-o anumită} mediteraneană orientată. Ca procedeu, ~~tehnica~~ ^{tehnica} picturii
 în grafit atîrnă cînd realizează motive în sens negativ,
 și ~~tehnica~~ ^{tehnica} excizii în planuri mari, de care am
 pomenit mai sus, ar fi o transpunere a unui procedeu
 mai vechi - din tehnica excizii ^{aduceri} și a în crustatei, caracterizate
 pentru curbizatul "Brian A." Aceste considerații ^{stigmatice}
 de caracter stilistic, sunt datorite șefului D.V. Rosalby
 cu ocazia ^{preliminar} ~~asupra~~ ^{asupra} raporturilor ale Vidra.

În privința decorării suprafeței externe ^{a acestor} vaselor ^{grafitate}
 observăm că registru inferior al vaselor de dimensiuni
 mici și mijlocii de la Jîmbreasa ca și din celelalte
 statuimile asemănătoare, sînt desebite de ^{registru} ~~se~~ ^{se} superior
~~se~~ lăsat nehestuit. La vasele de dimensiuni mari
 mari - partea superioară este netedă și patinată,
 iar cea inferioară sîndu-se și scrijelită. S'ar
 crede că acest procedeu era necesar pentru a face
 să se prindă mai bine culoarea, și se putea pe

O confirmare în plus a existenței japei „A 1” la Zămbreasca ne-a de-și plastică, care în timpul lui unu-a devenit un element de mare importanță pentru identificarea stratelor.

În stratul acesta dela Zămbreasca găsim idoli tipici acestei faze inițiale a civilizației Gumelnita. Este vorba de idoli de sex feminin cu partea superioară a corpului aproape plată, cu brațele scurte întinse lateral și perforate la capete, cu o usură stegospigie și cu pronunțată, ca și zienu așa „stegogastrie” - această exagerare care probabil simbolizează fertilitatea - sta în legătură cu dorința acestui grup agricol, dela Zămbreasca, de a atrage cu mijloace magice frumusețea, productivitatea și belșugul asupra pământului pe care îl lucrau. Aceste statuetă idoli și antropomofi - crati și oarecare nipodulere a meizii fine spirale - încusate adeseori cu materii albă - calcaroasă - și sunt cunoscuți la Vidra, Targuș, Iudja - Demen^{etc} iar originea lor trebuie căutată tot mai înșure sud în spre Mediterana.

În legătură cu reprezentările antropomofe ston și diferitele figurine din lut - detasete, dintr-o eori unele vor fi aparținut unor astfel de

stăruite, însă cele goale în interior și de dimensiuni ^{1/2} mai mici
 erau mai poroșite, vor fi fost parte din anumite
 vase utilizate, tot în ^{matricele} culturile religioase și care
 se sprijineau pe oțel de suporturi antropomorfe.
 Aceste vase sunt bine cunoscute în mediul
 civilizat Gumești și de asemenea în civ. Vinca
 Turdas. Și în statul "Boian" de la Tangam, D. Bercu
 releva? studiul de a reda plastic capul uman
 pe unele vase de uz comun. Sunt cunoscute la
 Gumești, Capacele la care capul uman, stili
 Tat, face oficial de biton. - ca și acele vase de
 ceramică nichis, care, se termina cu un cap ~~biton~~
 după cum se vede la Tulbure și Căscioarele, și care
 aparțin statelor superioare A₂ + B - și la Zămbreasca
 avem un astfel de cap, care va fi aparținut unui
~~artefact~~ cupac sau vas antropomorf din statele
 superioare.

În legătură cu oțelul de aplicării plastice pe vase,
 cred că putem ~~construi o ciobă care prezintă un~~
~~deor plastic~~ ~~descrie din pasta de lut~~ ~~și amune peste oțel~~
 Imaginea creșteră cât și, procedeul tehnice reține
 în gândul spe civilizată. Vinca Turdas, unde oțelul
 de ornamente nu sunt prea rare. Pe lângă acest
 la Tangam, ^{în statul Boian} D. Bercu observă existența unui

genere vasele apartinut tot tipului viteriene ¹²⁰
 însă prezintă profiluri mai svelte și o pronunțată
 dungă pe linia de unire a celor două parti compo-
 nente. Uneori ac. creasta este împodbită cu ^{filarene} cristaturi
 sau alveole. Întâlnim în ac. strat ornamentale în
 paranteză, cât și beziile ^{umplute} sporadice cu mici re-
 requete, care se despart uneori în chip serpentin pe
 suprafața vasului sau închid în mijloc lor spații
 rotunde din suprafața netedă a vasului. Unezile regulate
 pastate uneori vine de înmăstăc în materie albă sau
 roșie. După cum se vede în acest sistem de împodbit
 care ^{plumă} stăruie legături în straturile precedente, însă tehnica
 execuției este înlocuită ^{oameni pruni} cu a viciilor. Vasele outrepa-
 moșe - în general celor del. Sultana, despre care am
 pomenit mai sus - în legătură cu capul de figură
 supra tehnica pe care o ^{tratarea plastică a acestui cap} orător vor fi apartinut ac.
 strat. Sunt aici ^{și seau} probabil, tot în legătură cu practicile
 de cult și multe din lineamentele figurile jos -
 moșe. În formula plastică ^{Carhopovak} totuși aici figurile ^{existență} de jos, în general
 celor del. Sultana.
 În straturile al treilea pe care îl numim "B", vasele
 nu arată ^{nici o dată} mare diferențiere față de cele din straturile
 A2. Sunt însă multe vase de o factură ordinară, împod-
 bite cu dungă trasă a degetelor și cu brățe alveolare, dispuse
 oblic pe suprafața vaselor. Întâlnim ^{soluri și} ^{nici o dată} vase de tipul celor care prezintă ^{în interior} prelungiri în
 regiunea gâtului, ^{deși} care s-a servit la ^{în interior} susținerea capșacilor.

trei găuri. ^{Porțile sunt găurase și întuse lateral} Astfel de recipiente ^{antropomorfe} stau (22)
 probabil în legătură tot cu ^{trădărea} ~~cultura~~ religioasă și sunt
 cunoscută în statele vecinilor lor de la Vidra ⁽¹¹⁾
 și în civ. Turdas.

Mașura Jilavei -

Sunt cunoscute și recipiente - antropomorfe, cu gura larg
 deschisă de la Kodjo. ~~De asemenea~~ ^{apă unu se cunosc exemplare} De asemenea.

Idolii proprii zici, prezintă în acest stat un
 fel de decadentă în rafinarea lor. Sunt de dimensiuni
 și mai reduse, numai estiva em. înaltă. au o
 boză rotundă, ceea ce înseamnă că sunt înălțați.
 cu picioare, deci de sex feminin - bratele abra schitate,
 arată totuși tendința de a fi întuse în lateral, iar
 faptul că și tot întregul este tratat f. sumer
 Idolide os se prezintă tot așa de schematic, cu vîste
 nici formă ^{în acest ultim stat}

Tot aici s-au găsit o figurina care reprezintă o
 pasăre cu aripile desfășurate - în genul celei
 cunoscute de la Vidra ⁽¹¹⁾, Căsciorile și Ghindulța
 Metalul apar tot acum, în forme mai tulle de
 cupru, cu secțiuni patrato -

În privința locuințelor, după forme nouăcelor de
 espee, se vede că vor fi fost cabane de tipul
 dreptunghiular cu acoperișul în pantă - și cu ^{cateva} ~~unele~~
 deschideri laterale rotunde. Pe teren s-au găsit găuri
 de pai, ^{ca și capitul} ~~în~~ par de lemn ^{înfipt în formantă din}
~~ritunsi~~ Lemnă fiind pînă

1) A distruși ^{tot strazul din} ~~strada~~ a fost săpat. ^{și a venit în contact cu aerul} (23)
 observat o ~~continuare~~ ^{continuitate} între străzile de chirpiciu, și anume
 străzile de jos, cele de la 2m - se răsardeau în unghi drept,
 - ceea ce confirmă forma dreptunghiulară a locuințelor.

La inventar ^{cupric} domestic, pe lângă micile valute, care nu
 lepiere din niciunul din străte, și care vor fi putut fi
 eventual și jucării pentru copii, s'au mai găsit gresii
 de plasa de formă ovală, prezente mai cu este două
 găuri, diferite fusibile, co. și ^{niște} "coarne de enserație" de
 lut, care ^{aflete} s'au găsit în pereții vechi și care stau în
 legătură probabilă ^{cu} practicile religioase ale colecționului
 de la Gămbreasa.

În privința traiului și a ocupației lor, judecând
 după vasele de ceramică găsite aici: ~~de~~ oale, bou, cal-por,
 și ^{și} diferitele seminte de cereale. putem spune că locui-
 torii vor fi aparținut unui trib agricol pașnic, așa cum
 o dovedesc și răzvitetele lor, care serveau la zdrobirea
 boabelor.

Codrii mari, care vor fi existat atunci în regiunea
 Teleormanului, făceau posibilă vânzarea cerealelor și a
 mestecilor, așa cum se dovedește și presupunem obiecte
 de corn și pandourile de cal de mestec.

Morminte nu s'au găsit. Din Butculescu notează o
 tibia umană - semicarbonizată, lungă ~~și~~ ^{și} vată ^{și} ~~și~~
 locuite din primul strat. Faptul că izolat ^{și} pentru
 a putea trage o concluzie cu privire la un

anumit rit de înmormântare.

124

Tot sub beneficiul de inventar amintim și părere lui D. Butculescu, care intrigat de faptul că în numeroasele staturi preistorice pe care le a cercetat ~~na~~ găsit niciodată idoli întregi, formuloși. Ipoteza, probabil prin analogie cu practica tuburilor care duc și azi o viață primitivă etnografică, că în caz de primejdie, sau de asediu lung, preistoricii îi distrugeau idoli.

În legătură cu cele expuse până aci, constatăm cu privire la problema pe care ne-am pus-o, că atât în Campia Română, ca și în Bulgaria ^{poate} și în țările M. Jee, ^{relativ} exemplul curbisatilor Boian A și Gumeluta evolucioși în ^{în sens vertical} oțelul, chiar dacă unele faze sunt în ~~avansate~~ locuri mai dezvoltate, iar altele sunt abia schitate, sau pic de lipsesc cu totul.

~~În~~ privința ~~problemei pe care ne-am pus-o~~ ~~în~~ ~~studiu~~ ~~de~~ ~~la~~ ~~Zămbreasca~~, este evidentă, atât din punct de vedere tipologic cât și stratigrafic, desemnarea unei faze care probează continuitatea ^{pe lângă} dela "Boian A" spre Gumeluta, indiferent dacă numim această fază de tranziție Boian II., Gumeluta A 1. sau numai A, sau și Simpelu-

Aceste subdiviziuni fiind convenționale, faptul precis care rămâne certigat, fiind ^{este} stabilirea contactului între cele două ^{are} curbisatii și pentru ^{și} asigurarea, dela Zămbreasca

În ceea ce privește influențele colaterale s'au despus din cercetarea materialului, legătură ^{în} cu

Cuvintele Vinea - Turdas II, Vadestru II, Cucuteni A și ¹²⁵
Amisd - Aceste sincronizări însă au fost făcute cu o ^{mai de mult}
argumentare mai bogată, mai înclină de Dr. Prof. I. Nestor
și, în cele din urmă de Dr. asistent M. Petescu - Dămbroța în
seșițarea directă: cu ^{rezultatele} altor săpături de la Glina - (B).
B. Dumitrescu
3/11/1948.

Descoperirile de la Cucuteni și Societatea de Medici și Naturaliști din Iași (1884-1891)*

Mădălin-Cornel VĂLEANU**

Resumé: *La Société de Médecins et Naturalistes a joué un rôle important dans le soutien d'une vie scientifique et culturelle active de la ville de Iași. Le long de plus de 170 années d'activité, cette société s'est activement impliquée dans de nombreux problèmes d'intérêt scientifique, dont les découvertes de 1884 de Cucuteni. Le riche fond documentaire de la Société contient aussi une série de documents concernant ses rôle et implication dans les recherches de Cucuteni, documents disponibles aux Archives de l'Etat, filiale de Iași.*

L'article présente une série de discussions ayant eu lieu dans le cadre des séances de la société pendant la période 1884-1891, incluses dans le registre des procès verbales avec la mention claire des personnes ayant participé aux recherches et au déroulement des événements. Nous retenons surtout l'implication dans ces événements de N. Beldiceanu, celui qui a été le premier à présenter publiquement les découvertes de Cucuteni, les interventions de Gr. Cobălcescu, E. Rizu, Al. Negruzzi et d'autres.

Les documents présentés complètent les données disponibles déjà dans la littérature de spécialité, tout en fournissant des informations inédites à propos du déroulement de l'événement pendant les premières années après la découverte. Celle-ci allait devenir fameuse, le site de la Colline de Cetățuia de Cucuteni donnant son nom à l'une des plus spectaculaires civilisations néolithiques.

Mots-clés: *découvertes préhistoriques, station éponyme de la civilisation de Cucuteni, informations documentaires, histoire de la recherche archéologique.*

Cuvinte cheie: *descoperiri preistorice, stațiunea eponimă a culturii Cucuteni, informații documentare, istoric al cercetării arheologice.*

Inițiativa doctorilor Mihail Zota și Iacob Czihak de a fonda în 1832 Societatea Doftoricească „Moldo-Romanică” a reprezentat un demers ale cărui efecte pozitive asupra vieții științifice și culturale în capitala de atunci a Moldovei a fost cu siguranță dorit, dar probabil greu de anticipat. Gândită ca o *societate literară a medicilor și naturaliștilor*, așa cum se precizează în primul său statut, aceasta se va dovedi a fi cea mai longevivă dintre societățile ieșene, funcționând, cu unele diminuări temporare ale activității, de la crearea sa și până în prezent. Deși pe parcursul existenței sale a cunoscut numeroase prefaceri de titlatură sau de statute de funcționare, societatea doctorilor Zota și Czihak va cunoaște consacrarea sub titulatura de *Societatea de Medici și Naturaliști din Iași*, sub care funcționează și astăzi.

Nu este locul în cadrul acestei volum de prezentare a istoricului sau a bogatei activități a societății, acestea fiind cunoscute în literatura de specialitate (N.A. Bogdan 1919), dar nu putem să nu menționăm faptul că de activitatea acesteia se leagă înființarea primului muzeu din Iași. Deschis pe 4 februarie 1834, la inaugurarea oficială a ședințelor societății, în patrimoniul său se vor regăsi atât colecții de zoologie, botanică și geologie, cât și colecții de monede și medalii sau de alte obiecte de valoare istorică.

Dezbaterile din ședințele societății, așa cum au fost ele consemnate în procesele verbale ale acestora, cu referire îndeosebi asupra celor de până la începutul secolului XX, trădează interesul membrilor societății nu numai asupra evenimentelor din domeniul ariei de activitate a societății, ci și asupra multor probleme de interes general, din domenii conexe sau chiar din viața mondenă a urbei. Așa se face că descoperirile din anul 1884 de la Cucuteni nu puteau să treacă neobservate, chiar dacă activitatea societății în acea perioadă nu era una caracterizată de un dinamism deosebit.

În fondul arhivistic al Societății de Medici și Naturaliști ce se păstrează la Arhivele Statului din Iași¹ se regăsesc numeroase documente din acea perioadă, însă cele care evocă interesul asupra descoperirilor preistorice de la Cucuteni sunt legate în principal de consemnările ședințelor societății. Legătura dintre aceste descoperiri și societate se va realiza, în principal, prin cooptarea în rândul membrilor societății a profesorului, literatului și arheologului Nicolae Beldiceanu, dar și a altor persoane implicate.

* O variantă prescurtată, pentru publicul larg, a acestui studiu a fost tipărit în *Cronica. Revista de cultură*, serie nouă, ISSN 1220-4560, anul XLI/1563, nr. 3 mart. 2006, pag. 2-3.

** Muzeul de Istorie a Moldovei – Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, madalinvaleanu@yahoo.com.

¹ Mulțumim și pe această cale conducerii Arhivelor Statului din Iași pentru sprijinul acordat.

Primele informații despre Cucuteni sunt făcute publice de Nicolae Beldiceanu în *Noua Revistă* din data de 26 noiembrie/8 decembrie 1884 (an II, nr. 2), probabil în urma achiziționării unor piese descoperite de la frații Șaraga, anticari din Iași, deși asupra celor petrecute Theodor Burada afirmă că autoritățile ar fi luat la cunoștință încă de la sfârșitul lunii mai a aceluiași an, ordonându-se și anumite măsuri de protecție (Th. Burada 1901, p. 270-277). Urmărind probabil a găsi soluții privind aprecierea vechimii obiectelor descoperite la Cucuteni, cât și atragerea atenției asupra acestora, Nicolae Beldiceanu depune în data de 28 decembrie 1884 cererea de a fi primit în Societatea de Medici și Naturaliști din Iași² (fig. 1).

Iasi 28 Decembrie 1884

Domnule Preșident

Va rog să binevoiți a face
să fiu prenumărat între membrii
societății de medici și naturaliști.
Din înțelegerea și cu rugămintea
asigurării că voi fi considerat
Profesor Nicolae Beldiceanu

Kellon
Preșident al societății de medici
și naturaliști din Iași -

Fig. 1. Cererea lui Nicolae Beldiceanu de înscriere în Societatea de Medici și Naturaliști din Iași (28 decembrie 1884).

La demande de Nicolae Beldiceanu pour l'admission dans La Société des Médecins et des Naturalistes de Jassy (28 decembre 1884).

² Arhivele Statului Iași, Fond Societatea de Medici și Naturaliști, dosar 56/1884 fila 1, cererea adresată de N. Beldiceanu președintelui Societății de Medici și Naturaliști.

Însă activitatea societății din acea perioadă, așa cum este ea consemnată în registrul de procese verbale ale ședințelor³, se caracteriza prin absența membrilor de la acestea, fapt ce a condus de multe ori la suspendarea lor, ședințele nefiind statutare. Această situație a fost înregistrată și în seara zilei de 28 decembrie 1884, când ar fi trebuit dezbătută și cererea depusă de N. Beldiceanu. Această situație se va repeta pe tot parcursul lunilor ianuarie-mai a anului 1885 și chiar în data de 7 iunie, când ar fi trebuit să aibă loc o ședință la orele 8 pm. Totuși în seara respectivei zile, dar în jurul orelor 8. 30 pm., se întrunește unui număr suficient de membri care să permită desfășurarea ședinței⁴.

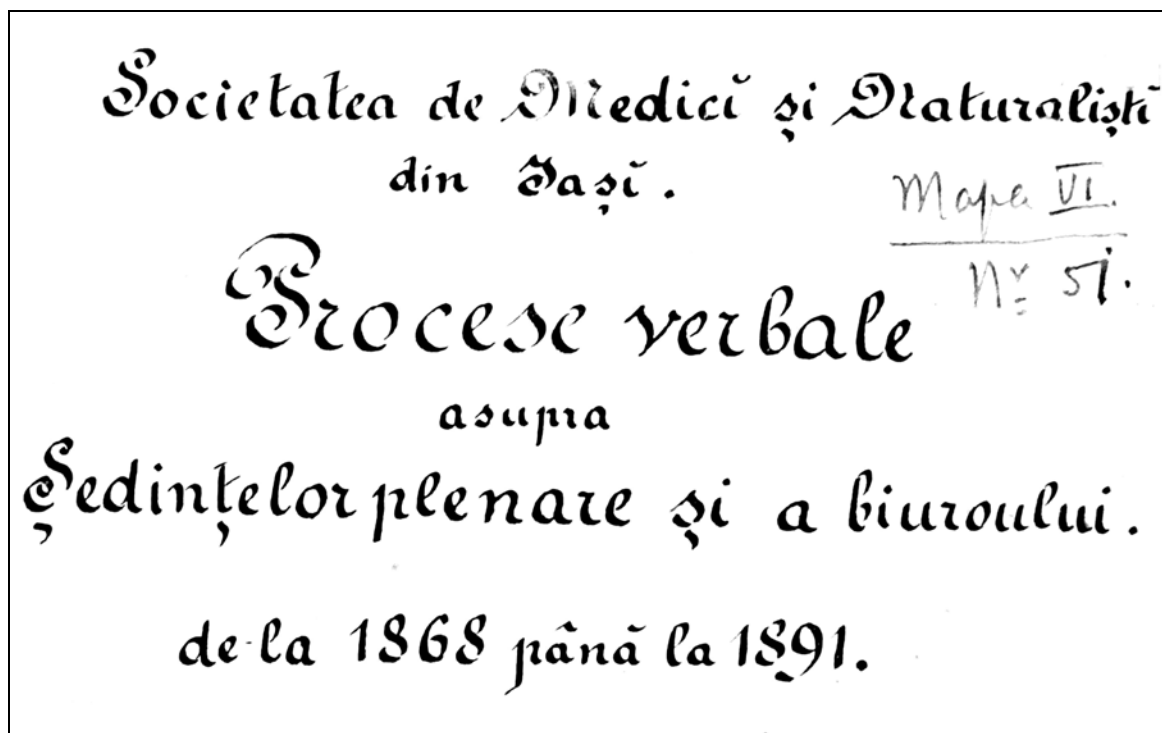

Fig. 2. Coperta registrului de procese verbale ale Societății de Medici și Naturaliști (1868-1891).
La couverture du registre des procès-verbaux de la Société des Médecins et des Naturalistes (1868-1891).

Printre problemele dezbătute în acea seară s-a numărat și acceptarea unor noi membri în cadrul societății, supunându-se la vot propunerile. În continuare, în procesul verbal al ședinței, distinct de cele precizate anterior, găsim consemnat faptul că dr. Z. Samfirescu, bibliotecarul societății, propune ca membru efectiv pe profesorul N. Beldiceanu, însă nu se mai specifică dacă această propunere a fost supusă votului membrilor, dacă a fost acceptată sau respinsă, sub ea găsindu-se doar semnăturile membrilor prezenți. Prezența ulterioară a lui N. Beldiceanu la ședințele societății indică acceptarea sa ca membru, cu aceasta instituționalizându-se practic legătura dintre Societatea de Medici și Naturaliști și descoperirile de la Cucuteni⁵.

³ Arhivele Statului Iași, Fond Societatea de Medici și Naturaliști, dosar 51, Registrul proceselor verbale ale ședințelor și a biroului (1868-1891).

⁴ Idem, fila 65 verso și 66.

⁵ În cuprinsul articolului vom prezenta o serie de procese-verbale sau extrase din procesele verbale ale ședințelor Societății de Medici și Naturaliști din Iași, în care membri societății dezbateau probleme legate de descoperirile de la Cucuteni, cu mențiunea că la reproducerea textelor, intervențiile noastre s-au dorit a fi minime, corectând tacit erorile de limbă și unele inadvertențe nesemnificative, dar adaptând textul la noile cerințe ortografice, ortoepice și de punctuație, precum și prezentând fotocopiile după documentele originale pentru comparare.

În următorul proces-verbal, de această dată a ședinței membrilor biroului societății, din data de 20 august 1885, găsim menționate următoarele⁶ (fig. 3):

Proces-Verbal. Anul una mie opt sute optzeci și cinci, luna august, douăzeci zile, subsemnații membri ai Biroului Societății, informându-se că în comuna Cucuteni, jud. Iași, ar exista o localitate în care s-au găsit mai multe antichități, am luat hotărârea de a ruga pe Domnul Profesor Neculai Beldiceanu ca mergând la fața locului să angajeze lucrători trebuitori, spre a face săpăturile arheologice necesare, iar obiectele ce se vor găsi să se depună în Muzeul Natural din Iași. Drept care pentru întreprinderea indicată, domnul casier al Societății noastre va elibera d-lui profesor N. Beldiceanu suma de 300 lei, trei sute lei, de a cărei întrebuițare d-sa va da societății cuvenita socoteală, împreună cu raportul ce va face întru aceasta. [semnături participant]

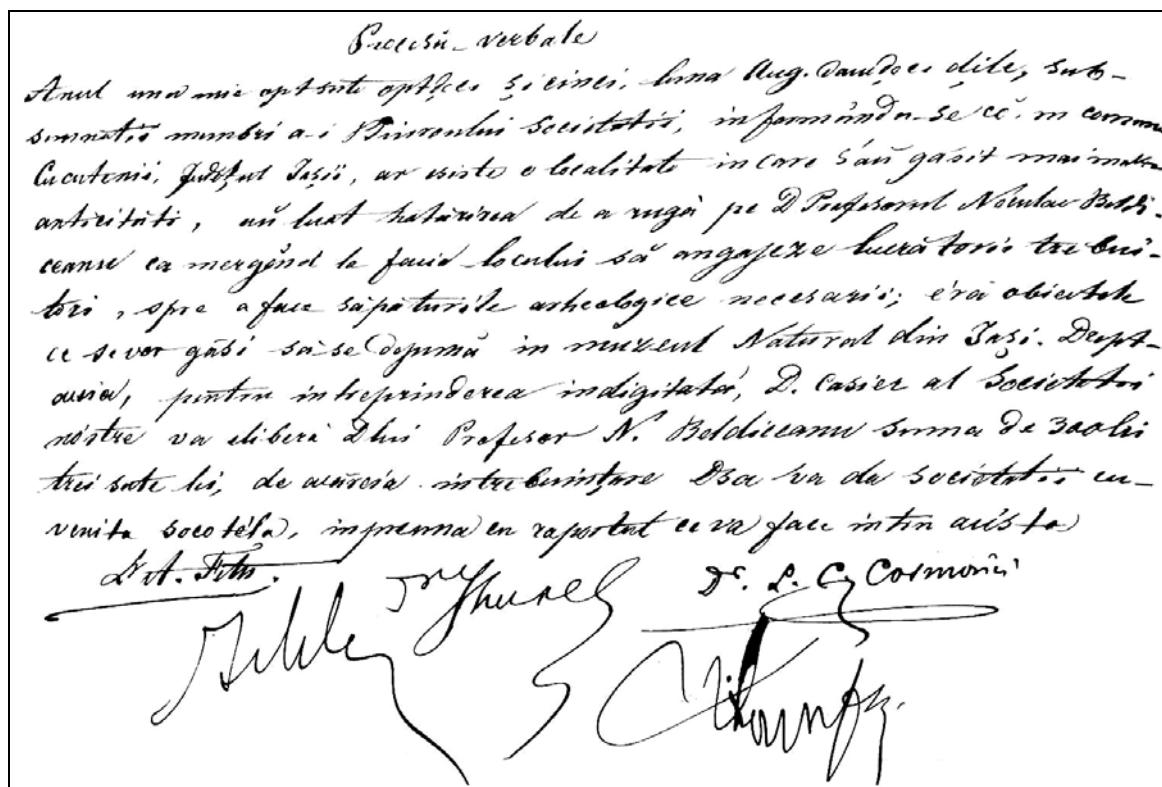

Fig. 3. Procesul verbal al ședinței Biroului Societății din 20 august 1885.
Le procès-verbal de la séance du Bureau de Société – 20 août 1885.

În continuare, în registrul amintit mai sus, regăsim semnătura lui N. Beldiceanu în cadrul unei note scrise după încheierea procesului verbal al ședinței societății din data de 28 septembrie 1885, ședință care însă nu va avea loc din lipsă de membri⁷. Situația se repetă și în următoarele luni până în data de 6 martie 1886, când ședințele societății nu se mai țin din aceleași considerente de lipsă a membrilor, dar semnătura lui N. Beldiceanu nu se mai regăsește pe nici unul dintre procesele verbale. După moartea președintelui societății, A. Fătu, survenită la începutul lunii martie 1886, se observă o revigorare a activității societății, în sensul că se țin ședințele din cursul lunilor martie-mai, după care acestea nu mai pot avea loc, din același motiv al absenteismului membrilor.

N. Beldiceanu este prezent la ședința din data de 6 octombrie 1886, ședință suspendată datorită lipsei membrilor, cât și la cea din 28 octombrie⁸, unde este propus ca membru în cadrul

⁶ Arhivele Statului Iași, Fond Societatea de Medici și Naturaliști, dosar 51, Registrul proceselor verbale ale ședințelor și a biroului (1868-1891), fila 66 verso.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, filele 73, 73 verso și 74.

unei comisii ce se va ocupa de realizarea inventarului societății. De asemenea, este prezent și la ședința din data de 10 noiembrie 1886, dar nu are nici o intervenție în cadrul acesteia⁹. Nu aceeași situație se repetă în cadrul ședinței din 28 noiembrie 1886, unde având în vedere discuțiile pe tema tipăririi unui jurnal al societății, propunere susținută și de acad. Gr. Cobălcescu, N. Beldiceanu face observația că ar fi necesar ca articolele ce se doresc a se publica în buletinul societății să fie tipărite în două limbi¹⁰.

Pe N. Beldiceanu îl găsim prezent la ședința din data de 15 decembrie 1886, cât și la cea din ziua de 28 a aceleși luni¹¹, când președintele societății, dr. G. Obremba, îi cere lămuriri dacă a făcut istoricul societății. Același lucru i se cere de către E. Rizu și în cadrul următoarei ședințe, din data de 13 ianuarie 1887¹², sarcină de care N. Beldiceanu se achită în cele din urmă, deoarece în primul număr al Buletinului Societății de Medici și Naturaliști, apărut spre finele aceleși luni, apare publicată *Schița istorică a Societății*, alături de *Epitaful de la Bunești*.

În ședința din 28 ianuarie 1887 se admit noi membri, printre aceștia aflându-se și agronomul Al. Negruzzi, despre care vom vedea că a avut un anumit rol în ceea ce privește implicarea societății în cercetările de la Cucuteni¹³. La această ședință nu îl regăsim pe N. Beldiceanu printre participanți, dar este prezent Gr. Cobălcescu, care are numeroase intervenții și opinii. Aceeași situație a fost și în cadrul ședinței din data de 12 februarie 1886, cu mențiunea că la aceasta participa pentru prima dată ca membru și Al. Negruzzi¹⁴.

La ședința din data de 1 martie 1887, membrii societății iau în discuție o donație de minerale și manuscrise a doctorului Iacob Czihak, unul dintre fondatorii societății, retras la Aschaffenburg, în apropiere de Frankfurt am Main, N. Beldiceanu oferindu-se a publica scrisoarea acestuia ce însoțea donația¹⁵. Privitor la această donație, în cadrul ședinței din data de 28 martie se propune o comisie în care au fost numiți, pe lângă președinte și bibliotecarul societății, și N. Beldiceanu și Al. Negruzzi¹⁶.

Ședința din data de 12 aprilie 1887 este prima din ședințele societății în care se discută pe larg problema descoperirilor de la Cucuteni¹⁷, fiind consemnate următoarele (fig. 4):

Proces-Verbal. Ședința din 12 Aprilie 1887 se deschide sub președinția D-lui Vicepreședinte la orele 8 ½ p.m. [. . .] [urmează discuții diverse] [. . .].

D-I Dr. Peride – În comuna Băiceni s-au făcut săpături și s-au găsit obiecte preistorice chiar de D-I Beldiceanu, s-a găsit un zid - „cetate”. D-I Negruzzi a avut amabilitatea, că sunt mulți pretendenți, s-a dus la d-I Zamfiropol și a obținut monopolul. D-I Tocilescu a propus un târg. Ministerul i-a pus la dispoziție suma, ca să sape. D-I Tocilescu propune un fel de convenție, împărțeală. D-I Dr. Peride i-a spus că unde sunt două exemplare, dăm, dar unde nu, le ținem noi. D-I Negruzzi este totul. D-sa vrea să le vândă muzeului.

D-I Beldiceanu – S-a aprobat sumă de minister și lucrările vor începe în curând.

D-I Cobălcescu – Este un adevărat monument, obiectele au pierdut din importanța lor căci nu se cunoaște nivelul de unde sunt luate; epoci mai multe; oseminte de animale din Marea Caspică; un dinte mi se pare de hypopoteum etc. Ce ar fi fost o tranșee verticală (?). Văzând m-am dus la București pentru a atrage atenția. Ministerul a luat măsură să nu se mai pună mâna; e comisie din care fac și eu parte; este numită care va lucra sistematic. Să vedem ce face Academia. Noi să nu ne mai ocupăm, căci și Ministerul și Academia cu mijloace mai mari se va ocupa și la noi la muzeu se vor depune.

D-I Negruzzi – D-lor iată faptul: un platou, alături o pietrărie; cu ocazia facerii drumurilor s-a săpat și-a găsit olării; printr-un jidan au fost aduse. D-I Beldiceanu le-a cumpărat. Am găsit și eu una. D-I Butculescu m-a luat la D-I Beldiceanu. D-I Butculescu își face un registru și noi toți convenim să ne punem la lucru regulat; mergem la D-I Zamfiropol. D-I Butculescu a căutat să

⁹ *Ibid.*, fila 74 verso.

¹⁰ *Ibid.*, fila 75 verso.

¹¹ *Ibid.*, filele 76 verso și 77. Facem mențiunea că în cadrul ședinței din 28 decembrie 1886, Gr. Cobălcescu prezintă membrilor societății o lucrare despre apele minerale de la Călimănești.

¹² *Ibid.*, fila 78 verso.

¹³ *Ibid.*, fila 79.

¹⁴ *Ibid.*, filele 80, 80 verso și 81.

¹⁵ *Ibid.*, filele 81 verso. În cadrul acestei ședințe s-au discutat mai multe probleme geologice, printre care cele legate de prezența de pești fosili din depozitele de la Pietricica, precum și a descoperirii unui izvor cu apă sulfuroasă în Țicău, pe proprietatea dr. G. Bogdan, cf. *ibid.*, 82 și 82 verso.

¹⁶ *Ibid.*, fila 84 verso.

¹⁷ *Ibid.*, filele 86 verso și 87.

D-I Dr. Rizu – 1) posesiunea 2) studierea - Societatea a vrut să lucreze; D-I Zamfiropol atunci a dat deja voce Societății; Societatea a și votat sume; de ce să cedăm.

D-I Cobălcescu – Nu știu dacă vom avea mijloace.

D-I Dr. Rizu – Deja D-I Negruzzi se oferă ca ajutor.

D-I Holban - Avem mijloace; dacă se poate lua de o societate mai bogată dreptul. Neexistând acte preliminare, să se facă acte de acest fel. Vom face împrumuturi și le vom da voie să deseneze. Din toate punctele de vedere trebuie să avem lucrurile aici. Este o ocazie cum putem să punem în temelii pentru societatea noastră în străinătate.

Propune o ședință extraordinară pentru a se putea discuta asupra acestui punct ce este de făcut. Ședința se încheie la orele 12 pm. [semnături membrii prezenți].

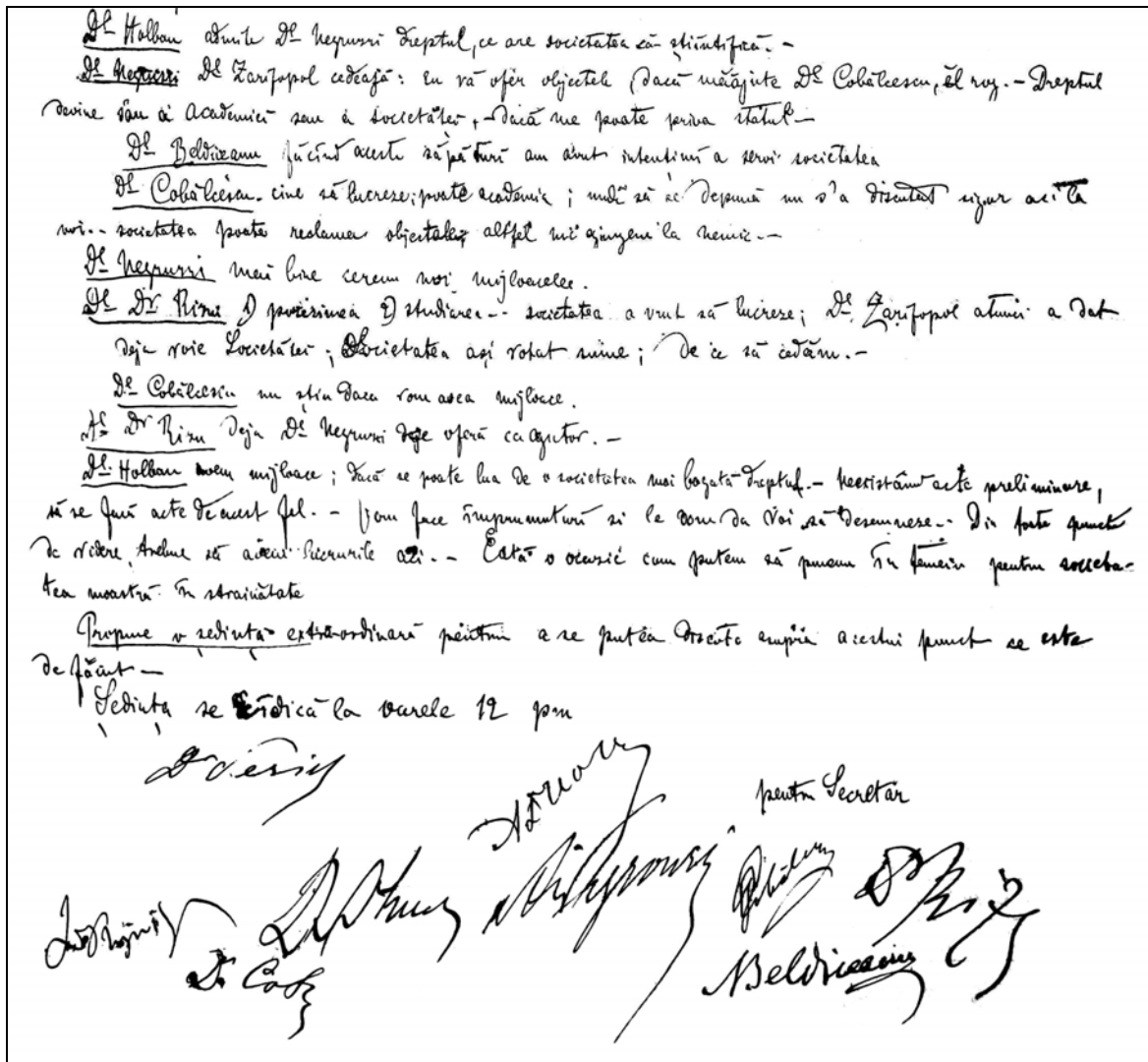

Fig. 4b. Extras din procesul verbal al ședinței din 12 aprilie 1887 (pagina 2).
Extrait du procès-verbal de la séance du 12 avril 1887 (page 2).

Acea ședință extraordinară care a fost propusă probabil nu a mai avut loc, deoarece la ședințele următoare, din 21 și 28 aprilie și 12 mai 1887¹⁸, nu participă nici N. Beldiceanu sau Al. Negruzzi, fiind discutate alte subiecte. Dintre acestea, reținem cele făcute în data de 12 mai privitoare la un articol la care lucra Gr. Cobălcescu sau cea a președintelui G. Obreamba ca doi studenți să consemneze discuțiile purtate în cadrul ședințelor, apoi secretarul să scoată note pentru procesele verbale, sperându-se astfel ca acestea să cuprindă toate cele discutate. În cadrul

¹⁸ *Ibid.*, filele 87 verso, 88, 88 verso și 89.

ședinței următoare, din data de 12 mai 1887¹⁹, îl regăsim printre participanți și pe N. Beldiceanu, fiind consemnate pe larg discuțiile purtate ca urmare a punerii în practică a propunerii președintelui, propunere menționată anterior, însă subiectul Cucuteni se pare că nu a fost abordat.

Probabil că acea ședință extraordinară despre Cucuteni să fi avut loc în ziua de 28 iunie 1887, când a fost audiată comunicarea lui Gr. Tocilescu, dar sunt consemnate doar următoarele²⁰ (fig. 5):

Ședința din 28 iunie 1887. La ordinea zilei fiind comunicarea d-lui Tocilescu relativ la săpăturile făcute la Cucuteni și prezentarea unora dintre obiectele găsite. S-a votat suma de 500 franci pentru continuarea acelor săpături și o diurnă d-lui Beldiceanu pentru zilele cât a lucrat la Cucuteni. [semnături președinte, secretar].

Ședința din 28 Iunie 1887.

La ordinea zilei fiind comunicarea d-lui Tocilescu relativ la săpăturile făcute la Cucuteni și prezentarea unora din obiectele găsite s-a votat suma de 500 franci pentru conti. nuarea acelor săpături și o diurnă d-lui Beldiceanu pentru zilele cât au lucrat la Cucuteni.

Președintele. Al. Humbert

Secretar. S. Konya

Fig. 5. Procesul verbal al ședinței din 28 iunie 1887.
Le procès-verbal de la séance du 28 june 1887.

În cadrul ședințelor următoare din anul 1887²¹, subiectul Cucuteni este abandonat, deși N. Beldiceanu și Al. Negruzzi participă mai des decât în alte dăți la ședințele societății. Astfel, N. Beldiceanu este prezent la ședințele din 29 octombrie, 30 noiembrie, 5, 14 și 28 decembrie, dar nu se menționează faptul că ar fi avut intervenții în cadrul acestora. Pe de altă parte, Al. Negruzzi, deși participă doar la ședințele din zilele de 29 octombrie, 12 și 30 noiembrie, are câteva intervenții pe subiectele discutate. Singura referire care se face la Cucuteni în această perioadă o regăsim în discuțiile privitoare la bugetul societății din data de 5 decembrie, unde se consemnează următoarele²² (fig. 6):

Relevându-se asemenea chestiunea d-lui Beldiceanu în privința sumei de 500 franci și a diurnei în privința săpăturilor de la Cucuteni s-a votat ca să se pună în bugetul anului viitor. Deși s-a trecut ca și diurna D-lui Beldiceanu, s-a așezat în bugetul pe anul viitor, revenind s-a hotărât 150 lei din bugetul '87-88 din cheltuieli la neprevăzute.

Prima ședință științifică din anul 1888, din seara zilei de 12 ianuarie, este consemnată pe larg în registrul de procese verbale²³. Reținem în primul rând faptul că propunerea ca profesorul Grigore C. Buțureanu să fie primit ca membru este amânată pentru o altă dată²⁴. De asemenea,

¹⁹ *Ibid.*, filele 89, 89 verso, 90 și 90 verso. În cadrul acestei ședințe s-a prezentat lucrarea dr. S. Konya despre Băile de la Slănic.

²⁰ *Ibid.*, fila 90 verso.

²¹ *Ibid.*, filele 91-95 verso.

²² *Ibid.*, fila 94.

²³ *Ibid.*, filele 96, 96 verso și 97.

²⁴ *Ibid.*, fila 96.

N. Beldiceanu este acuzat de incorectitudine, deoarece nu ar fi predat anumite lucrări, probabil pentru publicare în cadrul buletinului societății, lucrări pentru care acesta ar fi fost remunerat²⁵.

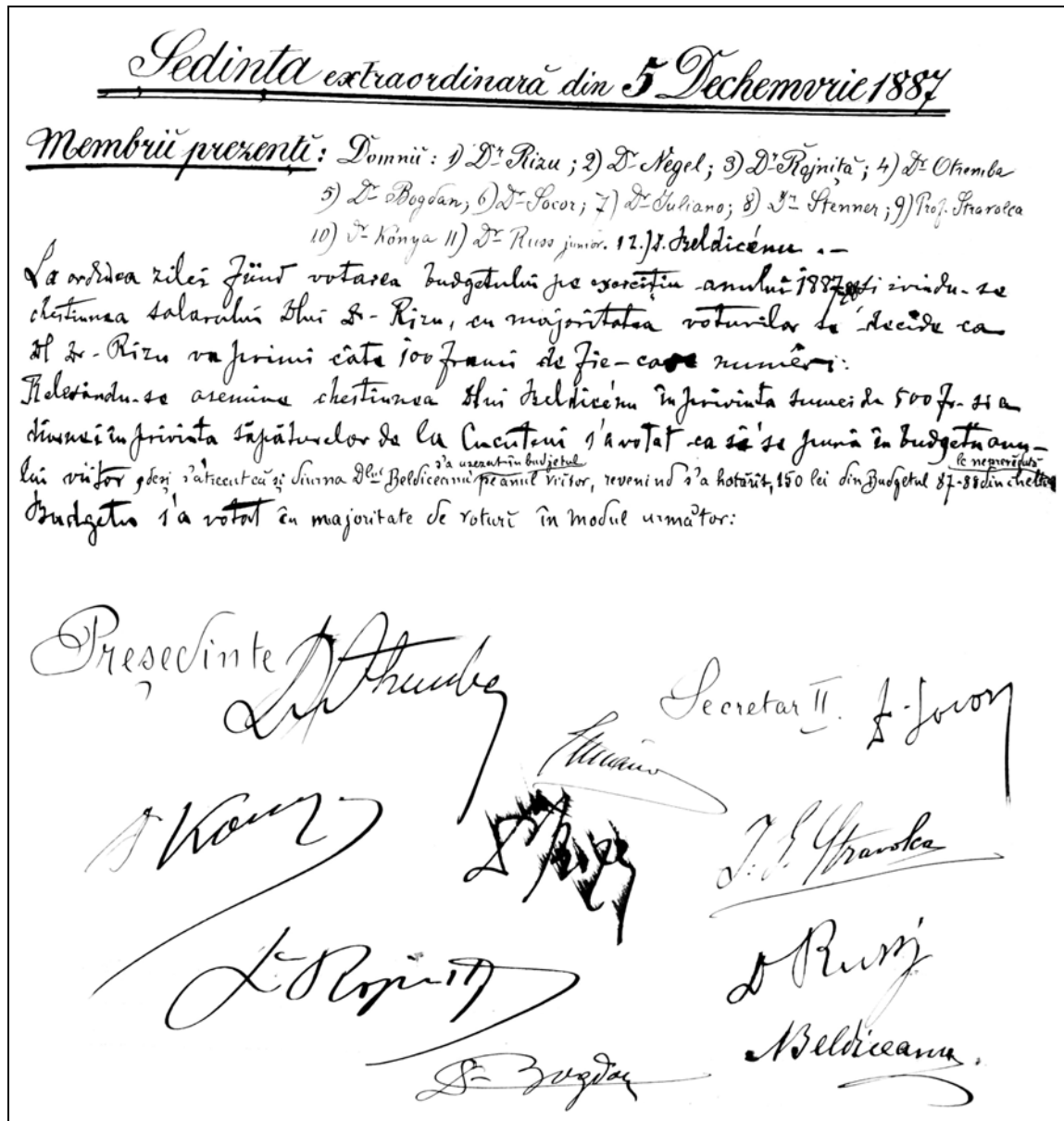

Fig. 6. Extras din procesul verbal al ședinței extraordinare din 5 decembrie 1887.
 Extrait du procès-verbal de la séance extraordinaire du 5 décembre 1887.

După alte discuții, în prim-planul dezbaterii este adus subiectul Cucuteni, fiind consemnate următoarele²⁶ (fig. 7):

D-I Dr. Rizu – Stațiunea Cucuteni descoperită de D-I Beldiceanu, care a venit și a anunțat, Societatea ar trebui să nu piardă, Societatea a dat bani; D-I Beldiceanu nu s-a dus; proprietarul a dat Societății exclusiv dreptul de a o exploata. D-I Cobălcescu a spus în Academia Română; în această comisie D-I Cobălcescu și Ștefănescu au lucrat, însă noi am intervenit la oprirea lor; astă vară vine D-I Tocilescu și propune cu D-I Beldiceanu să se ducă la exploatare; D-lor pleacă, avem două lăzi; la Muzeul din București se află o colecțiune; lucrurile cele mai

²⁵ *Ibid.*, fila 96 verso.

²⁶ *Ibid.*, filele 96 verso și 97.

frumoase sunt la București; am văzut-o chiar scris; am întrebat pe D-I Beldiceanu cum a făcut; D-I Beldiceanu mi-a spus că nu este adevărat; D-I Beldiceanu vrea să trimită lucrarea la Paris sau că i s-ar fi propus; de aceea cerem explicațiuni, de ce nu ne-o dă nouă.

Proces verbal

Sedința științifică din 12 Ianuarie 1888.

Membrii prezenti: 1) D-I Rizu 2) D-I Leon 3) D-I Bastachi 4) D-I Ruzo junior
5) D-I Otiemba 6) D-I Negel 7) D-I Cosmovici 8) D-I S. Konya. 9) D-I Beldiceanu

D-I Rizu arată că D-I Beldiceanu nu se poartă exact cu societatea deoarece ce nu aduce lucrările, pentru care este plătit. -

D-I Rizu amulete hotărâri, de multe ori s-au amânat în considerare, spre exemplu comunele cărțile, altele mulți membri cari au fost defa propuși exclusiv din cauza nepăsării. -

D-I Otiemba arată că D-I Secretar neglijent aici nu știm cum va fi.

D-I Rizu Statutul Societății descoperită de D-I Beldiceanu, care a venit și a amânat, societatea trebuie să nu poartă, societatea a dat bani, D-I Beldiceanu nu s-a dus; proprietarul a dat societății exclusiv de a exploată - D-I Otiemba a spus în Academiile române; în acea Comisiune D-I Păbălcescu și D-I Ștefănescu au lucrat, însă mi-au intervenit ca opinia lor. - astăzi vreau D-I Tocilescu, și propune cu D-I Beldiceanu să se ducă la exploată: D-I Rizu pleacă, amu două săptămâni; la Muzeul din București se află o colecțiune. - lucrările cele mai frumoase sunt la București, am văzut-o chiar scris. am întrebat pe D-I Beldiceanu cum se făcuse; D-I Beldiceanu mi-a răspuns că nu adevărat. - D-I Beldiceanu nu să trimită lucrările la Paris sau că să se facă propus: de aceea cerem explicațiuni de ce nu ni-o dă nouă.

D-I Beldiceanu am lucrat pentru societate, atât Cucuteni cât și altele am stăruit; inscripții din București etc. D-I Tocilescu mi-a spus că sunt la Cotnari 15 pietre, să mergă să le vadă; scos note și s-a dus la București; și pot să se vină bucurești să nu se strice. - Ministrul Sturza a dat ordin să se ducă. - Când am sosit, am primit reproșuri; mai sunt alte 4 pietre la Sf. Nicolae și se vor lua la București și eu am să fiu vinovat. Am stăruit în societate ca să fac ceva, dar am fost refuzat. -

D-I Rizu Care sunt motivele pentru care trimiteți lucrările la Paris.

D-I Beldiceanu Dacă am să vă ajutăm societatea, la trimitere la București; voi publica numele atunci când societatea are încredere în mine, căci voi fi membru.

Fig. 7a. Extras din procesul verbal al ședinței științifice din 12 ianuarie 1888 (pagina 1).
Extrait du procès-verbal de la séance scientifique du 12 janvier 1888 (page 1).

D-I Beldiceanu – Am lucrat pentru societate; atât pentru Cucuteni, cât și altele am stăruit; inscripții din București etc. ; D-I Tocilescu mi-a spus că sunt la Cotnari 15 pietre; să mergă să le vadă; Scos note și s-a dus la București; și când se vor încărca să nu se strice. Ministrul Sturza a dat ordin să se ducă. Când am sosit am primit reproșuri; mai sunt alte 4 pietre la Sf. Nicolae și se vor lua la București și eu am să fiu vinovat. Am stăruit în Societate să se facă ceva, dar am fost refuzat.

D-I Dr. Rizu – Care sunt motivele pentru care trimiteți lucrările la Paris.

D-I Beldiceanu – Dacă nu-mi dă ajutor Societatea, le trimit la București; voi publica numai atunci când Societatea are încredere în mine, căci voi fi membru.

D-I Dr. Rizu – D-nii au fost trimiși pe socoteala Societății; zvonul acela nu era la adresa D-lui Beldiceanu, ci asupra D-lui Tocilescu; toate vasele întregi s-au dus la București; v-am crezut, însă când a venit și o lucrare; 3 colecțiuni 1) Beldiceanu, 2) Muzeul nostru 3) București. Nu ca să vă jignesc am spus-o ci pentru ca să se termine odată. În ceea ce privește pietrele sunteți vinovat; s-a votat suma; și D-I Beldiceanu nu a cerut ca această sumă să se mandateze.

D-I Beldiceanu – Din toate ce s-a spus ar ieși că eu vreau să înșel Societatea; iese că ar fi de prisos. Lucrarea mea ar fi vândută societății cu 150 franci; societatea nu mi-a plătit lucrarea mea; de la '84 am făcut săpături acolo, am cules 400 piese; am cheltuit și am muncit 4 ani; de aceea nu este proprietatea societății.

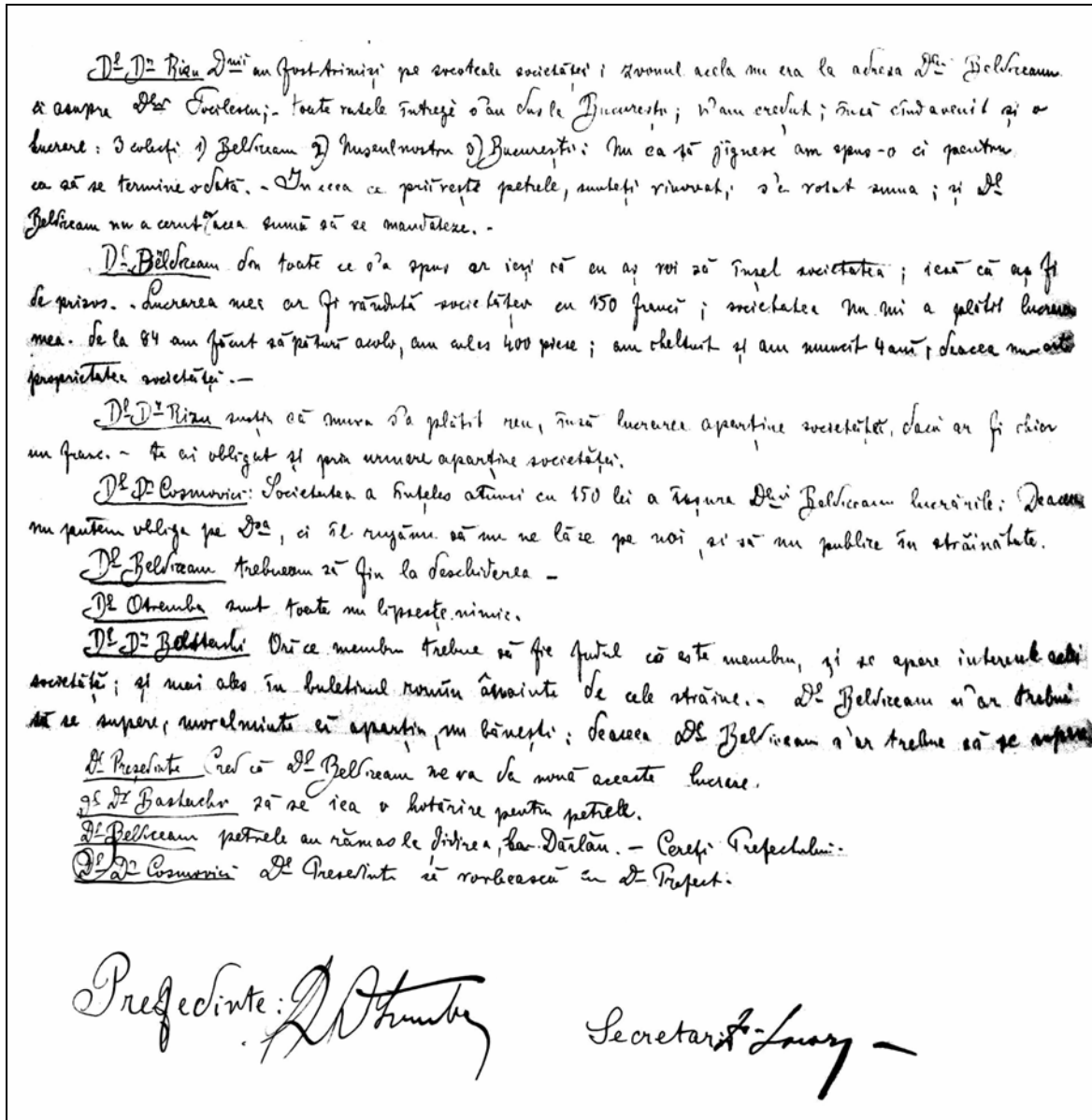

Fig. 7b. Extras din procesul verbal al ședinței științifice din 12 ianuarie 1888 (pagina 2).
Extrait du procès-verbal de la séance scientifique du 12 janvier 1888 (page 2).

D-I Dr. Rizu – Susține că munca s-a plătit rău, însă lucrarea aparține Societății, dacă ar fi chiar un franc, te-ai obligat și prin urmare aparține Societății.

D-I Dr. Cosmovici – Societatea a înțeles atunci cu 150 lei a ușura D-lui Beldiceanu lucrările. De aceea nu putem obliga pe D-sa, ci îl rugăm să nu ne lase pe noi și să nu publice în străinătate.

D-I Beldiceanu – Trebuie să fiu la deschiderea.

D-I Obremba – Sunt toate nu lipsește nimic.

D-I Dr. Bastarhi – Orice membru trebuie să fie fudul că este membru și să apere interesele Societății; și mai ales în buletinul român înainte de cele străine. D-I Beldiceanu n-ar trebui să se supere; moralmente ei aparțin, nu bănești; de aceea D-I Beldiceanu nu ar trebui să se supere.

D-I Președinte – Cred că D-I Beldiceanu ne va da nouă această lucrare.

D-I Dr. Bastarhi – Să se ia o hotărâre pentru pietrele.

D-I Beldiceanu – Pietrele au rămas la Zidirea la Hârlău. Cereți Prefectului.

D-I Dr. Cosmovici – D-I Președinte să vorbească cu D-I Prefect.

[semnături președinte, secretar].

Această ședință este ultima din acea perioadă în care se discută probleme legate de Cucuteni, discuțiile purtate prefigurând parcă evenimentele care aveau să se petreacă în lunile următoare în cadrul ședințelor societății. La următoarea ședință a societății, din data de 28 ianuarie, îl găsim prezent doar pe Al. Negruzzi, pentru ca la cea din 12 februarie să nu mai participe nici acesta²⁷.

Găsim însă consemnate pe larg discuțiile din cadrul biroului societății din data de 19 februarie 1888²⁸, unde sunt invitați printre alții și N. Beldiceanu și Gr. Buțureanu. Necesitatea reformării societății, a înființării de noi secțiuni, precum cea de antropologie, sau de a mări numărul membrilor era un lucru care preocupa conducerea societății. Intervenția lui Buțureanu asupra necesității înființării la Iași a unei societăți de arheologie și istorie sau cea a lui Beldiceanu de a include și literatura, au pus în evidență faptul că titulatura societății și statutele ar trebui revizuite, dar s-a concluzionat că acestea nu constituie o reală piedică în derularea unei activități mai intense a societății.

În următoarea ședință, din 28 februarie 1888, sunt supuse aprobării membrilor societății cele discutate în cadrul ședinței biroului²⁹, alături de propunerea lui N. Beldiceanu și E. Rizu ca să fie primiți ca membri Gr. Buțureanu, V. Burlă, P. Râșcanu, Al. Șuțu și A. Densușianu. Alături de vechii membri, noii membri vor participa la următoarele ședințe în care subiectul principal îl va constitui reorganizarea societății³⁰. Astfel, la ședința din 12 martie, participă atât N. Beldiceanu, cât și Al. Șuțu și V. Burlă, la cea din 22 martie îl regăsim în plus și pe Gr. Buțureanu și A. Densușianu. Aproape în aceeași structură îi regăsim prezenți și la ședințele din 24 și 28 martie sau la cele din 12 și 28 aprilie 1888, Gr. Buțureanu și N. Beldiceanu fiind prezenți de fiecare dată.

Situația avea însă să se schimbe radical în cadrul ședinței extraordinare din ziua de 3 mai 1888³¹, când membrii conservatori din societate, bazându-se pe vechile prevederile statute, susțin că admiterea noilor membri prin votul exprimat în cadrul ședinței din 28 februarie ar fi fost nestatutară³². În această situație, Gr. Buțureanu face precizarea că el a venit să *lucreze pe teren științific în antropologie, arheologie și istorie* și că în această situație el *se simte ales ilegal* și în consecință se retrage³³. Imediat își prezintă demisiile din societate și A. Densușianu, Al. Șuțu, precum și E. Rizu, directorul buletinului societății³⁴.

Discuțiile se prelungesc și în cadrul ședinței ordinare din data de 12 mai 1888, unde printre membrii prezenți se numără și N. Beldiceanu, a cărui propunere de achiziție a unor documente istorice pentru societate este respinsă³⁵. Probabil simțindu-se ofensat de motivarea respingerii solicitării sale, N. Beldiceanu vine către finalul următoarei ședințe a societății, din ziua de 16 mai³⁶,

²⁷ *Ibid.*, filele 97-99 verso.

²⁸ *Ibid.*, filele 99 verso și 100.

²⁹ *Ibid.*, filele 100 verso, 101 și 101 verso.

³⁰ *Ibid.*, filele 101-110.

³¹ *Ibid.*, filele 110 verso, 111, 111 verso, 112 și 112 verso.

³² *Ibid.*, filele 110 verso și 111.

³³ În vechile statute ale societății se prevedea 2/3 din voturi pentru admiterea unui nou membru, dar Gr. Buțureanu fusese primit cu 5 voturi din 10, cf. *Ibid.*, filele 101 și 112.

³⁴ *Ibid.*, fila 112 verso.

³⁵ *Ibid.*, fila 113 verso.

³⁶ *Ibid.*, fila 116.

iar la cea din 3 iunie nu mai este prezent, deși se face propunerea ca acesta să reprezinte *agronomii* în comisia buletinului societății, ca o contrapropunere la cea făcută de Gr. Iuliano ca acest post să fie ocupat de Al. Negruzzi³⁷.

Toamna anului 1888 va fi marcată de înființarea la Iași a Societății Științifice și Literare, fiind în evidentă legătură cu evenimentele care au avut loc în cadrul Societății de Medici și Naturaliști, printre membrii fondatori ai noii societăți îi regăsim pe toți cei demisionați. Dintre cei care au participat la cercetările de la Cucuteni, îl mai regăsim prezent doar pe Al. Negruzzi la una din ședințele Societății de Medici și Naturaliști și anume la cea din 12 septembrie 1888³⁸.

N. Beldiceanu, chiar dacă nu și-a prezentat demisia, nu mai participă, fiind unul din membrii importanți ai nou-înființatei societăți.

Totuși îl regăsim pe N. Beldiceanu iarăși prezent la ședințele Societății de Medici și Naturaliști, doi ani mai târziu, la ședința din ziua de 12 mai 1890, după care mai participă și la cea din 12 decembrie 1890. Pe tot parcursul următorului an, el va participa sporadic fiind prezent la ședințele din 11 ianuarie, 12 februarie, 2 aprilie și 28 septembrie. În cadrul ultimei ședințe menționate a fost prezentat și *Bulletins de la Société d'Anthropologie de Paris*, probabil ca un ecou al publicării în cadrul acestora, în anii 1889 și 1890, a studiilor lui G. Diamandy despre Cucuteni, dar nu putem preciza cu exactitate, deoarece discuțiile ce au avut loc nu au fost consemnate³⁹.

Ultimul proces verbal din registrul ședințelor Societății de Medici și Naturaliști din Iași poartă data de 12 decembrie 1891, urmând ca, în funcție de cercetările viitoare pe care le vom întreprinde, să consultăm și procesele verbale ale ședințelor din perioada următoare.

* * *

Am considerat utilă prezentarea cronologică a celor dezbătute în cadrul ședințelor Societății de Medici și Naturaliști privitor la descoperirile de la Cucuteni și a persoanelor implicate în cercetările arheologice de acolo, din perioada 1884-1891, pentru a facilita celor interesați de aceasta accesul atât la datele specifice, cât și la o mai bună apreciere a contextului general.

Deși informațiile generale cu privire la istoricul descoperirilor de la Cucuteni sunt binecunoscute în literatura arheologică, așa cum am constatat în cadrul elaborării monografiei a stațiunii de la Cucuteni (M. Petrescu-Dimbovița, M.C. Văleanu 2004), există o serie de inadvertențe asupra cărora considerăm că trebuie a ne apleca cu mai multă atenție în clarificarea acestora și în această direcție, cele prezentate în cuprinsul lucrării de față vin a aduce câteva noi precizări.

O primă inadvertență, care însă rămâne încă nerezolvată, se referă la contextul descoperirii stațiunii de la Cucuteni și în opinia noastră se ridică un serios semn de întrebare de ce Th. Burada face cunoscut abia în 1901 faptul că el ar fi fost primul care a vizitat stațiunea. Acest lucru, deși a fost acceptat de comunitatea științifică, este în contrast evident cu cele publicate de I. Nădejde în 1885, când acesta afirma că *nu de mult au mers la Cucuteni și d-nii Burlă, Burada și Șuțu și s-au întors încredințați că D-l Beldiceanu ar fi fost amăgit de către domnii Șaraga* (I. Nădejde 1895, p. 588-589).

Indiferent de cum s-au petrecut lucrurile în primăvara lui 1884, cert este că o parte din obiectele descoperite ajung la anticarii Șaraga din Iași, de unde sunt apoi achiziționate de N. Beldiceanu în toamna aceluiași an (N. Beldiceanu 1885a; *idem* 1885b, p. 187-192).

O altă inadvertență este legată de faptul că N. Beldiceanu ar fi întreprins cercetări la Cucuteni încă din 1884, lucru vehiculat prin unele lucrări de specialitate, generat de cele mai multe ori de erori de citare sau chiar de confuzii. Însă, au existat și supoziții cpotrivit cărora N. Beldiceanu ar fi susținut, în mai multe rânduri, că el ar fi întreprins săpături la Cucuteni în anul 1884, afirmații contestate de D.C. Butculescu (P. Panait 1982, p. 64-70), lucru pus pe seama disputei dintre cei doi asupra paternității descoperirilor de la Cucuteni.

În procesul verbal al ședinței Societății de Medici și Naturaliști din Iași din data de 12 ianuarie 1888 este pentru prima dată când este consemnată afirmația lui N. Beldiceanu că *de la*

³⁷ *Ibid.*, fila 116 verso.

³⁸ Al. Negruzzi va mai fi prezent doar la câteva din ședințele societății 28 ianuarie și 28 octombrie 1889, respectiv 29 ianuarie 1890.

³⁹ Presupunerea noastră se bazează pe faptul că în inventarul revistelor societății publicat de N.A. Bogdan în lucrarea din 1919, regăsim menționată colecția cu numerele din 1891 și până în 1899 din *Bulletins de la Société d'Anthropologie de Paris*.

"84 am făcut săpături acolo. Ori, în opinia noastră, pe baza consultării documentelor originale și a derulării cronologice a evenimentelor de pe parcursul anului 1884, reiese clar că cele susținute de N. Beldiceanu nu reflectă realitatea, deoarece, dacă ar fi realizat cercetări, acestea ar fi trebuit să fie făcute în vara sau cel târziu în toamna lui 1884, iar în nota sa din *Noua Revistă* unde au fost pentru prima dată făcute publice descoperirile, probabil ar fi menționat acest lucru, cum ar fi trebuit să le menționeze și în cele două variante ale lucrării sale publicate în anul 1885 intitulate *Antichitățile de la Cucuteni* (N. Beldiceanu 1885a; *idem* 1885b, p. 187-192).

De ce a procedat așa N. Beldiceanu este ușor de înțeles, căci în disputa intervenită între el și D.C. Butculescu pe tema paternității *Cucuteniului*, experiența arheologică a celui din urmă, cât și modul de abordare al lucrurilor, ar fi prevalat în fața amatorismului evident a lui N. Beldiceanu, chiar dacă pasiunea acestuia pentru arheologie și implicarea activă în aceste probleme îl făcuseră cunoscut, atrăgându-i în epocă și supranumele de *Schliemann* (T. Antonescu 2005, însemnare din data de 2 decembrie 1894).

Totuși, în această dispută, N. Beldiceanu a primit o importantă susținere din partea unor personalități sau a unor persoane mai influente din Iași și, în acest sens, oferta financiară exprimată în luna august 1885 de Societatea de Medici și Naturaliști vine ca o confirmare a sprijinului primit de acesta. Însă, din replica dată de E. Rizu în cadrul ședinței din 12 ianuarie 1888 ar reieși că, deși ar fi primit acei bani, N. Beldiceanu nu i-ar fi folosit pentru săpături.

Un aspect inedit ce reiese din documentele prezentate este rolul jucat de Al. Negruzzi în cercetările de la Cucuteni. Acesta s-a implicat încă din luna mai 1885, când îl însoțește pe D.C. Butculescu în a doua vizită la N. Beldiceanu (N. Beldiceanu 1885a), ulterior îl însoțește pe acesta din urmă la Cucuteni (I. Nădejde 1885, p. 588.), existând și informația conform căreia el deținea și o mică colecție de piese din această stațiune (M. Petrescu-Dimbovița, 1995 p. 4-5). Cum obținuse el exclusivitate asupra săpăturilor de pe *Cetățuie* din partea proprietarului, atitudinea sa față de cercetările de la Cucuteni și față de rolul Societății de Medici și Naturaliști în acestea, scoate la lumină un personaj despre care aproape nu se știa că a fost atât de implicat în aceste evenimente.

Conferința susținută în data de 28 iunie 1887 în cadrul Societății de Medici și Naturaliști, pe tema săpăturilor de la Cucuteni realizate de Gr. Tocilescu, împreună cu N. Beldiceanu, însoțită de prezentarea unora dintre obiectele descoperite, vine să completeze o informație singulară, publicată în anul 1888 de către C. Chiriță în *Dicționarul geografic al județului Iași*, conform căreia Gr. Tocilescu ar fi fost implicat și în cercetările de la Cucuteni. Informația prezentată acum în cadrul acestui articol explică interesul și implicarea marelui savant în achiziționarea de către Muzeului Național de Antichități din București în anul 1890, a unei părți din colecția arheologică a lui N. Beldiceanu de la Cucuteni (P. Panait 1982, p. 68 și urm.), însă puținătatea informațiilor nu conduce la epuizarea subiectului.

Asupra implicării Academiei Române, în perioada 1886-1888, în cercetările de la Cucuteni au fost prezentate câteva informații într-un articol publicat în 1995 de către acad. M. Petrescu-Dimbovița, menționându-se atunci că Societatea de Medici și Naturaliști din Iași avusese un rol important în oprirea cercetărilor efectuate de comisia numită în această direcție de prestigiosul for științific, printre care se numărau Gr. Cobălcescu, V.A. Urechea și Gr. Ștefănescu, datorită temerii că obiectele descoperite vor ajunge la București (M. Petrescu-Dimbovița 1995, p.4-5). Trebuie menționate intervențiile lui Gr. Cobălcescu din ședința din 12 aprilie 1887, unde accentua asupra faptului că *obiectele au pierdut din importanță* datorită necunoașterii nivelului de unde provin (*ce ar fi fost o tranșee verticală*), savantul exprimându-și atunci temerile că nu există persoane care ar putea realiza o cercetare riguroasă științifică a stațiunii.

Intervențiile din cadrul ședinței din 12 aprilie 1887 sau a celor din 12 ianuarie 1888, pun în evidență faptul că, privitor la Cucuteni, societatea științifică ieșeană a avut puterea de a opune rezistență în fața unor presiuni destul de mari ce veneau din partea Academiei Române și, mai mult, chiar a reușit să își impună punctul de vedere.

În încheierea acestui articol am dori a face precizarea că se impune necesitatea publicării într-un viitor cât mai apropiat, într-un cadru unitar, a tuturor documentelor și informațiilor privitoare la faimoasa stațiune de pe dealul *Cetățuiei* de la Cucuteni, un model care apoi ar putea fi extins și pentru alte stațiuni arheologice, având în vedere oportunitățile oferite de noile tehnologii informatice.

Bibliografie:

- T. Antonescu 2005 *Jurnal (1893-1908)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Lucian Nastasă, varianta electronică.
- N. Beldiceanu 1885a *Antichitățile de la Cucuteni. Schiță arheologică*, broșură publicată la Iași în luna iunie 1885, ce se mai găsește doar în fondurile Bibliotecii Academiei Române din București.
- N. Beldiceanu 1885b *Antichitățile de la Cucuteni*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, București, an III, vol. V, p. 187-192.
- N.A. Bogdan 1919 *Societatea Medico-Naturalistă și Muzeul Istorico-Natural din Iași. 1830-1919*, Iași, .
- Th. Burada 1901 *Antichitățile de la Cucuteni*, în *Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași*. 12, p. 270-277.
- I. Nădejde 1895 *Antichitățile de la Cucuteni*, în *Contemporanul*, an IV, nr. 14-15, p. 588-589.
- P. Panait 1982 *Începuturile cercetării culturii Cucuteni reflectate în izvoarele arhivistice bucureștene*, în *RM* 4, p. 64-70.
- M. Petrescu-Dimbovița 1995 *Rolul Academiei Române în cercetarea stațiunii preistorice de la Cucuteni*, în *Academica* 5, iulie, p. 4-5.
- M. Petrescu-Dimbovița, M.C. Văleanu 2004 *Cucuteni-Cetățuia. Monografie arheologică*, BMA 14.

Un schelet incomplet atribuit primei epoci a fierului (Hallstatt), descoperit la Capidava *La Bursuci* – studiu antropologic –

Gabriel VASILE *

Abstract: Anthropological expertise of an incomplete skeleton discovered in Capidava La Bursuci, being in a good conservation state, had revealed the fact that it belonged to a female individual, approximately 26 year old (young adult or adultus) who had a stature estimated at 157,2 cm (over the average size). There have been pointed out the main cranial and postcranial dimensions, as well as afferent indices, and based on that the physical anthropologic type (Dinaric and Northern) was established. The skeleton doesn't present pathological features.

Keywords: physical anthropology, Capidava, Hallstatt, Babadag culture, sex and stature determination, age estimation, Nordic and Dinaric features.

Cuvinte cheie: antropologie fizică, Capidava, Hallstatt, cultura Babadag, determinare sex și statură, estimare vârstă, caracteristici nordice și dinarice.

Introducere

Scheletul ce face obiectul studiului de față a fost descoperit în anul 2004 de către colectivul șantierului arheologic de la Capidava în punctul *La Bursuci* (jud. Constanța)¹ și a fost încadrat ca aparținând primei epoci a fierului. Autorii descoperirii au stabilit că scheletul aparține unui mormânt ce face parte dintr-un nivel de locuire de tip Babadag, alături de acest complex fiind identificat un cuptor de dimensiuni mari. Scheletul era orientat pe direcția SSE-NNV, în decubit dorsal (C. Dobrinescu *et alii* 2005, p. 99-100).

Interesul nostru pentru acest schelet l-a constituit atât faptul că acesta este unul interesant, cu caractere remarcabile, dar mai ales că din punct de vedere antropologic *Hallstatt-ul* (în speță, cultura Babadag) este relativ foarte puțin cunoscut comparativ cu alte epoci, fiind valorificate un număr foarte mic de schelete².

Descoperirile funerare atribuite *Hallstatt*-ului de pe teritoriul României la care facem referire în continuare, însumează câteva grupe și/sau serii de schelete (nici acestea întregi), cum ar fi cele de la **Babadag** (jud. Tulcea), Capidava (necropola tumulară romană), Garvăn *Mlăjitul Florilor* (jud. Tulcea), Izvoarele (jud. Constanța), **Jurilovca** (jud. Tulcea), Niculițel *Cornet* (jud. Tulcea), Rasova *Malul Roșu* (jud. Constanța), Satu Nou *Valea lui Voicu* (jud. Constanța – G. Jugănar 2005, p. 32-41), **Stoicani** (jud. Galați – C. Maximilian 1960, p. 115-116), **Zimnicea** (jud. Teleorman – C. Maximilian 1960, p. 117), Suceveni *Stoborăni* (jud. Galați – I. Dragomir 1996), Trestiana (jud. Vaslui – E. Popușoi 1980), **Gogoșu și Balta Verde** (jud. Mehedinți – N. Harasim 1957) și **Plopeni** (jud. Constanța – C. Maximilian 1959b), sau câte un singur schelet/fragmente scheletice dispartate, așa cum este cazul celor de la Jijila *Cetățuia* (jud. Tulcea), Revărsarea *Dealul Tichilești* și *Cotul Tichilești* (jud. Tulcea – G. Jugănar 2005, p. 37), **Brătei** (jud. Sibiu – O. Necrasov, D. Botezatu 1960) și **Popești**³ (jud. Giurgiu – C. Maximilian 1960, p. 117-118).

În majoritatea descoperirilor, indivizii din aria culturii Babadag erau depuși în interiorul așezărilor, sau chiar în locuințe (G. Jugănar 2005, p. 32). Atenția noastră a fost stimulată atât de descoperirea defunctului într-un context nefunerar (în locuință), cât și de practica funerară pe care o presupune acest tipar diferit de cel clasic (în necropolă).

* Muzeul Național de Istorie a României, Centrul Național de Cercetări Pluridisciplinare, Calea Victoriei, 12, sector 3, 030026, București, antropologie@mnir.ro

¹ Aducem pe această cale mulțumirile noastre domnului Cătălin Dobrinescu, pentru resturile osteologice încredințate spre studiu.

² Numărul mic de schelete analizate se datorează atât proastei conservări a materialului osos, cât și faptului (deloc de neglijat) că ritul funerar al incinerăției era destul de răspândit pe teritoriul țării noastre încă din epoca bronzului.

³ Materialul osteologic descoperit în localitățile scrise cu caractere îngroșate beneficiază de analiză antropologică.

Elemente scheletice prezente

Osemintele care ne-au fost încredințate spre studiu se prezintă într-o stare de conservare relativ bună, fiind reprezentate prin:

– craniu⁴ (lipsesc unele porțiuni de la nivelul squamei parietale drepte, sfenoidul stâng, dar și fragmente de la nivelul segmentului facial, respectiv de la nivelul maxilarului, oaselor nazale și zigomatice);

– câteva elemente postcraniene: atlasul, corpuri și arcuri vertebrale (toracale și lombare), câteva fragmente costale, claviculele (lipsesc mici porțiuni de la nivelul capetelor mediale și laterale), ambele scapule (reprezentate bilateral prin cavitatea glenoidă și fragmente din procesul coronoid și acromion), ambele humerusuri (din care lipsesc mici porțiuni de la nivelul epifizei proximale, mai exact de la nivelul capetelor humerale și epifizei distale, de la nivelul epicondililor mediali și laterali și de la nivelul trohleei), diafizele radiale, ulna dreaptă (lipsește epifiza inferioară cu procesul stiloid) și diafiza femurală dreaptă.

Surprinde lipsa majorității epifizelor oaselor lungi. Considerăm că absența acestora nu poate fi pusă pe seama factorului antropic, ci pe cea a factorilor naturali distructivi.

Comparativ cu restul elementelor scheletice, mandibula se află într-o stare de conservare foarte bună (lipsesc doi incisivi mediani), dinții fiind lipsiți de carii, abcese sau efecte ale bolilor periodontale.

În vederea determinării fragmentelor osoase care ne-au parvenit spre studiu, am utilizat ghidul de identificare și analiză a lui T.D. White (1991).

Determinarea sexului

Această caracteristică de rang primar în cadrul unei analize paleoantropologice, a fost stabilită pe baza modelului lui Gy. Acsádi și J. Nemeskéri (1970, p. 75-87). Lipsa unor elemente ce intră în constituția pelvisului și care servesc cu exactitate la determinarea sexului (pelvisul ca întreg, ilionul, creasta iliacă, "golful" pelvic, sacrumul, marea eșancură sciatică, foramenul obturat, acetabulumul, unghiul pubian), precum și cele mai importante măsurători și indici la nivelul pelvisului – unghiul pubian, lățimea pelvisului, indicele de lungime-înălțime, media lungimii pubisului, minimul și maximul lungimii pubisului, lungimea medie a ischionului, minimul și maximul lungimii ischionului, media indicelui ischio-pubiatic, minimul și maximul indicelui ischio-pubiatic –, ne-au impus să luăm în considerare în vederea determinării acestui parametru, caracteristicile sexuale generale existente la nivelul craniului, datorită faptului că acesta se păstrează cel mai bine, după cum am menționat mai sus.

Așadar, conform mărimii generale (craniu mic și subțire) – a oaselor craniene în general (subțiri, cu inserții musculare puțin proeminente), a frunții (joasă și rotunjită), a glabeller și arcurilor supraciliare (puțin proeminente, plane) și a proceselor mastoide (mici și ascuțite), putem concluziona că avem de a face, fără îndoială, cu un individ de sex feminin.

Estimarea vârstei

Vârsta subiectului supus analizei a fost estimată pe baza uzurii dentare, utilizându-se modelul lui D.R. Brothwell (1981, p. 72).

Alt criteriu de estimare a vârstei îl reprezintă gradul de obliterare a suturilor craniene. Ținând cont de prezența dentiției, considerăm că acesta nu este un criteriu relevant în situația de față deoarece prezintă numeroase variații de la un individ la altul, de la un sex la altul și, de asemenea, de la o sutură la alta (G. Olivier 1960, p. 149).

O altă normă utilizată pentru estimarea vârstei, aceea a schimbărilor de la nivelul suprafeței diafizei pubice și resorbția țesutului spongios din epifizele proximale ale humerusului și femurului observată prin secțiuni sagitale, nu a putut fi utilizată datorită lipsei unora dintre aceste elemente.

⁴ Restaurarea craniului nu a putut fi completă, fiind cauzată de unele lipsuri identificate la nivelul masivului facial și de asemenea unor conexiuni ale acestuia cu neurocraniul (fig 1/1).

Uzura dentară nu este foarte avansată, iar gradele de uzură (redate cu caractere îngroșate) și vârsta relativă sunt indicate de tabelul următor:

molar	mandibulă stânga	mandibulă dreapta	maxilă stânga	maxilă dreapta
M1	4 (25 – 35)	4+ (25 – 35)	4 (25 – 35)	4 (25 – 35)
M2	2 (17 – 25)	2+ (17 – 25)	–	2 (17 – 25)
M3	1 ⁵	1	–	–

Așadar, după uzura dentară subiectul de față ar avea o vârstă undeva în jurul a 26 de ani, conform mediilor vârstelor pentru fiecare molar prezent în parte.

Vârsta astfel estimată se încadrează în categoria adult tânăr (A. Stirland 2003, p. 33) sau *adultus* (C. Maximilian 1962, p. 91).

Estimarea staturii

Pentru calcularea acestui indicator deosebit de important (reprezentând uneori un criteriu de discriminare a unor tipuri antropologice fizice), am utilizat metodele lui F.W. Rösing (1988, p. 597, după K. Pearson 1899).

Din nefericire, lipsa majorității elementelor aparținând scheletului postcranian și deteriorarea celor descoperite ne-au constrâns să estimăm statura doar pe baza celor două humerusuri.

Statura a fost astfel estimată ținându-se cont de lungimile maxime ale humerusurilor (313,3 mm stângul și 318,1 mm dreptul). Pe baza acestor lungimi s-au obținut valori ale staturii de 156,5 cm pentru humerusul stâng și 157,8 cm pentru dreptul, ceea ce înseamnă o medie a staturii de 157,2 cm.

În concluzie, considerăm că avem de a face cu un individ ce se încadrează în categoria taliilor supramijlocii (O. Necrasov *et alii* 1959, p. 28).

Scurtă caracterizare antropologică

Din valorile principalilor indici și principalelor dimensiuni⁶, reiese că avem de a face cu un subiect brahcran (craniu rotunjit datorat diametrului antero-posterior foarte lung și diametrului transversal lat). Capacitatea craniană se încadrează în categoria mijlocie (1450 – 1649 cm³) și a fost apreciată după G. Olivier (1960, p. 123). Conform altor autori, cum ar fi C. Maximilian (1962, p. 107), capacitatea craniană ar intra în categoria aristencefaliei (mare, 1451 – X cm³). Indicii vertico-longitudinal și vertico-transversal ne indică un craniu hipsicran (înalț) și tapeinocran (mic). Aceasta se datorează brahicefaliei și în special diametrului transversal (lat). De asemenea, indicele mediu de înălțime se încadrează în categoria mijlocie. În normă superioară, craniul este romboid și criptozig (fig. 1/4).

Regiunea frontală este lată conform lărgimii frontale maxime și dreaptă (ortometopă) conform indicelui de curbură frontală (indicele frontal sagital).

La nivelul parietalelelor, raportul dintre coarda și arcul parietal sagital descrie un indice de curbură parietală mijlociu.

Occipitalul este ușor rotunjit iar, conform indicelui parieto-occipital, este mijlociu (fig. 1/2).

Cu toate că masivul facial este relativ slab reprezentat, au putut fi calculate totuși o serie de dimensiuni și indici aferenți. Astfel, diametrul bizigomatic, care reprezintă lățimea feței, este mijlociu, înălțimea feței superioare se încadrează în categoria înaltă, iar cea totală a feței în categoria foarte înaltă. Indicele facial total este hiperleptoprosop (față foarte îngustă), iar cel superior este lepten și denotă de asemenea o față îngustă sau înaltă. Conform lățimii, nasul este îngust și foarte înalt, posedând un indice nazal hiperleptorin (nas foarte îngust). La nivelul orbitelor nu a putut fi realizată nici o măsurătoare (și evident nu au putut fi calculați nici respectivii indici) datorită lipsei unor puncte craniometrice esențiale pentru acest demers. Palatul este larg, chiar foarte larg (brahistafilin).

⁵ Menționăm că M3 (bilateral) de la nivelul mandibulei, nu prezintă urme de uzură dentară (fiind afectat într-o mică măsură numai smalțul). Din acest considerent, am preferat să nu încadrăm individul în nici o categorie de vârstă în funcție de gradul de uzură al M3.

⁶ Valorile sunt prezentate în secțiunea "anexe".

Mandibula este prezentă în întregime, având un indice mandibular brahignat (mandibulă largă sau scurtă), în corelație cu indicele palatal brahistaflin, iar profilul facial este ortognat.

La nivelul scheletului postcranian remarcăm euribrahia humerusului (humerus rotunjit la mijlocul diafizei) și hiperplatimeria femurului (aplatizare marcată sub trohantere), caracter specific omului modern; antropoidele, omul de Neanderthal și rasele primitive posedă un femur rotunjit (G. Olivier 1960, p. 240).

Elemente de tipologie

Lipsa unor părți ale segmentului facial ce conțin elemente esențiale pentru determinarea tipurilor antropologice fizice, ne împiedică să acordăm o atenție deosebită tipologiei. Totuși, pe baza caracteristicilor craniene și taliei supramijlocii (157,2 cm), nu putem să nu remarcăm prezența unor caractere dinarice: craniu brahicefal (80,43), hipsicran (63,67), tapeinocran, dar la limita superioară aproape de metriocranie (79,15), capacitatea craniană mare, aristencefalie (1544,86 cm³), mandibulă fără caractere morfologice puternice, profil facial ortognat (fig. 1/3, C. Maximilian 1959a, p. 94-95). De asemenea, înălțimea totală (foarte mare, 122,34 mm) și superioară (mare, 69,48 mm) a masivului facial, hiperleptoprosopia (96,86) și indicele facial superior lepton la limita mezoriniei (55,01), ne indică caractere specifice populațiilor nordice (C. Maximilian 1959a, p. 95). Așadar, avem de a face cu un individ feminin, ce înglobează caracteristici aparținând tipurilor europene dinaric și nordic.

Discuții și concluzii

Nu avem certitudinea că scheletul a fost depus fragmentar de către membri comunității Babadag (cum întâlnim în majoritatea cazurilor) sau de-a lungul timpului a fost afectat de o serie de intervenții post-*hallstatt*-iene.

Subiectul analizat este reprezentat printr-un schelet incomplet din care este prezent doar craniul (inclusiv mandibula), atlasul, corpurile și arcurile vertebrale, câteva fragmente costale, centura scapulară (ambele scapule și clavicule), membrele superioare (humerusuri, radiusuri și ulna dreaptă) și membrele inferioare (reprezentate doar prin diafiza femurului drept⁷).

Toate elementele scheletice au fost găsite în poziție anatomică, cu excepția femurului drept (poziționat la NV față de schelet) și a unui fragment de coastă descoperit în orbita stângă (C. Dobrinescu *et alii* 2005, p. 100).

Schelete de acest gen au mai fost descoperite în aria culturii Babadag, pe teritoriul Dobrogei: la Niculițel *Cornet*, Satu Nou *Valea Lui Voicu*, Babadag (G. Jugănară 2005, p. 38), precum și la Jurilovca, unde au fost descoperite două schelete incomplete, dar ale căror părți componente se mai aflau în conexiune anatomică, cu toate că aici întâlnim un complex colectiv în care există și schelete întregi aflate în conexiune anatomică (S. Ailincăi *et alii* 2003, p. 313).

Individul analizat aparține sexului feminin, având o vârstă încadrată în categoria adult tânăr – 26 ani.

Din punct de vedere tipologic, prezintă caractere dinarice și nordice. Caractere dinaroidice, posibil rezultat al amestecului unor persoane alogene cu membrii comunității autohtone, au fost identificate și la subiectul S1 din așezarea eponimă, care posedă tot o statură supramijlocie și este de sex feminin (M. Perianu 1993, p. 167). Această situație, vine în sprijinul celor cunoscute până în prezent în raport cu tipul antropologic fizic al populațiilor Babadag, care este neuniform, fiind prezente și alte caractere (protoeuropoide, mediteranoide).

Mormintele de tip Babadag nu se înscriu în normele clasice (după cum am menționat la început, fiind întâlnite majoritar în așezări) și de asemenea, nici nu se poate stabili (în stadiul actual al cercetărilor) o alegere efectuată după un anumit criteriu și cu un anumit scop a indivizilor acestor comunități în ceea ce privește tratamentul defuncțiilor.

⁷ Facem precizarea că nu este prezentă nici una dintre tibii, așa cum s-a reținut (C. Dobrinescu *et alii* 2005, p. 100).

Bibliografie:

- Gy. Acsádi, *History of human life span and mortality*, Académiai Kiadó, Budapest, 346 p.
- J. Nemeskéri 1970
- S. Ailincăi *et alii* 2003 S. Ailincăi, N. Mirițoiu, A. D. Soficaru, *O groapă cu oseminte umane atribuită culturii Babadag descoperită în nivelul precolonial de la Orgame (com. Jurilovca, jud. Tulcea)*, în *ArhMold*, vol. 26, p. 307-324.
- W.M. Bass 1987 *Human osteology: A Laboratory and Field Manual*, Columbia, Missouri: Missouri Archaeological Society, 327 p.
- D.R. Brothwell 1981 *Digging up bones – The excavation, treatment and study of human skeletal remains*, 3rd edition, British Museum (Natural History), Oxford University Press, 208 p.
- C. Dobrinescu *et alii* 2005 C. Dobrinescu, V. Voinea, L. Cărpuș, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța, punct: La Bursuci*, în *Cronica*, campania 2004, p. 99-100.
- I. Dragomir 1996 *Mormântul colectiv hallstattian de la Suceveni, județul Galați*, în *Danubius*, vol. 16, p. 365-372.
- D. Georgescu, M. Pescaru 2001 *Practicum de biologie umană*, Editura Ars Docendi, București, 152 p.
- N. Harasim 1957 *Cercetări asupra caracterelor morfologice ale craniilor din cimitirele hallstattiene de la Gogoșu și Balta Verde*, în *PA*, vol. 3, p. 47-71.
- G. Jugănar 2005 *Cultura Babadag I*, Editura Ex Ponto, Constanța, 144 p.
- R. Martin 1914 *Lehrbuch der Anthropologie*, Jena, Verlag Von Gustav Fischer, 1181 p.
- C. Maximilian 1962 *Sărata Monteoru – Studiu antropologic*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 218 p.
- C. Maximilian 1960 *Observații asupra unor populații din epoca fierului din țara noastră*, în *PA*, vol. 5, p. 113-128.
- C. Maximilian 1959a *Studiul antropologic al populației de la Verbicioara (secolele XIII-XIV)*, în *PA*, vol. 4, p. 79-104.
- C. Maximilian 1959b *Contribuție la studiul antropologic al craniilor din curganele de la Cavaclar*, în *PA*, vol. 4, p. 47-63.
- O. Necrasov, D. Botezatu 1960 *Studiul antropologic al scheletului de la Brătei, datând din epoca I a fierului (Hallstatt)*, în *PA*, vol. 5, p. 19-43.
- O. Necrasov *et alii* 1959 O. Necrasov, M. Cristescu, C. Maximilian, D. Nicolăescu-Plopșor, *Studiul antropologic al scheletelor neolitice, descoperite în cimitirul preistoric de la Cernavodă*, în *PA*, vol. 4, p. 21-45.
- G. Olivier 1960 *Pratique anthropologique*, Vigot Frères, Éditeurs, 299 p.
- K. Pearson 1899 *On the reconstruction of stature of prehistoric races. Mathematic contributions to the theory of evolution*, în *Transa. Roy. Soc.*, ser. A, 192, p. 169-244.
- M. Perianu 1993 *O "groapă de provizii" Babadag (Hallstatt) cu oseminte umane*, în *Thraco-Dacica*, tomul 14, nr. 1-2, p. 163-168.
- E. Popușoi 1980 *Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui*, în *CI*, vol. 11, serie nouă, p. 105-134.
- F.W. Rösing 1988 *Körperhöhenrekonstruktion aus skelettmaßen*, în *Anthropologie, Handbuch der vergleichenden biologie des menschen*, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart-New York, p. 586-599.
- A. Stirland 2003 *Human bones in archaeology*, 2nd edition, A shire archaeology book, 46, Buckinghamshire, UK, 63 p.
- T.D. White 1991 *Human osteology*, Academic Press, INC, San Diego, 415 p.

ANEXE
Capidava La Bursuci – 2004

1. dimensiuni și indici neurocraniu

număr Martin	valoare ⁸	categoria	observații
1. diametru antero – posterior maxim (g – op)	186,63 ↓ ⁹	foarte lung	
2. (g – i)	173,08		
2 a. (n – i)	(167,16) ¹⁰		
3. (g – l)	183,40		
3 a. (n – l)	(180,69)		
5. lungime bază craniu (n – ba)			lipsă <i>basion</i>
5 (1). coardă (n – o)	(136,80)		
– (g – ba)			lipsă <i>basion</i>
– (l – ba)			lipsă <i>basion</i>
7. lungime foramen magnum (ba – o)			lipsă <i>basion</i>
8. diametru transversal maxim (eu – eu)	150,12 ↓	lat	
9. lărgime frontală minimă (ft – ft)			lipsă <i>frontotemporal dr.</i>
10. lărgime frontală maximă (co – co)	124,60 ↓	lată	
11. lărgime bază craniu (au – au)	115,29		
12. lățime occipital (ast – ast)	114,55		
13. (ms – ms)	99,27		
16. lățime foramen magnum			lipsă pereți laterali
17. înălțime craniu (ba – b)			lipsă <i>basion</i>
– lungime mastoidă (po – ast)	40,55/38,95 ¹¹		
20. înălțime craniu (po – b)	118,83 ¹²		proiecție geometrică
24. curbă transversală (po – b – po)	329,00		
25. arc (n – o)	(376,00)		
26. arc frontal sagital (n – b)	(132,00)		
26 a. arc (g – b)	123,00		
27. arc parietal sagital (b – l)	135,00		
28. arc occipital (l – o)	110,00		
28 (1). arc occipital superior (l – i)	68,00		
28 (2). arc occipital inferior (i – o)	43,00		
29. coardă frontală (n – b)	(117,54)		
29 d. coardă (g – b)	114,91		
30. coardă parietală sagitală (b – l)	120,40		
31. lungime coardă occipitală (l – o)	99,25		
31 (1). coardă occipitală superioară (l – i)	65,64		
31 (2). coardă occipitală inferioară (i – o)	42,74		
38. capacitate craniană (Lee – Pearson)	1544,86 ↑ ¹³	mijlocie	
I 1. indice cranian orizontal (8 : 1)	80,43 ↓	brahicran	
I 4. indice vertico – longitudinal (20 : 1)	63,67 ↓	hipsicran	
I 5. indice vertico – transversal (20 : 8)	79,15 ↑ ¹⁴	tapeinocran	
I 11. indice curbura transversală (11 : 24)	35,04		
I 13 a. indice coronal – parietal (10 : 8)	83,00		
I 14. indice parieto – occipito transversal (12 : 8)	76,30 ↓	mijlociu	
– indice lungime – lățime occipital (12 : 31)	115,41		
I 16. indice fronto – parieto sagital (27 : 26)	102,27		
I 17. indice fronto – occipito sagital (28 : 26)	83,33		

⁸ Specificăm că toate valorile dimensiunilor cuprinse în tabel sunt redată în milimetri, numai capacitatea craniană fiind exprimată în cm³. Încadrarea în categorii a fost efectuată după D. Georgescu, M. Pescaru (2001), W.M. Bass (1987), C. Maximilian (1962) și G. Olivier (1960).

⁹ "↓" = o valoare mai apropiată de limita inferioară a intervalului (care corespunde respectivei categorii).

¹⁰ Valorile cuprinse între paranteze, sugerează faptul că oasele respective nu sunt în totalitate întregi, lipsind mici porțiuni, din care cauză valorile biometrice sunt aproximative.

¹¹ Prima valoare reprezintă dimensiunea calculată în partea stângă, iar cea de-a doua în dreapta.

¹² Din cauza faptului că nu s-a păstrat în întregime *foramen magnum* (baza craniului este distrusă, deci lipsește bazionul), nu a putut fi măsurată înălțimea craniului între punctele ba – b. Am apelat totuși la înălțimea po – b (care, în general, reprezintă 85% din înălțimea bazio – bregmatică), cu toate că această dimensiune este mai dificil de măsurat corect, determinându-se direct sau prin proiecție geometrică (D. Georgescu, M. Pescaru 2001, p. 63).

¹³ "↑" = o valoare egal apropiată de extremele intervalului (care corespunde respectivei categorii).

¹⁴ "↑" = o valoare mai apropiată de limita superioară a intervalului (care corespunde respectivei categorii).

număr Martin	valoare	categoria	observații
I 18. indice parieto – occipito sagital (28 : 27)	81,48		
I 22. indice curbură frontală (29 : 26)	89,04	ortometop	
– indice curbură frontală (29 d : 26 a)	93,42		
I 24. indice curbură parietală (30 : 27)	89,18 ↓	mijlociu	
I 25. indice curbură occipitală (31 : 28)	90,22		
I 26. indice curbură occipitală sup. [31 (1) : 28 (1)]	96,52		
– indice curbură plan nucal [31 (2) : 28 (2)]	99,39		
I 28. indice corzi occipitale [31 (2) : 31 (1)]	65,11		

2. dimensiuni și indici masiv facial

40. lungime față (ba – pr)			lipsă <i>basion</i>
– (b – pr)	(168,43)		
42. (ba – gn)			lipsă <i>basion</i>
43. (fmt – fmt)			lipsă <i>frontomolaretemporale</i> dr.
43 (1). (fmo – fmo)			lipsă <i>frontomolaretemporale</i> dr.
44. (ek – ek)			lipsă <i>ectokonchion</i> dr./st.
45. diametru bizigomatic (zy – zy)	126,30 ↓	mijlociu	
46. (zm – zm)			lipsă <i>zigomaxilare</i> dr./st.
47. înălțime totală față (n – gn)	(122,34) ↑	foarte înaltă	
48. înălțime față superioară (n – pr)	(69,48) ↑	înaltă	
48 (1). (ns – pr)	12,00		
49 a. (d – d)			lipsă <i>dacryon</i> dr./st.
50. (mf – mf)			lipsă <i>maxilofrontale</i> dr./st.
51. lățime orbită dreaptă (mf – ek)			lipsă <i>maxilofrontale</i> și <i>ectokonchion</i>
51. lățime orbită stângă (mf – ek)			lipsă <i>maxilofrontale</i> și <i>ectokonchion</i>
51 a. (d – ek) (dreapta)			lipsă <i>dacryon</i> și <i>ectokonchion</i>
51 a. (d – ek) (stânga)			lipsă <i>dacryon</i> și <i>ectokonchion</i>
52. înălțime orbită dreaptă			lipsă margine inferioară
52. înălțime orbită stângă			lipsă margine inferioară
54. lățime nas (al – al)	(22,76) ↑	îngustă	
55. înălțime nas (n – ns)	(57,84) ↑	foarte înaltă	
55 (1). (rhi – ns)			lipsă <i>rhinion</i>
56. (n – rhi)			lipsă <i>rhinion</i>
61. lățime arcadă alveolară superioară (ekm – ekm)	59,59		în dreptul M2
62. lungime maximă palat (ol – sta)	(46,92)		
63. lățime maximă palat (enm – enm)	(42,16)		în dreptul M2
64. adâncime (= înălțime) palat	17,00		
I 38. indice facial total (47 : 45)	96,86 ↓	hiperleptoprosop	
I 39. indice facial superior (48 : 45)	55,01 ↓	lepten	
I 40. indice jugo – mandibular (66 : 45)	83,15		
I 48. indice nazal (54 : 55)	40,32 ↓	hiperleptorin	
I 58. indice palatal (63 : 62)	89,85 ↑	brahistafilin	
I 59. indice înălțime palat (64 : 63)	42,69		
80 (2). lungime Pm1 – M3 (maxilar)	(42,15)/40,32		

3. dimensiuni și indici mandibulă

65. lărgime bicondiliană (kdl – kdl)	120,17		
66. lărgime bigoniacă (go – go)	105,02		
67. lățime bimentală	47,50		
68. lungime directă (pg – go)	94,43/94,57		
68 (1). lungime proiecție (pg : plan tangent kdl)	95,70		
69. înălțime simfiză (id – gn)	24,69		
69 (1). înălțime corp	28,35/28,19		foramen mentonier
69 (2). înălțime corp	27,09/29,22		M2
– înălțime corp	29,48/30,72		in spate M3
69 (3). grosime corp	09,85/09,88		foramen mentonier
69 b. grosime corp	12,73/11,91		M2
– grosime corp	13,91/14,29		in spate M3
70. înălțime ram vertical (go – kdl)	54,12/58,25		
71. lărgime ram vertical	38,70/32,07		
71 a. lățime minimă ram	31,11/30,76		
71 b. lungime maximă condil	44,23/41,15		
80 (2). lungime Pm1 – M3 (mandibulă)	43,91/42,23		

număr Martin	valoare	categoria	observații
I 62. indice mandibular [68 (1) : 65] – (66 : 68)	79,63 ↓ 111,21/111,05	brahignat	
I 63. indice ram vertical (71 : 70) – indice ram vertical (71 a : 70)	71,50/55,05 57,48/52,80		
I 64. indice lățime (= gonio – condilian) (66 : 65)	87,39		
I 66. indice înălțime – grosime corp [69 (3) : 69 (1)] – indice înălțime – grosime corp (M2) [69 b : 69 (2)] – indice înălțime – grosime corp (M3, în spate)	34,74/35,04 46,99/40,75 47,18/46,51		
I 71. indice cranio – facial transversal (45 : 8)	84,13		

4. alte dimensiuni și indici

Bass	valoare	categoria	observații
– lungime arcadă alveolară superioară (pr – alv)			lipsă <i>alveolon</i>
– înălțime (ba – po)			lipsă <i>basion</i>
– indice mediu înălțime 20 : (8 + 1) / 2	70,57 ↑	mijlociu	

5. dimensiuni și indici schelet postcranian

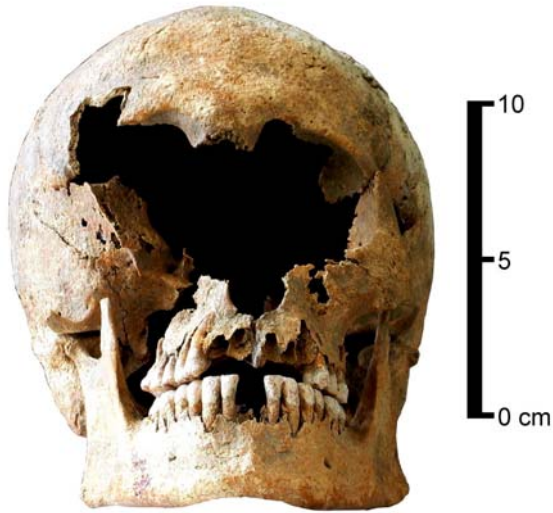
scapulă	st.	dr.	categoria
12. lungime (= înălțime) cavitate glenoidă	40,95	39,39	
13. lățime cavitate glenoidă – indice glenoidian = 13 x 100 / 12	(32,36) 79,02	(31,04) 78,80	

humerus	st.	dr.	categoria
1. lungime maximă	313,91	318,09	
2. lungime fiziologică		317,80	
4. lățime epifiză inferioară		57,55	
5. diametru maxim la mijloc	21,32	21,45	
6. diametru minim la mijloc	17,38	17,57	
7. perimetru minim	62,00	64,00	
7 a. perimetru la mijloc – indice robusticitate (7 : 1) – indice secțiune (6 : 5)	65,00 19,75 81,51	69,00 20,12 81,91	euribrahie

radius	st.	dr.	categoria
3. perimetru minim		43,00	

ulna	st.	dr.	categoria
3. perimetru minim		34,00	

femur	st.	dr.	categoria
9. diametru transversal subtrohanterian		33,68	
10. diametru sagital subtrohanterian – indice secțiune superioară (platimeric) (10 : 9)		25,19 74,79	hiperplatimerie

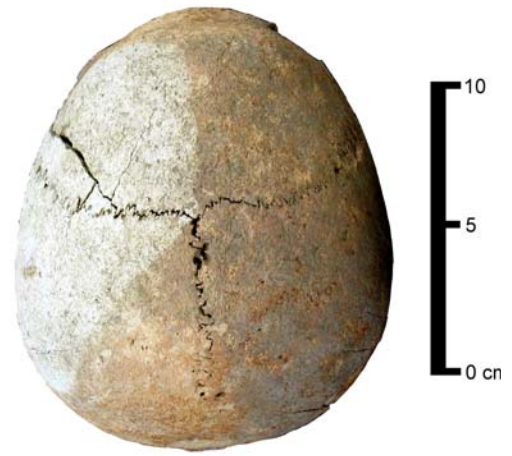
1 – Normă anterioară

2 – Normă posterioară

3 – Normă laterală dreapta

4 – Normă superioară

Fig. 1 – Craniul scheletului de la Capidava *La Bursuci*.

La Paléoparasitologie. Les parasites comme marqueurs de la vie des populations anciennes.

Matthieu LE BAILLY* , Françoise BOUCHET*

Rezumat: *Disciplină arheozoologică situată la limita dintre biologie și arheologie, paleoparazitologia cercetează și studiază urmele paraziților în contexte arheologice. Informațiile pe care ea le furnizează ating domenii ale arheologiei în sens strict, dar și antropologia biologică, paleoetnologia sau paleomediul. Într-o continuă evoluție, paleoparazitologia utilizează în prezent imunologia pentru a se dezvolta și a depăși limitele sale. În prezent, paleoparazitologia este definitiv îndreptată spre pluridisciplinaritate, de aceea ea necesită să se lucreze într-o strânsă colaborare cu arheologi, antropologi și arheozoologi pentru a atinge o rezoluție optimă.*

Cuvinte cheie: *paleoparazitologie, arheologie, helminți, organisme unicelulare, informație paleoparazitologică.*

Mots-clés: *paléoparasitologie, archéologie, Helminthes, Unicellulaires, information paléoparasitologique.*

Introduction

Les analyses pluridisciplinaires en contextes archéologiques prennent une place de plus en plus importante dans l'étude des paléoenvironnements. A l'Archéozoologie, l'Archéobotanique, et la Géologie, déjà bien intégrées dans cette dynamique, s'ajoutent d'ores et déjà des techniques telles la Géochimie isotopique, la Biologie moléculaire, et bien d'autres encore. Parmi celles-ci, l'étude de la faune parasitaire, appelée Paléoparasitologie, vient compléter ces études paléoenvironnementales.

Connaître la vie des hommes en contexte historique et préhistorique au travers des parasites qu'ils hébergent, comprendre les migrations de population au moyen de ces marqueurs, est une aventure que peu de scientifiques ont abordée (F. Bouchet *et alii* 2003, p. 95-101). Pourtant, les données qui émanent de ces recherches semblent presque inépuisables, et les matériaux analysés de plus en plus nombreux. Au-delà de la simple information médicale directement apportée par le diagnostic coprologique, la Paléoparasitologie permet d'apporter un grand nombre d'informations archéologiques, anthropologiques et environnementales.

Définition et principe

La Paléoparasitologie est la discipline biologique dont le but est de rechercher les restes fossiles des parasites dans les sites archéologiques.

Il est possible de séparer les parasites intestinaux en deux groupes: les helminthes ou vers parasites, et les unicellulaires.

Les Helminthes

Les helminthes endoparasites, à l'état adulte, se logent au sein d'un organisme appelé «hôte définitif», dans un organe qualifié d'«organe cible». Celui-ci varie en fonction du ver, qui peut infester par exemple le foie, les reins, les poumons ou les intestins, et peut contaminer aussi bien l'homme que les animaux. Une fois installés dans leur endobiotopie, les vers se reproduisent et pondent des œufs. Ceux-ci sont alors émis à l'extérieur de l'hôte en même temps que les urines ou les selles, selon la position du ver dans l'organisme parasité. Ces œufs sont recherchés dans les échantillons archéologiques. Ils présentent une coque externe d'origine chitineuse, qui leur confère une très grande résistance vis-à-vis des phénomènes taphonomiques (D.A. Wharton 1980, p. 447-463). Ces œufs représentent les marqueurs, les vestiges des maladies parasitaires dans un contexte historique ou préhistorique, et sont la base de l'étude paléoparasitologique.

Les œufs d'helminthes possèdent des caractéristiques morphologiques et morphométriques qui permettent de les différencier. La détermination se fait souvent au niveau générique, et plus difficilement au niveau spécifique. En effet, au sein d'un même genre, il existe parfois des similitudes qui limitent l'identification.

* Université de Reims, UFR de Pharmacie, EA 3798, Laboratoire de Paléoparasitologie, CNRS UMR 5197, 51, rue Cognacq-Jay, 51 096 Reims cedex, France, matthieu.lebailly@univ-reims.fr

Pour parer à ce problème, l'origine biologique (anthropique ou animale) des échantillons est prise en compte. Celle-ci permet, lorsqu'elle est connue, de parfaire les conclusions. Dans les cas où cette origine n'est pas connue, il faut procéder par association parasitaire. En fonction des parasites identifiés, la nature anthropique ou animale des échantillons étudiés pourra être appréciée.

Les unicellulaires

Les unicellulaires intestinaux pathogènes se logent et vivent dans les organes du tube digestif. Ils existent sous deux formes: une forme végétative qui est la forme viable et pathogène de ces parasites. Et la forme de dissémination ou forme de résistance, durant laquelle les parasites s'enkystent jusqu'à ce qu'ils retrouvent un hôte et un environnement propice à leur développement.

Jusqu'ici, les études paléoparasitologiques se limitaient souvent à la seule détection des oeufs d'helminthes. Depuis quelques années, la recherche en Paléoparasitologie va dans ce sens, avec la mise en évidence d'unicellulaires par des techniques d'immunologie comme la méthode ELISA, ou encore l'immunofluorescence (M.L.C. Gonçalves *et alii* 2002, p. 640-643; *idem* 2004, p. 88-91; M. Le Bailly 2005, p. 131-189).

L'information paléoparasitologique

La Paléoparasitologie ne se limite pas à un simple inventaire des parasitoses en contexte historique ou préhistorique. Elle peut répondre à plusieurs problématiques dans le cadre de l'Archéologie.

Ainsi, la présence de tel ou tel autre cortège parasitaire dans une structure définie comme «ensemble clos», pourra informer sur l'utilisation de celle-ci comme latrines, zone de parage, «boucherie» ou zones sépulcrales.

De même l'étude des cycles parasitaires informe sur la présence de plusieurs espèces animales intervenant dans ce cycle, et par voie de conséquence, présentes dans l'environnement du site. Il est donc possible, même en l'absence de restes osseux conservés, d'obtenir une image grossière succincte de la biodiversité animale d'un site.

Ces pathologies rendent compte de certains aspects de la vie à des époques reculées. Hygiène, santé, pratiques culinaires ou modalités d'approvisionnement en nourriture pourront être envisagées grâce aux résultats de ces études.

Enfin, et ce, dans une optique plus générale, il est possible d'évoquer les migrations parasitaires, les émergences et les disparitions des parasitoses au travers des âges.

Le matériel

Les matériaux étudiés sont de plus en plus diversifiés et élargissent le champ d'action de la Paléoparasitologie. Bien que les momies artificielles d'Egypte aient été les premiers sujets d'études de la Paléoparasitologie au début du XXème siècle (M.A. Ruffer 1910, p. 16), les coprolithes et les sédiments organiques en sont depuis quelques années le matériel privilégié (A.W. Pike 1967, p. 184-188; A. Araújo *et alii* 1983, p. 11-13; K. Reinhard 1990, p. 145-162; F. Bouchet 1995, p. 785-787; 1997, p. 256). Mais aujourd'hui, d'autres types de matériaux s'ajoutent à cette liste. Ainsi, les momies naturelles (L.F. Ferreira *et alii* 1983, p. 798-800; K. Reinhard, A.C. Aufderheide 1990, p. 70; A. Cockburn *et alii* 1998), les prélèvements de matières organiques faits sur des squelettes (F. Bouchet *et alii* 2001, 123-127), et même des fragments de textiles (H. Aspöck 2000, p. 159-181; S. Harter *et alii* 2003, p. 119-121) sont étudiés et donnent des résultats.

Les prélèvements

Quel que soit le type de prélèvement, l'échantillonnage doit répondre à la problématique des archéologues, et une concertation entre l'équipe sur le terrain et le laboratoire de Paléoparasitologie est indispensable.

Avant tout, il faut éviter que les prélèvements soient souillés par des pollutions actuelles, comme les fientes d'oiseaux, d'insectes coprophages (blattes), ou des déjections canines. Il est souhaitable de rafraichir l'affleurement et de ne prélever que dans la partie qui vient d'être dégagée.

Pour les sédiments issus de latrines, d'ensembles clos non déterminés ayant pu renfermer de la matière fécale, ou de couches organiques d'origine inconnue, il faut prélever entre 10 et 20 cl de terre (environ 1 verre).

Pour les coprolithes retrouvés lors des fouilles; il faudra prélever le coprolithe, mais également le sédiment sous-jacent au coprolithe sur environ 4 cm. Les disposer dans deux sacs distincts, bien les repérer (structure, unité stratigraphique, passe), et les attacher ensemble.

Pour les prélèvements sur squelettes en place, il faut échantillonner au niveau des os coxaux et/ou de la cavité abdominale, plutôt en dessous les os qu'au-dessus. Si les os ont déjà été prélevés, et s'il n'y a pas eu de mélange avec des ossements issus d'autres structures, il sera possible de prélever des échantillons en brossant les os coxaux, les basses côtes ou les vertèbres dorsales.

Enfin, pour les structures funéraires dont les ossements sont absents (décomposition, déplacement...), l'échantillonnage pourra se faire, si cela est possible, au niveau du bassin et de la cavité abdominale, grâce au repérage du mobilier archéologique.

Le stockage des prélèvements doit se faire à l'abri de la lumière et de préférence à une température inférieure à 10° C, afin d'éviter la prolifération de contaminants (Anexe 1).

Technique au laboratoire

La technique utilisée au laboratoire est basée sur un principe de séparation micrométrique des éléments qui composent les échantillons.

Les échantillons sont d'abord réhydratés dans une solution de phosphate trisodique et de glycérol pendant environ 10 jours. Ils sont ensuite broyés au mortier et passés à la cuve à ultrasons selon un temps déterminé par la qualité du matériel. Ces étapes ont pour objectif de bien séparer tous les éléments de l'échantillon, libérant ainsi les restes fossilisés de parasites. La solution obtenue est ensuite filtrée dans une colonne formée de 4 tamis à mailles calibrées de 315 µm, 160 µm, 50 µm et 25 µm.

Les œufs de parasites ont une taille comprise entre 25 et 160 µm environ. Ce sont les refus des tamis de 50 µm et 25 µm qui sont particulièrement étudiés. L'observation des ces échantillons se fait entre lames et lamelles à l'aide d'un microscope optique.

L'enregistrement des données se fait grâce à un appareil photo argentique ou une caméra vidéo, montés sur un microscope équipé d'une tête trinoculaire. Cette dernière est reliée à un ordinateur muni d'un logiciel d'analyse d'image (SAISAM de Microvision Instrument).

Les refus des tamis de 50 µm et de 25 µm sont conservés dans des tubes à hémolyse à l'abri de la lumière à l'aide d'une solution de formol à 10 % qui évite la multiplication des bactéries et des micromycètes.

Les refus des tamis de 315 et 160 sont également formolés et conservés dans des flacons en PVC. Ils pourront servir pour une observation macroscopique à la loupe.

Exemple de parasites retrouvés en contexte archéologique

Les helminthes endoparasites

La classe des cestodes (ou vers rubanés): l'exemple des ténias et du bothriocéphale.

La présence d'œufs de *Tænia* sp. (fig. 1) dans les échantillons archéologiques a souvent été démontrée (F. Bouchet *et alii* 2003, p. 95-101). Elle apporte des informations concernant l'alimentation et les pratiques culinaires (consommation de viande de porc ou de bœuf crue ou mal cuite). De même, elle permet d'émettre des hypothèses sur la présence d'animaux sur le site (pour notre exemple: soit le porc, soit le bœuf, soit les deux).

La présence d'œufs de bothriocéphale, *Diphyllobothrium* sp. (fig. 2), rendra compte quant à elle, d'une alimentation à base de poisson d'eau douce comme les salmonidés ou les cyprinidés (M. Le Bailly *et alii* 2005, p. 957-959).

Mais la première information apportée par la présence de ces parasites dans le matériel archéologique reste médicale, et rend compte de certaines pathologies à une époque donnée. Ainsi, si le tæniasis est une maladie digestive qui dans les cas les plus graves provoque des occlusions intestinales, en revanche, le bothriocéphale développe une anémie qui pourra conduire au décès de l'individu contaminé.

La classe des trématodes (ou vers lancéolés): l'exemple de la grande douve et des schistosomes.

Les œufs de grande douve, *Fasciola* sp. (fig. 3), apportent également une information sur les modes alimentaires. Le cycle biologique de ces parasites passe par une phase d'enkystement au niveau de plantes hydrophiles de bord de rives telles le cresson (*Nasturtium officinale*), le pissenlit (*Taraxacum dens leonis*), la mâche (*Valerianella olitoria*), la chicorée (*Cichorium intybus*) ou l'ail des Ours (*Alium ursinum*). La grande douve rend compte aussi de la présence sur le site d'animaux d'élevage (ovins, bovins, caprins). Les pathologies associées à ce parasite sont localisées au niveau du foie (hépatomégalie, cirrhose).

Dans un contexte complètement différent (Afrique, Amérique du sud), il est possible de retrouver des œufs de bilharzies ou schistosomes, *Schistosoma* sp. Ceux-ci apportent des informations concernant les habitudes sanitaires des populations, ainsi que sur un mode de vie obligeant à avoir les pieds dans l'eau. En effet, la transmission du parasite se fait par le milieu aquatique. Les symptômes adoptent des localisations différentes en fonction des espèces de schistosomes, intestinale, rectale ou urinaire, avec des conséquences spoliatrices graves sur les organes ciblés.

La classe des nématodes (ou vers ronds): l'exemple des ascaris et des trichuris.

Les œufs d'*Ascaris* sp. (fig. 4) et de *Trichuris* sp. (fig. 5), en plus d'être de très bons marqueurs fécaux, vont rendre compte d'une information sur l'hygiène corporelle et alimentaire des populations (mains sales, aliments non lavés). Cependant l'ascaris peut également servir de marqueur de migration de population. En effet, d'après les études menées jusqu'à aujourd'hui, ce parasite ne semble pas être présent au néolithique en Europe, et ne ferait son apparition qu'à partir de l'âge de fer.

Les ectoparasites

Dans le cadre des différents travaux réalisés sur du matériel momifié, il a été possible d'analyser des éléments pileux qui ont révélés la présence d'insectes anoploures, les poux, *Pediculus humanus (capitis)*, le pou des cheveux (S. M. Souza *et alii* 2003, p. 6-9) et *Pthirus pubis*, le pou du pubis (F. M. Rick *et alii* 2002, p. 1266-1267).

Limites de la Paléoparasitologie

La première de ces limites est induite directement par le fait de travailler en contexte historique ou préhistorique. En effet, aucun référentiel n'existe pour les périodes autres qu'actuelles, et les conclusions apportées aujourd'hui en Paléoparasitologie se font sur des bases modernes. La multiplication des études en contextes définis (origines biologiques connues) pourrait permettre à long terme de mettre en place des référentiels pour chaque période.

Le deuxième problème de cette discipline se situe au niveau de la détermination des parasites. Les œufs d'helminthes présentent parfois des similitudes morphologiques et morphométriques qui ne permettent pas une détermination spécifique, voire même parfois générique. Le développement d'immunologie et de biologie moléculaire pourrait peut-être solutionner ce problème.

Un autre problème de la Paléoparasitologie est celui de la quantification des œufs de parasites. Les vers adultes logés dans l'appareil digestif se reproduisent et pondent des œufs en quantité variable en fonction des espèces et du rythme nyctéméral (diurne, nocturne ou saisonnier). Les seules études quantitatives possibles en théorie, peuvent se faire sur des coprolithes retrouvés sur des squelettes ou dans des momies naturelles. Ainsi les résultats pourront être exprimés en nombre d'œufs par gramme de matière fécale (fossilisée) comme en coprologie actuelle.

Enfin, le peu d'études concernant l'impact environnemental sur la conservation des œufs pose un sérieux problème quant au choix des contextes de fouille. L'intervention de sédimentologues, de micromorphologues, ou l'utilisation de techniques nouvelles telles la cathodoluminescence, pourraient permettre de mieux comprendre l'action du milieu sur les fossiles de parasites (M. Le Bailly *et alii* 2006, sous presse).

Paléoparasitologie et Avenir

L'immunologie

Le développement et la standardisation des analyses immunologiques, pour la détection des unicellulaires dans les sites archéologiques, sont primordiaux en Paléoparasitologie. Ils vont permettre de développer de manière importante l'éventail des parasitoses mises en évidence en contextes archéologiques, et donner accès à une information paléopathologique beaucoup plus grande qu'auparavant (M. Le Bailly 2005, p. 131-189).

La Biologie moléculaire

La mise en évidence d'ADN fossile parasitaire est en cours de développement. Les premiers tests réalisés à Reims ont donné quelques résultats (O. Loreille *et alii* 2001, p. 1101-1106; O. Loreille et F. Bouchet 2003, p. 39-46). L'avancement des travaux dans ce domaine pourrait conduire à une détermination plus précise des éléments parasitaires retrouvés en contextes archéologiques, amenant à des conclusions plus précises aux niveaux archéologiques, anthropologiques et environnementaux.

Conclusion

Discipline aujourd'hui bien développée, la Paléoparasitologie trouve sa place à l'interface des sciences biologiques et des sciences humaines. Les réponses qu'elle peut fournir intéressent aussi bien les archéologues que les anthropologues, ainsi que les parasitologues intéressés par l'évolution des maladies parasitaires au cours du temps. Mais la Paléoparasitologie ne peut être envisagée que dans des études pluridisciplinaires. Car si elle apporte des solutions à un certain nombre de problématiques, elle pose également des questions dont les réponses se trouvent souvent entre les mains des chercheurs d'autres disciplines. Ainsi, ce n'est qu'en travaillant en collaboration avec ces autres disciplines que la Paléoparasitologie joue son rôle et apporte le maximum d'informations sur les paléoenvironnements.

Les compréhensions futures dans les domaines de la conservation différentielle des œufs d'helminthes, et dans la détermination des éléments parasitaires fossiles, devraient continuer à multiplier les possibilités de travail de la Paléoparasitologie, répondant ainsi toujours mieux aux attentes des archéologues.

Bibliographie:

- A. Araújo *et alii* 1983 A. Araújo, L. F. Ferreira, U. Confalonieri, L. Nuñez, *Eggs of Diphylobothrium pacificum in pre-Columbian human coprolites*, in *Paleopathology Newsletters* 41, p. 11-13.
- H. Aspöck 2000 *Paläoparasitologie: Zeugen der Vergangenheit*, in *Nova Acta Leopoldina* 83, N° 316, p. 159-181.
- F. Bouchet 1995 *Recovery of Helminth Eggs from Archeological Excavations of the Grand Louvre (Paris, France)*, in *Journal of Parasitology* 81, p. 785-787.
- F. Bouchet 1997 *Intestinal capillariasis in neolithic inhabitants of Chalain (Jura, France)*, in *The Lancet* 349, p. 256.
- F. Bouchet *et alii* 1998 F. Bouchet, S. Benrad, J. C. Paicheler, *Enquête épidémiologique sur les helminthiases à la cour de Louis XIV*, in *Médecine/Sciences* 14, p. 463-466.
- F. Bouchet *et alii* 2001 F. Bouchet, D. West, D. Corbett, C. Lefèvre, *Palaeoparasitological analysis of a child Burial from Adak Island, Central Aleutian islands*, in *Compte Rendu de l'Académie des Sciences, série III*, 324, p. 123-127.
- F. Bouchet *et alii* 2002 F. Bouchet, S. Harter, J. C. Paicheler, A. Araújo, L. F. Ferreira, *First recovery of Schistosoma mansoni eggs from latrine in Europe (15-16th Centuries)*, in *Journal of Parasitology* 88, p. 404-405.
- F. Bouchet *et alii* 2003 F. Bouchet, S. Harter, M. Le Bailly, *The state-of-the-art of Paleoparasitological research in the Old World*, in *Mémorias do Instituto Oswaldo Cruz* 98, p. 95-101.

- A. Cockburn *et alii* 1998 A. Cockburn, E. Cockburn, T. A. Reyman, *Mummies, diseases and ancient cultures*. 2 éd., Editions Cambridge University Press, Cambridge, UK, 402 p.
- L.F. Ferreira *et alii* 1983 L. F. Ferreira, A. Araújo, U. Confalonieri, *The finding of helminth eggs in Brazilian mummy*, in Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene 74, p. 798-800.
- M.L.C. Gonçalves *et alii* 2002 M. L. C. Gonçalves, A. Araújo, R. Duarte, J. Pereira Da Silva, K. Reinhard, F. Bouchet, L. F. Ferreira, *Detection of Giardia duodenalis antigen in coprolites using commercially available enzyme immunoassay*, in Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene 96, p. 640-643.
- M.L.C. Gonçalves *et alii* 2004 M. L. C. Gonçalves, V. Silva, C. Andrade, G. C. Rocha, M. Le Bailly, F. Bouchet, L. F. Ferreira, A. Araujo, *Amebiasis distribution in the past: first steps in using an immunoassay technique*, in Transaction of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene 98, p. 88-91.
- S. Harter *et alii* 2003 S. Harter, M. Le Bailly, F. Janot, F. Bouchet, 2003: *First paleoparasitological study of one jar of embalming dejection discovered found to Saqqara (Egypt)*, in Mémorias do Instituto Oswaldo Cruz 98, p. 119-121.
- M. Le Bailly 2005 *Evolution de la relation hôte/parasite dans les systèmes lacustres périalpins au Néolithique (3900-2900 BC), et nouvelles données dans la détection des paléoantigènes de Protozoa*, Thèse de 3è cycle, Université de Reims, 291 p.
- M. Le Bailly *et alii* 2005 M. Le Bailly, U. Leuzinger, H. Schlichtherle, F. Bouchet, *Diphyllobothrium: Neolithic Parasite?*, in Journal of Parasitology 91, p. 957-959.
- M. Le Bailly *et alii* 2006 M. Le Bailly, A. Bălăşescu, D. Popovici, V. Barbin, J. C. Paicheler, *Nouvelle approche taphonomique par la cathodoluminescence: L'étude des coprolithes du Tell d'Hârşova (Roumanie)*, in Comptes Rendus de l'Académie des Sciences Palévol 5.
- O. Loreille, F. Bouchet 2003 *Evolution of Ascariasis in Human and Pigs: a Multi-disciplinary Approach*, in Memorias do Instituto Oswaldo Cruz 98, p. 39-46.
- O. Loreille *et alii* 2001 O. Loreille, E. Roumat, O. Verneau, F. Bouchet, C. Hänni, *Ancient DNA from Ascaris: extraction, amplification and sequences from eggs collected in coprolites*, in International Journal for Parasitology 31, p. 1101-1106.
- A.W. Pike 1967 *The recovery of parasites eggs from ancient cesspit and latrine deposits: an approach to the study of early parasite infections*. In: D. Brothwell, A. T. Sandison (Ed), *Diseases in antiquity*, Springfield, p. 184-188.
- K.J. Reinhard 1990 *Archaeoparasitology in North America*, in American Journal of Physical Anthropology 82, p. 145-162.
- K.J. Reinhard, A.C. Aufderheide 1990 *Diphyllobothriasis in pre-Columbian Chile and Peru. Adaptive radiation of a helminth species to Native American populations*, in Paper presented at the VIIIth European Members Meeting of the Paleopathology Association, Cambridge, (UK), September 1990, Abstract in Paleopathology Newsletter, 70, p. 18.
- F.M. Rick *et alii* 2002 F. M. Rick, G. C. Rocha, K. Dittmar, C. E. A. Coimbra, K. Reinhard, F. Bouchet, L. F. Ferreira, A. Araújo, *Crab Louse Infestation in Pre-Columbian America*, in Journal of Parasitology 88, p. 1266-1267.
- M.A. Ruffer 1910 *Note on the presence of «bilharzia haematobia» in egyptian mummies of the twentieth dynasty*, in The British Medical Journal 16, p. 65.
- S.M. Souza *et alii* 2003 S. M. Souza, F. Rick, M. L. C. Gonçalves, L. F. Ferreira, K. Reinhard, F. Nascimento, A. Araújo, *Louse Infection in Shrunken Heads*, in Paleopathology Newsletter 121, p. 6-9.
- D.A. Wharton 1980 *Nematode egg-shells*, in Parasitology 81, p. 447-463.

Annexe 1. Procédure d'échantillonnage en Paléoparasitologie Janvier 2006
Université de Reims, UFR de Pharmacie, Laboratoire de Paléoparasitologie
UMR 5197, 51 rue Cognacq-Jay, 51 096 Reims cedex, France.

Paléoparasitologie – Protocole d'Echantillonnage

Comme pour beaucoup de disciplines, la stratégie d'échantillonnage dépend de la fouille elle-même, ou de la problématique adoptée concernant une structure particulière au sein d'un site. Une **concertation** entre l'archéologue et le laboratoire de Paléoparasitologie est **essentielle** pour définir au mieux les **modalités de prélèvement**.

1 Attention aux pollutions actuelles. S'assurer que le prélèvement futur ne soit pas souillé par des déjections actuelles (fientes d'oiseaux ou d'insectes, déjections canines...). Le mieux étant de prélever juste après avoir ouvert la structure, sinon, rafraîchir l'affleurement ou la zone à prélever.

2 Utiliser des outils propres pour chacun des prélèvements. C'est important pour ne pas polluer les échantillons les uns avec les autres.

3 Quelle quantité? Elle est peu importante. L'équivalent de **10 à 20 cl** de sédiment, soit environ un verre à eau, sont suffisants.

4 Echantillon de contrôle: Afin de s'assurer de la non pollution des échantillons entre eux, ou qu'un site n'a pas été remanié de manière trop importante, un **échantillon contrôle** pourra être réalisé à l'extérieur des structures ou des sites étudiés.

5 Conditionnement et stockage: Les échantillons seront placés dans des sachets plastiques (type **Minigrip**) fermés, clairement identifiés, et placés dans un endroit **frais et sec**, à l'abri de la lumière. Cela permet d'éviter le développement de moisissures. Procédure d'échantillonnage en Paléoparasitologie Janvier 2006 Université de Reims, UFR de Pharmacie, Laboratoire de Paléoparasitologie UMR 5197, 51 rue Cognacq-Jay, 51 096 Reims cedex, France. Le type de prélèvement, et les endroits où prélever, dépendent directement des structures mises au jour ou des éléments retrouvés dans les sites. Les cas exposés ci-dessous sont les plus généralement rencontrés (d'après notre expérience) au cours des fouilles archéologiques préventives.

Ensembles clos (latrines, puits) et fosses:

Il faut prélever à la base des différentes US d'utilisation des structures. Lorsqu'une seule phase d'utilisation est détectée, le prélèvement sera fait à la base de celle-ci.

Coprolithes:

Pour les coprolithes retrouvés lors des fouilles, il faudra prélever le coprolithe, mais également le sédiment sous-jacent sur environ 4 centimètres. Disposer les échantillons dans deux sachets différents, les annoter et les attacher ensemble.

Sépultures, squelettes en place:

Dans le cas des squelettes d'hommes ou d'animaux, il faudra échantillonner au niveau des os coxaux ou de la cavité abdominale, là où sont logés les parasites intestinaux. Le sédiment situé en dessous des corps sera préféré à cause des migrations des jus de décomposition.

Couches d'habitats:

Pour certaines structures telles les maisons, ou encore dans un souci d'étudier un site de manière exhaustive, des échantillons de sédiments pourront être prélevés dans les couches d'habitats, à l'intérieur comme à l'extérieur des structures. Si l'on veut faire une étude spatiale de la répartition des parasitoses, il sera important de réaliser ces prélèvements de manière homogène sur l'ensemble du site.

Autres: textiles, objets funéraires

Les textiles ou objets ayant pu être en contact avec les viscères abdominales peuvent être également étudiés. Une discussion est alors nécessaire entre l'archéologue et le parasitologue.

Fig. 1. Œufs de *Tænia* sp.
Ou de *Tænia* sp.

Fig. 2. Œufs de bothriocéphale,
Diphyllobothrium sp.
Ou de *Diphyllobothrium* sp.

Fig. 3. Œufs de grande douve,
Fasciola sp.
Ou de *Fasciola* sp.

Fig. 4. Œufs d'*Ascaris* sp.
Ou de *Ascaris* sp.

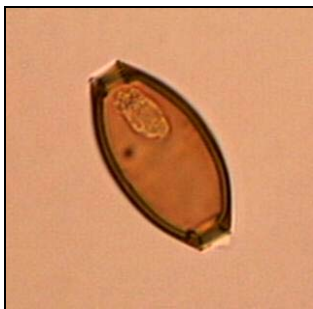

Fig. 5. Œufs de *Trichuris* sp.
Ou de *Trichuris* sp.

Abrevieri

ACMIT	Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania, Cluj-Napoca
AIGR	Anuarul Institutului Geologic al României, București
AJA	American Journal of Archaeology, Boston
AJPA	American Journal of Physical Anthropology, New York
AMM	Acta Musei Meridionalis, Vaslui
AMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
AO (SN)	Arhivele Olteniei, Serie Nouă, Craiova
ARCIFE	Academia RSR, Centrul de Istorie Filologie și Etnografie, Seria Antropologică, Craiova
ARCS	Annals of The Royal College of Surgeons, Londra
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași-București
ARMSI	Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, București
AS (IMP)	Archaeological Series (International Monographs in Prehistory)
B(M)SAP	Bulletin et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris, Paris
BA	Biblical Archaeologist, Atlanta
BAI	Bibliotheca Archaeologica Iassensis, Iași
BAR (BS)	British Archaeological Reports, British Series, Oxford
BAR (IS)	British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BF	Before Farming, United Kingdom
BFSC	Buletinul Facultății de Științe, Cernăuți
BMA	Bibliotheca Musei Apulensis, Alba Iulia
BMN	Bibliotheca Musei Napocensis, Cluj-Napoca
BMJTA	Buletinul Muzeului Județean "Teohari Antonescu", Giurgiu
BRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BSA	Annual of the British School of Archaeology at Athens, Atena
BSPF	Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris
BSSC	Buletinul Societății Științifice din Cluj, Cluj-Napoca
CA	Cercetări Arheologice, București
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CI	Cercetări Istorice, Iași
CIAAP	Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie Préhistoriques, Bruxelles
Cronica	Cronica Cercetărilor Arheologice, București
Dacia (NS)	Dacia (Nouvelle Serie). Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, București
DocPraeh	Documenta Praehistorica, Ljubljana
EJA	Journal of European Archaeology, London
ERAUL	Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège, Liège
IJNA	International Journal of Nautical Archaeology, London
INA	Institute of Nautical Archaeology, Drawer
JAS	Journal of Archaeological Science
JEA	Journal of European Archaeology, London
JFS	Journal of Forensic Sciences, West Conshohocken
JMA	Journal of Mediterranean Archaeology, London
JWM	Journal of Wildlife Management, Texas
Materiale	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MAU	Materiali z Antropologij Ukraini, Kiev

MCA (SN)	Materiale și Cercetări de Arheologie (Serie Nouă), București
MemAnt	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MM	Mesolithic Miscellany, Wisconsin
OJA	Oxford Journal of Archaeology, Oxford
PA	Probleme de Antropologie, București
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Leipzig-Berlin
RDAC	Report of the Department of Antiquities, Cyprus, Lefkosia
SCA	Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
SE	Sovetskaja Etnografia, Moscova
SP	Studii de Preistorie, București

ASOCIAȚIA ROMÂNĂ DE ARHEOLOGIE

STUDII DE PREISTORIE Publicație a *Asociației Române de Arheologie* *A publication of Romanian Association of Archaeology*

Dedicată studiilor de arheologie preistorică și celor interdisciplinare, revista publică articole de specialitate, iar suplimentul acesteia – monografiile, acte ale congreselor sau alte contribuții științifice.

Dedicated to prehistoric archaeology and interdisciplinary studies in archaeology, it publishes research articles and includes a supplement for the publication of monographs and other focused contributions.

Adresa ARA:

Address of ARA:

Șos. Pantelimon 352, sc. C, ap. 85, sect. 2, București, 021662, România,
phone: (+40) 0724453872 Adrian Bălășescu; (+40) 0745875026 Cătălin Bem
contact: ara.romania@gmail.com; aroarh@yahoo.com

Au apărut din aceeași serie:

The following numbers have already been published:

Studii de Preistorie 1/2002

- Roxana DOBRESCU - Atelierul aurignacian din punctul Coasta Bușagului (Bușag, comuna Tăuții Măgherauș, jud. Maramureș) / *L'atelier aurignacien du site Coasta Bușagului. (Bușag, comm. de Tăuții Măgherauș, dép. de Maramureș)*
- Radian ANDREESCU, Douglass BAILEY, Steve MILLS, Steven TRICK, Pavel MIREA - Locuirea neo-eneolitică din valea Teleormanului, zona Lăceni-Măgura (Southern Romanian Archaeological Project) / *Neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni-Măgura floodplain (Southern Romanian Archaeological Project)*
- Constantin HAITĂ - Studiu sedimentologic preliminar asupra locuirii neo-eneolitice din valea Teleormanului, zona Lăceni – Vitănești. Southern Romanian Archaeological Project, campania 2000 / *Preliminary results of the sedimentological study of the neo-eneolithic occupation in the Teleorman valley, Lăceni – Vitănești floodplain. Southern Romanian Archaeological Project, 2000 field season*
- Adrian BĂLĂȘESCU - Studiu arheozoologic preliminar al faunei de mamifere descoperite pe valea Teleormanului / *Preliminary arheozoological study of the mammal fauna of Teleorman valley*
- Valentin RADU - Studiu arheozoologic preliminar al materialului prelevat din siturile de pe valea Teleormanului (Bivalvia, Gastropoda și Reptilia) / *Preliminary arheozoological study of the fauna of Teleorman valley (Bivalvia, Gastropoda and Reptilia)*
- Adrian BĂLĂȘESCU, Valentin RADU - Culesul, pescuitul și vânătoria în cultura Boian pe teritoriul României / *La cueillette, la pêche et la chasse dans la culture Boian sur le territoire de la Roumanie*
- Silvia MARINESCU-BÎLCU - Noi dovezi ale tradițiilor precucuteniene în mediul cultural cucutenian / *Nouvelles preuves des traditions précucuteniennes dans le milieu culturel cucutenien*
- Stănică PANDREA - Observații referitoare la plăcuțele rombice din lut descoperite în așezări Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei / *Observations concernant les plaques rhombiques en argile découvertes en établissements Gumelnița du nord-est de la Muntenie et du sud de la Moldavie*
- Cristian MICU, Michel MAILLE - Recherches archéologiques dans le cadre de l'établissement-tell de Luncavița (dép. de Tulcea)

Cătălin BEM, Traian POPA, Valentin PARNIC, Carmen BEM, Daniel GARVĂN, Dan BĂRBULESCU, Irina GĂLUȘCĂ - Cercetări arheologice pe valea Neajlovului. Considerații generale asupra microzonei Bucșani / *Recherches archéologiques sur la vallée de Neajlov. Considérations générales sur la microzone de Bucșani*

Constantin HAITĂ - Preliminary considerations on a sedimentary sondage performed on the Eneolithic tell from Bucșani

Cătălin BEM - A special Type of Aeneolithic Dwelling. *Unicum* or Deficiency of Conservation?

Valentin PARNIC, Vasile OPREA, Gabi DOBRE - Contribuții la repertoriul arheologic al județului Călărași. Descoperiri gumelnițene pe valea Mostiștei / *Contributions au répertoire archéologiques du département de Călărași. Découvertes gumelnitiennes du vallée de Mostiștea*

Recenzii / Book reviews

Marin CARCIUMARU, *Evoluția omului în cuaternar. Partea a III-a: Tehnologie și tipologie preistorică*, Târgoviște, 2000 (Roxana DOBRESCU)

Marin CARCIUMARU, *Peștera Cioarei Borșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic*, Târgoviște, 2000 (Adrian DOBOȘ)

Studii de Preistorie 2/2003-2004

Douglass W. BAILEY - An Interview with Ian Hodder

Adina BORONEANȚ - The *Tardenoisian* in Romania – a false problem?

Nicolae MIRIȚOIU, Nicușor SULTANA, Andrei SOFICARU - Asupra unui craniu preistoric dintr-o descoperire întâmplătoare de la Schela Cladovei (jud. Mehedinți) / *About a prehistoric skull from a random discovery of Schela cladovei (Mehedinți County)*

Pavel MIREA - Considerații asupra locuirii Dudești din sud-vestul Munteniei / *Considerations about Dudești settlements in S-V Muntenia*

Valeriu SÎRBU, Stănică PANDREA - Neolithic objects bearing incised signs on the bottom found in the carpatho-balkan area -analysis and possible significance

Adrian BĂLĂȘESCU, Mircea UDRESCU - Matériaux ostéologiques du site énéolithique (niveau Boian, phase Vidra) de Vlădiceasca -Valea Argovei, dép. Călărași

Felicia MONAH, Dan MONAH - Les données archéobotaniques du tell chalcolithique de Poduri *Dealul Ghindaru*

Silvia MARINESCU-BÎLCU, Radian-Romus ANDREESCU - Piscul Cornișorului. 1945-1946

Alexandru Mihail Florian TOMESCU - Selective pollen destruction in archeological sediments at Grădiștea Coslogeni (Călărași county, Romania)

Tzvetana POPOVA - L'analyse anthracologique et carpologique du site de Madretz (Nova Zagora, Bulgarie)

Cristian SCHUSTER - Zu den *Ochsenhautbarren(?)* in Rumänien

Cătălin DOBRINESCU - Noi puncte de vedere privind cronologia bronzului târziu și a începutului epocii fierului în Dobrogea / *Nouvelles points de vue concernant la chronologie de l'époque du Bronze tardif et le debut de l'Epoque du Fer en Dobroudja*

Cristian LASCU, Silvia MARINESCU-BÎLCU - Noi date privind "depuneri" rituale în peșteri din Mehedinți / *Nouvelles données concernant le « dépôts » rituels dans le grottes de Mehedinți*

Adrian DOBOȘ, Mihaela IACOB, Dorel PARASCHIV - Descoperiri paleolitice în nordul Dobrogei *Découverts paléolithiques dans le Nord de la Dobroudja*

George TROHANI - Obiecte getice din fier descoperite la Căscioarele *Ostrovel* / *Objets gétiques en fer découverts à Căscioarele Ostrovel*

Recenzii / Book reviews

Linda ELLIS (editor), *Archaeological Method and Theory: An Encyclopaedia*, 2000, (Cătălin NICOLAE)

Stefan Karol KOZŁOWSKI, *Nemrik. An Aceramic Village In Northern Iraq*, 2002, (Irina NICOLAE)

Frédéric GÉRARD and Laurens THISSEN (editors), *The Neolithic of Central Anatolia. Internal Developments and External Relations during the 9th-6th Millennia CAL. BC*, 2002, (Alexandru DRAGOMAN)

Neța IERCOȘAN, *Cultura Tiszapolgár pe teritoriul României*, 2002, (Cătălin NICOLAE)

În slujba arheologiei / Serving the archaeology

Adrian DOBOȘ - C. S. Nicolăescu-Plopșor și arheologia paleoliticului / C. S. Nicolăescu-Plopșor and Paleolithic archaeology

Supplementum 1/2005

Valentin RADU - Atlas for the identification of bony fish bones from archaeological sites, Editura Contrast, București.